

KOROŠKI

KOLEDAR

1970

Iz pravil Slovenske prosvetne zveze

Namen Slovenske prosvetne zveze je, da

- kot centralna kulturna organizacija koroških Slovencev zastopa kulturne težnje koroških Slovencev pred oblastmi in javnostjo ter goji vsa področja kulturnega delovanja;
- daje vzpodbude in smernice kulturnemu življenju Slovencev na Koroškem;
- se zavzema za kulturno enotnost vsega slovenskega naroda in goji ter čuva tradicijo in posebnosti ljudske kulture Slovencev na Koroškem;
- se zavzema za narodno strpnost ter za mirno sožitje med narodi sosedi na osnovi resnične enakopravnosti;
- goji in posreduje stike z drugimi slovenskimi in avstrijskimi kulturnimi, prosvetnimi in znanstvenimi ustanovami in društvi;
- pospešuje in podpira vsestransko dejavnost slovenskih kulturnih, prosvetnih in znanstvenih organizacij ter ustanov na Koroškem.

U04 059 (4366-863)

KOROŠKI KOLEDAR 1970

KOROŠKI KOLEDAR

1970

Izdala in založila:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Tisk:
Založniška in tiskarska družba z o. j: Drava
Celovec - Borovlje

LETO 1970

je navadno leto in ima 365 dni oziroma 52 tednov in 1 dan
letni vladar je Merkur

Začetki letnih časov

Pomlad se začne 21. marca ob 1. uri in 57 minut.
Poletje se začne 21. junija ob 20. uri in 43. minut.
Jesen se začne 23. septembra ob 11. uri in 59 minut.
Zima se začne 22. decembra ob 7. uri in 36 minut.

Mrki v letu 1970

V letu 1970 bo sonce mrknilo dvakrat in luna dvakrat. Od mrkov bomo v Evropi videli le drugi delni lunin mrk, ki bo 17. avgusta od 2.07 do 6.40 ure zjutraj.

Spominski dnevi koroških Slovencev

Vseslovenski kulturni praznik 8. februarja
Obletnica nasilne izselitve slovenskih koroških družin 14.
in 15. aprila
Obletnica obglavljenja 13. selskih žrtev na Dunaju 29. aprila

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja
Sveti trije kralji 6. januarja
Velika noč 29. in 30. marca
Praznik dela 1. maja
Vnebohod 7. maja
Binkošti 17. in 18. maja
Sv. Rešnje telo 28. maja
Velika gospojnica 15. avgusta
Državni praznik 26. oktobra
Vsi sveti 1. novembra
Brezmadežno spočetje 8. decembra
Božič 25. in 26. decembra

DZ 05 KOROŠKI

N 53302/

1970

Kakšno bo vreme

Še do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če je jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

FEBRUAR

1. NEDELJA	IGNACIJ
2. PONEDELJEK	SVEČNICA
3. TOREK	BLAŽ
4. SREDA	ANDREJ
5. ČETRTEK	AGATA
6. PETEK	DOROTEJA
7. SOBOTA	ROMUALD
8. NEDELJA	JANEZ
9. PONEDELJEK	APOLONIJA
10. TOREK	PUST
11. SREDA	PEPELNICA
12. ČETRTEK	EVLALIJA
13. PETEK	GREGORIJ
14. SOBOTA	VALENTIN
15. NEDELJA	JORDAN
16. PONEDELJEK	JULIJANA
17. TOREK	FRANČIŠEK KAL.
18. SREDA	SIMEON
19. ČETRTEK	KONRAD
20. PETEK	SADOT
21. SOBOTA	FELIKS
22. NEDELJA	PETER D.
23. PONEDELJEK	PETER S.
24. TOREK	MATIJA
25. SREDA	VALBURGA
26. ČETRTEK	MATILDA
27. PETEK	GABRIJEL Ž. M. B.
28. SOBOTA	ROMAN

SPOMINSKI DNEVI

1. 2. 1944 padel pri Bištrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž
7. 2. 1809 rojen v Goricah v Ziljski dolini Matija Majar Ziljski
8. 2. 1849 umrl pesnik France Prešeren
8. 2. 1959 umrl v Celovcu Josef Friedrich Perkonig
14. 2. 1867 rojen pri Sv. Neži gospodarski organizator kor. Slov. Valentin Podgorc
18. 2. 1950 umrl Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
27. 2. 1929 umrl v Rožku ak. slikar Peter Markovič
28. 2. 1921 ustanovitev Zveze slovenskih združenj v Celovcu

M. Majar Ziljski

Ce na svečnico prej kapne od strehe kakor od sveče, bo dobro leto. — Sv. Matija led razbija, če ga ni, pa ga naredi. — Ce konec meseca veter razsaja, dobra letina prihaja.

☉ 6. 2. ob 8.13 uri ☽ 13. 2. ob 5.10 uri
☿ 21. 2. ob 9.19 uri

M. Verdnik-Tomaž

MAREC

1. NEDELJA	€	ALBIN
2. PONEDELJEK		KAREL
3. TOREK		KUNIGUNDA
4. SREDA		KAZIMIR
5. ČETRTEK		EVZEBIJ
6. PETEK		PERPETUA IN FEL.
7. SOBOTA	●	TOMAŽ AKVINSKI
8. NEDELJA		JANEZ OD BOGA
9. PONEDELJEK		FRANČIŠKA R.
10. TOREK		40 MUČENCEV
11. SREDA		SOFRONIJ
12. ČETRTEK		GREGORIJ VEL.
13. PETEK		TEODORA
14. SOBOTA	Ⓜ	MATILDA
15. NEDELJA		KLEMEN M.
16. PONEDELJEK		HILARIJ IN TAC.
17. TOREK		JEDERT
18. SREDA		CIRIL JER.
19. ČETRTEK		JOŽEF
20. PETEK		FELIKS
21. SOBOTA		BENEDIKT
22. NEDELJA		CVETNA NEDELJA
23. PONEDELJEK	Ⓢ	OTON, FELIKS
24. TOREK		GABRIJEL
25. SREDA		MARIJINO OZN.
26. ČETRTEK		VELIKI ČETRTEK
27. PETEK		VELIKI PETEK
28. SOBOTA		VELIKA SOBOTA
29. NEDELJA		VELIKA NOČ
30. PONEDELJEK	€	VELIKI PONEDELJEK
31. TOREK		MODEST

SPOMINSKI DNEVI

4. 3. 1844 rojen na Mu-
ljavi pisatelj Josip Jurčič

12. 3. 1912 rojen v Lob-
niku narodni heroj Fran-
ce Pasternak - Lenart

16. 3. 1853 rojen v Za-
pužah na Gorenjskem
zgodovinar Josip Apih

17. 3. 1954 rojen na Ce-
stah pri Rogatcu slovni-
čar Josip Lendovšek

18. 3. 1414 zadnje ustlo-
vičenje koroških vojvod
na Gosposvetskem po-
lju v slovenskem jeziku

24. 3. 1835 rojen v Št.
Petru pri Celovcu fizik
in znanstvenik Josip
Štefan

29. 3. 1918 umrl v Ce-
lovcu kipar Alojzij Pro-
gar

30. 3. 1871 umrl v Ce-
lovcu slikar Marko Pern-
hart (Pernat)

Če na 40 mučenikov dan ni lep, tudi štirideset dni potem ne
bo. — Sv. Gabriela (24.) če zmrzuje, potlej slana nič več ne
škoduje. — Če v sv. Rupertu (27.) lepi dni, se seno lepo luši.

€ 1. 3. ob 3.33 uri	● 7. 3. ob 18.43 uri
Ⓜ 14. 3. ob 22.16 uri	Ⓢ 23. 3. ob 2.53 uri
€ 30. 3. ob 12.05 uri	

Josip Štefan

Josip Jurčič

APRIL

1. 1. 1912	1. 1. 1912	1. 1. 1912	1. 1. 1912
2. 1. 1912	2. 1. 1912	2. 1. 1912	2. 1. 1912
3. 1. 1912	3. 1. 1912	3. 1. 1912	3. 1. 1912
4. 1. 1912	4. 1. 1912	4. 1. 1912	4. 1. 1912
5. 1. 1912	5. 1. 1912	5. 1. 1912	5. 1. 1912
6. 1. 1912	6. 1. 1912	6. 1. 1912	6. 1. 1912
7. 1. 1912	7. 1. 1912	7. 1. 1912	7. 1. 1912
8. 1. 1912	8. 1. 1912	8. 1. 1912	8. 1. 1912
9. 1. 1912	9. 1. 1912	9. 1. 1912	9. 1. 1912
10. 1. 1912	10. 1. 1912	10. 1. 1912	10. 1. 1912
11. 1. 1912	11. 1. 1912	11. 1. 1912	11. 1. 1912
12. 1. 1912	12. 1. 1912	12. 1. 1912	12. 1. 1912
13. 1. 1912	13. 1. 1912	13. 1. 1912	13. 1. 1912
14. 1. 1912	14. 1. 1912	14. 1. 1912	14. 1. 1912
15. 1. 1912	15. 1. 1912	15. 1. 1912	15. 1. 1912
16. 1. 1912	16. 1. 1912	16. 1. 1912	16. 1. 1912
17. 1. 1912	17. 1. 1912	17. 1. 1912	17. 1. 1912
18. 1. 1912	18. 1. 1912	18. 1. 1912	18. 1. 1912
19. 1. 1912	19. 1. 1912	19. 1. 1912	19. 1. 1912
20. 1. 1912	20. 1. 1912	20. 1. 1912	20. 1. 1912
21. 1. 1912	21. 1. 1912	21. 1. 1912	21. 1. 1912
22. 1. 1912	22. 1. 1912	22. 1. 1912	22. 1. 1912
23. 1. 1912	23. 1. 1912	23. 1. 1912	23. 1. 1912
24. 1. 1912	24. 1. 1912	24. 1. 1912	24. 1. 1912
25. 1. 1912	25. 1. 1912	25. 1. 1912	25. 1. 1912
26. 1. 1912	26. 1. 1912	26. 1. 1912	26. 1. 1912
27. 1. 1912	27. 1. 1912	27. 1. 1912	27. 1. 1912
28. 1. 1912	28. 1. 1912	28. 1. 1912	28. 1. 1912
29. 1. 1912	29. 1. 1912	29. 1. 1912	29. 1. 1912
30. 1. 1912	30. 1. 1912	30. 1. 1912	30. 1. 1912
31. 1. 1912	31. 1. 1912	31. 1. 1912	31. 1. 1912

APRIL

1. SREDA	HUGO
2. ČETRTEK	FRANČIŠEK P.
3. PETEK	RIHARD
4. SOBOTA	IZIDOR
5. NEDELJA	VINCENCIJ
6. PONEDELJEK ☉	SIKST P.
7. TOREK	HERMAN
8. SREDA	ALBERT
9. ČETRTEK	TOMAŽ
10. PETEK	METHILDA
11. SOBOTA	LEON VELIKI
12. NEDELJA	JULIJ
13. PONEDELJEK ☿	IDA
14. TOREK	JUSTIN
15. SREDA	ANASTAZIJ
16. ČETRTEK	BENEDIKT
17. PETEK	RUDOLF
18. SOBOTA	APOLONIJ
19. NEDELJA	LEON IX.
20. PONEDELJEK	NEŽA MONTEP.
21. TOREK ☽	ANZELM
22. SREDA	SOTER IN GAJ
23. ČETRTEK	VOJTEH
24. PETEK	JURIJ
25. SOBOTA	MARKO
26. NEDELJA	KLET IN MARCEL
27. PONEDELJEK	CITA
28. TOREK ☾	PAVEL OD KRIŽA
29. SREDA	PETER
30. ČETRTEK	KATARINA

SPOMINSKI DNEVI

4. 4. 1943 padel pri Mežici narodni heroj Franče Pasterk - Lenart

4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon

5. 4. 1894 rojen v Dolah obč. Brdo narodopisec in politik Vinko Möderndorfer

11. 4. 1912 umrl v Celovcu pisec Miklove Zale, dr. Jakob Sket

14. in 15. 4. 1942 nasilna selitev slovenskih družin s Koroške v rajh

24. 4. 1961 umrl v Prevaljah publicist dr. Josip Šašel

27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda

29. 4. 1943 obglavljenih 13 na smrt obsojenih kor. Slovencev, žrtev fašističnega terorja

Ce je april deževen, kmet ne bo reven. — Malega travna če grmi, slane se več bati ni. — Sv. Jurija moča in sv. Petra suša, to da kruha.

☉ 6. 4. ob 5.09 uri
☽ 21. 4. ob 17.21 uri

☿ 13. 4. ob 16.44 uri
☾ 28. 4. ob 18.18 uri

f. Pasterk-Lenart

I. Županc Johan

1914

MIESIĄC	DZIEŃ	MIEJSCOWOŚĆ	ZAPISKI
LUTY	1	WARSZAWA	...
LUTY	2	WARSZAWA	...
LUTY	3	WARSZAWA	...
LUTY	4	WARSZAWA	...
LUTY	5	WARSZAWA	...
LUTY	6	WARSZAWA	...
LUTY	7	WARSZAWA	...
LUTY	8	WARSZAWA	...
LUTY	9	WARSZAWA	...
LUTY	10	WARSZAWA	...
LUTY	11	WARSZAWA	...
LUTY	12	WARSZAWA	...
LUTY	13	WARSZAWA	...
LUTY	14	WARSZAWA	...
LUTY	15	WARSZAWA	...
LUTY	16	WARSZAWA	...

MAJ

1. PETEK
2. SOBOTA
3. NEDELJA
4. PONEDELJEK
5. TOREK
6. SREDA
7. ČETRTEK
8. PETEK
9. SOBOTA
10. NEDELJA
11. PONEDELJEK
12. TOREK
13. SREDA
14. ČETRTEK
15. PETEK
16. SOBOTA
17. NEDELJA
18. PONEDELJEK
19. TOREK
20. SREDA
21. ČETRTEK
22. PETEK
23. SOBOTA
24. NEDELJA
25. PONEDELJEK
26. TOREK
27. SREDA
28. ČETRTEK
29. PETEK
30. SOBOTA
31. NEDELJA

- DELA VSKI PRAZNIK
 ATANAZIJ
 NAJDENJE KRIŽA
 FLORIJAN
 IRENEJ
 JANEZ
 VNEBOHOD
 MIHAEL
 GREGOR NAG.
 ANTON
 FILIP IN JAKOB
 PANKRACIJ
 SERVACIJ
 BONIFACIJ
 ZOFIJA
 JANEZ NEP.
 BINKOŠTI
 BINK. PONEDELJEK
 PETER CEL.
 BERNARDIN
 FELIKS
 EMIL
 JANEZ ROS.
 SVETA TROJICA
 URBAN
 FILIP NERI
 BEDA
 REŠNJE TELO
 MAKSIM
 IVAN ORL.
 ANGELA DEVICA

SPOMINSKI DNEVI

1. 5. mednarodni praznik dela
1. 5. 1827 umrl v Celovcu pesnik Franc Grundtner
2. 5. 1852 rojen v Meštinju pisatelj povesti „Miklova Zala“ dr. Jakob Sket
8. 5. 1945 kapitulacija Hitlerjeve Nemčije
10. 5. 1876 rojen na Vrhniki pisatelj Ivan Cankar
11. 5. 1784 rojen na Potoci v Ziljski dolini pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
14. 5. 1953 ustanovljena slovenska kmetijska šola v Podravljah
15. 5. 1955 podpisana na Dunaju avstrijska državna pogodba
27. 5. 1821 umrl na Bistrici pri Št. Jakobu v R. ljudski pesnik in tkalec Miha Andreas

Ivan Cankar

Če je majnika lepo, je dobro za kruh in meso. — Če sušec suši, aprila deži in majnik hladi, kašte, omare in sode polni. — Velikega travna če pogostoma grmi, kmet se dobre letine veseli.

- ⊙ 5. 5. ob 15.51 uri
 ☺ 21. 5. ob 4.38 uri

- ⊙ 13. 5. ob 11.26 uri
 € 27. 5. ob 23.32 uri

dr. Jakob Sket

[Faint, illegible text]

[Faint, illegible text]

[Faint, illegible text]

[Faint, illegible text]

[Faint, illegible text]

[Faint, illegible text]

JUNIJ

1. PONEDELJEK	FELIKS
2. TOREK	PETER
3. SREDA	KLOTILDA
4. ČETRTEK	FRANČIŠEK CER.
5. PETEK	BONIFACIJ
6. SOBOTA	NORBERT
7. NEDELJA	ROBERT
8. PONEDELJEK	MEDARD
9. TOREK	PRIMUS IN FEL.
10. SREDA	MARGARETA
11. ČETRTEK	BARNABA
12. PETEK	JANEZ
13. SOBOTA	ANTON PAD.
14. NEDELJA	BAZILIJ
15. PONEDELJEK	VID
16. TOREK	FRANČIŠEK R.
17. SREDA	ADOLF
18. ČETRTEK	EFREM
19. PETEK	JULIJANA
20. SOBOTA	SILVERIJ
21. NEDELJA	ALOJZIJ
22. PONEDELJEK	AHACIJ
23. TOREK	AGRIPIN
24. SREDA	KRES
25. ČETRTEK	VILJEM
26. PETEK	JANEZ IN PAVEL
27. SOBOTA	HEMA
28. NEDELJA	IRENIJ
29. PONEDELJEK	PETER IN PAVEL
30. TOREK	EMILIJAN

SPOMINSKI DNEVI

8. 6. 1503 rojen Primož Trubar

11. 6. 1844 umrl v Blatogradu pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik

11. 6. 1926 rojena v Lobniku Oraže Amalijsa - Tatjana

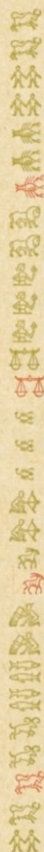
19. 6. 1949 umrl v Ljubljani pesnik Oton Župančič

21. 6. 1891 rojen v Ljubljani glasbenik in harmonizator kor. nar. pesmi France Marolt

23. 6. 1859 rojen v Šmihelu na Dolenjskem organizator planinstva na Koroškem Alojzij Knafelc

28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir

30. 6. 1858 umrl v Celovcu šolski pedagoški pisatelj Simon Rudmaš

Primož Trubar

Če na sv. Medarda dan (8.) dežuje, štirideset dni dež še nalletuje. — Če sta Peter in Pavel jasna, bo letina krasna. — Urbanovo sonce in Vidov dež, prav dobrega leta upati smeš.

● 4. 6. ob 3.21 uri

⊙ 19. 6. ob 13.28 uri

⊙ 12. 6. ob 5.07 uri

⊙ 26. 6. ob 5.01 uri

France Marolt

JULIJ

1. SREDA	TEOBALD	
2. ČETRTEK	OBIS. M. D.	
3. PETEK	HELIODOR	☉
4. SOBOTA	URH	
5. NEDELJA	CIRIL IN METOD	
6. PONEDELJEK	IZAIJA	
7. TOREK	VILIBALD	
8. SREDA	ELIZABETA	
9. ČETRTEK	VERONIKA	
10. PETEK	AMALIJA	
11. SOBOTA	OLGA	☿
12. NEDELJA	MOHOR IN FORT	
13. PONEDELJEK	ANAKLET	
14. TOREK	BONAVENTURA	
15. SREDA	VLADIMIR	
16. ČETRTEK	DEV. MAR. K.	
17. PETEK	ALEŠ	
18. SOBOTA	MIROSLAV	☼
19. NEDELJA	VINCENCIJ	
20. PONEDELJEK	MARJETA	
21. TOREK	PRAKSEDA	
22. SREDA	MAR. MAGDALENA	
23. ČETRTEK	APOLINARIJ	
24. PETEK	KRISTINA	
25. SOBOTA	JAKOB	☾
26. NEDELJA	ANA MATI MAR. D.	
27. PONEDELJEK	RUDOLF	
28. TOREK	VIKTOR	
29. SREDA	MARTA	
30. ČETRTEK	ABDON IN SENEN	
31. PETEK	IGNACIJ	

SPOMINSKI DNEVI

2. 7. 1866 rojen v Rožku Peter Markovič, akademski slikar

6. 7. 1824 rojen v Zgornjih Medgorjah slikar Marko Pernhart (Pernat)

10. 7. 1942 vojni zločinec Maier Kaibitsch spovedal v Celovcu iztrebljenja koroških Slovencev

22. 7. 1941 nacisti likvidirali slov. zadrage na Koroškem ter razpustili Zvezo slovenskih zadrug v Celovcu

22. 7. 1941 Dan vstaje slovenskega naroda

25. 7. 1886 umrl Primož Trubar

26. 7. 1914 Začetek prve svetovne vojne

31. 7. 1891 umrl v Prahi narodni buditelj in jezikoslovec Matija Majer Ziljski

Peter Markovič

Ce sv. Marjete deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno. — Kakor se kaže vreme ta dan (10.), tako bosta mali in veliki srpan. — Jakobova ajda in Ožboltova repa je malokdaj lepa.

☉ 3. 7. ob 16.34 uri
☼ 18. 7. ob 20.59 uri

☿ 11. 7. ob 20.43 uri
☾ 25. 7. ob 12.00 uri

Vinko Poljanec

AVGUST

AVGUST

1. SOBOTA	VEZI SV. PETRA	☼
2. NEDELJA	PORCIJUNKULA	☼
3. PONEDELJEK	LIDIJA	☼
4. TOREK	DOMINIK	☼
5. SREDA	MARIJA SNEŽNA	☼
6. ČETRTEK	GOSPODOVO SPR.	☼
7. PETEK	KAJETAN	☼
8. SOBOTA	CIRIJAK	☼
9. NEDELJA	ROMAN	☼
10. PONEDELJEK	LAVRENCIJ	☼
11. TOREK	TIBURCIJ	☼
12. SREDA	KLARA	☼
13. ČETRTEK	HIPOLIT IN KAS.	☼
14. PETEK	EVZEBIJ	☼
15. SOBOTA	VNEBOVZ. MAT. B.	☼
16. NEDELJA	JOAHIM	☼
17. PONEDELJEK	HIACINT	☼
18. TOREK	HELENA	☼
19. SREDA	LUDOVIK	☼
20. ČETRTEK	BERNARD	☼
21. PETEK	IVANA	☼
22. SOBOTA	BREZM. SRCE MAR.	☼
23. NEDELJA	FILIP BENECIJ	☼
24. PONEDELJEK	JERNEJ	☼
25. TOREK	LUDOVIK	☼
26. SREDA	CEFERIN	☼
27. ČETRTEK	JOŽEFA KAL.	☼
28. PETEK	AVGUŠTIN	☼
29. SOBOTA	OBGL. JANEZA KR.	☼
30. NEDELJA	ROZA LIM.	☼
31. PONEDELJEK	RAJMUND	☼

SPOMINSKI DNEVI

5. 8. 1890 rojen v Borovljah pesnik in pisatelj sporazumevanja Josif Friedrich Perkonig

4. 8. 1727 rojen v Grabštanju filolog Ožbald Gutsman

9. 8. 1946 ustreljena v Železni Kapli od angleškega vojaka Oraže Amalija - Tatjana

10. 8. 1873 rojen na Zili pri Beljaku pesnik in prozaist dr. Franc Eller

10. 8. 1893 rojen v Katljah Lovro Kuhar — Prežihov Voranc

16. 8. 1942 stopi štajerski bataljon na koroška tla

25. 8. 1938 umrl v Škocijanu na posledicah zastrupitve Vinko Poljanec narodni buditelj in deželni poslanec

Če se avgusta po gorah kadi, kupi kožuh za zimske noči.
— Po vremenu sv. Jerneja (24.) rada vsa jesen se nareja.
— Srpana če veter zvedri, vreme dolga še trpi.

☼ 2. 8. ob 6.58 uri
☼ 17. 8. ob 4.15 uri

☼ 10. 8. ob 9.50 uri
☼ 23. 8. ob 21.34 uri
☼ 31. 8. ob 23.01 uri

Lovro Kuhar

Josif f. Perkonig

SEPTEMBER

11

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of solutions of the system of equations (1) for arbitrary values of the parameters α and β . It is shown that for arbitrary values of the parameters the system of equations (1) has solutions in the form of a series in powers of the parameter ϵ .

2. In the second part of the paper the problem of the existence of solutions of the system of equations (1) for arbitrary values of the parameters α and β is solved. It is shown that for arbitrary values of the parameters the system of equations (1) has solutions in the form of a series in powers of the parameter ϵ . The coefficients of the series are determined by solving a system of linear equations.

3. In the third part of the paper the problem of the existence of solutions of the system of equations (1) for arbitrary values of the parameters α and β is solved. It is shown that for arbitrary values of the parameters the system of equations (1) has solutions in the form of a series in powers of the parameter ϵ . The coefficients of the series are determined by solving a system of linear equations.

SEPTEMBER

1. TOREK	EGIDIJ	☿
2. SREDA	ŠTEFAN	☿
3. ČETRTEK	DOROTEJA	☿
4. PETEK	ROZALIJA	☿
5. SOBOTA	LAVRENCIJ	☿
6. NEDELJA	CAHARIJA	☿
7. PONEDELJEK	MARKO	☿
8. TOREK	ROJSTVO MAR. DEV.	☿
9. SREDA	PETER KLAVER	☿
10. ČETRTEK	NIKOLAJ TOL.	☿
11. PETEK	HIACINT	☿
12. SOBOTA	IME MARIJINO	☿
13. NEDELJA	NOTBURGA	☿
14. PONEDELJEK	POVIŠ. SV. KRIŽA	☿
15. TOREK	MARIJA 7 ŽALOSTI	☿
16. SREDA	LJUDMILA	☿
17. ČETRTEK	LAMBERT	☿
18. PETEK	JOŽEF	☿
19. SOBOTA	JANUARIJ	☿
20. NEDELJA	EVSTAHIJ	☿
21. PONEDELJEK	MATEJ	☿
22. TOREK	TOMAŽ VIL.	☿
23. SREDA	LINUS	☿
24. ČETRTEK	RUPERT	☿
25. PETEK	KLEOFA	☿
26. SOBOTA	CIPRIJAN IN J.	☿
27. NEDELJA	KOZMA IN DAMIJAN	☿
28. PONEDELJEK	VENČESLAV	☿
29. TOREK	MIHAEL	☿
30. SREDA	HIERONIM	☿

SPOMINSKI DNEVI

5. 9. 1872 ustanovljena „Posojilnica Št. Jakob-ska“ v Rožu

11. 9. 1957 otvoritev Državne realne gimnazije in gimnazije za Slovence v Celovcu

16. 9. 1916 rojen na Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž

16. 9. 1936 umorjen kot žrtev napada šovinistov pevec in prosvetni delavec Miha Habib z Ruta pri Hodišah

18. 9. 1869 umrl v Celovcu slovničar in književni organizator Anton Janežič

18. 9. 1870 veliki tabor v Žopračah pri Vrbi

28. 9. 1762 rojen na Bistrici pri Št. Jakobu v R. ljudski pesnik in tkalec Miha Andreaš

Ce je sv. Matežv (21.) vedren, prijetna bo jesen. — Kdor po mali maši kosi, ta za pečo suši.

☿ 8. 9. ob 20.38 uri

☿ 22. 9. ob 10.42 uri

☿ 15. 9. ob 12.10 uri

☿ 30. 9. ob 15.32 uri

M. Oraze-Tatjana

Dolžija Grafen

OKTOBER

1. ČETRTEK	REMIGIJ	☿
2. PETEK	ANGELI VARUHI	☿
3. SOBOTA	TEREZIJA D. J.	☿
4. NEDELJA	FRANČIŠEK ASIŠKI	☿
5. PONEDELJEK	PLACID	☿
6. TOREK	BRUNON	☿
7. SREDA	KRALJ. M. D.	☿
8. ČETRTEK	BRIGITA	☿
9. PETEK	JANEZ	☿
10. SOBOTA	BRANČIŠEK B.	☿
11. NEDELJA	MATER. MAR. DEV.	☿
12. PONEDELJEK	MAKSIMILIJAN	☿
13. TOREK	EDVARD	☿
14. SREDA	KALIST	☿
15. ČETRTEK	TEREZIJA	☿
16. PETEK	GAL	☿
17. SOBOTA	MARJETA AL.	☿
18. NEDELJA	LUKA EV.	☿
19. PONEDELJEK	PETER ALK.	☿
20. TOREK	JANEZ K.	☿
21. SREDA	URŠULA	☿
22. ČETRTEK	KORDULA	☿
23. PETEK	SEVERIN	☿
24. SOBOTA	RAFAEL	☿
25. NEDELJA	KRISPIN	☿
26. PONEDELJEK	DRŽAVNI PRAZNIK	☿
27. TOREK	FRUMENCIJ	☿
28. SREDA	SIMON IN JUDA	☿
29. ČETRTEK	NARCIS	☿
30. PETEK	DOROTEJA	☿
31. SOBOTA	VOLBENK	☿

SPOMINSKI DNEVI

1. 10. 1943 Prvo zasedanje odposlancev slovenskega naroda v Kočevju
10. 10. 1920 glasovanje v coni A na južnem Korškem
12. 10. 1944 zverinsko mučenje in usmrtilitev korških partizanov na Komelnu pri Pliberku
17. 10. 1908 otvorjen slovenski delavski dom v Podljubelju
20. 10. 1907 ustanovitev Slovenske prosvetne zveze v Celovcu
25. 10. 1896 otvoritev Ciril in Metodove šole v Št. Rupertu pri Velikovcu
26. 10. 1955 zasedbene sile zapustile Avstrijo — dan zastave
29. 10. 1851 rojen v Borovljah narodopisec in slovstveni zgodovinar Janez Šajnik

Simon Gregorčič

Sv. Gal (16.) deževen ali suh, prihodnjega poletja ovaduh.
— Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo, vsaka lena baba
lahko nastil dobo. — Sv. Luka repo cuka.

☿ 8. 10. ob 5.43 uri
☿ 22. 10. ob 3.47 uri

☿ 14. 10. ob 21.21 uri
☿ 30. 10. ob 7.28 uri

Aleš Einspieler

NOVEMBER

1	1. 11. 1918	1. 11. 1918	1. 11. 1918
2	2. 11. 1918	2. 11. 1918	2. 11. 1918
3	3. 11. 1918	3. 11. 1918	3. 11. 1918
4	4. 11. 1918	4. 11. 1918	4. 11. 1918
5	5. 11. 1918	5. 11. 1918	5. 11. 1918
6	6. 11. 1918	6. 11. 1918	6. 11. 1918
7	7. 11. 1918	7. 11. 1918	7. 11. 1918
8	8. 11. 1918	8. 11. 1918	8. 11. 1918
9	9. 11. 1918	9. 11. 1918	9. 11. 1918
10	10. 11. 1918	10. 11. 1918	10. 11. 1918
11	11. 11. 1918	11. 11. 1918	11. 11. 1918
12	12. 11. 1918	12. 11. 1918	12. 11. 1918
13	13. 11. 1918	13. 11. 1918	13. 11. 1918
14	14. 11. 1918	14. 11. 1918	14. 11. 1918
15	15. 11. 1918	15. 11. 1918	15. 11. 1918
16	16. 11. 1918	16. 11. 1918	16. 11. 1918
17	17. 11. 1918	17. 11. 1918	17. 11. 1918
18	18. 11. 1918	18. 11. 1918	18. 11. 1918
19	19. 11. 1918	19. 11. 1918	19. 11. 1918
20	20. 11. 1918	20. 11. 1918	20. 11. 1918
21	21. 11. 1918	21. 11. 1918	21. 11. 1918
22	22. 11. 1918	22. 11. 1918	22. 11. 1918
23	23. 11. 1918	23. 11. 1918	23. 11. 1918
24	24. 11. 1918	24. 11. 1918	24. 11. 1918
25	25. 11. 1918	25. 11. 1918	25. 11. 1918
26	26. 11. 1918	26. 11. 1918	26. 11. 1918
27	27. 11. 1918	27. 11. 1918	27. 11. 1918
28	28. 11. 1918	28. 11. 1918	28. 11. 1918
29	29. 11. 1918	29. 11. 1918	29. 11. 1918
30	30. 11. 1918	30. 11. 1918	30. 11. 1918
31	31. 11. 1918	31. 11. 1918	31. 11. 1918

NOVEMBER

1. NEDELJA	VERNE DUŠE
2. PONEDELJEK	HUBERT, IDA
3. TOREK	KAREL, BOR
4. SREDA	CAHARIJA IN E.
5. ČETRTEK	LENART
6. PETEK	ENGELBERT
7. SOBOTA	BOGOMIR
8. NEDELJA	TEODOR
9. PONEDELJEK	ANDREJ AVEL.
10. TOREK	MARTIN
11. SREDA	KUNIBERT
12. ČETRTEK	STANISLAV K.
13. PETEK	SERAFIN
14. SOBOTA	ALBERT VEL.
15. NEDELJA	OTMAR
16. PONEDELJEK	GREGORIJ ČUD.
17. TOREK	ODON
18. SREDA	ELIZABETA
19. ČETRTEK	FELIKS VAL.
20. PETEK	DAROV. D. M.
21. SOBOTA	CECILIJA
22. NEDELJA	KLEMEN
23. PONEDELJEK	JANEZ OD KRIŽA
24. TOREK	KATARINA
25. SREDA	KONRAD
26. ČETRTEK	VIRGILIJ
27. PETEK	GREGORIJ
28. SOBOTA	SATURNIN
29. NEDELJA	ANDREJ
30. PONEDELJEK	

SVI SVETI

SPOMINSKI DNEVI

2. 11. 1881 rojen na Dobravi pri Borovljah narodni buditelj in potopisec Franc Mišic

10. 11. 1955 Koroški slovinci vložili pri avstr. vladi in predstavnikih štirih velesil Spomenico glede izvedbe čl. 7 drž. pogodbe

13. 11. 1813 rojen v Svečah politik in publicist Andrej Einspieler

20. 11. 1882 rojen v Dobrih pri Ravnah narodopisec in književni zgodovinar dr. France Kotnik

29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v bosanskem mestu Jajce

29. 11. 1945 proglasitev FLR Jugoslavije

Če Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno po blatu gazi. — Sv. Cecilija (22.) če hudo grmi, dosti pridelka ob letu kmet dobi. — Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

☾ 6. 11. ob 13.47 uri
☾ 21. 11. ob 0.13 uri

☾ 13. 11. ob 8.28 uri
☾ 28. 11. ob 22.14 uri

dr. France Kotnik

Andrej Einspieler

DECEMBER

1	1	1	1
2	2	2	2
3	3	3	3
4	4	4	4
5	5	5	5
6	6	6	6
7	7	7	7
8	8	8	8
9	9	9	9
10	10	10	10
11	11	11	11
12	12	12	12
13	13	13	13
14	14	14	14
15	15	15	15
16	16	16	16
17	17	17	17
18	18	18	18
19	19	19	19
20	20	20	20
21	21	21	21
22	22	22	22
23	23	23	23
24	24	24	24
25	25	25	25
26	26	26	26
27	27	27	27
28	28	28	28
29	29	29	29
30	30	30	30
31	31	31	31

DECEMBER

1. TOREK	MARIJAN
2. SREDA	BIBIJAN
3. ČETRTEK	FRANČIŠEK
4. PETEK	BARBARA
5. SOBOTA	SABA
6. NEDELJA	MIKLAVŽ
7. PONEDELJEK	AMBROZIJ
8. TOREK	BREZM. SP. MAR. D.
9. SREDA	VALERIJ
10. ČETRTEK	JUDITA
11. PETEK	DAMAZ
12. SOBOTA	MAKSCENCIJ
13. NEDELJA	LUCIJA
14. PONEDELJEK	BERTOLD
15. TOREK	MAKSIMIN
16. SREDA	EVZEBIJ
17. ČETRTEK	LAZAR
18. PETEK	GRACIJAN
19. SOBOTA	URBAN
20. NEDELJA	EVGENIJ IN MAK.
21. PONEDELJEK	TOMAŽ
22. TOREK	DEMETRIJ
23. SREDA	VIKTORIJA
24. ČETRTEK	ADAM IN EVA
25. PETEK	BOŽIČ
26. SOBOTA	ŠTEFAN
27. NEDELJA	JANEZ EV.
28. PONEDELJEK	NED. OTROČIČI
29. TOREK	TOMAŽ
30. SREDA	DAVID
31. ČETRTEK	SILVESTER

SPOMINSKI DNEVI

2. 12. 1860 rojen v Mostah politik, poslanec France Grafenauer

2. 12. 1868 rojen na Planini na Notranjskem harmonizator kor. nar. pesmi, Oskar Dev

3. 12. 1800 rojen na Vrbi pesnik France Prešeren

3. 12. 1833 rojen v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Leder - Lesičjak

11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cankar v Ljubljani

15. 12. 1935 umrl v Mostah politik in poslanec France Grafenauer

19. 12. 1828 rojen v Lešah slovničar in knjižni organizator Anton Janežič

Grudna mraz in sneg žita dosli prek in prek. — Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.) do Božiča, taki bodo meseci v prihodnjem letu. — Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

- 5. 12. ob 21.36 uri
- 12. 12. ob 22.03 uri
- 20. 12. ob 22.09 uri
- 28. 12. ob 11.43 uri

France Grafenauer

Anton Janežič

PETER LÈVEC

Osvobojenje

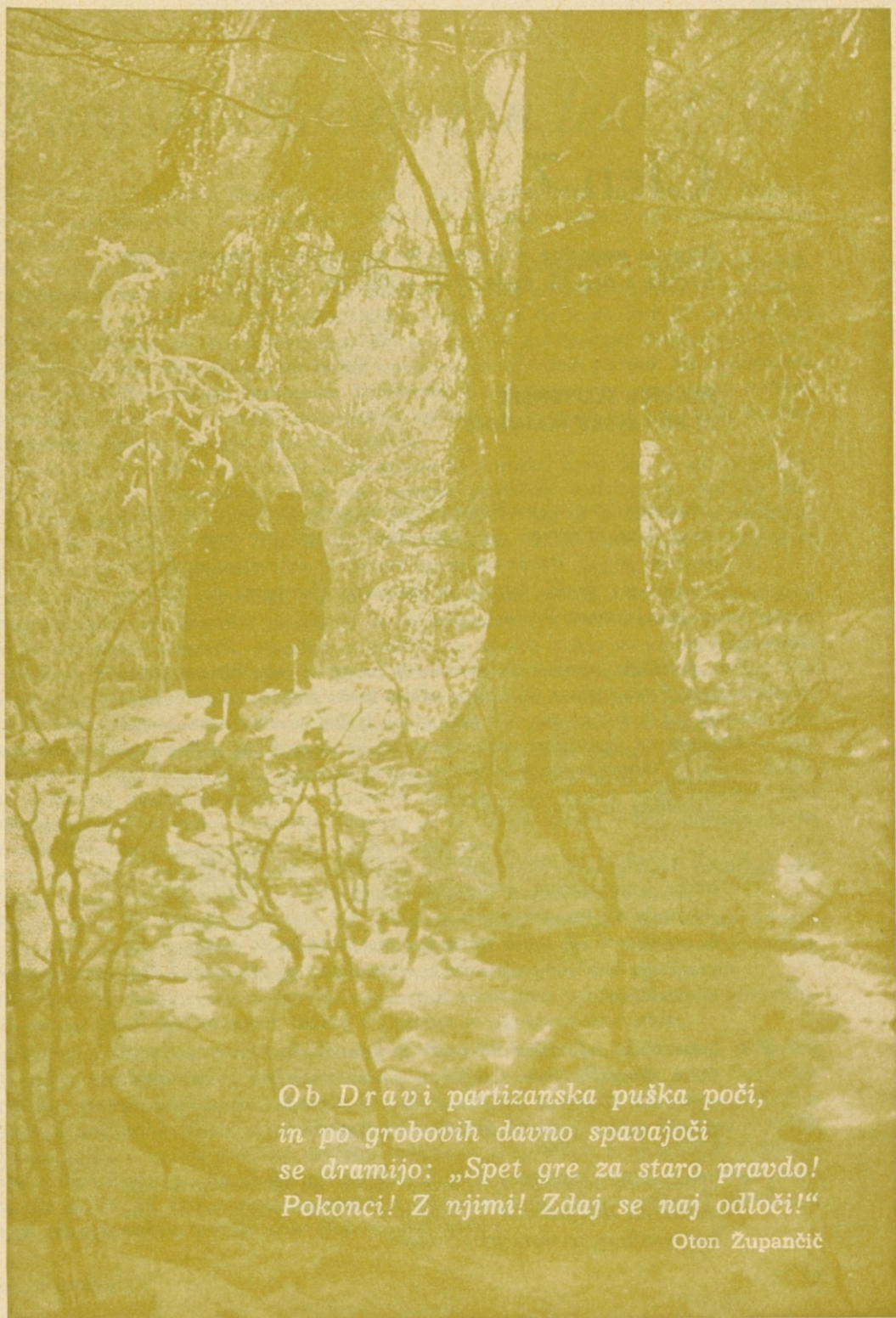
*Od vzhoda-zapada, od vzhoda-zapada
odmevajo pesmi naših armad...*

*Vso noč se je jug zaletaval ob šipe,
se dvigal razgret in trkal na vhode.
Vstanite! Vstanite!
Že tukaj smo mi —
predhodnica naše svobode!
Mi prvi! Mi prvi!
Tovariš povzpni se na sleme po vrvi,
nad mestom nam prapor triumfa razvij!*

*Pregnali smo temo, podrli pregrade.
Prešinil nam srca je radosten sij,
glej, v soncu korakajo naše armade!*

*O, kaj je po ulicah danes ljudi!
Med njimi dekleta in matere v nadi,
da srečajo v uri te velike zmage
predrage, ki prišli so z daljnih poti.
In lica junakov preplal je smehljaj,
pretesna so njihova srca sedaj,
da mogla bi toliko čustev dojeti...
da mogli ves svet bi v tem hipu objeti.*

*In v izbi zaznal zmagoslavja utripe
nekdo je, ki ležal je dolgo bolan:
sedaj se je dvignil, prislonil obraz je na šipe,
vzdrhtel je — dočakal današnji je dan.*

Ob Dravi partizanska puška počí,
in po grobovih davno spavajoči
se dramijo: „Spet gre za staro pravdo!
Pokonci! Z njimi! Zdaj se naj odloči!“

Oton Župančič

Člen 7

Državne pogodbe o vzpostavitvi neodvisne in demokratične
Avstrije z dne 15. maja 1955, BGBl. Nr. 152/1955

PRAVICE SLOVENSKE IN HRVATSKE MANJŠINE

- § 1. „Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem uživajo iste pravice pod enakimi pogoji, kakor vsi drugi avstrijski državljani, vključno pravice do svojih lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku.“
- § 2. „Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvatskem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v tej zvezi bodo šolski načrti pregledani in bo ustanovljen oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske in hrvatske šole.“
- § 3. „V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvatskim ali mešanim prebivalstvom je slovenski ali hrvatski jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno k nemškemu. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kakor v nemščini.“
- § 4. „Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kakor drugi avstrijski državljani.“
- § 5. „Dejavnost organizacij, ki merijo na to, da odvzamejo hrvaškemu ali slovenskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati.“

Koroški Slovenci in leto 1970

Leto 1970 je za koroške Slovence spominsko leto pomembnih zgodovinskih dogodkov. In to so dogodki, ki so usodno in odločilno posegli v razvoj naše narodnostne skupnosti.

Pred sto leti smo se tudi koroški Slovenci vključili v vsenarodno taborsko gibanje. Narodnostno komaj prebujeni so naši predniki z vsem ostalim slovenskim narodom na mogočnih taborih dne 31. julija 1870 na Bistrici v Podjuni, dne 18. septembra 1870 na Žopračah in dne 6. avgusta 1871 v Zgornjih Buhljah pri Grabštajnu manifestirali svojo narodno zavest ter terjali kakor na predhodnih taborih na Štajerskem, Kranjskem in Primorskem zedinjenje Slovencev v eno kronovino, jezikovno enakopravnost v šolah in v uradih, zmanjšanje davkov in bremen za kmeta in končno ustanovitev lastnih zavarovalnic in hranilnic.

Bil je to jasen političen, kulturni in gospodarski narodni program, ki ga ni postavila le peščica intelektualcev niti ne tedanje politično vodstvo marveč so bile te zahteve odločen in nedvoumen izraz želja naroda. Saj se je zbralo po nedvomljivih virih na Bistrici 8000 ljudi in na Žapračah celo 10.000 ljudi in to v času brez železnic in brez avtomobila.

Vsekakor je prav in potrebno, da se po sto letih poglobimo v ta prvi vsenarodni program naše narodnostne skupnosti in se zanimamo, v koliko se je le-ta tekom sto let do danes uresničil, v koliko je ostal brez učinka in kje so vzroki neprodora iz ljudskih množic izraslih idej in gesel. Predvsem je treba upoštevati, da je bilo to gibanje po letu 1867, ko je z društvenim zakonom sploh šele bilo dovoljeno, da se narod lahko organizirano združuje in zbira in da so takoj po taborih bile deželno-zborske volitve, pri katerih so se uveljavljale predvsem konservativne sile, medtem ko so bili pobudniki taborov široko misleči „Mladoslovenci“. Zato ni čuda, da je že na zadnjem taboru v Zgornjih Buhljah prva točka vseh taborov bila potisnjena več ali manj v ozadje, čeprav je še dolgo živela v srcu naroda, ki se je šele zavedal svojega bistva in svoje svojstvenosti.

Naše ljudstvo v zadnjih 50 letih monarhije ves čas črpa prav iz tega svetlega obdobja, zlasti v časih, kadar gre za najbolj osnovne življenjske pravice.

Vsa ta doba se odraža po eni strani v nenehni borbi našega ljudstva za doseg popolne enakopravnosti z delnimi uspehi, po drugi strani pa v stalno naraščajočem vsestranskem pritisku nemškega imperializma, ki si je utiral pot na Jadran.

Na koncu je sledila prva svetovna vojna kot posledica nerazumevanja upravičenih drugorodnih narodnostnih teženj z zlomom in razsulum monarhije.

Za koroške Slovence je bil to hud udarec. Pred 50 leti so se znašli sami, odločeni od ostale narodne celote kot manjšina, ki je kljub vsem nadlogam, ki so deževale nad njo, povrhu morala odločati še o svoji usodi. Ni tu mesto niti namen pisati o usodnih, prelomnih dneh, o resničnih in neresničnih željah samega ljudstva, o bojih in protibojih, v igri in protiigri nešteti interesov, o spletkah in grdobijah državnikov in diplomatov — ko danes po petdesetih letih gledamo nazaj, je dejstvo samo to, da je šlo za svojevrstno prepletanje socialnega in narodnostnega vprašanja in je bilo potrebno pričeti spet popolnoma znova.

Koroški deželni zbor je dne 28. 9. 1920 zagotovil, „da hoče varovati narodne in jezikovne posebnosti slovenskih državljanov in skrbeti za njihov duhovni in gospodarski razvoj v isti meri kot za nemške prebivalce dežele.“ Letni občni zbori tedanje političnen organizacije — „Političnega gospodarskega društva za Slovence“ leto za letom vlado opozarjajo na ta zagotovila, pač zato, ker očitno niso bila izpolnjena. Polni upanja so se koroški Slovenci oprijeli misli kulturne avtonomije, toda kmalu so morali spoznati, da na drugi strani ni ne volje ne želje niti po širši niti po skromnejši rešitvi vprašanja. Brošura lani umrlega Bernharda Scheichelbauerja „Aufrichtigkeit, Klarheit, Verständigung“ in odgovor dr. Engelberta Besednjaka na ta iznašanja v „Nation und Staat“ označujeta tozadevno stanje deset let po plebiscitu.

Doba po letu 1930 nam je še vsem v spominu. Lepe besede brez dejanj, lepi načrti brez realizacije, hkrati pa poostreno germanizacijsko delo preko Heimatdiensta, ki ga vodi Maier-Kaibitsch.

Sledeča izselitev stoterih zavednih slovenskih družin, pregon iz zemlje, zaplembe kmetij in razpust slov. organizacij so samo dosledni konec manjšinske politike, ki jo je v prvi republiki uradno izvajal „Kärntner Heimatdienst“. 25 let po plebiscitu koroški Slovenci lahko beležimo le potoke krvi, opustošene domove, oropane zadruge, razpuščene in prepovedane organizacije. Tudi avstrijsko domovino je zadel podobna usoda, vendar je le-ta gojila gade na lastnih prsih.

Leta 1945 je bilo treba spet popolnoma znova pričeti. Bila je to vstaja od smrti. Na robstvo in smrt obsojeno ljudstvo je zadihalo v priborjeni svobodi. Ko se spominjamo teh dni vstajenja, smo polni zanosa in vere v bodočnost. Saj naše trpljenje in naš boj nista bila zastoj. Po desetih letih smo si izbojevali pismo, ki vsebuje naše pravice. Je sicer skromno, toda v skupni spomenici iz istega leta je zapopadena resnična vsebina; vsaj do danes še nobena vlada niti zavezniške sile, katerim smo tudi izročili spomenico, niso demantirale naše interpretacije.

Zato upravičeno slej ko prej opiramo naše zahteve na ta skupni povojni dokument obeh osrednjih organizacij koroških Slovencev.

15 let je minulo od predaje Spomenice vladi: brez dvoma je nekaj vprašanj rešenih, številne zahteve pa so še odprte, med njimi tudi take, ki jih je naše ljudstvo postavljalo še pred sto leti.

Ko bomo torej prihodnje leto obhajali razne obletnice, se bomo spominjali mogočnih taborov pred 100 leti s prvim jasnim in odločnim narodnim programom; se bomo zamislili ob slovesni obljubi koroškega deželnega zbora pred 50 leti, „da hoče varovati narodne in jezikovne posebnosti slovenskih državljanov in skrbeti za njihov duhovni in gospodarski razvoj“ in pregledati tozadevne rezultate; naše misli se bodo ustavile ob spominu na vrnitev izseljencev pred četrstoletjem, na veselo petje partizanskih junakov in na življenjsko voljo našega ljudstva, ki ga tudi najhujša sila ni mogla uničiti. In ob teh spominih tudi ne bo manjkalo grenkih; na odpravo dvojezičnega šolstva, na krivico, ki smo jo doživeli s strani škofijskega ordinariata z ekskomunikacijo in odpravo slovenskega verouka itd.

Toda kljub temu je naš pogled v bodočnost svetel in smel. Problemi sožitja med narodi so končno dobili nove dimenzije. Polagoma se to načelo le uveljavlja. Morda še ne povsod in tudi pri nas še ne dovolj; kljub temu pa mimo tega sodobnega načela enakopravnega sožitja in sodelovanja med narodi nihče ne more več!

-ci.

Ljudska šola Sele-Kot z dvojezičnim napisom, ki bi po členu 7 avstrijske državne pogodbe morali biti na vseh javnih ustanovah

Pogled na glasovanje pred 50 leti

Mirovna pogodba z Avstrijo, sklenjena v St. Germainu 10. septembra 1919, je v uvodnem delu ugotovila, da je nekdanja avstro-ogrška monarhija prenehala obstajati in da je na njeno mesto v Avstriji stopila republikanska vlada. Ta pogodba je tudi potrdila zedinjenje delov nekdanje monarhije z državami naslednicami, med njimi tudi s Kraljevino Srbom, Hrvatov in Slovencev. Spremna nota z dne 2. septembra 1919 k pogodbi je med drugim ugotovila, da so se zavezniške in pridružene države pri določitvi državne meje Avstrije nasproti Jugoslaviji držale po možnosti priznane jezikovne meje („In Bezug auf Jugoslawien sind die alliierten und assoziierten Mächte nach Möglichkeit den anerkannten Sprachgrenzen gefolgt“). Za razmejitev z Jugoslavijo ni bilo torej postavljeno načelo zgodovinskih meja (kot v primeru meje s Češkoslovaško republiko), ampak načelo narodnostnih — jezikovnih meja. Po tem načelu je Avstriji bil brezpogojno priznan severni, nemški del Koroške, brez plebiscitnega ozemlja. Prek tega načela je bilo določeno še dodatno ozemlje na južnem Koroškem, kjer naj bi bilo izvedeno ljudsko glasovanje o državni pripadnosti. To dodatno ozemlje je pogodba imenovala „področje Celovca“. Člen 49 mirovne pogodbe je določil: „Prebivalci področja Celovca bodo povabljeni, da z glasovanjem naznačijo državo, h kateri žele, da se to ozemlje priključi.“ „Področje Celovca“ je bilo razdeljeno v dve coni, večjo A in manjšo B. Druga je obsegala v bistvu neposredno območje mesta Celovec. Glasovanje je bilo izvedeno samo v coni A. Ker se je končalo v prid Avstriji, je tudi cona B brez glasovanja pripadla avstrijski re-

publiki. Cona A, ki se krije v glavnem z današnjim dvojezičnim ozemljem, razen na zahodu, kjer ni zajela dvojezičnega dela spodnje Zilske doline in tudi ne dela Roža (krije se podobno tudi z ozemljem, ki so ga nacistične oblasti 6. 2. 1943 označile kot področje, odkoder je treba Slovence izseliti), je leta 1910 štela 73.488 prebivalcev, od katerih je kot svoj občevalni jezik navedlo slovenščino 50.837 ali 69,18 %. Na dan glasovanja 10. oktobra 1920 je bilo v coni A oddanih za priključitev k Jugoslaviji 15.279 ali 40,96 % glasov, za priključitev k Avstriji pa 22.025 ali 59,04 odstotka glasov. Dejstvo je, da število prebivalcev nemškega občevalnega jezika samo ni zadoščalo za odločitev pripadnosti k avstrijski republiki in da je za to državo glasovalo tudi znatno število slovenskih glasovalnih upravičencev. Računa se, da je med glasovi za Avstrijo bilo blizu 10.000 slovenskih glasov. To dejstvo nekatere ljudi danes moti in bi ga radi spravili s sveta. Trdijo, da tisti, ki so glasovali za Avstrijo, sploh niso bili Slovenci, ampak nekaj drugega. Slovenci da so bili samo tisti, ki so oddali svoj glas za Jugoslavijo. S tem hočejo še danes izvajati na Slovensko prebivalstvo na Koroškem zastraševalni, diskriminacijski pritisk in izsiliti vedno nova glasovanja, tako imenovano ugotavljanje manjšine.

Zgodovina Koroškega plebiscita je v veliki meri še nedognana (arhivski dokumenti o tem dogajanju se skrbno skrivajo) in tudi ta spis ne more razsvetliti niti poglavitnih vprašanj. Poskusil pa bo prikazati na temelju nekaj dokumentov iz plebiscitne propagande, kakšen značaj je imela odločitev tistega dela slovenskega prebivalstva, ki je tedaj svo-

jo zakonito pravico uporabil tako, da je glasoval za Avstrijo. Kajti zakonita pravica vsakega glasovalca je bila, da glasuje tako ali drugače. Tega tudi danes ne bi smeli pozabljati.

Na začetku še enkrat opozorilo, da bo spis obravnaval samo ta, zelo omejeni vidik plebiscitne zgodovine. To seveda ne pomeni, da drugih ni, da ne bi bili vsaj tako ali pa še bolj pomembni. Jasnó je, da je za pravilno razumevanje izida plebiscitnega glasovanja najpomembnejše to, da poznamo tudi prejšnji razvoj na Koroškem, vsaj v zadnjem polstoletju pred plebiscitom, ko je nemška meščanska politika uporabljala vse načine, možne v tedanjem družbenem in političnem sistemu, da zavre gibanje za slovensko politično uveljavitev in osamosvojitve. In v samih pripravah na plebiscit je treba seveda kot pglavilni faktor, zaradi katerega je do plebiscita sploh prišlo, upoštevati delovanje nadaljevalcev te nemške meščanske politike na Koroškem. Če se bo spis zadržal več ob tedanjem ravnanju koroške socialdemokratske stranke, potem najprej zato, ker je ta pogled doslej bil najmanj obdelan, pa še zato, ker gre za tisti družbeni in politični tabor, ki je danes še bolj kot nekdanj odločilen za oblikovanje narodnostnih razmer na Koroškem in ki je morda tudi sposoben vnašati vanje nove težnje in zamisli, odtrgane od starih ponemčevalnih kopit nekdanjih nosilcev oblasti v deželi.

Med nemškimi strankami je na slovensko koroško prebivalstvo na Koroškem že pred prvo svetovno vojno imela zelo velik vpliv koroška socialdemokratska stranka, zlasti zato, ker slovenske delavske stranke na Koroškem ni bilo. Zunaj slovenskega volilnega okraja (za volitve v državni zbor), ki je obsegal le sodne okraje Pliberk, Železna Kapla, Dobrla vas in Borovlje in kjer edino je slovenska (klerikalna) stranka lahko samostojno nastopala pri volitvah, so pristali slovenske stranke že tedaj podpirali socialdemokrate, ker sami s svo-

jim kandidatoma zaradi krivične delitve volilnih okrajev niso imeli nobenega upanja na uspeh. To je seveda pomenilo tudi politično približevanje teh slovenskih volivcev socialdemokratski stranki. Pred vojno so koroški socialdemokrati trdili, da so internacionalni in da se v nacionalni boj nočejo vmešavati. S takim stališčem sicer niso podpisali slovenskih prizadevanj za narodnostno enakopravnost, a jim tudi naravnost nasprotovali niso. Zaradi tega je učinek pritiska nemško nacionalne stranke na slovensko in dvojezično ozemlje bil še znatno omejen.

Vojna in z njo zvezana revolucionarna dogajanja v Evropi so vpliv socialdemokratske stranke na Koroškem še dosti povečale. To je lahko ugotovil vsak opazovalec političnega življenja, posebno očitno pa se je to pokazalo pri prvih volitvah v parlament nove avstrijske republike, ki so bile že 14. februarja 1919. Skupaj z ostalo Koroško se je teh volitev udeležil tudi precejšen del poznejšega plebiscitnega ozemlja, kolikor ga je bilo pod avstrijsko zasedbo (velik del sodnega okraja Velikovec in sodni okraji Borovlje, Rožek in Podkloster). To pot so prvič volile tudi ženske. Na vsem Koroškem so socialdemokrati dobili skoraj polovico vseh oddanih glasov (49,59 %)! Odstotki oddanih glasov za socialdemokrate so bili na slovenskem področju še veliko večji, tako da povsod pomenijo močne absolutne večine: sodni okraj Borovlje 75,46 %, Podkloster 72,69 %, Šmohor (slov. del) 67,45 odst., Rožek 65,59 %, Velikovec 62,94 odst., Celovec okolica (slov. del) 55,38 odst.! Moč socialdemokratskega deleža glasov je bila res prav presenetljiva. Res, da je treba znaten del socialdemokratskih glasov pripisati na rovaš vojakov „Volkswehra“, ki so glasovali, kjer so ravno trenutno bili. A kljub temu je bilo očitno, da je socialdemokratska stranka tista, h kateri so se v teh burnih časih z zaupanjem zatekli ne samo delavci, ampak sploh večina prebivalstva

slovenskega in dvojezičnega ozemlja Koroške pod avstrijsko zasedbo. Seveda je treba upoštevati, da te volitve niso imele značaja kaknega plebiscita, slovenska stranka pri njih ni nastopila, tudi niso zajele tistega, pozneje plebiscitnega področja Koroške, ki ni bilo pod avstrijsko zasedbo, a videti je bilo vzlic temu, da bo za plebiscitno glasovanje, ki se je tedaj že nakazovalo, stališče socialdemokratske stranke odločilo.

Koroška socialno demokratska stranka je svoje staro, navidez internacionalno stališče proti koncu vojne že začela spreminjati. Spomladi leta 1918 se je v slovenskih krajih razmahnilo gibanje, ki je terjalo preosnovno stare habsburške monarhije v tem smislu, da bi se ustanovila v njenih mejah posebna jugoslovanska državna skupina. To gibanje se je imenovalo „deklaracijsko“, ker se je naslanjalo na izjavo (deklaracijo) jugoslovanskega kluba državnih poslancev na Dunaju, dano leto popreje, dne 30. maja 1917. Vodstvo koroške socialne demokracije je temu gibanju nasprotovalo, čeprav javno tega ni povedalo. Na ta način je dejansko že podprlo nemške meščanske stranke in nemške oblasti v deželi, ki so na vsak način hotele preprečiti ustanovitev jugoslovanske enote, ki se seveda na stare deželne meje ne bi ozirala, ampak le na narodnostne. Še tik pred koncem vojne je glavni socialdemokratski list, dunajski „Arbeiter Zeitung“, pisal, da ni mogoče dopustiti, da bi se Slovenci (in to je veljalo za vse ne samo za koroške) priključili jugoslovanski državi in da bi se ta lahko ustanovila le za Hrvate in Srbe.

Ko se je 29. 10. 1918 ustanovila neodvisna država Slovencev, Hrvatov in Srbov na vsem njihovem narodnostnem ozemlju, ne glede na stare deželne meje in pa državne meje med Avstrijo in Ogrsko, se je poleg drugega postavilo vprašanje, ali bodo koroški oz. avstrijski socialdemokrati priznali narodnostno razmejitev tudi na Koroškem. Znano je, da se je v tistem času ustanovila na

temelju narodnostnega načela tudi republika nemška Avstrija, ki naj bi obsegala vsa nemška ozemlja nekdanje monarhije. Tako kot vse druge nemške stranke na Koroškem tudi socialdemokratska stranka ni hotela, da bi v tej deželi obveljala narodnostna meja. Nekaj časa in ob nekaterih priložnostih je bila pripravljena priznati Dravo kot mejo med Avstrijo in Jugoslavijo (podobno tudi meščanske stranke), pozneje pa tudi te ne več in se je z vso močjo zavzela za mejo na Karavankah. To svoje stališče so socialdemokrati podkrepili z dejanji, ko so se nanemški strani udeležili oboroženega boja za odpravo jugoslovanske oblasti. S tem, da so na tajni seji koroškega deželnega zbora 4. in 5. decembra 1918 glasovali za oboroženo akcijo, so ta boj sploh omogočili. Brez socialdemokratske podpore, ga najbrž ne bi bilo.

S takšno odločitvijo so določili že tudi svoje stališče v poznejši plebiscitni agitaciji: socialdemokratska propaganda je na vso moč skušala koroške Slovence pridobiti za glasovanje za Avstrijo. Zanimala je, da bi pri plebiscitu šlo za narodnostno odločitev, t. j. da bi se naj posameznik odločal po svoji slovenski oz. nemški narodnosti za Jugoslavijo ali Avstrijo, ampak je trdila, da narodnostna pripadnost prebivalstva ni važna (to je seveda veljalo le za Slovence, saj za Nemce so vsi trdno računali, da bodo glasovali v skladu s svojo narodnostjo) in da gre le za izbiro med dvema oblikama državne ureditve, republiko in monarhijo, pri čemer mora proletariat (čeprav po narodnosti slovenski) seveda glasovati za naprednejšo državo t. j. republiko Avstrijo, čeprav je nemška. Kljub temu, da se je nemška in tudi socialdemokratska politika sklicevala na pravico **nemškega** naroda na samoodločbo, so za koroški plebiscit trdili, da gre tukaj samo za samoodločbo prebivalstva, ne glede na njegovo narodnost.

Avstrijski in jugoslovanski komunisti so

tedaj imeli drugačno stališče: oboji so bili mnenja, da plebiscit ni primerno sredstvo za reševanje narodnostnega vprašanja na Koroškem, da je to stvar, ki so jo vsilile imperialistične vlade in da naj se zavedni delavci, neglede na to, katere narodnosti so, plebiscita ne udeležijo, kajti njim je potreben skupni boj proti vladavini meščanstva v obeh državah. Dejstvo pa je, da se je le zelo majhen del ljudi, ki so imeli pravico glasovati, vzdržal glasovanja. Učinek propagande koroških socialdemokratov je bil veliko večji in vse razčlenbe kažejo, da je bil za izid glasovanja tudi odločilen.

Koroška socialdemokratska propaganda pa ni bila uspešna zaradi tega, ker so ljudje na staro socialdemokratsko stranko bili navajeni in ker jih je opozarjala na socialne prednosti v republiki Avstriji v primerjavi z bolj zaostalo kraljevino Jugoslavijo. **Uspešna je bila tudi zato, ker je slovenskemu prebivalstvu zagotavljala, da bo njegova narodnost zavarovana tudi v avstrijski državi.** Pri tem je poudarjala, kako vplivna je socialdemokratska stranka v Avstriji in na Koroškem in obljubljala, da je njena moč najboljšje jamstvo za manjšinsko varstvo koroških Slovencev! Vodja koroških socialdemokratov Florian Gröger je 5. septembra 1920 (po „Arbeiterwille“ tega datuma) zagotovil Slovincem, če ostanejo v Avstriji, da to zanje ne bo (narodnostna) nesreča, saj jim mirovna pogodba in politična moč socialdemokracije v Avstriji jamčita izdatno manjšinsko varstvo! „zumal ihnen ja im Friedensvertrag und durch die politische Macht der Sozialdemokratie in Österreich ausgiebiger Minderheitenschutz verbürgt ist.“) Tudi socialdemokratski list za plebiscitno ozemlje (Sozialdemokratische Mitteilungen für das Abstimmungsgebiet“) je zagotavljal podobno („Die Stärke der sozialdemokratischen Partei Kärntens ist die beste Bürgschaft für den Minderheitenschutz der Kärntner Slowenen.“) Takšna zago-

točila so tedaj gotovo imela velik učinek spričo velikega moralnega kapitala mogočne avstrijske delavske stranke.

A v tem smislu Slovincem niso govorili samo koroški socialdemokrati. Tudi v splošni avstrijski agitaciji so narodnostne obljube Slovincem imele pomembno vlogo. Vredno je pogledati nekaj najbolj značilnih dokumentov o takšnih zagotovilih slovenskemu prebivalstvu pa tudi o drugih agitacijskih geslih tedanjega časa.

Takšen dokument je n. pr. knjižica z naslovom „Sövönjə rajmə za Rožane pa Dravce“. Tiskana je v slovenskem narčju. Vsebina kaže, da je bila namenjena slovenskim kmetom in da gre za značilen primer propagande koroškega nemško nacionalnega „Bauernbunda“ med slovenskim prebivalstvom.

Uvodna pesem ali „rajmi“ — „Pralubo Koroško“ — potrjuje dvojezičnost koroške dežele („Ti maš dba jazika, Pa srce le anu...“). A tako ni le zdaj, tudi za prihodnost obljublajo „rajmi“ „Sövönja špraha“:

*„Kna varjömə Kranjcə
Saj on se vəha
Da sovönjə špraho
Niemc pomandra.*

*Niemc tabe nkolə
Špraho ni vzeu,
Po sovönjə vsolə
Žəbrov sə nə kleu.“*

Nehote so tako sicer priznali, da je po njihovem mnenju mesto slovenskega jezika na Koroškem kvečjemu le v cerkvi in v najnižjem vsakdanjem osebнем izražanju. A hoteli so vzbuditi vtis, da čaka Slovence na Koroškem enakopravna bratovska prihodnost. „Rajmi“ „Sövönč pa Niemc na Koroščam“ so peli:

*„Z lontsmonam Niemcam
Doro zglihəmo se,
Smo prava famijə
Smo bratrə, sastre.“*

Slovenci smo!

Pribandrani kranjski učitelji, farji in drugi agenti nam mečejo pesek v oči in trobijo v svet, da bomo slovenski Korošci, če glasujemo za Avstrijo, zgubili našo špraho, našo vero, naše slovenske duhovnike, lerarje in uradnike.

To je satanska laž,

ki jo je mogla pogruntati le kaka srbska buča okoli „Mira“ ali „Korošca“. Mi Slovenci dobro vemo, da smo pred vojsko z našim nemškim sosedom v popolnem miru in prijateljstvu živeli in da so se ti odnošaji še-le tedaj skalili, ko so prišli k nam kranjski hecarji. To prijateljstvo se je po končani svetovni vojski še vtrdilo, ko smo rama ob rami pri sovražnih vpadih Srbov in Kranjcev z orožjem v roko branili svojo domovino. Stotine Korošcev, Slovenci in Nemci, so dale v tem boju proti tujce svoje življenje

in ne zastonj!

Kajti obvarovali si bomo koroški Slovenci vsekakor našo vero, naš jezik in naše duhovnike; to boljše kakor pri ortodoksnih Srbih! Da to ni nobeno čečkanje, nobena domišlija, ampak gotova resnica, nam je porok mirovna pogodba sama.

Oddelek V. te mirovne pogodbe o varstvu manjšin navaja v art. 62—69 vsa tozadevna pravna določila, ki tudi nam slovenskim Korošcem zagotavljajo dalekosežne narodnostne in verske pravice.

Po art. 63 je Avstrija obvezana, vsem prebivalcem Avstrije brez razlike narodnosti in jezika, brez razlike rase in vere dati popolno varstvo: Vsi imajo pravico, javno in privatno prosto po svoji veri živeti.

Art. 66: Vsi brez razlike narodnosti in vere so pred postavo enaki in uživajo iste državljske in politične pravice. Nihče ne sme radi svoje vere ali narodnosti biti prekrašan v javni službi, v šoli, v cerkvi in uradu in nihče ne sme biti oškodovan pri izvrševanju svojega poklica. Vsi imajo pravico, izdajati v svojem jeziku časopise in se pri javnih prireditvah in pred sodiščem (gerihtom) posluževati svojega jezika.

Art. 67: Vsi avstrijski državljani brez razlike narodnosti in vere imajo pravico, zgraditi svoje lastne šole, svoje lastne cerkve, vzgajališča in druge socialne naprave; dana je vsem pravica, rabiti prosto svoj jezik.

Art. 68: Avstrija je zavezana, vzgajati v javnih šolah naše slovenske otroke, tudi v našem jeziku. Če si pa postavimo svoje lastne šole, mora Avstrija k zgradbi teh šol nam pomagati z denarjem.

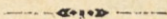
Po art. 62 ne sme Avstrija izdati nobenih postav in nobenih naredb, ki bi bile v protislovju z gori navedenimi določili mirovne pogodbe.

Vse te določbe stoje v zmislu art. 69 pod varstvom Zveze narodov (Völkerbund) in imajo kot take internacijonalni značaj. Opozorimo tudi na govor poslanca Grögerja v dunajskem državnem zboru, ki je — sam Nemec — zahteval največje varstvo naših slovenskih pravic; opozorimo dalje na dejstvo, da išče Koroška deželnega inšpektorja za šole, ki govori slovensko.

Ali ne torej, Korošci in Korošice, tisto lajanje kranjskih priganjačev le prazen bavljav? Kakor jasno vidimo, se pri glasovanju ne gre za nobeno narodnostno vprašanje, ne gre za to, ali bomo Nemci ali ostanemo tudi v naprej vrli Slovenci, gre edinole za to, — in to si dobro naj zapomni vsak in vsaka od nas! — ali bodo kranjski Srbi in srbski Kranjci našo domovino raztrgali ali ne! Torej Korošec, ki odda svoj glas za Avstrijo, nikoli ni narodni odpadnik, nobena Korošica torej ni izdajica:

Z našim glasovanjem za Avstrijo je le rečeno, da mi z Balkanci onkraj Karavank nočemo ničesar skupnega imeti!

Slovenci, Slovenke! Ostanemo na Koroškem! Videli boste, da bomo še Slovence na Kranjskem preživel!

Danes je ob tem pisanju vredno ugotoviti, da so za vse Slovence enako uporabljali pravo domače ime „Sovönc“ (Slovenec), da so govorili le o „sovönjem jaziku“ in da si torej še niso upali na dan s kakimi „Bindiše“ ali z „bindišarščino“. Kar v teh „Sovönjih rajmih“ lahko najdemo tudi glavne in tipične trditve, ki je z njimi nemška agitacija skušala pridobiti Slovence za glasovanje za nemško Avstrijo. Te trditve in ta gesla so se zbirale v tri skupine: prva bi naj s sklicevanjem na koroški pokrajinski čut in z zbujanjem občutka manjvrednosti Slovincem izbila iz glave željo po politični samostojnosti, druga naj bi jim predočila vse gmotne prednosti odločitve za nemško Avstrijo, tretja pa je skušala s primitivnim zmerjanjem zbuditi soraštvo do drugih Slovencev in do Jugoslavije. Razume se, da se z zadnjo skupino ne bomo ukvarjali.

Uvodni „rajmi“ „Pralubo Koroško“ se naslanjajo na pozitivni pokrajinski čut; a narodna zavest (seveda le slovenska), je ovrednotena negativno (laganje, nevoščljivost, denar):

*Pralubo Koroško,
Ti zamla mojâ,
Prarazat' te očijo
Na dba burna koncâ.*

*Prarazat' tã očijo
Srce lih počriez,
Skuez izaro, puele
Celouško hre riez.*

*Bueh, jas te prosm,
Oh pustã vkap tu,
Kar že čriez taužent liet
Kupa je bu.*

*Bueh, jas te prosm,
Kna naj tu nkar,
Da zmaha vëhanje,
Foušnja pa dnar.*

Koroška kot politična celota (v okviru nemške avstrijske države) je poudarjena v obliki naivne ljudske pesmi „Korošče farbe“. Ta celota je božje delo, pravijo „rajmi“ „Naša koroška zamla“, mejnike ji je postavil sam bog, premakniti jih, je namen hudiča („Pa je pršou hădič Pa jãh oče odpraut'“).

Politični pokrajinski čut se staplja z naivnim domačijskim čustvovanjem („Pr nas domačija, je star Korotan...“), ki s politično, narodnosno odločitvijo, ki stoji pred ljudmi, v resnici nima nič opraviti, saj je takšno čustvovanje podobno v vseh deželah. A „rajmi“ ga opevajo kot koroško posebnost, ki ne sme iti v izgubo:

*Korošc je vöiseu,
An vuštn lotr,
Mav' cveč rad pohlede
V hvažõj notr.*

*Korošac je pievãc,
Či na sviète tačâ,
Pa te kni Korošac,
Kâ põtã kna zna.*

*Od daklet nã læbieznã
On jucka, poje,
Dobi tirobart krofãč,
Kã cveč se napne.*

In nauk iz te lepe hvale?

*Föst kaker hakevo
Držimo vkap mi,
Korošci dãžõlã
Smo vsolã zvõsti.*

*Döčle so žaubrne,
Puebã močni,
Trdi kaker dob
So našõ lãdi.*

*To se kna buejte,
Da Korošac pomrje,
Saj otrok v plõnicah
Že lubãt' začne.*

In še:

*Je taužnt liet bu že
Pa taužnt še bo,
Koroško kna ciep'mol!
Kaj očte z mæno?*

*Knism tvače navajan,
Jas očm bit' fröj.
Ostanam Korošac
Donas næ napröj.*

Celo ideologijo družbene manjvrednosti, zaradi katere je koroki Slovenec življenjsko navezan na nemško politično oblast, razgrinjajo "rajmi" „Sovönc pa Niemc na Koroščam“:

*Sovönc je biu hajd,
Je biu srou næ kervau,
Niemščæ dæhovæn
Je vero jomæ dau.*

*Vero kršajnsko,
Ti prava boha,
Da nam cesta k nabösam
Zaprta kna bva.*

*Pod strašniem Avaram
Smo sužlæ douh čas,
Niemcæ sosödæ
So pofrajlæ nas.*

*Nam dalæ so šuevo,
Da ldi se učo,
Da šribatæ znajo
Næ v buklah baro.*

*So učilæ nas birtšoft,
Pavršče stvari,
Saj našæ ti staræ
Bol zabitæ so bli.*

*Takæ nas Niemæc
Je horæ zrediu.*

Takšne so torej nemške zasluge nasproti zaostalim Slovencem in kdor bi hotel politično osamosvojitev, ta je sovražnik

svojemu dobrotniku: „Htu je mad namæ, da bæ fajnt jomæ biu?“ Seveda se najdejo ljudje, ki pravijo, da Slovenci v tem razmerju obvezne večne hvaležnosti niso enakopravni, a ti lažejo:

*Pravijo, da martran
Je biu naš rued,
Da je ha tvačou
Niemščæ hospued.*

*Je riesn bösieda,
Al po sövo stoji,
Hospoda je tvačæva
Pousoda ldi.*

*Je paur biu Niemc
Al Sovönc bl pa Vah,
Trd kræh je on jiedou,
Heršoft pa špah.*

*S krvjo næ s špraho
To čöma opraut'
Paur je biu hvapæc,
Hospued je mou hvaut.*

„Hvaut“ t. j. oblast nemških gospodov je zatirala kmeta, pa naj je bil Slovenec, Nemec ali Italijan in to nima nič opraviti „s krvjo in jezikom“. In ker se nemški kmet še danes enako znoji ob trdem delu kakor slovenski („Tud' na Niemcah je paur Od dieva čist' toh. Tudæ tamo le maukæda Krape pačó, Čömajo Niemcæ Buelæ zamló"), zato je „fajntšoft" t. j. gibanje za slovensko politično osamosvojitev, nekaj, kar „höcar uči", zato Slovenec to odklanja in prosi Boga, „da bomo žævölæ Kakr smo pröj", to je pod staro „hvautjo".

„Rajmi" dopovedujejo, da je gospogarska prihodnost ljudi in posebno kmetov plebiscitnega ozemlja zagotovljena samo, če ostane Koroška cela pri nemški Avstriji. Najbolj naglašajo zemljepisne razloge, predvsem pa Karavanke kot neprehodno naravno mejo („Naše hrance"):

Bueh sam je postavou
Hrance tvoje,
Kueme snažene
Noj strme horè.

Al to ni prahriešno,
Da bə čovak zvomov,
Kar vkaəp je zraščano,
Kar bueh je sklönou?

Ali pa:

Snažene počî
Noj strme horè,
Ti so mõničə
Korošče zamle.

Horta v naböse
Hvale molô,
An fajn zalan hartl
Kupa držô.

Pouhn je sadja,
Žəvine, lasă,
Pa liepah krajóu
Pa puela doră.

V sriedə ta hartlna
Sta izarə dbi,
Pvalê takə fajn
Kakr božje oči.

Kuelə tab izar
Tri mieste lepê,
Kakr tri zviezde
Svietijo se.

Te zviezde so Clovəc,
Šmfəd nə pa Blak...

In zato sklep:

Naše nojé so
Cəlovəc nə Blak;
Rožan boš braz nueh
Jugoslavni sromak.

Splošnim zemljepisnim razlogom dodajajo „rajmi“ za kmečke gospodarje še posebnen („Koroščə paur pod Jugoslavijo“):

Pouhna je Serbija
Vovov nə pa krau.
Kam boš ti sruetij
Tvojo lulco pradau?

Pouhnu Hruaško
Je svinj nə praset.
Ko za se boš ti fuetrou,
Selber essn macht fett.

Sam boš ti jiedou,
Sam boš dəbou;
Al htu bo tə potle
Štajre pvačəvov?

Htu bo tə kupou
Cöuh pa mašin?
Htu bo krou streho,
Kədr bo hin?

Htu bo tə šenkou
Črievle pa hvant?
Pou boš: adijo
Paurščə štant.

In končno, ne manjkajo tudi „rajmi“, ki hočejo izrabiti naivno idilična čustva dobrosrčnega preprostega slovenskega človeka, zvestega, kadar služi („Koroščəc ostane zviest“):

S špraham nə kruham
Ti skušaš mə viest,
Rajšə sm vačn
Kakr nazviest.

Kdor uboga „rajme“, kdor spozna ne vrednost Slovencev za politično enakopravnost in osamosvojitve, ali pa noče vreči na tehtnico svojih dozdevnih gospodarskih koristi, za tega velja tudi moralna pohvala in lepa napredna gesla:

Naj da svietə rösница,
Če strašə to nas,
Saj z namə je pravica,
Natura pa čas.
Pr nas je le sreča,
Je frajhajt pa mir...

Drug zelo značilen dokument nemško avstrijske propagande je v dosedanjem zgodovinskem pisanju še neznani letak **„Slovenci smot!“** Ta letak se obrača na vse tiste Slovence, ki bi se hoteli pri glasovanju ravnati po svoji narodnosti. Satanska laž je, pravi letak, da bodo Slovenci, če glasujejo za Avstrijo, izgubili svoj jezik, svoje slovenske duhovnike, učitelje in uradnike. S tem, da omejnja slovenske učitelje in uradnike, gre letak torej v obljubah za priznanje pravic slovenskega jezika bistveno dlje od „rajmov“ in tudi od dejanskega stanja na Koroškem do 1918, saj slovenskemu jeziku daje prostora ne samo v domači hiši in cerkvi, ampak tudi v šoli in uradu. Če govori o ohranitvi teh pravic, potem se je to lahko nanašalo samo na tiste pravice, ki jih je slovenski jezik imel v tistem času, ko je letak bil izdan, torej v času jugoslovanske uprave v coni A. Tedaj pa je slovenski jezik bil splošno veljaven v šoli in uradu!

Da si bodo Slovenci v Avstriji **obvarovali** svoj jezik (in njegove pravice), zagotavlja letak, je porok mirovna pogodba s svojimi določili za manjšinsko zaščito. Nato ta določila podrobno navede, na način, ki je še danes zanimiv. Po tem še opozarja na govor koroškega socialdemokratskega poslanca Grögerja, ki je zahteval v dunajskem državnem zboru „največje ... varstvo slovenskih pravic.“ Z omembo, da „išče Koroška deželnega inšpektorja za šole, ki govori slovensko,“ napravlja vtis, kot da je tudi v dejanju že vse na najboljši poti, da bo položaj slovenskega jezika v šoli zagotovljen.

In zdaj iz vsega še političen sklep: „Jasno vidimo“, pravi letak, „da pri glasovanju ne gre za narodnostno vprašanje ...“, torej ne za vprašanje, ki bi se pri njem glasovalci morali ravnati po svoji narodnosti, ki ostane slej ko prej nedotaknjena in priznana. „Ne gre za to“, pravi letak, „ali bomo Nemci ali ostanemo tudi naprej vrli Slovenci“. Glasovanje za Avstrijo ne pomeni torej

kake odločitve za nemško narodnost in vsak ostane še naprej „vrl Slovenec“, čeprav ne glasuje za Jugoslavijo. Gre in to z narodnostjo ni v zvezi. „Torej, samo za državno mejo na Karavankah Korošec, ki odda svoj glas za Avstrijo, nikoli ni narodni odpadnik, nobena Korošica torej ni izdajica ...“. Tako miri glas narodne vesti Slovincem, ki jih hoče pridobiti za glasovanje za mejo na Karavankah. Na koncu še celo preroško zakliče: **„Slovenci, Slovenke! Ostanemo na Koroškem! (kot da bi se ljudje sicer morali izseliti!) Videli boste, da bomo še Slovence na Kranjskem preživeli!“**

Vse te trditve in obljube nemško-avstrijske plebiscitne propagande je z vso veljavnostjo in ugledom potrdil najvišji koroški nosilec oblasti, koroški deželni zbor, ki se je sestal tik pred plebiscitom samo z namenom, da sprejme poseben, slovesen sklep. Ta sklep je predlagal in utemeljil nemško nacionalni poslanec Kernmaier, deželni zbor pa ga je sprejel „soglasno in z živahnim odobravanjem“.

Poglavitna misel tega sklepa je bila, da deželni zbor „zastopa kot načelo bodoče deželne politike — politiko sprave in pravičnosti. Kot bistveni del te politike pa postavlja odnos do koroških Slovencev in ta odnos opredeli s slovesno obljubo: „Zavedajoč se odgovornosti trenutka izjavlja v imenu prebivalstva, ki ga predstavlja, da hoče slovenskim rojakom varovati danes in za vse čase njihov jezikovni in narodni značaj in da bo v enaki meri skrbel za njihov duhovni in gospodarski razcvet kot pri nemških prebivalcih dežele. — O natančni predelitvi teh načel se bo po izvršeni zopetni zedinitvi sporazumel s predstavniki koroških Slovencev. — Demokratska načela, ki je na njih zgrajena republika Avstrija, tudi sicer jamčijo za to, da bo volja slovenskega prebivalstva neprikrito izražena. — Koroški Slovenec bo torej našel tudi znotraj svoje dosedanje domovine Koroške jamstvo za obstanek svojega narodnega življenja in za svoj gospodarski in kul-

turni vzpon. Združeni v mirnem delu bosta obe plemeni po zopetnem zedinjenju imeli priložnost, da popravita vso škodo, ki jo je povzročila dolgoletna vojna in dveletna zasedba..." (Klagenfurter Zeitung, 30. september 1920, št. 223).

V zgodovinopisju o koroškem plebiscitu je ta pomembna in za razumevanje izida tedanjega glasovanja bistveno potrebna stran politične akcije avstrijske strani bila doslej zanemarjena. Gotovo ne slučajno. Iz nje se jasno vidi, da se tistih približno desetstisoč slovenskih glasovalcev, ki so glasovali za republiko Avstrijo in ki so s tem tudi odločili vprašanje državne pripadnosti plebiscitnega ozemlja, nikakor ni hotelo odreči svoji slovenski narodnosti. Tako so lahko glasovali v prepričanju, da bo slovenska narodnost na Koroškem priznana, enakopravna in tudi za prihodnost zavarovana v vsem svojem obse-

gu. Če danes tiste sile na Koroškem, ki skušajo narodnostno vprašanje rešiti s ponemčenjem, strastno trdijo, da so se tisti Slovenci s tem odrekli svoji slovenski narodnosti in da njim in njihovim potomcem nihče ni ničesar dolžan v narodnostnem oziru, potem to govore v nasprotju z zgodovinskimi dejstvi, da ne omenjamo starih obljub. Odgovorni ljudje v Avstriji in na Koroškem bodo ravnali modro, če se bodo prav ob polstoletnici glasovanja spomnili teh zgodovinskih dejstev in se s tem še bolj zavedli odgovornosti, ki so jo prevzeli nasproti Slovincem na Koroškem v celoti. Iz takšne zavesti izvirajoča avstrijska politika lahko računa na polno podporo vsega demokratičnega in kulturnega prebivalstva na Koroškem, prav gotovo pa njegovega slovenskega dela. Tudi za to obstoje trdni zgodovinski dokazi.

J. Obdravski

ROZINA

*Poslalo mi pismo je mlado dekle
naj pošljem ji malo spomina.
V pismih najlepše iskrene želje,
voščila je mlada Rozina.*

*Le pesem ji lajša neznosno gorje,
samota jo tare, tišina.
Usoda nesrečna mori ji srce,
ne kloni mi draga Rozina.*

*Poslala je pismo mlada Rozina
in mi razkrila svoje srce.
Da vrne ljubežen ti domovina,
so mi iskrene, srčne želje.*

Pavle Kernjak

Upor koroških Slovencev

ob 25-letnici

Dvajsetega avgusta 1942 je kakor blisk prešinila slovensko prebivalstvo na Koroškem vest, da so od krogel partizanskih strelav padli prvi osovraženi vojaki SS-oddelka iz Celovca. Zgodilo se je to v Robežu pod Malim Obirjem. To je bil signal, iskra, ki je napovedala tudi koroškim Slovencem oborožen odpor proti največji zgodovinski krivici, ki se je zgodila, ko so Hitlerjevi orožniki in policisti pregnali iz domačij širom južne Koroške slovenske družine, jih razlastili vsega premoženja in odgnali daleč od doma v mrzlo pusto tujino. Prve partizanske borbe pod Malim Obirjem so se razveselili preganjani koroški Slovenci, ustrašili pa so se hitlerjanci in njihovi domači pomagači. Vedeli so, da je napočil čas, ko bodo tudi na Koroškem, v mejah samega Reicha, imeli opraviti z oboroženim, upornim in podpornim ljudstvom.

Še isti mesec, ko se je partizanska edinica z Gorenjske le za nekaj dni mudila na Koroškem in se umaknila na štajersko Pohorje, je v vaseh okoli Železne Kaple, Sel in Borovelj začelo med Slovenci intenzivno vrenje. S prihodom Županca Johana iz Obirske in Staneta Mrharja iz Šentvida pri Ljubljani, partizanov iz leta 1941, izkušenih in predanih vojaških in političnih aktivistov, so se začeli načrtno postavljati protifašistični odbori, organizacijske celice, ki so zbujale koroške prebivalce k odporu proti Hitlerju. Ti odbori Osvobodilne fronte slovenskega naroda so postali do novembra 1942 tako številni, da je o revolucionarnem vrenju zvedel tudi so-vražnik. Geštapo se je začel znašati nad našim prebivalstvom z najhujšimi represalijami. Toda niti aretacije najpredanejših protifašistov in njih obsodba, niti obglavljenje trinajstih na Dunaju 29. aprila 1943 niso mogli streti naravnega upora, ki se je globoko ukoreninil v srca našega svobodoljubnega človeka.

V Peci se je formirala prva koroška partizanska četa. Oborožena le z dvema puškomitraljezima, nekaj starimi mavzaricami in z navadnimi lovskimi puškami je postala resen problem nemškimi hitlerjevcem. Že 15. decembra 1942 je ta četa, devetnajst fantov in deklet, zavzela vas Solčavo, ki je komaj tri ure hoda oddaljena od Železne Kaple. Peca pa je v prvo partizansko četo še v tej zimi začela sprejemati koroške fante in je edinica narasla do aprila 1943 v I. koroški bataljon, ki je zavzel Mežico. V teh bojih je padel Pasterk Franc-Lenart, doma iz Lobnika pri Železni Kapli. Bil je prvi komandant prvega koroškega partizanskega bataljona. Vzporedno z razvojem partizanske vojske in politično-organizacijske dejavnosti je tudi v Rožu plamtel ogenj protifašističnega odpora. Partizani so uničevali vse, kar je ali bi moglo služiti nacističnemu vojnemu stroju. Tako so partizani že spomladi 1943 požgali na Bistrici v Rožu in uničili tovarno akumulatorjev.

Partizanski bataljoni na vzhodu pa so bili vojaško tako aktivni, da so dobili za borbo z Nemci med Črno in Železno Kaplo pismeno pohvalo od zavezniškega poveljnika južne fronte maršala Alexandra.

Koroška grupa odredov in pa formiranje Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško predstavljata višek vojaške in politične dejavnosti na Koroškem.

Oglejmo si, kaj pišejo zgodovinske knjige o koroških partizanih in videli bomo velikanski pomen in hkrati velikansko prizadevanje našega koroškega ljudstva v borbi za zmago nad Hitlerjevo Nemčijo v zadnji svetovni vojni. Koroški zbornik piše na straneh 588 do 591 med drugim:

„Pomoč koroških partizanov je bila in mora biti za zaveznike tem pomembnejša, ker je bila to edina kvalitetna pomoč v mejah nemškega „rajha“. Za tako oceno naravno ne smemo gledati na pomoč koroških partizanov z nekega absolutnega merila, temveč samo s proporcionalnega merila, ki nam edino more pokazati resnično kvaliteto njihove pomoči in veličino žrtev za zmago skupne stvari.

... vemo, da je naloga slovenskih partizanov na Koroškem bila, izvrševati diverzantske, sabotažne in minerske akcije. Tega so se slovenske partizanske enote v glavnem tudi držale, čeprav so se včasih, če so tako zahtevale potrebe, spustile tudi v večje operacije. Celotno delovanje slovenskih koroških partizanov se je razvijalo na prometno zelo občutljivem prostoru za Nemce. Da bi bili varnejši pred običajnim partizanskim iznenadenjem, so morali Nemci posebno 1944 postaviti poleg prejšnjih postojank, ki so jih 1944 zelo okrepili, še celo vrsto novih, ki so bile dobro oborožene in številne, da bi mogle v največji meri paralizirati slovensko partizansko aktivnost. Na ta način je na dobrih 200 km² južne Koroške bilo v letih 1944 in 1945 stalno 15.000 oboroženih mož, to se pravi povprečno za dobro divizijo, ki je bila zaradi partizanske aktivnosti stalno vezana na partizansko področje in je Nemci niso mogli zmanjšati ali odpraviti drugam. Za večje ofenzive proti partizanom so pa vedno morali skoncentrirati še nove tisoče, ki so jih pa zadržali samo za nekaj tednov. Za koroške razmere je vezanje 15.000 Nemcev pomenilo zelo veliko.

Dragocena pomoč v celotnem okviru zavezniških operacij je bilo rušenje prometne sposobnosti na Koroškem, miniranje železnic in cestnih mostov ter uničevanje za sovražnikovo gospodarstvo važnih objektov. 1943 so partizani uničili: 1 žago, 1 elektrarno, 1 tovarno akumulatorjev, 6 lokomotiv, 2 skladišči z rezervnimi deli za kretnice in električne potrebščine, 1 železniško postajo, 1 avto, 2 državni poslopji in več daljnovodov; 1944 so uničili oziroma minirali: 2 krat rudniške naprave, 2 elektrarni, 1 tovarno papirja, arhive štirih pošt in občin, 35 tonski tank, 2 avtomobila, okrog 600 daljnovodnih in telefonskih drogov, 25 lokomotiv, okoli 60 vagonov, nad 30 železniških in nad 50 cestnih mostov. Proge so bile ponovno pretrgane na nešteti krajih. O vseh prekinitvah štabi niso niti dobili poročil. Uspehe minerskega delovanja moremo vsaj delno oceniti, če pomislimo da je bila proga Maribor—Celovec od srede julija do 22. septembra 1944 popolnoma nesposobna za ves tovarni promet. 1945 so partizani uničili 12 postojank, 2 električni centrali, 2 transformatorja, 2 železniški skladišči, 4 lokomotive in veliko daljnovodnih in telefonskih drogov.”

Tukaj je podan samo del uspešnih akcij, katere lahko smatramo kot minimalno delo koroških partizanov. Podatki v Koroškem zborniku so črpani iz poročil, katere so štabi sprejemali od posameznih edinic. Veliko pa je bilo med vojno še storjenega, kar ni nikjer zabeleženo. Tudi zaključnih števil naših in nemških izgub na Koroškem nikoli ne bomo zvedeli.

Dalje piše Koroški zbornik o velikem pomenu koroških partizanov kar tiče medsebojnega obveščanja med zavezniki:

Pomembne usluge je napravilo slovensko narodno osvobodilno gibanje vsem, pa tudi zapadnim zaveznikom, s svojo daleč v Nemčijo segajočo mrežo obveščevalne službe. Ta je zbrala mnogo dragocenih podatkov o razvrstitvi, moči in pre-

mikih nemških vojaških sil, o industrijskih podjetjih in skladiščih, o letalskih tovarnah in letališčih, o utrjevalnih delih in ne nazadnje o razpoloženju nemškega prebivalstva. Končno je slovensko partizanstvo ustvarilo in nudilo ugodno bazo za prodiranje angleških obveščevalcev samih v Avstrijo in Srednjo Evropo."

Koroška je zavezniškim obveščevalcem služila kot odskočna deska za prodiranje v osrčje Avstrije. Ker je koroško partizanstvo segalo najgloblje v Hitlerjevo evropsko trdnjavo, je nudila naša dežela tudi ugodno bazo za pobeg ujetnikov in prisilnih delavcev, ki so jih Nemci vtaborili na Koroškem. Koroški zbornik nadaljuje: „To dejstvo je dajalo ugodno priložnost mnogim zavezniškim vojakom, ki so jih Nemci kot ujetnike ali prisilne delavce pripeljali na Koroško in tam zaposlili v tovarnah ali na kmetijah, da so pobegnili okupatorjem in pribežali k partizanom. Ti pobegi so se dogajali vso dobo vojne, posebno številni, celo množični pa so bili prav na koncu vojne, v zadnjih dneh pred nemško kapitulacijo. Poleg tovarniških in kmetijskih delavcev je pobegnilo Nemcem mnogo ljudi iz ujetniških taborišč. Na jugoslovanskem ozemlju so bila taka taborišča v Mariboru in bližnji okolici, v Avstriji pa v Graški kotlini in na Koroškem. Po narodni pripadnosti so bili med temi begunci Angleži, Francozi, Nizozemci, Belgijci, Italijani, Grki, Ukrajinci, Rusi, Čehi in Slovaki. Vsi Angleži, 182 po številu, so bili z mari-borskih taborišč. Pripadniki drugih narodov so pobegnili delno iz Maribora, delno pa z koroških ali štajerskih taborišč. Na Koroškem so taka taborišča bila v Spittalau in Wolfsbergu . . . v Celovcu, Sinči vasi in Globasnici. (Allied Airmen and Prisoners of War rescued by the Slovene Partisans, Ljubljana, 1946)."

Nekaj koroških partizanov je bilo celo pohvaljenih od zaveznikov zaradi osebnega napora, ki so ga dali za rešitev zavezniških vojakov in letalcev. Tako hrani pismeno priznanje med drugim tudi koroški partizan, doma iz Obirske. Listina mu je bila izročena v angleškem in nemškem jeziku in se glasi: „Die Urkunde wird an Olip Vinzenz als Zeichen des Dankes und der Anerkennung für alle Hilfe, die Angehörigen von Marine, Heer und Luftwaffe der Vereinigten Staaten geboten wurde, durch die sie die Möglichkeit hatten, dem Feind zu entrinnen oder der Gefangenschaft zu entgehen gegeben. — General der amerikanischen Streitkräfte, Kommandierender General Mittelmeer — 1942—1945 (16 A 1660 A7)."

Ob petindvajseti obletnici težkih bojov koroških Slovencev proti nacistični Nemčiji nam je spomin na vse prestane žrtve za zmago demokracije nad fašizmom zopet svež. Dejstvo je, da koroški partizani niso bili samo hrabri borci za svobodo svojega naroda, bili so pravitaki tudi iskreni, junaški zavezniki vseh protifašističnih borcev. Naš boj je bil vreden in dragocen zaveznik protihitlerjevske koalicije. Kdor spremlja zgodovino koroških partizanov, bo lahko pravilno vrednotil veličino junaških podvigov med vojno, ki so se odigravali na tem koščku koroške zemlje. Predvsem je treba poudariti, da so koroški partizani (v borbi proti največjemu sovražniku Avstrije, proti nemškemu fašizmu, žrtvovali tudi ogromno število dragocenih človeških življenj, o čemur pričajo grobovi na štiridesetih pokopališčih južne in deloma severne Koroške.

Karl Prušnik - Gašper

20 let kulturne izmenjave med Koroško in Slovenijo

Leta nacističnega nasilja, pod katerim so ječali evropski narodi in proti kateremu so se v vedno večji veri borili za dosego zopetne svobode, so te narode preobrazila. V njih so ta leta krepila spoznanje, da je pot nacionalistične ožine usodna in bridka za vsakogar in da se je treba zaradi tega te miselnosti končno otresti in namesto nje uveljavljati misel prijateljstva in bratstva med narodi. Ta misel se je v zadnjih letih druge svetovne vojne oblikovala v čedalje tesnejšem mednarodnem sodelovanju za zmago nad nacizmom, za njegovo vojaško in idejno uničenje.

Tudi pri nas na Koroškem je bila ta misel živa in dejavna. Ob slovenskem partizanu se je proti nacizmu boril avstrijski partizan. V zaledju so aktivne borce proti nacizmu podpirale družine obeh deželnih jezikov. V zavesti enake usode so čedalje bolj ginila zakoreninjena in vcepljena nasprotstva dobe nacionalizma. Preraščalo jih je spoznanje, da bo koroško ljudstvo srečnejše in bogatejše, če se bo složno borilo proti nacizmu, si tako priborilo svojo svobodo in v njej gradilo novo bodočnost.

Opera SNG je ob prvem gostovanju v Celovcu uprizorila
Gočovčovo opero „Ero z onega sveta“

NE KAR NAS V DEŽELI IN NA MEJI Z NARODI SOSEDI LOČI,
KAR NAS ZDRUŽUJE, JE TEMELJ NAŠE BODOČNOSTI

Ta misel, porojena v najtemnejših dneh evropskih narodov, na stikališču treh kultur, avstrijske, slovenske in italijanske, po letu 1945 ni zamrla, postala je tvorna, najprej na kulturnem in gospodarskem področju, pozneje pa na čedalje širših področjih družbenega življenja. Danes je sodelovanje, ki ga razvijajo Furlanija-Julijska krajina, Koroška in Slovenija, postalo evropski zgled, ki je vedno spet deležen priznanja Evropskega sveta v Strassburgu, ker manifestira možnost sodelovanja treh narodov ne glede na različnost jezika in političnih grupacij, katerim pripadajo. Narodi, ki živijo to- ali onstran meje na Karavankah in Julijskih alpah, postavljajo model za sodelovanje evropskih narodov, model združene Evrope.

Slovenci na Koroškem smo od vsega začetka s vojimi dejanji krepili to sodelovanje. Dokaz tega je v prvi vrsti dvajsetletnica kulturne izmenjave med Koroško in Slovenijo, ki jo bomo praznovali leta 1970. Inicijativo za to izmenjavo je dala in njen temelj je položila Slovenska prosvetna zveza, ko je v celovško mestno gledališče povabila najvišjega predstavnika slovenske kulture, Slovensko narodno gledališče iz Ljubljane z opero „Ero z onega sveta“. Do tega dogodka je prišlo 4. junija 1950.

V svojem pozdravnem govoru je tedanji predsednik Slovenske prosvetne zveze, dr. Franci Zwitter med drugim poudaril:

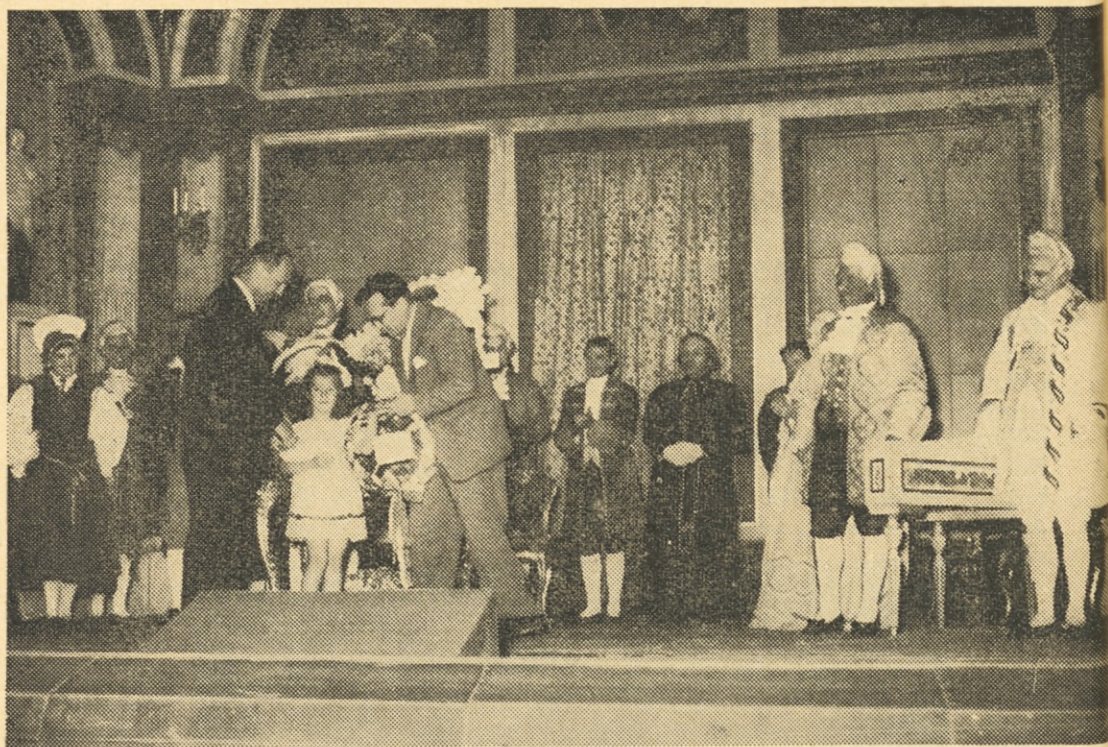
„Težko je dati izraza občutkom, ki nas navdajajo vse koroške Slovence ob prvem obisku Slovenskega narodnega gledališča! Od prve vesti, da nas pridete obiskat in do današnjega velikega dogodka, ko bomo prvič v zgodovini imeli priložnost gledati tukaj na naših tleh najvišje predstavnike slovenske odrske umetnosti, je bilo v nas vseh nestrpno pričakovanje, in tudi neprestan strah, da bomo koncem konca spet razočarani. Zato Vas danes, dragi gostje, v imenu Slovenske prosvetne zveze in kot tolmač želja in notranjih občutkov vseh koroških Slovencev tem pristrčneje pozdravljam. Ko prihajate k nam iz bele Ljubljane, iz slovenske prestolnice, iz kulturnega središča vsega slovenskega naroda, je v nas vseh samo ena želja: da čutite, da ste prišli domov, da stojite na domačih tleh, da govorite sebi enakim, ki vas razumejo in so z vami enih misli!“

Naše veselje je tem večje, ker je prvič v zgodovini, da tukaj v Celovcu, v zibelki slovenske kulture, gostuje narodno gledališče. Ta edinstvena veličastna manifestacija kulturne skupnosti je najzgovornejši dokaz nerazdružljivosti slovenskega naroda!

Slovenska prosvetna zveza je od nekdaj postavljala kot pglavlitno načelo in vodilno smernico vsega svojega dela: naša kultura je in bo ostala tesno povezana s kulturo matičnega naroda v svobodni domovini! Ta smernica, ki jo danes ob zgodovinskem obisku Slovenskega narodnega gledališča ponovno z vso odločnostjo pribijamo, izhaja iz globoke zavesti kulturne povezanosti celokupnega slovenskega naroda, iz zavesti naše skupne usode. Ta zavest je rasla iz stoletja v stoletje, se prebijala skozi sovražne

Slovenska filharmonija v okviru meddeželne kulturne izmenjave vsako leto gostuje v Celovcu

Ob predstavi „Kranjskih komedijantov“, ki jih je v celovškem Mestnem gledališču uprizorila Drama SNG iz Ljubljane

viharje, ki so grozili z uničenjem in je dosegla svoje poveličanje v trdih pogojih narodnoosvobodilne borbe, ko je slovensko ljudstvo našlo končno pravi obraz.“

Prvi obisk Slovenskega narodnega gledališča v Celovcu pa Slovenska prosvetna zveza ni namenila le koroškim Slovencem — za katere je bil veliko, nepopisno doživetje — marveč je opero „Ero z onega sveta“ posredovala tudi sodeželanom nemškega jezika. Tedanji predsednik Slovenske prosvetne zveze je to posredovanje dokumentiral z naslednjimi besedami:

„Koroški Slovenci pa gostovanja Slovenskega narodnega gledališča nismo veseli samo zaradi nas samih, temveč predvsem tudi zaradi tega, ker je gostovanje tokrat tudi slovesna manifestacija veličine slovenske kulture pred avstrijskim narodom in sredstvo za medsebojno zbližanje! Zato je SPZ tudi z odkritosrčnim veseljem posredovala to prvo gostovanje in hoče to posredovalno vlogo vršiti tudi v bodoče v zavesti, da je najplodovitejša pot k zbližanju dveh narodov medsebojno spoznanje in spoštovanje! Oboje pa raste predvsem iz razumevanja kulture posameznega naroda! Ne pred kratkim veljavna teorija nadkulture enega naroda niti zanikanje kulture drugega naroda ne vodita k zbližanju, temveč edinole medsebojno spoznanje in priznanje! V tem smislu želimo, da to prvo zgodovinsko gostovanje Slovenskega narodnega gledališča v Celovcu ne bi bilo le enkratno in edino, temveč, da bi današnjemu obisku še sledili novi, številni obiski, a ne le obiski in gostovanja, temveč sadovi takih gostovanj. To so: bratstvo, gospodrsko in kulturno sodelovanje med narodoma-sosedoma in popolna enakopravnost sosednih narodov, ki živita na isti zemlji!“

S temi besedami izražena želja Slovenske prosvetne zveze se je uresničila. Koroška se je njene iniciative oprijela z odprtim srcem. Z odprtim srcem pa se je oprijela tudi Slovenija. Tedanji upravnik Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, pisatelj Juš Kozak je ob prvem nastopu v Celovškem mestnem gledališču dejal:

„Na teh tleh edinstva se je rodila slovenska kultura. Prav tu je zibelka naše kulture, našega jezika, naše pesmi. Danes smo prišli k vam, kot pride otrok k svoji materi. Ta otrok pa je v minulih letih doživel mnogo borb in nad njega so prišli težki časi. Toda za nobeno ceno ni klonil. Boril se je z vso vztrajnostjo in odločnostjo, pri čemer mu je bila vzor misel enotnosti in bratstva med narodi. To hočem poudariti, da resnična in prava kultura raste le iz resnične svobode, iz svobode kakršno uživamo mi. Naše današnje gostovanje v Celovcu je velik zgodovinski dogodek, je manifestacija edinstva Slovenske kulture!“

Ob obojestranski pripravljenosti je kulturno sodelovanje med Koroško in Slovenijo kmalu zaživelo. Razvijalo se je tako kot potrdilo kulturne enotnosti vseh Slovencev, kakor kot dokaz izmenjave kulturnih dosežkov Koroške in Slovenije in kot instrument za posredovanje kulturnega razvedrila. Za Slovensko prosvetno zvezo in njenimi društvi so jo na pot tega sodelovanja podali koroška deželna vlada, celovski radio, celovško mestno gledališče, uprava celovškega doma glasbe, celovski konzervatorij, glasbeni ansambli, književniki, umetnostne galerije, s časom pa tudi občine in to ne le obmejne, marveč tudi vrsta drugih.

KULTURNA IZMENJAVA JE POSTALA VSELJUDSKO HOTENJE

Vsaka teh ustanov je našla v Sloveniji svojega partnerja in prijatelja, pripravljene za vsak primer izmenjave svojih dosežkov in svojih stvaritev. S tem pa postaja nekdanja ločnica med slovensko in nemško kulturno dejavnostjo na Koroškem čedalje bolj stvar preteklosti. Ljudje na meji so postali prijatelji in so si vedno bližji. Kulturna izmenjava je začela preraščati v sodelovanje na gospodarskem in socialnem področju, na področju športa in mladinskega skrbstva, na področju znanosti in tehnike ter komunalnih vprašanj. Razvoj tega sodelovanja pa najbolj človeško izpričuje medsebojna pomoč v dneh katastrof, v primeru potresa v Skopju enako kot v letih poplav na Koroškem in v tednih za tem, ko je podoben potres kot Skopje zrušil Banjaluko.

Leta 1965 so ob petnajstletnici najvišji politični predstavniki Koroške in Slovenije potegnili prvo bilanco razvoja kulturnega sodelovanja med Koroško in Slovenijo. Takrat je tedanji koroški deželni glavar Ferdinand Wedenig ugotovil:

„Zavestno smo stopili s Slovenijo po poti kulturnega sodelovanja. S kulturnimi privreditvami smo se medseboj obdarovali in s tem našli stike od človeka do človeka med Koroško in Slovenijo, pa tudi med Avstrijo in Jugoslavijo. Ko vam izrekam do-

Na številnih literarnih večerih SPZ so se našim ljudem predstavili priznani slovenski pisatelji in pesniki

Sprejem po enem izmed gostovanj SNG v Celovcu

brodošlico kot umetnikom, vas hkrati pozdravljam tudi kot uspešne graditelje mostu prijateljstva med sosednima deželama in narodom."

Dr. Marijan Brecelj kot podpredsednik skupščine SR Slovenije je potrdil to dejstvo, ko je dejal:

„Dolga leta nas že veže medsebojno poznanstvo, in še več, medsebojno prijateljstvo. Ta doba je v resnici prinesla lepe uspehe v odnosih med Koroško in Slovenijo ter Avstrijo in Jugoslavijo. To mora veseliti oba naroda, saj to niso samo več želje, marveč dejstva. Kulturni delavci obeh narodov so v resnici bili tisti most, ki je to prijateljstvo iz leta v leto bolj utrjeval.“

Ta bilanca, dana ob priložnosti gostovanja ljubljanske opere v Celovcu 10. aprila 1965 od najvišjih reprezentantov Koroške in Slovenije, ni potrebna komentarja. Ob njej tudi ni potrebno, da bi naštevali prireditve v okviru izmenjave. Njihova dolga vrsta bi kvečjemu zmanjšala preglednost bistva razvoja te izmenjave in sadov, ki jih je rodila.

Preuranjeno bi bilo, če bi sedaj, ko stopamo na prag leta, ko bomo obhajali dvajsetletnico kulturne izmenjave med Koroško in Slovenijo, odpirali njegoovo sedanjo problematiko. Slovenska prosvetna zveza je bila pred dvajsetimi leti sicer pobudnik izmenjave, toda medtem je postala le eden od partnerjev, ki na Koroškem gojijo izmenjavo in sodelovanje s Slovenijo. Ocena tega sodelovanja bodi zaradi tega prepuščena prihodnjemu „Koroškemu koledarju“ in sicer tudi s strani ostalih partnerjev v tem sodelovanju.

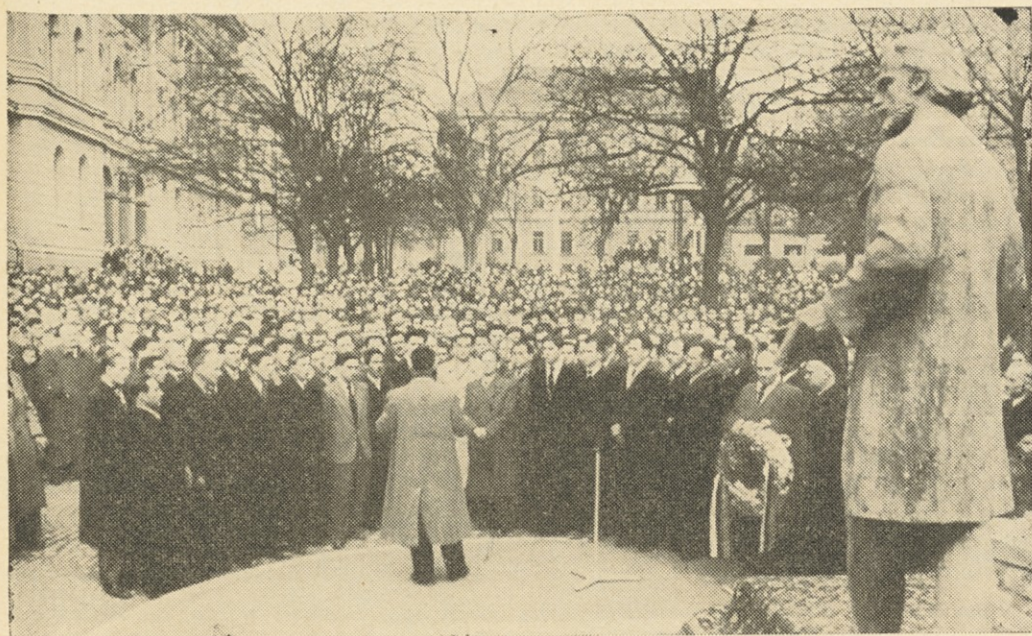
LE OSAMLJENI PREDSTAVNIKI NACIONALISTIČNE OŽINE SO PROTI KULTURNI IZMENJAVI IN SODELOVANJU

Ob vstopu v dvajseto leto tega sodelovanja pa se mi zdi potrebno zabeležiti še to-le: zaenkrat zadnji koroški partner, ki je vstopil v to izmenjavo in sodelovanje so

bile Krščanska kulturna zveza in njej sorodne skupine in združenja. Do spoznanja koristnosti in nujnosti sodelovanja za koroške Slovence jo je šele spravila mlada generacija. Njeni nekdanji duhovni očetje, ki so večinoma pobegnili iz Slovenije, so koristnost in nujnost kulturne povezanosti koroških Slovencev s kulturo slovenskega naroda v Sloveniji in potrebo kulturne izmenjave med Koroško in Slovenijo trmasto zanikali. Sanjali so — kako smešno! — o posebni emigrantski slovenski kulturi, brez korenin in sodobnih odnosov. Iz teh sanj so se šele zbudili, ko so spoznali, da so v zanikanju potrebe kulturne enotnosti vseh Slovencev podobno osamljeni kot so predstavniki teorije „Windischarjev“ in nekateri netilci narodnostne mržnje v „Abwehrkämpferbundu“.

Prelom mlade generacije v Krščanski kulturni zvezi s teorijo posebne emigrantske slovenske kulture je moral priti. Veseli smo, da je prišel in da je bil s tem izbrisan madež na kulturni izmenjavi med Koroško in Slovenijo pred njegovo dvajsetletnico. Koroški Slovenci širom dežele smo to izmenjavo vsa leta vsestransko pospeševali. Zato smo veseli, da tudi v krščanski kulturni zvezi končno veje veter, ki ne postavlja pod greh to, da se tudi tisti, ki so svetovnonazorno krščanskega prepričanja, izživljajo v kulturnem sodelovanju in izmenjavi med Koroško in Slovenijo. Smešno pa je, če sedaj nekateri skušajo ustvariti videz, da je menda ona tista ki je „odkrila“ sodobno kulturno bogastvo Slovencev in potrebo njihovega sodelovanja preko meje. Zgodovina zadnjih dvajset let naj pomaga, da se bo takih nestvarnosti v prihodnje izogibala.

Blaž Singer

Združeni pevske zbori SPZ so med številnimi kraji obiskali tudi Ljutomer

Gedanken zur wirtschaftlichen Zusammenarbeit zwischen Kärnten und Slowenien

von

Dipl.-Ing. Werner P f r i m e r, Präsident der Kammer der gewerblichen
Wirtschaft für Kärnten

Einer Erörterung des gegenwärtigen Standes der wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Kärnten und Slowenien und deren künftigen Entwicklung muß die Feststellung vorausgehen, daß in den letzten 50 Jahren die politischen Ereignisse hier mancherlei Veränderungen bewirkt haben. Mit der Errichtung des jugoslawischen Staates im Jahre 1918 wurde zunächst der traditionelle Austausch landwirtschaftlicher Erzeugnisse, von slowenischer Seite vorwiegend Wein, Erzeugnisse der Viehwirtschaft und Holzwaren, betroffen. Die in Slowenien damals einsetzende Industrialisierung ließ den Kärntner Industrieexport bedeutungslos werden. Die schlechten Straßenverbindungen nach Slowenien und die damals noch unzulängliche Motorisierung erlaubten kaum eine Entwicklung des Verkehrs zwischen den beiden Gebieten. Nach dem Jahre 1945 war es anfänglich die verschiedenartige gesellschaftspolitische Entwicklung beider Gebiete und die ursprünglich in Slowenien feststellbaren Autarkiebestrebungen, die eine wirtschaftliche Zusammenarbeit erschwerten.

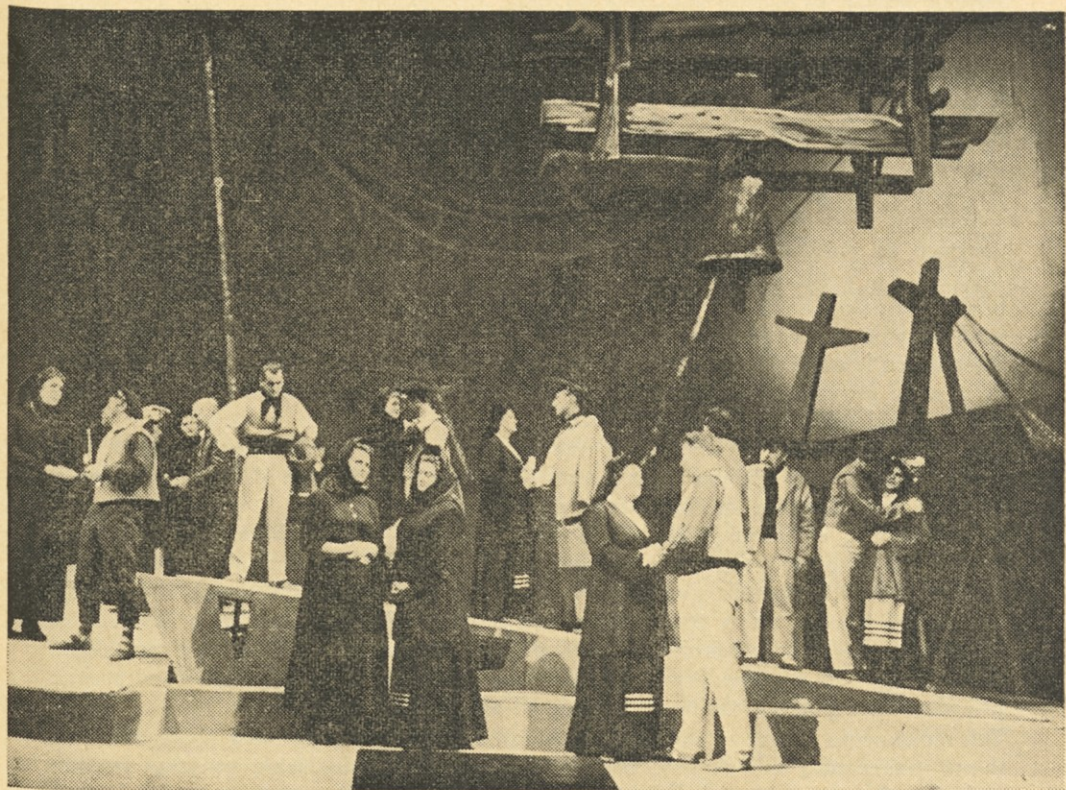
Nach Beseitigung politischer Belastungen der beiderseitigen Beziehungen durch den österreichischen Staatsvertrag war es dann die Kammer der gewerblichen Wirtschaft für Kärnten, die als erste Institution auf österreichischer Seite den Versuch unternommen hat, mit der slowenischen Wirtschaftskammer in Laibach Verbindung aufzunehmen, um dadurch eine bessere Entwicklung der beiderseitigen wirtschaftlichen Beziehungen in die Wege zu leiten. Slowenien hat in den Jahren nach dem Zweiten Weltkrieg eine tiefgreifende Umstrukturierung seiner Wirtschaft erfahren, deren Züge auch in Detail erst erkannt werden mußten, um es der Kammer der gewerblichen Wirtschaft für Kärnten zu ermöglichen, ihrer Vermittlerrolle gerecht zu werden. Ebenso war es auch den Partnern in Slowenien möglich sich allmählich Einblick in die hier in Kärnten neu entstandenen Möglichkeiten zu verschaffen. Konkret konnte durch die Schaffung der Messekompensationsabkommen für die Messen in Klagenfurt und Laibach Voraussetzungen zu unmittelbaren Handelsbeziehungen geschaffen werden, was besonders für Slowenien bedeutungsvoll war, weil einerseits in den Messekompensationsabkommen Kontingente enthalten waren, für die im allgemeinen Handelsabkommen mit Jugoslawien Einfuhrbewilligungen überhaupt nicht oder nur beschränkt erteilt wurden und weil andererseits dadurch die slowenische Wirtschaft, wenn auch nur im bescheidenen Rahmen, die Möglichkeit erhielt, über die durch ihre Exporte beschafften Devisen selbst zu verfügen und dringende Importbedürfnisse zu erfüllen. Mit der Liberalisierung des österreichischen Importes gegenüber Jugoslawien verlieren diese Messekompensationsabkommen zumindest für Kärnten allerdings an praktischer Bedeutung.

Der Wunsch, der von slowenischer Seite wiederholt geäußert wurde, diese Kompensationsabkommen durch einen Vertrag über einen zollbegünstigten Warenverkehr im Grenzgebiet zu ersetzen, konnte nicht erfüllt werden, da ihm österreichischerseits verfassungsrechtliche Gründe entgegen stehen. Es bleibt uns daher in Zu-

kunft die Entwicklung des beiderseitigen Wirtschaftsverkehrs auf kommerziellem Gebiet zu suchen. Dem soll in erster Linie das Abkommen dienen, das zwischen der Kammer der gewerblichen Wirtschaft für Kärnten und der Wirtschaftskammer Sloweniens heuer geschlossen wurde und das die Errichtung eines ständigen Ausschusses der beiden Kammern vorsieht. Die Tätigkeit dieses Ausschusses soll nicht nur die direkte Kontaktnahme der Wirtschaftstreibenden erleichtern, sondern sie soll auch nach neuen Möglichkeiten für eine Erweiterung des Warenverkehrs sorgen und vor allem auch der Entwicklung des Verkehrs und des Tourismus zwischen den benachbarten Gebieten ein besonderes Augenmerk zuwenden. Unsere Kammer hat es auch unternommen, durch Vortragsveranstaltungen vor den Wirtschaftstreibenden Sloweniens Aufklärung über die vielfältigen Möglichkeiten zu geben, die sich in der Zusammenarbeit mit Österreich im EFTA-Raum und in späterer Zukunft vielleicht auch im EWG-Raum ergeben können.

Die Kammer der gewerblichen Wirtschaft für Kärnten wird auch in Zukunft auf dem von ihr eingeschlagenen Weg fortfahren, weil Sie der Überzeugung ist, daß eine gedeihliche Entwicklung der wirtschaftlichen Beziehungen über die Grenzen hinweg eine der wichtigsten Voraussetzungen für ein friedliches und freundschaftliches Zusammenleben ist und weil wir nur in gemeinsamer Arbeit mit unseren Nachbarn den Weg nach Europa finden können.

Klagenfurt, 31. Oktober 1969

Prizor iz opere „Ekvinokcij“, s katero je Slovensko narodno gledališče iz Ljubljane gostovalo v Celovcu

Ob dvajsetletnici gospodarskih odnosov med Koroško in Slovenijo

V modernem svetu sicer še vedno obstoje politične meje med državami, katere pa sodobni gospodarski razvoj čedalje bolj prestopa. Gospodarska avtarkija postaja spričo razvitosti tehnologije in zakonitosti blagovnega prometa že pravi anahronizem ter se ne more več upirati potrebam po mednarodnem povezovanju gospodarstev posameznih držav in pokrajin. To velja še posebno za sosedne dežele, tako tudi za Slovenijo in Koroško.

Obe deželi pod Karavankami vežejo že tradicionalne gospodarske vezi in od gospodarstvenikov obeh dežel je odvisno, ali bomo znali prednosti, ki nam jih daje njuna geografska lega, pravilno in v celoti izkoristiti.

Zal niti jugoslovanska niti avstrijska statistika ne razpolagata s podatki o blagovnem prometu med Slovenijo in Koroško. Vendar vemo, da so predvsem obmejne dežele Avstrije gospodarsko najmočnejše povezane s Slovenijo. Zato lahko sklepamo — in to potrjuje tudi vsakdanja praksa — da je delež Koroške v slovenskem zunanje-trgovinskem prometu z Avstrijo zelo znaten.

Najvišja oblika gospodarskega sodelovanja s Koroško so nedvomno vsakoletni sejmski sporazumi, ki se sklepajo med gospodarskima zbornicama Slovenije in Hrvaške ter zbornico za podjetniško dejavnost Koroške. Sejmski sporazumi so se začeli v letu 1953-54, t.j. v obdobju, ko se trgovinska menjava z Avstrijo še ni razmahnila in je bila nenormalno nizka. Izražena s seštevkom izvoza in uvoza je znašala ta menjava med Avstrijo in Jugoslavijo še leta 1967 komaj 420 milj. šilingov, med Slovenijo in Avstrijo pa le okoli 60 milijonov šilingov. To je nujno zahtevalo, da se v obmejnih predelih store ustrezni ukrepi, ki bodo zboljšali oskrbo na obeh obmejnih področjih. Prišlo je do sklenitve sejmskih sporazumov.

Tako se je predvsem zaradi teh sporazumov, kar je dalo dobro osnovo tudi za razširitev splošne blagovne menjave, blagovni promet med obema državama podvojil, menjava med Slovenijo in Koroško pa početverila.

Razumljivo je, da so gospodarski stiki med Slovenijo in avstrijskimi obmejnimi deželami relativno močnejši kot z ostalimi predeli Avstrije, s katerimi slovenska zbornica ne sklepa sejmskih sporazumov. Vendar pa je menjava Koroške s Slovenijo sorazmerno manjša kot n. pr. menjava med Slovenijo in Štajersko. To je sicer zaradi različne gospodarske strukture v obeh deželah razumljivo, vendar sem prepričan, da bi lahko tudi v gospodarskih odnosih med Slovenijo in Koroško z obojestranskim prizadevanjem poiskali skrite rezerve in jih aktivirali.

Teh možnosti in potreb se slovenska in koroška gospodarska zbornica dobro zavedata in sta v ta namen sklenili pred nedavnim sporazum o sodelovanju na gospodarskem področju. Na tej osnovi si bosta obe zbornici prizadevali za poslovno sodelovanje slovenskih in koroških podjetij, za organizacijo občasnih sestankov med predstavnikom

podjetij, na katerih bi obravnavali možnosti za povečanje sodelovanja, nadalje si bosta prizadevali, da podjetja v čim večjem številu nastopajo na slovenskem sejmu Alpe-Adria v Ljubljani in na celovškem sejmu. Zbornici bosta tudi sproti spremljali gibanje blagovne menjave, industrijske in druge kooperacije ter skupno pripravljali predloge ukrepov, ki naj bi jih sprejeli ustrezni državni organi za poglobitev gospodarskih stikov med obema državama.

Velike možnosti sodelovanja med Slovenijo in Koroško imamo n. pr. na področju turizma. Slovenija in Koroška (pa tudi Štajerska) predstavljajo namreč široko, geografsko enotno turistično območje. Vse tri dežele povezuje karakterističen turistično-tranzitni značaj, kljub temu, da razvijajo tudi stacionarni turizem. Vsi tokovi iz zahodne in severne Evrope se prek teh dežel prelivajo k morju, v Jugoslavijo, Italijo in Grčijo. Ob tem je naš skupni interes, da zadržimo tranzitne goste vsaj nekaj časa v svoji deželi ter jih po možnosti pridobimo tudi za daljše bivanje. Za razvoj tranzitnega turizma je nujno zgraditi tudi ceste ter jih povezati z zahodnim prometnim omrežjem, prek katerega se že zdaj in se bo tudi v bodočnosti razvijal tranzitni promet. Obstoječe cestno omrežje, ki danes povezuje glavne mejne prehode med Avstrijo in Jugoslavijo, ti pa so predvsem na meji s Koroško — ne ustreza več sodobnim zahtevam. Zaradi tega si odgovorni činitelji v Sloveniji in na Koroškem prizadevajo za skupno rešitev tega vprašanja. Če ob tem opozorim še na to, da znaša delež avstrijskih cestnih vozil v skupnem številu vozil, ki prehajajo avstrijsko-jugoslovansko mejo, preko 20 % in da pride v Jugoslavijo preko 94 % vseh tujih turistov na slovenskih mejah (od tega večina na koroških in italijanskih mejnih prehodih), potem postane potreba po sporazumnem reševanju prometnega vprašanja tembolj očitna.

Za usklajeno turistično dejavnost bo seveda treba doseči povezavo turističnih organizacij prek obeh zbornic, predvsem pa neposredno povezovanje koroških in slovenskih turističnih agencij in hotelov. V tej smeri so že široko zainteresirani odgovorni slovenski in koroški činitelji ter resno upamo, da bo na tem področju kmalu prišlo do prvih večjih rezultatov. Sodelujejo že predstavniki tiska in radia ter slovenski informacijski turistični center, ki pošilja večjim potovalnim agencijam na Koroškem tekoče informacije v nemščini o novih turističnih zmogljivostih, prireditvah in razstavah ter o prometnem omrežju. Celovski radio prejema slične podatke v okviru dogovora z RTV Ljubljana. Omembe vredna je vsakoletna turistična razstava Slovenije na celovškem sejmu.

Ena od izrazitih možnosti za povečanje gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in Koroško bi bila sklenitev sporazuma o obmejnem blagovnem prometu med Jugoslavijo in Avstrijo. S takim sporazumom bi Avstrija in Jugoslavija dovoljevali v obmejnem pasu brezcarinski uvoz in izvoz določenih surovin oz. reprodukcijskega materiala ter nekaterih izdelkov. Po mojem mnenju bi bil tak sporazum najboljša osnova za nastanek vzornih kooperacij ter za ustanavljanje mešanih podjetij v obmejnih predelih. Slovenija je že prodrla s takim predlogom pri zveznih jugoslovanskih organih. V različnih inačicah so ta predlog sprejele tudi vse avstrijske obmejne zbornice, ni pa bilo mogoče dobiti pristanka avstrijske zvezne vlade. Odlaganje takega sporazuma bi po našem mnenju povzročilo nepopravljivo zamudo priložnosti za tesnejše gospodarsko sodelovanje med Slovenijo in avstr. obmejnimi deželami, torej tudi s Koroško. V kratkih obrisih sem želel omeniti tisto, kar bi po mojem mnenju sedaj najbolj pripomoglo k povečanju gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in Koroško.

Te možnosti je treba izrabiti v vzajemno korist. Prepričan sem, da bomo z nadaljevanjem dobrih sosedskih in poslovnih odnosov ter z njihovim poglobljanjem dosegli tisto, kar si želimo vsi na obeh straneh Karavank. To pa je — blagostanje in prijateljstvo med obema narodoma.

Pevski zbor prvega slovenskega pevskega društva „Lira“ v Kamniku
je večkrat gostoval na Koroškem

Folklorna skupina iz Bohinja je obiskala naše kraje

Naš rojak dr. Ivan H., ki zdaj živi v Kranju, nam je poslal daljši članek, v katerem je opisal svoje misli o Koroški in njenih vprašanjih. V nekoliko skrajšani obliki njegov prispevek radevolje objavljamo.

Ti moj Korotan

Tudi na Koroškem razvoj ne more stagnirati. Nekaj let po drugi svetovni vojni se je končno tudi tu premaknilo. Moralo se je. Saj so prav Slovenci na Koroškem ob podpori borcev onstran Karavank stopili že leta 1942, množično pa leta 1943 v aktiven oborožen upor — kot edini narod v Evropi na ozemlju takratnega nemškega rajha. K upor so pritegnili tudi nemško govoreče sodeželane ter v duhu strpnosti pristopili k izgradnji skupne borbene baze.

Tako so morali Avstrijci začeti z drugimi očmi gledati na koroške Slovence, na nekdanje „kmetavzarje, holcarje, kajžarje in hlapce“, kajti prav ti „vindišarji“ so dali Avstrijcem zgled, kako se je treba boriti za svobodo domovine. Koroški Slovenci, pripadniki naroda, o katerem so bili Nemci prepričani, da so ga že dokončno zbrisali z zemljevida, so dvignili baklo upora visoko nad Koroško, tako da je njen svet na severu razsvetljeval tudi nebo nad Svinško planino, tja čez zadnje slovenske vasi na jezikovni meji naprej v povsem nemške predele dežele.

Povojno prizadevanje obeh sosednih dežel za pameten razvoj medsebojnih odnosov je ustvarjalo vzdušje za sodelovanje in medsebojno spoštovanje, o kakršnem si nekaj let prej niti sanjati ne bi upali. Ko so prihajali slovenski kulturniki in umetniki na gostovanja v Celovec in druge koroške kraje, je tudi med nemško govorečim prebivalstvom začelo prodirati spoznanje, da so to resnična kulturna doživetja. In pohvalne ocene so se pojavile celo v fistih listih, ki so bili do koroških Slovencev vedno šovinistično nastrojeni.

Slovenski oktet ima na Koroškem mnogo ljubiteljev

Akademski pevski zbor „Tone Tomšič“ pod vodstvom Radovana Gobca je bil med prvimi, ki so po osvoboditvi gostovali na Koroškem

Pojav toplotne inverzije v zimskem času nam je na gimnaziji profesor zemljepisa tolmačil prav na primeru Koroške, kjer se dogaja, da je na višinah toplo, medtem ko v dolinah še veje mrzla sapa. Podobno je tudi v političnih in kulturnih razmerah na Koroškem: medtem ko je v vodilnih krogih že opaziti znake prijetne odjuge, pa med ljudmi zunaj na vasi še ni povsod prodrlo to spoznanje. Vendar živimo danes v dobi splošne dekolonizacije in je zato nujno, da se ta topla humana miselnost postopoma razširi iz že ogretyh koroških vrhov tudi v prelepe a deloma še vedno hladne koroške doline, med tamkajšnje ljudstvo. Nujno je, da narodnostna nestrpnost, ki je nekaj veljala za posebno vrline, v današnji fazi človeškega razvoja odmere.

Verjetno ni več daleč čas, ko bodo tudi široke avstrijske množice spoznale in priznale, da so tako imenovani „vindišarji“ potomci nekdanjih slovenskih rodov, ki so pred 1300 leti pred Germani naselili kraje ob Dravi, Muri in Savi. Takratna germanska plemena so bila v primerjavi z njihovimi novimi sosedi na jugu že na višji ravni razvoja, zato so jih z mečem in križem lahko obvladali skupaj z domačimi fevdalnimi glavarji in knenzi. Ob razpadu fevdalizma so jih politično in gospodarsko povsem obvladali, tako da se Slovenci tudi v dobi kapitalizma niso mogli z ugodnejših pozicij boriti za svoj obstoj. Ko se je sredi 19. stoletja začela načrtna germanizacija koroških Slovencev, ki so bili v začetnih kapitalističnih razmerah v absolutno podrejenem položaju, je njihovo narodnostno prebujanje sloanelo takorekoč le na navdušenju poedinih kulturno razgledanih ljudi, ni pa imelo materialne baze kot uspešnega izhodišča.

Spričo teh dejstev je pravzaprav res edinstven primer v Evropi (nekaj podobnega so morla le še Lužiški Srbi v današnji Vzhodni Nemčiji), da so se koroški Slovenci uspeli obdržati na svojem ozemlju, ki obsega doline Podjuno, Rož in Ziljo. Čeprav so bili v svojem boju za narodnostni obstoj dvakrat ogoljufani za sadove borbe, živi na tem področju še vedno slovenski rod in se upravičeno sprašujemo,

kje so tiste močne korenine, ki držijo ta narod pokonci, ko so ga pestile ujme kot hobenega drugega v Evropi.

Povsem razumem, da so ta prelepi košček zemlje in zibel slovenstva vzljubili vsi, ki v to zemljo vlagajo svojo jubezen, znoj in trpljenje, ki so se zanjo borili z orožjem ter vanjo pokopavajo svoje mrtve. To pravico in ljubezen do rodne zemlje bi morali Avstrijci priznati tudi svojim slovenskim državljanom. Ob zgodovinskih krivicah, ki so se v tolikšni meri nagrmadile na pleča tega zaničevanega in zapostavljenega ljudstva, bi si morali zavestno prizadevati, da se v bodoče kaj takega ne bi moglo več dogajati. Nasprotno: kakor Švicarji s pedantno enakopravnostjo negujejo peščico Reforomanov na njihovem povsem avtonomnem ozemlju, tako bi morali Avstrijci skrbeti, da ohranijo potomce nekdanjih mogočnih slovenskih rodov kot živo narodnostno in kulturno enoto. To bi bila resnično daljnovidna politika, ki bi za trajno zagotovila mir tej zemlji.

Z nacistično zasedbo Avstrije je doseglo nasilje nad Slovenci svoj višek in je kazalo, da je naš narod na Koroškem zapisan smrti. Toda kakor po smrtonosni slani naslednje leto ni sadu, medtem ko se pogosto v tretjem ali četrtem letu drevo speš šibi pod plodovi, kakor da je odmrlo cvetje pognojilo smrti zapisano drevo, tako je tudi rahla politična vigred v povojnih letih rodila presenetljive sadove. Prvi letniki slovenske gimnazije v Celovcu so dali nepričakovano lepo število maturantov in z njimi razveseljivo inteligenčno poživitev koroških Slovencev. Ko smo v novembru lani v Kranju sprejeli koroške kulturnike, smo ostrmeli. S svojimi literarnimi deli so se nam predstavili mladi, vendar resni, tvorni in originalni ljudje. Takratni literarni večer mi bo ostal v neizbrisnem spominu, kajti to kulturno mladje mi je tudi eden realnih porokov za renesanso in obstoj slovenstva na Koroškem.

Lansko leto pozimi sem v Celovcu vstopil na večerni „vindišarski vlak“, ki pelje od tam v Rož. Hodil sem iz vagona v vagon in gledal te svoje ljudi. Gorje, sama nemška govorica! Nejevoljen sem izstopil na postaji v Rožu v mrzlo, svetlo zimsko noč, pa glej čudo: kakor da bi bila nevidna čarobna palica na mah spremenila te ljudi v prave potomce Korotancev, so ob dotiku z zemljo začeli spet vsi govoriti po domače, slovensko. Prehiteval sem skupine in jim hvaležno prisluškoval — vsi so radostno klepetali in bilo je tako domače; še fant v daljavi je zajuckal po naše.

Ivan iz Roža

Pevski zbor „France Prešeren“ iz Kranja je SPZ večkrat imela v gosteh. V zadnjem času pa v okviru medobčinske kulturne izmenjave redno gostuje v Železni Kapli.

Plesni orkester RTV Ljubljana je že večkrat sodeloval na tradicionalnem Slovenskem plesu v Celovcu

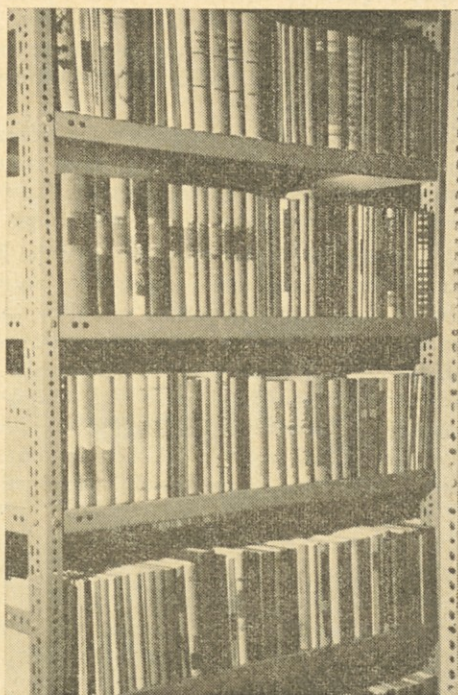
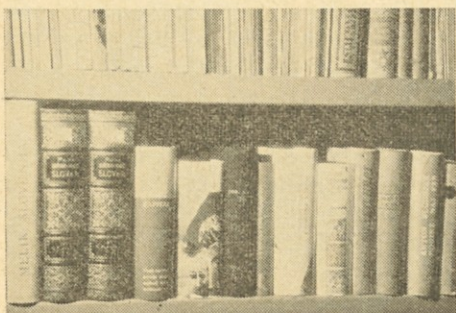
Tudi danes svetovno znanemu ansamblu bratov Avsenik je Slovenska prosvetna zveza utrla pot v širni svet

Centralna študijska knjižnica SPZ nudi bralcem 5000 knjig

S svoječasnim obvestilom, ki sta ga objavila Slovenski vestnik in Naš tednik, je bila koroška slovenska javnost opozorjena, da je Slovenska prosvetna zveza preselila svojo Centralno študijsko knjižnico v nove prostore, ki so bili v ta namen adaptirani in opremljeni v pritličju poslopja Dijaškega doma Slovenskega šolskega društva v Celovcu, Tarviser Straže 16, z vhodom iz Lerchenfeldstraße z dvoriščne strani hiše.

V tej knjižnici, ki je namenjena in dostopna vsem ljubiteljem slovenske knjige na Koroškem, je Slovenska prosvetna zveza zbrala v dveh povojnih desetletjih že blizu 5000 knjig najrazličnejše vsebine. Vendar je še mnogo ljudi po naših krajih, zlasti pa velik del slovenske mladine, ki tega dragocenega zaklada še ne pozna, pa tudi vsi tisti, ki vedo zanj in si redno ali vsaj občasno izposojajo knjige, še vse premalo črpajo iz njega duhovne vrednote, ki jih slovenske knjige lahko posredujejo slehernemu dovzetnemu bralcu.

Največja knjižna skupina v knjižnici — okoli 1500 knjig — obsega pripovedno leposlovje. Vsi pomembnejši slovenski pisatelji so zastopani z romani, novelami, povestmi, partizanskimi spomini, potopisi, humorističnimi in drugimi spisi, pa tudi slovenskih prevodov različnih literarnih del pisateljev drugih narodov, zlasti slovanskih ne manjka. Tu lahko bralec izbira od najpreprosteje napisanih Slovenskih

večernic pa vse do jezikovno, stilistično in miselno najbolj zahtevnega modernega socialnega in družbenega romana. Med številnimi mladinskimi spisi za vse starostne dobe pa so na voljo mladinske povesti, narodne pripovedke, pravljice raznih narodov, bajke, zgodbe o živalih, pustolovske in šaljive prigode.

S področja pesništva je bralcem na razpolago okrog 200 knjig od Prešernovih Poezij pa vse do pesniških zbirk sodobnih slovenskih pesnikov. Ljubitelji pesmi, posebej pa še prosvetni delavci imajo tu neizčrpen vir pri izbiri primernih recitacij in deklamacij za najrazličnejše proslave ter druge kulturne in družabne prireditve.

Zlasti prosvetnim in kulturnim društvom in igralskim skupinam je namenjenih 300 različnih knjig in knjižic s področja dramatike. Tu je možna izbira od lahko uprizorljivih enodejank, skečev, ljudskih iger pa vse tja do velikih umetniških dramskih stvaritev vedre ali tragične vsebine. Za odrsko udejstvovanje šolske mladine pa so na izbiro tudi pravljичne in druge mladinske igre in igrice.

Poleg leposlovnih knjig je na policah Centralne študijske knjižnice seve tudi mnogo druge literature.

Za bralce, ki nimajo višje strokovne izobrazbe za razumevanje strogo znanstveno napisanih knjig, a bi se le radi nekoliko razgledali tudi po raznih vejah znanosti, so zelo zanimive takoimenovane poljudno-znanstvene knjige, ki jih je v knjižnici kar lepo število. Pisci teh knjig so izvedenci v svojih strokah, a so znanstveno stvarno obdelali za zanimiv in privlačen način v poljudnem, slehernemu količjak prizadevnemu in dozetnemu bralcu razumljivem jeziku. Med knjige te vrste sodijo na primer spisi o raznih naravoslovnih temah, o biologiji, rastlinstvu, živalstvu, mineralih, zvezdoslovju, o razvoju sveta in človeka, pa tudi poljudno napisane knjige s področja medicine, higijene itd.

Izpopolnjevanju znanja na raznih področjih tehnike in gospodarstva lahko služi zainteresiranim bralcem blizu 400 knjig, ki obravnavajo razna vprašanja človekovega znanja in udejstvovanja kot so: mehanika, elektrotehnika, poljedelstvo, živinoreja, gozdarstvo, sadjarstvo, čebelarstvo, gospodinjstvo in razna druga področja človekove dejavnosti.

Knjižnica ima tudi precej politične literature. Zlasti kdor se zanima za vprašanja znanstvenega socializma, bo našel med avtorji blizu 400 razpoložljivih knjig in spisov tudi imena Marx, Engelsa, Lenina, Tita, Kardelja in drugih teoretičnih in praktičnih usmerjevalcev socialističnega gibanja.

Med študijsko literaturo naj bo omenjenih še okrog 150 knjig literarno-zgodovinske, esejistične in biografske vsebine ter zborniki, razprave in članki, pa tudi korespondenca nekaterih slovenskih pesnikov in pisateljev. Specialnemu študiju pravtako lahko služijo številne publikacije Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ki jih knjižnica tekoče dobiva, ter izdaje Zgodovinskega društva za Slovenijo, Zavoda za spomeniško varstvo SRS, Geografskega društva v Ljubljani, Etnografskega muzeja in Slavističnega društva v Ljubljani. V regalih knjižnice pa se nahaja tudi okrog 300 vezanih letnikov raznih sodobnih in tudi starejših slovenskih periodičnih listov in literarnih revij, med temi n. pr. Ljubljanski zvon, Kres, Dom in svet in drugi.

Če opozorimo še na številne knjige, ki obravnavajo zgodovino in zemljepisje, pa še na knjige, ki posredujejo bralcem znanje o raznih panogah športa ter spise o planinstvu, fotoamaterstvu, šahu itd., če nadalje navedemo, da so v knjižnici na razpolago razni priročniki, slovarji, leksikoni, pravopisi in če končno omenimo še okoli 200 koledarjev do preko 100 let nazaj, je slika o obsežnem in pestrem knjižnem skladu že precej zaokrožena.

Že iz tega kratkega splošnega pregleda je razvidno, da Centralna študijska knjiž-

nica SPZ lahko ustreže povpraševanju in zanimanju slehernega bralca. Ne glede na stopnjo šolske in poklicne izobrazbe lahko nudi vsakomur primerne knjige za kulturno razvedrilo, za plemenitev duha in značaja, za spoznavanje lepote slovenskega jezika in globine umetniške pisateljske misli, za pridobitev novega ali dodatnega znanja in čim širše razgledanosti. Vse to pa je tudi trdna osnova za buditev in krepitev narodne zavesti in za rast zdravega ponosa na široko razvejeno kulturno, znanstveno in umetniško ustvarjalnost slovenskega naroda, čigar živ del hočemo ostati koroški Slovenci zlasti tudi s pomočjo slovenske knjige.

F. O.

Usbekistan (potopis)

Usbekistan je največja in najbolj razvita med republikami sovjetske srednje Azije. Usbeška socialistična republika leži na jugovzhodu Sovjetske zveze med rekama Amu-Darja in Syr-Darja in meji na jugu na Afganistan in Pakistan. Na njenem ozemlju, ki meri pol milijona kvadratnih kilometrov, bi lahko naselili pet držav z velikostjo Velike Britanije, Belgije, Nizozemske, Avstrije in Švice.

Večji del površine Usbekistana ($\frac{3}{5}$ površine) pa je še pred kratkim bila nerodovitna puščinja. Šele v zadnjih letih so z umetnim namakanjem napravili rodovitne velike predele, kjer sedaj pridelujejo riž in bombaž oz. gojijo vinsko trto. Usbekistan danes proizvaja celotno produkcijo bombaža v Sovjetski zvezi. Vendar bo najbrž trajalo še desetletja, preden bo uspelo vse te ogromne površine umetno namočiti, kajti reke, ki pritekajo z gorovja zaradi infiltracije in izhlapevanja že usahnejo

Gledališče v Taškentu

preden dosežejo ravnino. Podnebje v Uzbekistanu je izrazito kontinentalno. Poletja so zelo vroča in suha (od 45° C, na jugu do 50° C), zime sicer kratke, vendar razmeroma hladne (20° do 25° C pod ničlo).

Mnogovrsten je tudi živalski svet. V puščinjah živijo kuščarji, ki dosežejo dolžino 1,5 m (takozvani warani), kače, želve in raznovrstni glodalci. V gorah Uzbekistana pa še živijo leopardi, medvedi, risi in tigri.

Uzbekistan danes šteje 11 milijonov prebivalcev, ki so pripadniki nad 100 narodnosti oz. plemen. Večinski narod so Uzbeki (nad 60 %), druge večje narodnosti so Kirgisi, Turkmeni, Kasahi in Rusi. Medtem ko Uzbeki in Rusi živijo v večjih mestih, so druge narodnosti naseljene v gorskih pokrajinah ali pa so še nomadi, ki se z vsem svojim premoženjem na kamelah preseljujejo iz kraja v kraj.

Uradni jezik je v vseh avtonomnih zveznih republikah Sovjetske zveze ruščina. Zato se v vseh uradih poslužujejo samo ruskega jezika. To ne velja samo za Gruzinijo in Armenijo, kjer starejša generacija, pa tudi mladina ruščine skorajda niti ne obvlada. Tudi v Uzbekistanu starejši ljudje ne znajo rusko, vendar mladina, predvsem v večjih mestih (Buhara, Samarkand, Taškent) obvlada enako dobro rusko kot usbeško. Pred revolucijo je v srednjeazijskih deželah bilo mnogo analfabetov. V Turkestanu in Uzbekistanu je znalo pisati in čitati le 2 % vsega prebivalstva. Nepismenosti še do danes, kljub največjim prizadevanjem v tej smeri ni uspelo čisto odstraniti.

Danes imamo v Uzbekistanu 6800 šol z več kot 2,5 milijona učenci, dve univerzi in 33 visokih šol. Učni jezik je v vseh šolah usbeški, vendar se na univerzah in visokih šolah predava pretežno v ruščini. Vzrok temu pa je dejstvo, da Uzbeki sami nimajo dosti strokovnjakov in so tako odvisni od ruskih profesorjev, ki pa seveda ne obvladajo usbeškega jezika in predavajo le v ruščini. Zanimivo pa je, da se Uzbeki poslužujejo ruskega jezika, torej cirilice, samo za nekatere zvoke so iznašli posebne znake.

Tujca v Uzbekistanu najbolj privlačijo stara mesta, kot so Buhara, Samarkand in Chiva. Tu so danes še ohranjeni prekrasni spomeniki pretekle kulture. Sem prihajajo ljudje iz vsega sveta in občudujejo stare arhitekturne zgradbe. Samarkand in Buhara sta bila zibelka kulture usbeškega naroda, danes sta stara že nad 2500 let. Vsako teh treh mest ima svojo lastno kulturo in tradicijo. Večina teh monumentalnih zgradb je nastala za časa Timura, ki je v 14. stol. zasedel Srednjo Azijo, vendar imamo še mnogo zgradb iz starejše dobe (devetega in desetega stoletja). Zelo dobro so ohranjene prekrasne medrese (mohamedanske šole), mošeje, minareti in mavzoleji z edinstvenimi kupolami. Stene teh stavb so okrašene z mozaiki različnih barv. Na vsaki mošeji in mavzoleju pa so v arabski pisavi napisane sure iz korana.

Buhara in Samarkand sta najbolj ohranila prvoten značaj orientalskega mesta, čeprav so v zadnjih letih zgradili mnogo novih stanovanjskih blokov in drugih poslopij, ki nekako kvarijo lice mesta. Vendar še živi okoli 80 % Uzbekov v primitivnih štirioglatih hišicah, zgrajenih iz glinene opeke. Vsaka teh hišic je obdana z visokim zidom, ki ima le majhen, nizek vhod. Na dvorišču pa se nahajajo kure, mačke, psi, včasih celo krave in osli. Hišica, ki stoji na sredi dvorišča je nizka in ima navadno samo en večji prostor, ki pa je razdeljen na dva dela: v enem so moški, v drugega pa se umaknejo ženske, če pride obisk v hišo. Notranjost je zelo snažna. Na stenah kot tudi na tleh so preproge, stole pa nadomeščajo blazine. Sicer pa je notranjost povsem prazna; kaj se nahaja za zaveso v ženskem oddelku pa ni mogoče uganiti, kajti tujec nima vstopa v ta oddelek.

Uzbeki so zelo vljuden in gostoljuben narod, zato vsakega, s katerim se seznanijo,

Dekleta v narodnih nošah

takoj povabijo na dom ter ga pogostijo. Vendar usbeška hrana ne pride preveč našim razvajenim zapadnoevropskim želodcem, kajti zelo je enolična in vrhu tega zelo pikra. Najbolj okusen je še takozvani „šašlik“, t. j. ovčje meso pečeno na ražnju. Znana usbeška jed je tudi „plov“, riž z ovčjim mesom, perutnino, čebulo in rozinami. Usbeki k vsaki jedi pijejo čaj. Pretežno se pije zeleni čaj, ki se ne sladka. Ob cestah in na bazarju (trgu) stojijo na vsak korak „čajchane“. Tu sedijo Usbeki na tleh s prekrižanimi nogami ure in ure, kadijo, pijejo čaj in razpravljajo o svojih problemih. Večina Usbekov so še danes mohamedanci, zato so od nekdaj navajeni lenariti, medtem ko ženske garajo in skrbijo za družino. V Buhari imajo danes še edino mohamedansko visoko šolo v Rusiji. Do danes pa so se ohranile razne mohamedanske šege in navade kot npr. kupovanje in rop neveste. Pred

kratkim so ženski obrazi bili prekriti še s takozvanim „člačwanom“ (pajčolanom). Še danes pa se ženske oblečejo v „parandašo“, dolge plašče, ki ne dopuščajo, da bi prišla do izraza njih postava. Na glavi nosijo ženske kot moški majhne pisane kapice, takozvane „tjubeteke“. Ženske spletejo svoje lase v 20 do 30 majhnih kit, medtem ko si moški pristrižejo lase do golega.

Zapadnoevropski vpliv je že segel do te oddaljene srednjeazijske dežele in spreminja njeno obličje. Tu se sreča preteklost s sedanostjo, evropska kultura in civilizacija z azijsko, kljub temu pa je ta dežela še ohranila svoj prvotni značaj.

A. M.

50 let SNG v Mariboru

Pred petdesetimi leti, 27. septembra 1919 so se v mariborskem gledališču, ki je pravzaprav bilo namenjeno germanizaciji Slovencev, prvič odprla vrata slov. občinstvu. Prvič se je dvignil zastor na odru, ki je z izjemo okupacijske dobe, od takrat lastnina slovenskega igralca. Na ta dan je skupina Taliji predanih igralcev z izkušenim gledališkim organizatorjem, režiserjem in igralcem Hinkom Nučičem, uprizorila Levstik-Jurčičevega TUGOMERA. Izbor te zgodovinske drame sam po sebi je bil drzno dejanje spričo vsebine, ki govori o silnem germanskem pritisku na Slovence in nemški politiki uničevanja in to v taki ostri obliki, da drama v Avstriji ni smela biti nikoli prikazana. Moralo je nastopiti leto 1919, ko je naš narod odvrget pezo avstrijskega jarma in je Hinko Nučič uprizoril v celoti kar v obeh slovenskih poklicnih gledališčih to naravnost narodno revolucionarno dramo iz zgodovine slovenskega naroda. Skoraj pa ne moremo verjeti, da je lahko prišlo peto dejanje te tragedije skozi špranje avstrijske cenzure in policije v letu 1914 na oder mariborskega Dramatičnega društva.

Slovenska gledališka zgodovina je razmeroma kratka. Pred dvema letoma smo praznovali stoto obletnico ustanovitve Dramatičnega društva, ki pomeni začetek nepretrganega gledališkega življenja pri Slovencih. Leta 1867 je namreč Fran Levstik položil temelje Dramatičnemu društvu ter tako povezal v žlahtno nit odrskega poslanstva skromne a vzpodbudne začet-

ke slovenskih razumnikov z ljubiteljsko uprizoritvijo Linhartove ŽUPANOVE MICKE v letu velike francoske revolucije, s prihodnjo hitro evropeizacijo slovenskega gledališča, ki se je v zadnjih letih povzpelo v sam vrh evropske gledališke umetnosti.

Iz skromnih čitalniških narodno-prebudnih večerov se je razvilo še pod pritiskom nemško-avstrijske oblasti v boju za pravice slovenskega jezika in naroda prvo poklicno gledališče v Ljubljani. Pod enakimi pogoji, vendar v nacionalno izpostavljenem okolju, se je razvila tudi druga poklicna gledališka ustanova v Mariboru. Danes, ob petdeseti obletnici, ne moremo mimo dejstva, da je pot do ustanovitve naše ustanove pripravilo Dramatično društvo, ki je bilo ustanovljeno leta 1909 in ki je takrat pričelo tudi z rednimi gledališkimi predstavami v Narodnem domu. Zato ni bilo nič nenavadnega, da so govorniki ob ustanovitvi Slovenskega narodnega gledališča ob predstavi TUGOMERA, 27. septembra 1919 govorili tudi o prvem skromnem jubileju mariborskega gledališča, o deseti obletnici Dramatičnega društva, ki ga zgodovina šteje za predhodnika mariborskega poklicnega gledališča. Mirno in s ponosom lahko danes ob petdeseti jubilejni sezoni pripišemo še deset let tistega žlahtnega ljubiteljskega dela mariborske napredne inteligence, mladine ter obrtnikov, ki so pripravljali osnove poklicnemu gledališču. Hinko Nučič se je moral pri organizaciji gledališča in prve predstave opreti prav na pre-

izkušene ljubitelje odrske umetnosti, na člane Dramatičnega društva.

Naše mesto je bilo ob prvi uprizoritvi še v socialnem pogledu zaostalo in v narodnostnem pogledu ogroženo. Pričela se je uporna in požrtvovalna borba umetniškega zbora v vseh letih do druge svetovne vojne, ne samo za umetniško afirmacijo, ampak v posameznih obdobjih tudi za goli obstoj teatra. Eno najsvetlejših obdobji mariborske Drame je prav gotovo tisto, pred drugo svetovno vojno, ko se je vodstvu in zboru Drame posrečilo povzpeti z lastnimi silami in z izjemno umetniško kreativnostjo, ne samo v vrh nacionalne kulture, ampak je Drama predstavljala nekaj časa najvišje dosežke takratnega slovenskega gledališča. Danes skoraj ne moremo verjeti, s kakšnim neprecenjenim entuziazmom so bili prežeti prvi igralci našega gledališča z upornim gledališkim revolucionarjem Nučičem. Ne pozabimo, da so se prvi razgovori o ustanovitvi stalnega slovenskega gledališča v Mariboru in prvi razgovori za vaje TUGOMERA vr-

šili več dni pred saintgermainskim mirom, ki je odločil in določil dokončno usodo Maribora.

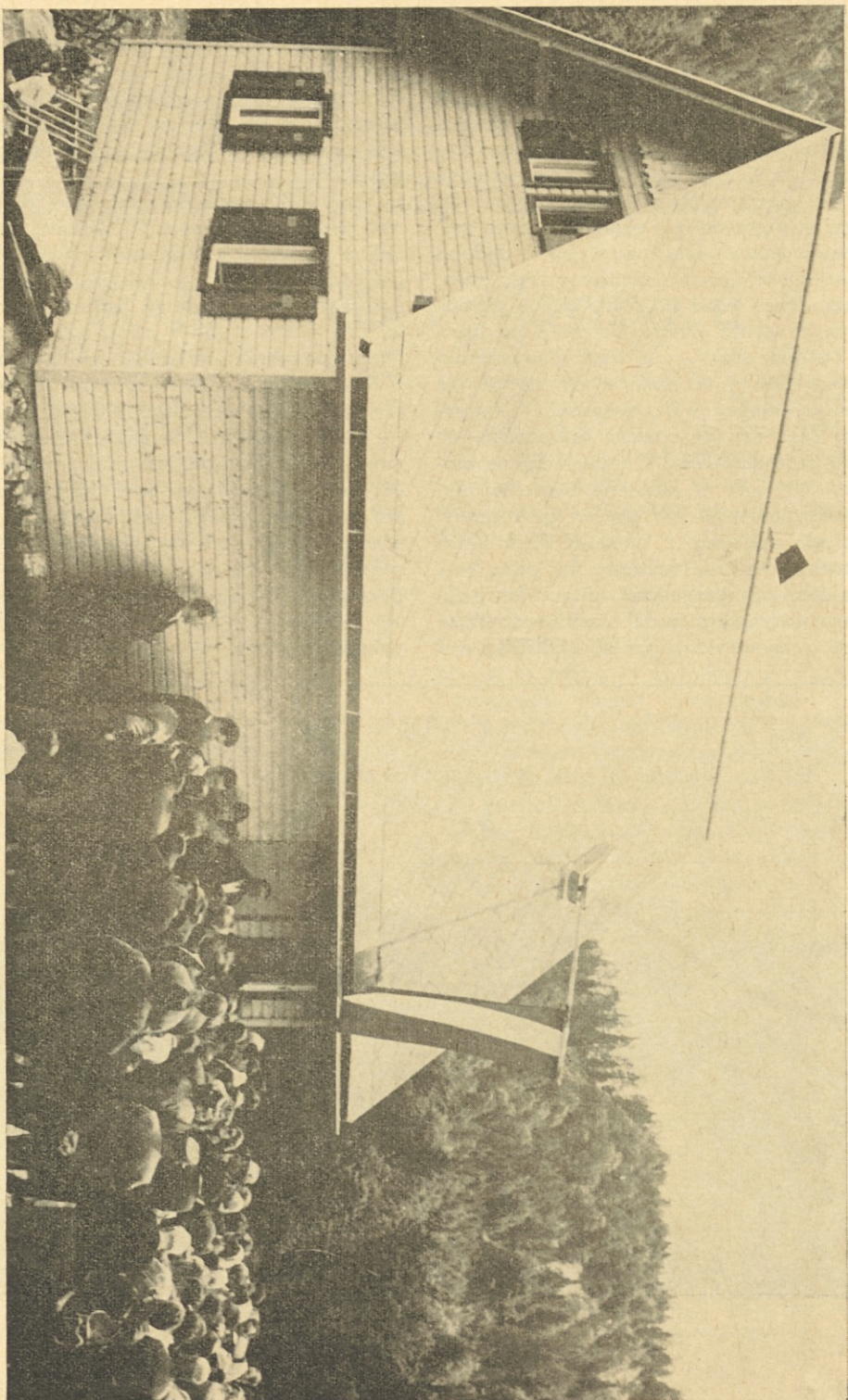
Zgodba o rojstvu poklicnega gledališča v Mariboru je del žive in nazorne ilustracije zgodovine našega naroda in našega gledališča.

Hinko Nučič, naš veliki slovenski gledališki organizator, ravnatelj Drame, prvi režiser in igralec je stisko slovenskega gledališčnika, ki je kar ni hotelo biti konec, ilustriral z vzpodbudnimi besedami takole: „Pa je prevagalo v meni: kaj vse to! Nimaš potrebnih materialnih sredstev, niti časa. Delati je treba! Ustvarjati! Hiteti! Osvoboditi, kar je našega! Kdor hitro dá — dvakrat dá. In dali smo, kar smo le mogli dati. Občinstvo nas je razumelo in čez noč vzljubilo svoj novi hram dramske umetnosti. Bakla od takrat še ni ugasnila, še gori in bo gorela, dokler bo našega rodu...“

Brez mariborskega gledališča si ne moremo več zamisliti kulturne nadstavbe slovenskega naroda. *Branko Gombač*

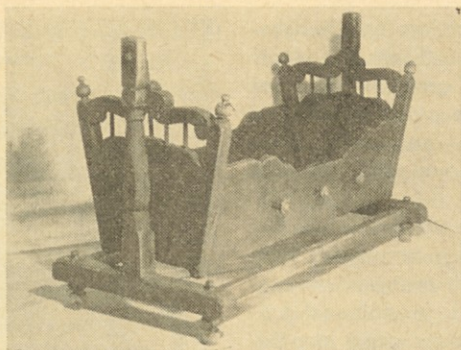

škocijan v Podjuni

Slovenska otvoritev koče Slovenskega planinskega društva nad Arhovo pečjo na Blešči planini

(Foto Egon Kašer)

OHRANIMO IZROČILA PRETEKLOSTI

Zapiski mladih koroških dijakov in študentov so porumeneli. Risbe so dobile desetletno patino. Iz mladih fantov in deklet, ki so pred 17 leti več let zapovrstjo risali, zapisovali in zbirali narodno izročilo po Koroškem, so postali možje in žene, očetje in matere. Franček, Mira, Kristl, Janez, Mojca, Andrej so danes profesorji, arhitekti, uradniki, podjetniki. Pri njihovem delu so jim bili tedaj v pomoč ljubljanski študentje Tone, Duška, Marička, Jaja, Jerko, Eva, Pavla, Irena, Breda, Vlasta, Živka. Marsikdo se še spominja teh mladih ljudi, ki so z velikim veseljem zbirali narodopisno gradivo. Zbrali so nekaj 100 predmetov iz preteklosti naših koroških ljudi. Zapiski, risbe, fotografije nam pripovedujejo o starih narodnih pesmih, o običajih, o planšarstvu, o lončarstvu, čolnarstvu, vinogradništvu, o znamenjih in nagrobnikih, o naših prometnih poteh, o narodnih nošah ipd.

Ob teh zapiskih, risbah, fotografijah in predmetih se sprašujemo: bodo ti ljudje, ki so vse to zbirali z veliko požrtvovalnostjo in ljubeznijo, med sedanjo koroško srednješolsko in študentovsko mladino, med profesorji, učitelji in ljubitelji ljudskega blaga dobili svoje naslednike? Bo začeto delo ostalo nedokončano v svojem začetku? Bodo tisti, ki so za to odgovorni, imeli več smisla kot pred leti? Skupina se je razšla zaradi nerazu-

mevanja starejših, vendar pa je med njimi še danes ostala trdna vez prijateljstva.

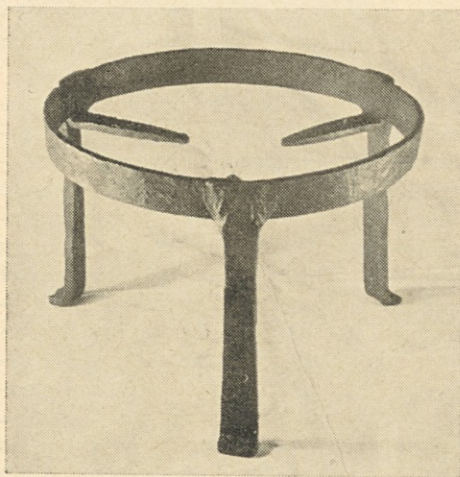
Ves čas je bila vrsta prizadevanj, da bi se začeto delo obnovilo in nadaljevalo, toda zaman. Kaj so hoteli ti mladi ljudje? Želeli so zbrati in prikazati ohranjeno izročilo preteklosti — kasnejšim rodovom v pravi podobi. Zbrati so hoteli vse to, kar je bilo last slovenskega življa na Koroškem, pa naj gre za gospodarske in družbene ali pa kulturne dokumente preteklosti.

Vsi predmeti so zbrani in čakajo na dan, ko bo kdo zanje našel primeren prostor, da bodo dostopni domačinom in tujcem.

Zbiranje in ohranjanje kulturnega izročila bi moralo iti v dve smeri — v spomeniško in muzejsko. Saj vemo, da muzej v Celovcu ne prikazuje ali točneje rečeno negira kulturno izročilo, ohranjenost med koroškimi Slovenci, že s tem, da ne omenja, da je običaj ali predmet s področja, kjer živi slovenska nacionalna manjšina, in tudi predmetov ne navaja oz. ne poimenuje z njihovimi originalnimi nazivi. Isto velja tudi za spomeniško varstvo. Težko si mislimo, da bi n. pr. spomeniško varstvo zavarovalo in bdelo nad rojstnimi hišami pomembnih mož naše slovenske Koroške, kot n. pr. slavista Janežiča, ljudskega dramatika

Drabosnjaka, Urbana Jarnika, ljudskega pesnika Lisičjaka ali slikarja Markoviča. Isto velja za grobove teh mož in zanimive slovenske stare napise na pokopališču. Končno se sprašujemo, kdo ima skrb za grobove padlih borcev I. in II. svetovne vojne.

Dokler ne dosežemo, da bosta uradna avstrijska spomeniška in muzejska služba upoštevali narodno manjšino in njeno izročilo preteklosti, je dolžnost kulturno prosvetnih organov naših organizacij, da muzejsko in spomeniško problematiko, ki je specifična za našo manjšino, rešujejo sami. Koroške prosvetne organizacije naj bi organizirale spomeniško-muzejsko komisijo, ki bo imela na skrbi tovrstno kulturno dejavnost v strokovnem in organizacijskem pogledu. Organizacija te komisije naj ima tudi skrb, da bosta uradna spomeniška in muzejska služba upoštevali želje oz. zahteve koroških Slovencev na področju tovrstne kulturne dejavnosti, saj tudi te sodijo v okvir 7. člena mednarodno priznane Avstrijske državne pogodbe. Komisija naj skuša dobiti denar za svoje akcije. Prav tako naj tudi oskrbi potreben strokovni kader sodelujočih in prostor za razstavo in urejanje zbranega gradiva.

Trinožnik za kuho v krušni peči ali na odprtih ognjiščih.

(foto Jernej Šusteršič)

Zelena emajlirana lončena posoda za med iz Napoleonovih časov kot pravi izročilo.
(foto Jernej Šusteršič)

Kulturno izročilo iz preteklosti se nam kaže v treh glavnih oblikah, v nepremičnih spomenikih stavbe, za katere ima skrb predvsem spomeniška služba v premičnih spomenikih (predmeti), za katere ima skrb predvsem muzejska služba in v običajih ter ustnem izročilu kot so pregovori, pesmi, pripovedke, pripovedi o kulturnih gospodarskih, političnih dogajanjih in procesih. To tretjo zvrst izročila zapisujemo ali posnamemo na magnetofonski trak. Takšni zapiski so dobrodošli za slovensko narodopisje, SAZU ter Glasbeno-narodopisnemu inštitutu.

Koroška tostran in onstran meje je bogata po svojem kulturnem izročilu iz preteklosti. Naša dolžnost je, da to izročilo ohranimo kasnejšim rodovom. Marsikdo od nas bi se v ohranjevanje tega izročila lahko vključil, če ne drugače pa z obveščanjem in pomočjo tistim, ki bodo izročila zbirali, zlasti z informacijami ali kako drugače. Vsak od

nas, ki mu je pri srcu bogata preteklost naše dežele, lahko svoje prispeva.

Marsikatero izročilo bi lahko dobilo svoj odraz v turizmu, n. pr. razni običaji (Ziljsko štehanje) ali kaka domača obrt (n. pr. lončarstvo, kovaštvo ipd.) Marsikatero stavbo pa naj si bo to tamar, kašča, klet, stara kmečka hiša, pašba, namesto da jo podremo, preuredimo kot weekend.

Mnoge že skoro izumrle obrti bi lahko vključili v izdelovanje spominkov. Prostore kot stare mline, kovačnice preuredimo za obisk tujcev. Mnoge stare kmečke hiše, gostilne lahko preuredimo v resnično prijetne gostinske lokale z upoštevanjem vseh sanitarnih predpisov. S tem, da damo neki zgradbi novo funkcijo ali pa jo obnovimo v stari, jo lahko obdržimo in je ni treba rušiti. Koroško krasi razna znamenja, ki jih je treba obnavljati v njihovi prvotni obliki, ne pa tako, kot bi bila včeraj sezidana. Zato tudi ne smemo pri obnovi uporabljati novih ometov, kot je to terra nova. Za arheološke in umetnostne spomenike je uradna spomeniška in muzejska služba poskrbela. Vendarle pa so na marsikaterem naših podstrešij in ropotarnic zavrženi kipi slike na les in platno, stari lesorezi, risbe, kakor tudi stare panjske končnice in skrinje. Namesto kičastih podob, ki jih prodajajo potujoči mešetarji, raje obesimo na zid sliko s stare skrinje, ki se ne more več obnoviti. Marsikaj, kar danes leži zavrženo, bi bilo dobrodošlo naši muzejski zbirki. Strokovnjaki, ki bi bili v omenjeni spomeniško-muzejski komisiji, bi nam mogli svetovati, kaj je treba storiti, da se ti predmeti ne bodo več uničevali in da bodo dobili prostor v naši muzejski zbirki ali na vašem domu.

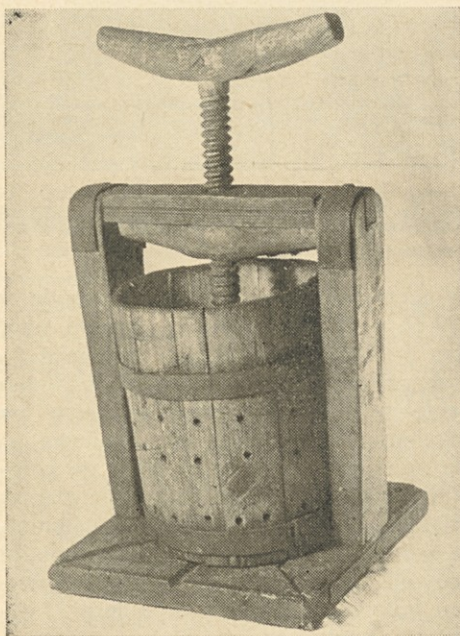
Posebno bogato je koroško narodopisno izročilo, pa naj gre za stavbe, predmete ali narodne pesmi, pripovedke in drugo tovrstno izročilo.

Vsekakor bi za zbirko bilo treba pridobiti kompletno žensko in moško nošo z Zilje, iz Roža in Podjune. Kdo bo zbral

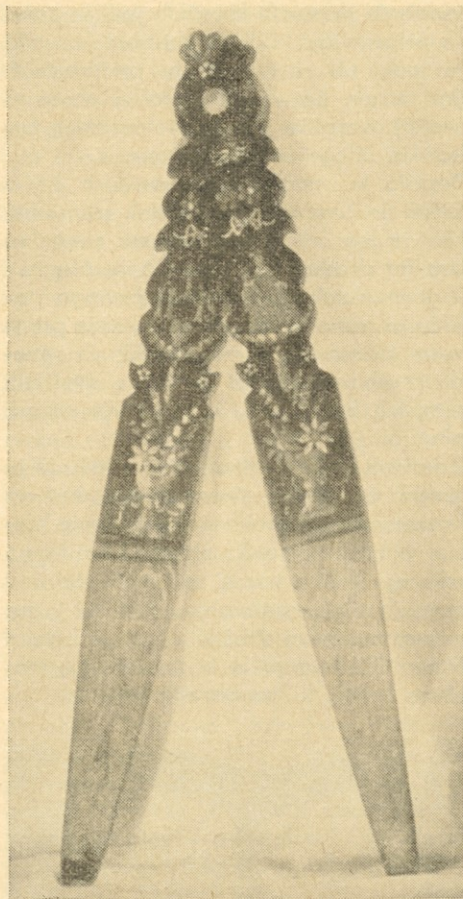
vse vrste domačih koroških jedi in kako se pripravljajo. Bili so posebni jedilniki in jedi, ob raznih delih, pri običajih (kot n. pr. na ohceti, prešce ob svin-svetih). Koroške jedi so v slovenskih kuharskih knjigah malo zastopane.

Bogato je izročilo o živinoreji, n. pr. o fačah in tamarjih na Ziljskih planinah, kjer je med drugim predvsem zanimiva pravna ureditev in upravljanje planin. Z gospodarskega in narodopisnega stališča je zanimivo čebelarstvo, ki je predvsem pestro po raznih orodjih in seveda predvsem za nas Slovence značilnih panjskih končnicah, ki jih drugi narodi nimajo.

Z novimi načini poljedelstva zamirajo in gredo v pozabo stara orodja, kot na primer rala, ki lahko najdejo svoje mesto v naši muzejski zbirki, kjer bomo ralo opremili z napisi sestavnih delov v domačem poimenovanju. V zbirki je na primer zanimivo strašilo, ki ga je izdelal Franc Grafenauer in ki predstavlja moža na konju, ki ga obrača veter.

Ročna stiskalnica za manjše količine grozdja ali gozdnih sadežev (malin, borovnic).
(foto Jernej Šusteršič)

Žiljske škarje za stranice postelj, da z njih ni zlezla odeja
(foto Jernej Šusteršič)

Vinogradništvo v Podjuni je zamrlo v 30-tih letih tega stoletja, spomin nanj pa še živi v pripovedi, v osamelih trtah, znamenjih sv. Urbana in nekdanjih zidanicah, ki jih Podjunčani lepo po slovensko imenujejo kleti. Zanimive so koroške stiskalnice za grozdje, pri katerih so grozdje stiskali v pletenih vrbovih opažih, ki so jih imenovali pletenice. Kako so bili napravljeni vinogradniški čuvaji? Imeli so palico, revelover, pisane trakove na klobuku kot camur, ki vabi na ohcet.

Ne smemo pozabiti na obrtne izdelke, ki so spremljali naše ljudi od zibke do

groba. V zbirki je nekaj zanimivih zibk, stolov, postelj in sklednikov. Posebno zanimiva sta dva stola, ki imata izrezano moško in žensko glavo kot naslonjalo.

Na naših podstrešjih leže brez haska svetila za trske, oljenke in prve petrolejke. V zbirki je veliko lončarskih izdelkov — od loncev za kuhanje čisave župe do čebelnih napajalnikov in rangl, tudi s premerom 70 cm. Žal pa v zbirki ni lončarskega kolesa. Koroški lončarji so svoje izdelke prodajali tja do Ljubljane.

Koroški kovači so izdelovali razne nože za klestenje drevja, nože za obrezovanje trte, okenske mreže, sekire, peteline in angele za strehe, kljuke, oljenke, kresila in še marsikaj. V zbirki je zanimiva luč za svečo s premičnim obodom, ki zapre steklo, a sveča vendarle ne ugasne.

Sodarji so izdelovali sode, ulnjake za pivo, brente in mere.

V zbirki je zanimiva brenta z dvojnim skrivnim dnom iz okolice Žitare vasi.

Koroški tkalci so izdelovali platno in sukno. So še kje statve in kako se imenujejo sestavni deli? Marsikje so še male statvice za izdelovanje trakov-oprti. Skoro je že zamrlo pletenje košar iz slame, vrbja in viter. Koliko je bilo raznih oblik pletenih košar. Domači rezbarji so izdelovali marsikaj od palic in igračk do raznih kipov. Izredno lepa je v naši zbirki rezljana palica.

Domači strojarji so strojili kože za kožuhe in mehove.

Promet se je odvijal po cestah, rekah in jezerih. V mislih imam splavljanje lesa po Zili in Vrbskem jezeru, kjer so splavarje imenovali z lepim slovenskim imenom ladječarji. S splavarstvom je zvezano tudi gozdarstvo, saj je zaščitnik gozdarjev in splavarjev sveti Miklavž. Po cestah so vozili težko obloženi parizarji, od katerih sem enega še videl v Zahomcu. Koliko vrst vozil in sani so izdelovali naši kolarji? Kje so

poročne sani iz Brnce? Na podstrešjih leže zavrženi stari okrašeni jarmi.

Ljudski lov, ribolov in lov na ptice je zanimivo poglavje, predvsem pa so zanimive razne pasti, pa naj gre za lov na škodljivce — miši, ptice, ali ribe v potokih. Znan je lov na ptice v Ziljski dolini.

Po podstrešjih se zavržene valjajo stare listine, pisma, knjige, prepisi narodnih pesmi, zagovori za ljudi in živino, stare tiskane podobe. So še kje ohranjene knjige naših protestantskih piscev Trubarja in Dalmatina? Prav tako so zanimivi dokumenti, knjige, listine, štampile, ki govore o naših prosvetnih družtvih, zadrugah ter planinskih in gasilskih društvih.

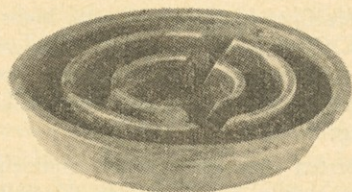
Zbirko bi lahko poživili s tehničskimi spomeniki, z raznimi starimi stroji (n. pr. za šivanje) in podobnim. To velja tudi za vojnogodovinske spomenike, ki nam govore o vojnah iz preteklih časov, n. pr. uniforme, orožje, slike.

Posebno pa bi morali biti pozorni na memorialne spomenike. Med te spomenike štejemo hiše, kjer so se rodile, živele ali umrle pomembne osebnosti, ki so s svojim delom oplajale svojo domačo slovensko zemljo ali pa so s svojim delom prispevale svoj delež za kak drug narod ali za vse človeštvo. Slovenci smo na splošno preskromni in se premalo zavedamo svojih pomembnih mož, ki so s svojim delom prispevali za znanost in umetnost, pa tudi za politični napredek. Narod smo, ki je na svojem etničnem ozemlju dal vrsto ljudi, na katere smo lahko ponosni in z njimi stopamo enakovredno vstric z vsemi, tudi z večjimi, evropskimi narodi. Ljudje našega slovenskega rodu so bili znanstveniki, tako Jožef Štefan, jezikoslovci, zgodovinarji, zdravniki, škofje in misijonarji, pisatelji in pesniki, katerih nekatera dela so prevedena skoro v vse svetovne jezike. Mnogi naši ljudje so prispevali s svojim delom v kulturno zakladnico Evrope in vsega človeštva.

Kako se bomo oddolžili tem ljudem za

njihovo delo? Z njihovim delom bomo seznanjali mladi rod. Postavili jim bomo spomenike ali vsaj plošče na hišah in krajih, s katerimi je povezano njihovo življenje. Če je le mogoče, bomo v teh hišah uredili spominske sobe in jih opremili s predmeti iz njihove dobe ter prikazali njihovo delo. Se bo kdo spomnil našega rojaka dr. Ivana Grafenauerja, ki za svoje plodno življenjsko delo zasluži vsaj spominsko ploščo na svoji rojstni hiši? Kaj je z ljudskim dramatikom Drabosnjakom in njegovo hišo? In Lesičjakom? So njegove citre še pri življenju na Predarlskem? Kaj je z zapuščinom slikarja Markoviča?

Kako skrbimo za grobove naših pomembnih ljudi, pa tudi tistih, ki so v vojnah žrtvovali svoje življenje? Na naših

Napajalnika za čebele v črni glini iz podjunskih pečarskih delavnic (foto Jernej Šusteršič)

pokopališčih so zanimivi napisi in verzi, ki so prav tako zanimivo izročilo preteklosti. Železni kovani križi so delo naših kovačev ali pa delani v slovenskih tovarnah stare Avstrije.

To kratko kramljanje o izročilu preteklosti na Koroškem naj bi bilo le spodbuda, da bi slovenski koroški izobraženci začelo delo nadaljevali in zaključili. Vsak od nas more po svoje prispevati, da se bodo izročila ohranila, da se bodo ob njih oplajali rodovi za nami in da nam ti ne bodo mogli očitati: lahko bi storili več. Mladi rod, mlada slovenska koroška inteligenca naj ob boju za svoj materialni obstanek ne pozabi reševati kulturnih dobrin svoje rodne grude.

Jernej Šusteršič
dipl. phil.

HELMUT SCHARF

50 Jahre Kärnten in der Dichtung

Wenn im folgenden eine zusammengedängte Darstellung des dichterischen Schaffens der letzten fünfzig Jahre in unserem Lande versucht werden soll, so kann mit Recht erwartet werden, daß jenen literarischen Zeugnissen besonderes Augenmerk gewidmet wird, die für das politische, wirtschaftliche und geistige Leben des Landes kennzeichnend sind. Es geht also in einer solchen Abhandlung weniger um Individualitäten als um den literarischen Niederschlag einer bewegten Epoche der Landesgeschichte. Was darüber hinaus ins Privat-Menschliche oder in die Sphäre einer weltweiten Thematik (Bachmann) und des künstlerischen Experiments reicht (Handke), scheidet aus dem enger gezogenen Kreis dieser Betrachtung aus. Die Fülle der literarischen Hervorbringung kann nur durch Beschränkung auf einige charakteristische Stoffgruppen bewältigt werden.

Die ersten Impulse zu einer landeseigenen, spezifisch kärntnerischen Dichtung gibt ein Mann, dessen entscheidende Entwicklungsphase mit dem Existenzkampf der engeren und weiteren Heimat nach dem Ende des Ersten Weltkrieges zusammenfällt: Josef Friedrich Perkonig. Durch die Erfahrungen des Abwehrkampfes und der Besetzung sowie durch persönliche Erlebnisse geistig mobilisiert und auf die Realitäten des Tages aufmerksam geworden, reifte er zum Gestalter einer inhaltlich wie sprachlich eigenständigen dichterischen Welt, die eine Reihe weiterer Dichter ermutigen sollte.

Besinnung auf die Grundlagen

Das Geschehen der Jahre 1918 bis 1920 weckte zunächst ein starkes Heimatbewußtsein, das in einzelnen Fällen auch zu einer Überbetonung des Nationalen führte. Perkonigs Tagebuch „Heimat in Not“, einzelne seiner frühen Erzählungen und dramatischen Arbeiten wurzeln in diesem Erlebnis. Vor allem aber hat die Lyrik in früheren Gedichten Perkonigs, Johannes Lindners, aber auch bei Herbert Strutz, Volkmar Haselbach u. a. immer wieder Bekenntnisse zum heimatlichen Raum hervorgebracht.

Der Begriff „Heimat“ ist für die Kärntner im wesentlichen verbunden mit der Natur des Landes. Durch Perkonigs Buch „Landschaft um den Wörther See“ wurde die Landschaftsdarstellung zur künstlerischen Gattung erhoben; sie erfuhr auch nach und neben ihm durch Herbert Strutz und Otto Maria Polley ihre Pflege und blieb seit ihren ersten literarischen Zeugnissen nicht ohne Bedeutung für den Fremdenverkehr. Von nun an spielt sie eine neue, wesenhafte Rolle in Romanen von Perkonig („Bergsegen“, „Mensch wie du und ich“), Strutz („Die Ewigen Straßen“, „Tag für Tag“), Polley („Das Abenteuer im Blut“) und Lorenz Mack („Das Glück wohnt in den Wäldern“), zumal entscheidende Handlungsimpulse von ihr ausgehen. In besonderem Maße aber nahm

sich natürlich die Lyrik dieses Genres an. Echo des Landes, Abbild seiner Natur sind die meisten Gedichte Perkonigs und der in seiner Nachfolge entstandenen Verse auch dort, wo sie sich einer allgemeineren Thematik zuwenden: allein durch Sprache und Melodie. In ihnen allen ist etwas von der Heiterkeit und Vielgestaltigkeit, der klaren Gegenständlichkeit, den schwingenden Konturen, der Musik und Harmonie dieser Landschaft zu spüren. Sie spiegelt sich in den Gedichten von Herbert Strutz und Otto M. Polley, jeweils gebrochen durch ein anderes Temperament: bildhaft impressionistisch bei Strutz, hymnisch beschwörend und überschäumend bei Polley. Zu einem expressiven Landschafts- und Naturerlebnis im Sinne Trakls hingegen neigen Hans Leb, Volkmar Haselbach, Andreas Fischer und Josef Hopfgartner. Daneben entdecken Egon Geier und — in einigen Versen — Georg Drozdowski das Land mit den frischen, aber nicht weniger liebevollen Blicken Unbefangener, denen es erst nach dem Krieg zur neuen Heimat werden sollte.

Daß ein großer Teil der lyrischen Produktion Individual- und Bekenntnislyrik ist, braucht nicht gesagt werden. Doch haften auch solchen Gedichten landschaftliche Elemente an wie bei Emil Lorenz, Heinz Pototschnig und Hermann Lienhard. Am stärksten freilich ist die persönliche, aus kreatürlichem Schicksal erwachsene Aussage bei Christine Lavant mit Kärnten verbunden: durch heimische Motivbereiche, durch ihren volkstümlichen Nährboden und durch mundartliche Anklänge der Sprache.

Zahlreiche Erzählwerke schöpfen ihren Stoff aus der Vergangenheit unseres Lebens. Dem Zusammenstoß der heidnischen und christlichen Welt spürt Dolores Viesèr in ihrem Roman aus der römischen Besiedlung, „Aelia, eine Frau aus Rom“, nach. Christlich-katholischen Geist des Mittelalters atmet auch ihr erfolgreicher Erstling „Das Singerlein“ sowie die Romane „Der Gurnitzer“, „Hemma von Gurk“, „Der Märtyrer und Lilotte“. Eine schlichte, volkstümliche Erzählweise, frauliches Ein- und Mitführen und eine sorgfältige Gestaltung der Charaktere zeichnen ihre Bücher aus, die humanistische Werte und ein im Stifter'schen Sinne reines Menschenbild über die Zeit bewahren.

Einzelne historische Figuren und Stätten des Landes stellt auch Maria Steurer in den Mittelpunkt ihrer Romane „Herr auf Schloß Porcia“, „Das göttliche Signum“, „Eva Faschaunerin“ u. a., doch ist es hier eher das Interessante, anekdotisch Packende und Amüsante, das Farbige des Milieus und der Figuren, das sie, eine legitime Erzählerin, zur Bearbeitung reizt. Dies erklärt auch den großen Erfolg ihrer Bücher. Weltgeschichtlichen Themen verhaftet ist die unter dem Pseudonym Gerhart Ellert in Wolfsberg schaffende Verfasserin so bekannter und gültiger Romane wie „Der Zauberer“, „Attila“, „Michelangelo“ oder der Erzählungen zu Kunstwerken des Bandes „Das Blaue Pferd“. Einen Stoff aus Kärntens Frühgeschichte hat in seiner fesselnden Erzählung „Vier Reiter am Fluß“ August Walzl behandelt.

Die bäuerliche Welt

Hand in Hand mit einer gesamteuropäischen oder sogar weltliterarischen Entwicklung, die von Knut Hamsun („Segen der Erde“) ihren Ausgang nahm, ging die Wiederentdeckung der bäuerlichen Welt, die später durch den Nationalsozialismus ihre besondere Ausprägung erfuhr. Für einige Kärntner Dichter war der Bauer lange vor der sogenannten Blut- und Bodendichtung Sinnbild elementaren Menschentums (Perkonig und Lindner) oder — wie bei Strutz und Schneider — künstlerischer Daseinsform.

In einer schmerzhaften, Jahrzehnte währenden Auseinandersetzung hat gerade Lindner den Wandel bäuerlicher Lebensform und des gesamten Weltbildes überwunden und in einem in Kürze zu erwartenden Gedichtband „Welt in einer Hadvoll Staub“, sein

Schaffen vor einen neuen Hintergrund gestellt, ohne seine regionale und dichterische Herkunft zu verleugnen.

Guido Zernatto und Schneider weiteten die Thematik ins Soziale und zeigten in ihren Gedichten aus dem Leben der Dorfarmen, der Knechte, Mägde und Auszügler erstmals auch etwas von der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Situation ihrer Zeit. Das dörfische Jahr schildert Grete Pichler-Čorona in realistisch-kräftigen Bildern. Auch das Motiv des Landstreichers und des Zusammenpralls von Zivilisation und naturhaftem Leben liegen während der Zwischenkriegsjahre gewissermaßen in der Luft und finden in Romanen von Perkonig („Bergsegn“, „Lopud, Insel der Helden“ u. a.) von Strutz („Die ewigen Straßen“) Polley („Das Abenteuer im Blut“) und Zernatto („Sinnlose Stadt“), eine Abwandlung ins Spezifische des Kärntner Milieus. Später nahmen sich auch Maria Steurer („Die Nacht der Verheißung“) und Lorenz Mack („Saat des Meeres“, „Sohn der Erde“) dieser Problematik an.

Krieg und Nachkrieg

Eine tiefere Auseinandersetzung mit der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Realität des Landes ist die Dichtung bis heute schuldig geblieben, sieht man von einigen Gedichten ab, die — wie Perkonigs „Büchsenmacher“, Zernattos „Säglar“ und der „Tagelöhner“ von Strutz — eher in der kleingewerblichen Lebenssphäre verharren und nur in einigen Versen von Anton Forcher und C. F. Peturnig in den industriellen Bereich weisen.

Wohl hat aber der Krieg seine Spuren in Epik und Lyrik hinterlassen. Zwar liegt ein einschlägiger Roman Polleys, aus dem bisher Proben in einer Rundfunklesung bekanntgeworden sind, noch nicht vor und ist ein angekündigtes episches Werk Lorenz Macks noch in Arbeit, doch spielen in Erzählungen Christine Lavants und Georg Drozdowski Flüchtlingsschicksal und Nachkriegsatmosphäre hinein, gestaltete Heinz Zechmann in dramatischen Arbeiten („Hauptmann Radin“, „Wartezeit“) die Problematik der freien Persönlichkeit im totalitären Staat und geben Ingeborg Bachmann („Das dreißigste Jahr“) und Michael Guttenbrunner („Spuren und Überbleibsel“) tagebuchartig persönliches Erlebnis und Kriegsstimmung wider. In zwei Hörspielen („Geruch unverlässlich“ und „Die Messe in Monrupino“) hat der Verfasser dieser Zeilen das Schicksal zweier Deserteure zu gestalten versucht, indes die Konfrontation des Soldatenlebens mit dem verlorenen oder wieder erträumtem Frieden der Lyrik vorbehalten blieb. Abschied, Heimweh und Heimkehr sprechen aus einer Reihe von Gedichten Polleys, von denen der „Drontheimer Wacholder“ das bekannteste ist und Haselbachs, dessen Verse am eindringlichsten sind, wo sie das aktuelle Geschehen mit Erinnerungen an die Kindheit und die geliebte Frau konfrontieren. („Immer im Abendrot“). Zu aggressiver weltanschaulicher Stellungnahme fordert das Kriegsgeschehen Michael Guttenbrunner heraus („Der Soldat“ und viele andere).

Erst nach dem Krieg greifen die Dichter des Landes in die allgemeine Auseinandersetzung mit den Fragen der Zeit ein: in einem gesellschaftskritischen Roman mit deutlicher lokaler Anspielung Humbert Fink, in mehr oder weniger streitbaren Gedichten Guttenbrunners, Hans Leb, Drozdowski, Hopfgartner, Walther Nowotny und Johann Cieciutti. Auch Gerhard Glawischnig, Otto Bünker und Franz Stimpfl, in ihrer wesentlichen Produktion der Mundartdichtung verhaftet, haben ihre Lyrik in den Dienst eines zeitkritischen Engagements gestellt, wogegen Wilhelm Rudnigger auch in seinen hochsprachlichen Gedichten eher einer irrealen Traum- und Wortwelt zugewandt bleibt.

Der Lebensraum als Idee

Inzwischen sind dem Lande aus Leid und Erfahrung der Vergangenheit neue Aufgaben erwachsen. In einem tiefgründigen Aufsatz, „Die Landschaft der drei Flüsse“ (Carinthia I/1961, Heft 2 bis 4), bezeichnet Otto M. Polley Kärnten als Teil eines Landschaftsraumes, der als das Modell eines künftigen Europa angesehen werden kann. Sein Buch „Sieben Tage Kärnten“ spinnt diesen Gedanken weiter aus und deutet aus Geschichte und völkischer Zusammensetzung die Idee dieses Raumes: „Kärntner sein, heißt Europäer sein; heißt das fremde Volkstum achten, heißt über dem eigenen Volkstum etwas Höheres erkennen...“

In der Novelle „Der windische Fährmann“, „Begegnung in Karfreit“ u. a. hat der Dichter schon früh dieser Idee einer Mittlerrolle unseres Landes und seiner Menschen Gestalt gegeben. Die Erzählungen des Novellenbandes „Gast bei den Göttern“ führen in die Mittelmeerländer wie vorher eine Reihe von Dichtungen Perkonigs („Liebeslied am Meer“, „Der Guslaspieler“, „Die Fischer“ u. a.) und wie nachher einige Romane von Mack („Die Saat des Meeres“, „Die Brücke“). Und wie Perkonig aus dem Slowenischen so hat Polley aus dem Italienischen fremdes Dichtgut unserer Sprache einverleibt. Die Grenze erhält eine neue Deutung: „An ihr endet ein sichtbares Reich“, sagt Perkonig, „und ein unsichtbares gleitet über sie hinweg, als wäre sie überhaupt nicht vorhanden... sie ist nicht nur ein Ende, sondern ebensogut ein Anfang, nicht ein Abgrund, sondern ein Steg darüber...“ (Nachwort zum „Guslaspieler“). Hierher gehört vor allem Perkonigs großer Roman „Patrioten“, der über den erbitterten Kampf der beiden Nachbarvölker ein zwar immer noch umstrittenes, aber aus versöhnlichem Geist und gutem Willen kommendes Urteil spricht.

Um eine objektive Darstellung der wesenhaften Kräfte in der Kärntner Dichtung bemüht, ist sich der Verfasser gleichwohl bewußt, daß sein Überblick weder in der Aufzählung von Namen und Werken, noch in der Auslotung der künstlerischen Dimensionen und in der Wahrung der Proportionen seiner Aufgabe voll gerecht werden konnte. Es ging ihm — um es nochmals zu sagen — im vorliegenden Falle in erster Linie um das Aufzeigen der geistigen Streuung und der spezifischen Aspekte des Landes.

KLEINE CHRONIK

1923 schlossen sich vier Kärntner Dichter durch Herausgabe eines gemeinsamen Werkes, „Das kleine Konzert“, zusammen, von denen neben Perkonig zumindest zwei, nämlich Alexander Lernet-Holenia und Johannes Lindner, nachhaltig ins Bewußtsein einer breiten Offenheit traten. Erste Kontakte mit Wien und Deutschland bahnten sich an:

Lernet-Holenia übersiedelte bald darauf nach Wien. In seiner kultivierten Prosa und Lyrik sind Elemente seines Herkunftslandes nur in verfeinerter Form zu finden. Johannes Lindner fand mit seiner aufsehererregenden bäuerlich-mythischen Dichtung Eingang in einer Anthologie der „schönsten deutschen Gedichte“.

Auf Einladung des Landes Kärnten besuchten deutsche Journalisten das Land und besichtigten unter Führung Perkonigs Sehenswürdigkeiten und kulturelle Einrichtungen. Dies bedeutete nicht nur eine Werbewirkung für den Fremdenverkehr, sondern auch für den Dichter einen Brückenschlag zu deutschen Zeitungen, Zeitschriften und Verlagen. Die unberührte, bis dahin nicht ausgeschöpfte Landschaft, ihre Menschen und deren Lebensform, aber auch ein damals noch nicht gehörter Ton machten diese im Süden des deutschen Sprachgebietes entstehende Dichtung attraktiv für Redaktionen und Verlage. Eine Reihe von Autoren des Landes wurden in den zwanziger und

dreißiger Jahren in Deutschland verlegt. 1920: Neben Perkonigs „Trio in Toskana“ erschien der Gedichtband „Gott, Erde, Mensch“ von Johannes Lindner bei Fleischel in Berlin.

1928 verlegte Pustet in München den Roman „Das Singerlein“ von Dolores Vieser, der im gesamten deutschen Sprachraum ein günstiges Echo fand und zum Bestseller wurde.

In der Folge (1934-35) erschienen in der Grote'schen Verlagshandlung in Berlin zwei Romane von Otto Maria Polley. 1940 brachte der Verlag Schöningh in Paderborn einen Roman des damals in Wien lebenden jungen Erzählers und Lyrikers Herbert Strutz heraus.

1930: In bedeutenden deutschen Zeitschriften erschienen Gedichte und Erzählungen von Herbert Strutz, Otto Maria Polley und Guido Zernatto, die auch mit Preisen bedacht wurden: So erhielt Zernatto 1930 den Lyrikerpreis der Dresdener Literaturzeitschrift „Die Kolonne“, Strutz und Polley einige Jahre später den Lyrik- bzw. Erzählerpreis, der damals angesehenen Zeitschrift „Die Dame“.

1935 wurde Perkonig der Große Österreichische Staatspreis für Literatur und 1936 das Österreichische Verdienstkreuz für Kunst und Wissenschaft zuerkannt.

1943 starb in New York Guido Zernatto, der 1938 als Staatssekretär des Kabinetts Schuschnig nach Amerika emigrierte. Ein Sammelband seiner Gedichte und ein Teil seiner bedeutsamen kulturpolitischen Schriften wurden erst viele Jahre später von Freunden aus dem Nachlaß herausgegeben.

1950 lenkten erstmals die in der Stadt St. Veit an der Glan lebenden Autoren Hermann Lienhard und Lorenz Mack die Aufmerksamkeit der literarisch interessierten Öffentlichkeit auf die alte Herzogstadt. Schon im Mittelalter eine Stätte kulturellen Lebens, besann sich die Stadt unter ihrem kulturbeflissenen Bürgermeister Hubert Zankl ihrer geistigen Tradition und veranstaltete periodische Kulturtag, die im Laufe der Jahre (1952, 1954, 1957,

1960, 1964, 1968) fast die gesamte literarische und künstlerische Prominenz Österreichs und illustre Gäste aus dem deutsch- und fremdsprachigen Ausland vereinigten. Hier sah und hörte man zum erstenmal die Lyrikerinnen Christine Lavant und Ingeborg Bachmann, deren Schaffen nun von Jahr zu Jahr mehr Anerkennung fand und mit zahlreichen österreichischen und bundesdeutschen Preisen gewürdigt wurde. Bachmann, eine gebürtige Klagenfurterin, brachte es zu internationaler Geltung; Lavant, deren bürgerlicher Name Christine Habernig ist, dem kleinen Bergbauort St. Stefan im Lavanttal entstammend und eine der merkwürdigsten Frauen in der österreichischen Literatur der Gegenwart, wird korrespondierendes Mitglied zweier Akademien.

Aber auch die Städte Friesach und Spittal an der Drau erringen mit ihren initiativ geführten und künstlerisch hochwertigen Sommerspielen Aufsehen und Erfolg: Friesach mit klassischen und modernen Dramen im Burghof der Ruine Petersberg, Spittal mit Komödien im Hof des schönen Rennaissanceschlusses Porcia.

1956 erschien das umfassende geistesgeschichtliche Werk „Geistiges Kärnten“ von Erich Nußbaumer. Für seine Leistung mit dem Ehrenzeichen „Excellenti in litteris“ der Universität Innsbruck bedacht, macht sich der Verfasser, der als Oberstudienrat in Spittal a. d. Drau lebt, fortan zum berufensten Chronisten der Kärntner Literatur.

1959 wurde unter Beteiligung weiter Bevölkerungskreise Josef Friedrich Perkonig in Klagenfurt zu Grabe getragen. Mit ihm verliert Kärnten seinen repräsentativen Dichter.

1960: Klagenfurt wird sich seiner Rolle als Geburtsstadt Robert Musils bewußt, läßt an seinem Geburtshaus eine von Fritz Wotruba gestaltete Gedenktafel anbringen und errichtet auf Initiative des Biographen Karl Dinklage ein Musil-Archiv. 1961: Auch kleine literarische Erdstöße gehen von Kärnten aus: Die Publikationsreihe „Der Bogen“, Dokumente neuer

Dichtung, der Villacher Autoren Hans Leb und Heinz Pototschnig und die Zeitschrift „Eröffnungen“ des Bleiburgers Hubert Fabian Kulterer machen eine Zeitslang auch im übrigen Bundesgebiet und in Wien von sich reden.

In bedeutenden Zeitungen der Bundesrepublik publizieren Hans Leb, Lorenz Mack und Humbert Fink, deren Bücher zum Teil auch in Deutschland erscheinen. 1964: In Klagenfurt wird die Josef-Friedrich-Perkonig-Gesellschaft gegründet, die in den folgenden Jahren mit Unterstützung der Kärntner Landesregierung eine achtbändige Werkauswahl des Dichters herausbringt und der zeitgenössischen Literatur des Landes dienen soll.

1967: In Wien und Deutschland erregte der junge Individualist Michael Guttenbrunner mit seiner kompromißlosen Lyrik und seiner unbürgerlichen Lebensauffas-

sung wiederholt aufsehen. Durch die Verleihung des Österreichischen Staatspreises wird sein Schaffen offiziell gewürdigt.

1968: Lorenz Mack, ein agiler Autor und Journalist, setzt die St. Veiter Kulturtage unter neuem Aspekt fort und läßt überdies in seinen „Podium“-Gesprächen ein aus dem In- und Ausland stammendes Forum zu kulturpolitischen und künstlerischen Problemen der Zeit Stellung beziehen.

1969: Gründung eines Kärntner Schriftstellerverbandes, deren Präsident Lorenz Mack wird.

Kontakte mit den südlichen Nachbarländern, die auch in Übersetzungen und wechselseitigen Autorenlesungen ihren Ausdruck finden, geben der Dichtung Impulse und weisen ihr eine wichtige Funktion im literarischen Leben Österreichs zu.

V Koroškem koledarju 1971 bomo objavili pregled slovenske književnosti

PROF. MIRKO RAMOVŠ:

O slovenskem ljudskem plesu

Naloga mojega referata je kratek oris slovenskega ljudskega plesa, s posebnim poudarkom na sorodnostih in razlikah s plesi sosednih etničnih skupin na severu in zapadu. Pri tem ne bom zajel plesov le s področij v okviru političnih meja, ampak s celotnega slovensko govorečega ozemlja. Za raziskovalca je naloga gotovo mikavna in izredno zanimiva, terja pa seveda širšo in globljo obravnavo ob temeljitem poznavanju obojestranskega gradiva. Na tem mestu bom skušal podati le najsplošnejši pregled in poudariti tiste gibne elemente, ki dajejo slovenskemu ljudskemu plesu svojstveno karakteristiko.

Slovenec je pevec, zato je svoj pristni izraz bolje ohranil v pesmi kot v plesu. Čeprav je ples najbolj elementaren način ljudskega čustvenega izraza, pa se vendar zdi, da je bolj prilagodljiv, da prej opusti staro podobo in prevzame novo. Starodavnih plesov, spremljanih zgolj s petjem

ali primitivnimi instrumenti skoro ni več, z novimi, zvočno bogatejšimi instrumenti so se razširili tudi novi plesi s pestrejšimi gibnimi elementi, ki često ne koreninijo več v ljudstvu.

Danes ljudski ples vedno močneje izumira, moderna civilizacija mu ni naklonjena, tokovi ljudske ustvarjalnosti ob poplavi plehkkih nadomestkov usihajo. Mladi rodovi so dovzetni za tuje elemente, stari bodo odnesli izročilo v grob, ne da bi ga prenesli na potomce. Na celotnem slovenskem ozemlju starejši plesi izumirajo, a pri starih ljudeh so še živo v spominu. Deloma ljudski ples še živi v obrobni predelih, kot sta Bela krajina in Prekmurje, žal mladi ne plešejo iz notranje nuje, primarni so turistični cilji. Edinstven primer je Rezija, kjer je ljudski ples še vedno vitalen in ga moderni še ni izpodrinil.

Slovenski ljudski ples ne kaže enotnosti,

ki bi jo glede na to majhno ozemlje pričakovali. Geografska raznolikost, nekdanje politične razmejitve in drugi zgodovinski faktorji so vtisnili svoj pečat na repertoar, stil, obliko, funkcijo in vsebino plesov. Korak prebivalca Alp se razlikuje od koraka prebivalca na robu Panonije. Na pretežnem delu slovenskega ozemlja so doma izključno parni plesi, le v Beli krajini plešejo tudi kolo. Starejše plasti gibne kulture so se ohranile prav v vzhodnih predelih Slovenije, medtem ko jih v centralnem delu ni več najti. Plesi mlajše plasti, ti so navadno tudi po Evropi splošno znani, so razširjeni po celotnem ozemlju, vendar njihova frekvenca narašča proti severu, kajti k nam so se razširili predvsem s sosednje Koroške. Te plesle plešejo seveda povsod na svoj način in jih po svoje imenujejo.

Najstarejši primeri plesnega izročila na Slovenskem imajo izrazito obredni karakter in so časovno vezani na pomladne običaje in svatbo. Dokaz njihove starosti je koreografska enostavnost, osnovni kinetični element je hoja ali droben tek, zunanja forma pa povorka, kača, polž ali krog.

Med njimi so posebno zanimive igre mostnega tipa. Most je kot otroška igra znan po vseh evropskih deželah, redko pa najdemo primere podobne igre med odraslimi. V Sloveniji so danes znani primeri v Beli krajini in na Gorenjskem. Igrajo se le na določene dni v letu, prvenstveno na velikonočni ponedeljek. V Kropi in Železnikih je velikonočna igra „most“ med odraslimi po tekstu in obliki enaka otroški igri. Povsem drugačna je poleg testkne tudi koreografska oblika belokrajinskih variant. Peta oblika in urejena metrična struktura teksta kažeta, da je v njih ohranjeno starejše izročilo. Slovenskim belokrajinskim primerom sta skupna dva koreografska elementa, ki sta bistvena za to igro:

I. Delitev plesalcev v dve skupini, ki si odpevata. Ta delitev se pojavlja v treh različnih oblikah; v obliki dveh frontalnih nasproti si stoječih vrst, v obliki dveh

ločenih polkrogov in v obliki dveh nasproti si stoječih kolon parov.

2. Prehod skozi most ali vratca, to je izpod dvignjenih sprijetih rok dveh plesalcev oziroma nasproti stoječe kolone. Most iz Metlike nima direktne koreografske variante nikjer v Sloveniji. Podoben prehod kolone parov pod drugo kolono pa najdemo v različnih variantah pod imenom **Koutre živat** na Gorenjskem. V Železnikih in Kropi se ta ples izvaja brez vsake glasbene spremljave ali petja prav tako za Veliko noč, medtem ko je v Tuhinjski dolini in v Bohinju z glasbeno spremljavo znan kot svatbeni ples. Dejstvo, da so mostne oblike vezane na pomladne običaje in na svatbo, nam daje slutiti poseben obredno-magičen pomen kot simbolično dejanje preporoditve. Kot izključno svatbeni ples je znana po Sloveniji **Abrahamova procesija**. Od polnoči proti jutru zadnjega svatbenega dne se svatovska družina vije v obliki kače ali polža čez dvorišča in vrtove. Povečini vodja vsaj enkrat popelje kolono pod dvignjenimi rokami dveh plesalcev. Podoben primer je na Štajerskem **čindara**, le da je vezana na primicije.

Med plesle obrednega značaja sodi belokrajinsko kolo **Pobeleso pole**. Nekdaj so ga plesali ob praznovanju zimskega kresa, 27. decembra. Ples še živi, medtem ko je praznovanje opuščeno. Kolo Pobeleso pole je doslej v Sloveniji edini znani primer baladne pesmi kot plesne pesmi. V tem primeru je to balada o srcu, iztrganem iz prsi. Koreografska osnova pesmi je prastara — tri korake levo, eden v desno — takozvani faeroerski korak, ki ga najdemo v ostankih baladnih pesmi tudi drugod po Jugoslaviji in v Evropi. Neposredno na to kolo se navezuje drugi ples, imenovan **Na trumf**, kolo brez sleherne glasbene spremljave, ritem in dinamiko mu daje topot nog. Odtod tudi ime plesu. Ples kaže mnogo sorodnosti s plesi sosednjega hrvatsko-srbskega področja, kar je razumljivo ob dejstvu, da so se ob času turških vpadov naseljevali v Beli krajini Uskeci.

Na skrajnem severozapadu so Slovenci v Ziljski dolini na Koroškem ohranili posebno plesno obredno starino **prvi rej**, ki je že v prejšnjem stoletju veljal za znamenitost. Ta plesni obred se navezuje na vsakoletni običaj „štehvnanja“. Fantje na konjih dirjajo mimo visokega lesenega droga, na katerem je nasajen hrastov sodič. Tega skušajo razbiti z železnimi kiji. Zmagovalec, ki je do prihodnjega štehvanja starešina vaških fantov, začne po končanem štehvanju postavljati rej. S štehfovskim vencem na roki izbira dekleta, jih vodi pod lipo in jih dodeljuje za par fantom. Sam se skupaj s prvo rejevko postavi na čelo parom, ki svečano počasi korakajo v krogu ob petju rejevske pesmi. Po odpeti prvi kitici se pari spri- mejo za ples in zaplešejo ob instrumen- talni spremljavi. Nato sledi spet druga kitica pesmi ob korakanju parov in tako se vse do konca izmenjujejo odstavki pesmi in plesa v naraščajočem tempu. Kot obred pomeni „prvi rej“ posebnost, ki mu ne najdemo primere ne pri nas niti drugod. Zanimivo je, da imajo na Krasu na žegnansko nedeljo domači fantje iz-

ključno pravico do prvega plesa in si de- kleta za ta ples izberejo že dosti prej. Za to priložnost jim dekleta pripravijo po- sebne šopke. Ali je med tem običajem in ziljskim prvim rejem kakšna davna so- rodstvena vez, je odprto vprašanje, na ka- terega bo zaradi pomanjkljivih virov tež- ko odgovoriti. Tukaj bi opozoril še na petdelni ritem prvega reja, kakršneng- poznajo tudi starejše rezijanske plesne pesmi in mnoge druge slovenske ljudske pesmi.

Podobno formo petega plesa, kot jo po- znamo pri prvem reju, to je, da se petje ob korakanju plesalcev izmenjava s ple- som na instrumentalno spremljavo, je ohran- nil ponekod na Slovenskem **štajeriš**. Med plesi, ki kažejo največ skupnih potez s plesi severnih sosedov (šotiš, nojkatoliš, pajeriš, zibenšrit, cepel), je štajeriš najsta- rejšega izvora. Kot peto-instrumentalni ples je bil razširjen po vsem severnem- področju Slovenije, do danes se je ohran- nil v Zgornji Savski dolini in v hribih nad Mežiško in Zgornjo Savinjsko doli- no. Štjajeriš kot čisti instrumentalni ples je mlajša razvojna stopnja in kot tak se

razširil tudi v druge slovenske pokrajine. Pri štajerišu v paru nastopajo tri vrste plesnih figur. V najpreprostejši se plesalca z rahlo tekajočimi koraki vrti pod visoko dvignjeno plesalčevo desnico v desno ali levo. Ista figura se lahko ponovi v zamenjani vlogi. Štajeriš kot obredni svatbeni ples z izmenjajočim petjem in plesom pozna le to figuro. Druga figura nastopa iz previjanja pod dvignjenimi, ves čas trdno sprijetimi rokami obeh soplesalcev. V zadnji enostavnejši figuri se oba plesalca, obrnjena v isto smer, držita spredaj ali zadaj s prekrizanimi rokami in se vrtita okoli skupne osi. To figuro je najti zlasti na jugu slovenskega ozemlja. Poleg oblike štajeriša v paru je na Gorenjskem poznan štajeriš v troje ali z več plesalci. V troje plešeta štajeriš praviloma dva fanta in eno dekle, pa tudi en fant z dvema dekletoma. V primerih štajeriša s štirimi ali več plesalci, ga plešejo sami fantje. Previjanje je včasih kombinirano s pretepom.

Pri nas razvojna najmlajša in zato danes najbolj razširjena vrsta plesov so plesi na čisto instrumentalno spremljavo, ki so obenem po koreografski obliki parni plesi. Na Slovenskem danes prevladuje kot glavni instrument harmonika, le Bela krajina pozna tamburaški sestav. Ljudstvo rado parafrazira godčevo melodijo in ritem čisto instrumentalnih plesov s kratkim tekstom. Taka pesmica služi predvsem kot mnemotehnično sredstvo za plesne gibe in tudi za oznako plesa. Vloga teh pesmic je pri plesu popolnoma sekundarnega značaja in jih ne smatramo za plesne pesmi. Med plesi s takimi parafrazami je na prvem mestu — **sedmorka** (sedem besedi, šetepaši, zibenšrit, zimšrit). Ples je splošno znan po celi Sloveniji, koreografsko ni doživel posebnih sprememb in se pleše tako kot drugod po Evropi. Zanimiva varianta je doma v Beli krajini. Medtem ko je pesemska parafraza drugod navadno dokaj banalna, nam omenjena poje o kopinji in pšenici. Parafraza se pri tej varianti vedno poje in je postala plesna pesem. V Dobropoljah na Dolenjskem je zi-

benšrit prevzel funkcijo obrednega svatbenega plesa, na svatbi ga pleše ženin z materjo.

Podobne pesemske parafraze kot sedmorka pozna tudi ples **„mrzulin“**. Razširjen je po vsej Sloveniji pod različnimi imeni, navadno kar po prvem verzu parafraze (mrzulin, muzulin, podegaja, cev teden). Ritem in ime kažeta, da je mrzulin daljni sorodnik poljske mazurke. V osnovi so si razne variante med seboj koreografsko precej enake, razlikujejo se predvsem v držbi rok in vrtenicah. Bistvena razlika je le v stilu. Na Gorenjskem, kjer je najbolj razširjen, ga plešejo živo, s poskoki, potrki in hitrimi vrtenicami, znane pa so tudi mirnejše variante. Podobno ga plešejo na Dolenjskem in Primorskem. V Prekmurju, kjer ime **„šamarjanka“** kaže na mazurkino sestro varšavjanko, je korak mehkejši, z rahlim vertikalnim nihanjem, namesto vrtenic nastopajo le polobrat. Mrzulin je na Slovenskem priljubljen in se je razmeroma dobro ohranil še do danes.

Med ples, ki so po Sloveniji najbolj razširjeni, vsekakor sodi **polka**. Danes se plešeta predvsem enostavnejša dvokoračna polka in polka z menjalnim korakom in s poskokom, spretnejši plesalci pri **„toplarci“** podvojijo hitrost vrtenice. Veliko število polk je takih, ki imajo glede na melodijo različna imena, največkrat po kraju, kjer so nastale, vendar se koreografsko v ničemer ne ločijo med seboj. Od figuralnih polk sta tudi pri nas splošno znani **„ta požugana“** (špicpolka) in **križna polka** (krojepolka). Posebnost je **potrkana polka**, katere ritem je v $\frac{3}{4}$ taktu, po vsebini pa spada v vrsto ljubezenskih plesov, saj je v njej poudarjena mihična igra snubljenja med fantom in dekletom. Na svatbi se plešejo gorenjske **svatbene polke**, ki so koreografsko izvirne in figuralno razgibane. Svojevrsna lahкотnost in mehkoča se razodevata v primorski **„stari polkici“** in **dopašni polki**. Po vsej Sloveniji so doma, **šuštar polke**, ki so navadno po Gorenjskem spremljane s pesmijo. V mihični igri so si vse po-

dobne, le da pri prekmurski varianti kleči samo fant. Ples, ki jih literatura imenuje „die Wechselpufftänze“, zastopajo pri nas „**brc polka**“, „**hupi polka**“ in v Prekmurju „**točak polka**“. Podobne elemente vsebuje tudi slovenski istrski **šaltin**.

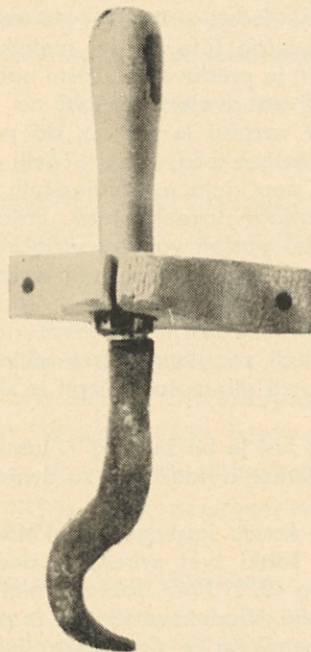
Nekdaj zelo razširjene plesne igre, kot so **ples z meflo**, **špegutanc**, **žeseltanc**, **vračev ples**, so skoro opuščene, le „**povštertanc**“ še živi, plešejo ga na svatbah. Koreografsko so si vse slovenske variante podobne, plesalci stoje ali se po taktu pomikajo po krogu naprej, plesalec, ki izbira, je v sredini kroga, melodija je poljubna. Izjema je le vzhodno slovensko ozemlje. V Beli krajini (Vinica) ima povštertanc ustaljeno koreografsko formo, spremlja pa ga še plesna pesem, kakršno poznajo vsi severovzhodni predeli Jugoslavije. Enako velja za prekmursko varianto, ki jo tam imenujejo **Marko skače**. Pesem prekmurskega povštertanca ima izrazito svatbeni karakter in kaže na starejši izvor. In še neko posebnost ima, blazino je tukaj zamenjal robec, odpadel je tudi sicer obvezen poljub.

Poleg parnih plesov so na Gorenjskem in v Prekmurju doma plesi v troje, en fant pleše z dvema dekletoma. To niso štajeriši, vsebinsko pa prav tako spadajo med ljubezenske ples. Posebnost med temi plesi je oni, kjer fant pleše **z majolko** na glavi (Gorenjska), izrazito ljubezenskemu momentu se pridruži še tekmovalno-spretnostni. Ob tem bi omenil še edini slovenski moški ples „**tkalečko**“ iz Prekmurja. Nekdanji cehovski ples, ki je ponazarjal premikanje tkalskega čolnička, ima danes izključno spretnostni značaj. Izkaže se tisti, ki bolje in hitreje pretika robec pod kolenom.

Na koncu še nekaj o plesih Slovencev v Reziji, gorski dolini sredi Zahodnih Alp. V primerjavi s plesi drugih slovenskih pokrajin kažejo ti docela svojo podobno. Rezijani poznajo in plešejo en sam ples — **rezijanko**, ki po zunanji obliki spominja na contradance, plesalca plešeta z **nasprotnih** si mest drug mimo drugega

in s tem menjavata svoji osnovni plesni poziciji. Partnerja se med plesom nikoli ne primeta, ženska se drži z rokami za krilo, roke moškega so spuščene ob telesu. Pri plesu se enakomerno pozibavajo, konec melodične fraze je dosledno poudarjen z enim ali več potrki. Plesni korak koreografsko ni ustaljen, je improviziran. Instrumentalno spremljavo k plesom tvorita „cytira“ (violina) in „brunkula“ (mali bas na tri strune, ki drži v basu ves čas en sam ton (burdon) ali pa prazno kvinto. Kljub temu, da Rezijani kot delavci prežive polovico življenja zdoma in so podvrženi najrazličnejšim vplivom moderne sveta, je njihov plesni izraz ostal neokrnjen do danes.

Ta pregled je le delno predstavil slovensko ljudsko plesno kulturo. V tako kratkem času pač ni mogoče zajeti vseh koreografskih, stilnih in vsebinskih posebnosti. Dokončne podobe si zaenkrat sploh še ni mogoče ustvariti, kajti raziskave bodo še marsikaj odkrile in razjasnile.

Vinogradniški nož, ki so ga nekdanj uporabljali žitarski vinogradniki. (foto Jernej Šusteršič)

Pedagoški teden

deželnega šolskega sveta na Koroškem

Po 2. svetovni vojni so se po navodilih zveznega ministrstva za pouk od poletja 1946 naprej vsako leto vršili v Celovcu učiteljski izobraževalni tečaji.

Za poletje 1947 beremo v junijski številki uradnega lista za šolstvo na Koroškem: „Der Landesschulrat für Kärnten veranstaltet in der Zeit vom 1. bis 14. September 1947 in Klagenfurt Lehrerfortbildungskurse ... Die Vortragsreihe über Schulpraxis wird in 2 Gruppen (für Lehrer an Schulen mit deutscher und solche von Schulen mit slowenischer Unterrichtssprache) geführt.“

Prijave je bilo treba poslati na urad deželne vlade, ravnateljstvo izpitne komisije za splošne, ljudske in glavne šole. Ob koncu šolskega leta 1947-48 so bili od 30. 8. do 11. 9. 1949 učiteljski izobraževalni tečaji. Inšpektor in referent za dvojezične šole, vladni svetnik Lovrenc Just, je predaval o učnem načrtu in metodiki za dvojezične šole na Koroškem. V razpisu je rečeno, da pridejo za dvojezičen tečaj samo učitelji v poštev, ki poučujejo na dvojezičnih šolah in obvladajo slovenski jezik. Prijave je bilo treba poslati vodstvu učiteljskih izobraževalnih tečajev na celovškem učiteljišču, v roke profesorju S. Mairitschu. Vladni svetnik Just je predaval v okviru tečaja tudi za glavnošolske učitelje in obravnaval glavnošolski izpit iz slovenščine.

Lovrenc Just je bil že pred 1. januarjem 1946 referent in nadzornik za dvojezično šolstvo.

Tudi ob koncu šolskega leta 1948-49 je deželni šolski svet priredil v dneh od 29. 8. do 10. 9. 1949 izobraževalni tečaj za učitelje. Vladni svetnik Just je predaval o nemškem in slovenskem jezikovnem pouku na dvojezični šoli, in sicer štiri ure dne 3. 9. 1949. Poleg tega je

predaval še o glavnošolskem izpitu iz slovenščine in pouku slovenščine na glavni šoli.

Na pedagoškem tednu leta 1949-50 se je tudi vršil dvojezičen tečaj. Tema tečaja se je glasila: „Metodična vprašanja k pouku na dvojezični šoli“. Referent je bil vladni svetnik Just, predaval je dne 31. 8. 1950 v Kucherhofu v Celovcu.

Na dvojezičnem tečaju za šolsko leto 1950-51 je predaval vladni svetnik Lovrenc Just zopet o metodiki dvojezičnega pouka. In sicer skozi več dni po dve uri na dan. Tečaj je bil med 20. avgustom in 1. septembrom 1951.

V okviru pedagoških tednov za šolsko leto 1951-52 se je vršil samo strokovni pripravljalni tečaj za glavnošolski izpit iz slovenščine, na katerem je zopet predaval vladni svetnik L. Just.

Pedagoški teden za šolsko leto 1952-53 je postavil tečaj za učitelje dvojezičnih šol na širšo podlago. Do prejšnjega tečaja je namreč vedno samo predaval nadzornik Just, od poletja 1953 naprej pa so se pritegnili še drugi predavatelji. Vodstvo tečajev za učitelje dvojezičnih šol je imel tudi še naprej nadzornik Just, vendar je odslej sodeloval in določal vsebino predvsem profesor slovenščine na učiteljišču dr. Valentin Inzko.

Dne 23. 2. 1954 je koroška deželna vlada sklenila statut „Pedagoškega instituta“ za koroško deželo in imenovala dne 9. 3. 1954 vodstvo te ustanove. V statutu instituta je določeno, da je njegov vodja deželni nadzornik za obvezne šole.

Do ustanovitve Pedagoškega instituta je bil vseskozi vodja učiteljskih izobraževalnih tečajev v okviru pedagoških tednov deželni šolski nadzornik za srednje šole in učiteljišča, dvorni svetnik dr. Hugo Schwendenwein.

Od pomladi 1954 naprej pa odgovarja za pedagoške tedne deželni šolski nadzornik dvorni svetnik Volkmar Haselbach, za seminarje učiteljev dvojezičnih šol od šolskega leta 1964-65 dalje pa podpisani.

R. Vouk

Landesschulrat für Kärnten
in Klagenfurt.

Klagenfurt, den 1.6.1950.

Zl. 6359/1950

Betr.: Pädagogische Wochen Sommer 1950;
Verständigung der Vortragenden .

Herrn

BSI Reg.Rat J u s t

in Klagenfurt.Landesregierung

Der Landesschulrat für Kärnten hat für den Sommer 1950 die Abhaltung von Lehrerfortbildungskursen in Aussicht genommen und Sie für ein Referat in Vorschlag gebracht.

Thema: Methodische Fragen zum Unterricht in der
zweisprachigen Volksschule.

Dauer: 3 Stunden.

Lehrausgänge:

~~Da die Zahl der Teilnehmer voraussichtlich eine Teilung in Dreiergruppen notwendig machen wird, werden sich zusammen~~
Vortragsstunden und keine Lehrausgänge ergeben.

Die Fortbildungskurse finden in der Zeit vom 21.August bis 6.September 1950 an der Bundes-Lehrer-u.Lehrerinnenbildungsanstalt in Klagenfurt statt. Der genaue Zeitpunkt Ihres Referates (3 Gruppen) wird Ihnen zeitgerecht bekanntgegeben.

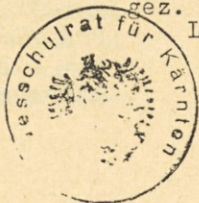
Um die klaglose Durchführung der Kurse sicherzustellen, wird Ihrer schriftlichen oder telefonischen Antwort bis spätestens 15.Juni 1950 an den Leiter der Lehrerfortbildungskurse, LSI Dr.Hugo Schwendenwein, Telefon 3601, Klappe 593, oder an den mit der Organisation der Kurse betrauten Prof.Sepp Mairitsch, LBA, Klagenfurt, Bahnhofstraße 36, Telefon 1239. entgegengesehen.

Beilagen: ---

F.d.R.d.A.:

Für den Vorsitzenden:

gez. Dr. H.Schwendenwein e.h.
Landesschulinspektor.

Prispevek k zgodovini pesmi „Pojdamo v Škuf'če

Vse ljudske pesmi, ki so jih koroški pevci na koncertih prirejenih — ob priliki turnej v novembru 1929, januarja 1933 in avgusta 1937 peli, so občinstvu zelo ugajale, najbolj pa je vžgala pesem „Pojdamo v Škuf'če“, pravzaprav venček narodnih pesmi, ki ga je priredil zborovodja in harmonizator koroških pesmi Pavle Kernjak.

I. Prvotna stara oblika pesmi

Kot viri za prvotno besedilo pesmi so mi služili: Zapis izpovedbe narodnjaka v Logi vasi, Mihaela Šlajherja, ki ga je napravil koroški rojak doktor Ožbe Ilavnig, sodni predstojnik okrajnega sodišča v Lenartu v Slovenskih goricah, ki je dolga leta po plebiscitu zahajal k rodbini Šlajhar na počitnice. Objavil je te beležke v „Slovincu“, šte. 15 z dne 19. 1. 1933, nadalje Korekture Ilaunigovega članka od M. K. — to je od tedanjega banskega svetnika Mateja Kakla, domačina iz Loge vasi in pripovedovanje slednjega podpisanemu, kar sem si zabeležil.

Prvotni tekst pesmi oziroma pesem sama, je nastala okoli leta 1880 do 1890 ali že prej. Najbolj verjetno je pesem zložil p. d. Ravhar, po poklicu čevljar v Dobu, ki spada še v občino Škofiče, in je v pesmi označen kot „babji šmajhlač“. Pesem so začeli prepevati ladijčarji, ki so vozili po Vrbskem jezeru na splavih drva v Celovec.

Prvotni tekst pesmi je bil:

*Jube, pojdamo v Škuf'če,
Kaj pa za ani?
Mi d'brški pubči,
Saj smo mvadi,
Sušnik je juckovc,*

*Kodal pa žebrač,
Črnc pa harlač,
Nienc je drijmavc,
Srien pa krofač,
Ravhar pa babji šmajhlač.*

*Pojdamo v Škuf'če,
S Škuf'č pa v Paprače,
S Paprač pa v Pinjo ves,
K Mojčiji ves.*

V tekstu so navedena vulgarna, to je hišna imena hiš, ki so stale in še stojijo v vzhodnem delu vasi Loga vas, ki ima krajevno ime D'br, samo p. d. Ravhar je že v Dobu, občina Škofiče. Loga vas je le četrte ure od Vrbe ob Vrbskem jezeru oddaljena.

Zaradi raznih lastnosti posestnikov navedenih hiš, so ti dobili še posebne označbe: Po domače „Sušnika“ so nazvali radi njegove vesele narave za „juckovca“. Lastnik hiše je bil Matevž Rainer, dolgoletni slovenski župan občine Loga vas po letu 1920, ki je šel pred kratkim umrl.

P. d. Kodal je dobil zaradi tega označbo „žebrač“, ker je pri cerkvenih prireditvah, posebno procesijah, glasno molil.

P. d. Črnc je imel dve kmetiji in hodil od ene do druge nadzorovat delavce, zaradi česar so ga nazvali „postajovc“.

P. d. Kovač je bil kmet voznik, ki je bil zmiraj na rajži, zato so ga nazvali „harlač“. (Tako je navedel Matej Kakl) — Po pripovedovanju Mihaela Šlajharja pa je bil p. d. Kovač skrben gospodar, ki se je mučil — garal — zato so ga nazvali „grlač“.

P. d. Nienc, Kovačev sosed, je bil dobričina, ki je bil po naravi, ne pa radi pijančevanja drijmovc. (Po pripovedovanju

Mateja Kakla.) — Po navedbah Mihaela Šlajherja pa je p. d. Niemc rad zahajal v gostilne, tam ostal cele dni in zadremal pri mizi. Zato so ga krstili za drijmavca. P. d. Srien je bil označen kot „krofač“, kar izvira bržkone od besede krof. On je imel sicer močan vrat, ni pa bil krofast, navaja Matej Kakl, ki p. d. Sriena nikoli ni videl pijanega in nikdar ni slišal, da bi bil vdan pijančevanju. Mihael Šlajher pa je povedal, da so Logavaščani krstili p. d. Sriena za krofača, ker je kot gostilničar sam najraje pogledal v kozarec.

P. d. Ravhar — stari, je bil velik veseljak, posebno je po gostilnah neumorno plesal z mladimi in starejšimi ženskami, jim pravil burke in tako dobil označbo „babji šmajhlač“.

Kraji Škofiče, Paprače, Pinja vas so v bližini Loge vasi. Ime Mojci pa se nanaša na staro devico p. d. Ajtonovo Mojci, ki je bila zelo varčna. Pripovedovali so, da je sušila stare avstrijske „finfarje“ (pet kronske bankovce), a jih je njej odnesel močan južni veter. Zato je bila zelo potrta, posebno ker je potem uvidela, da jo bo le težko kateri moški snubil, ker je bila revna.

Navedbe domačina Mateja Kakla, bivšega slovenskega okrajnega glavarja v Velikovcu v letih 1918—1920 sem smatral za zanesljive, da so vsi zgoraj naštetih možje stalno občevali v hiši njegovih staršev v Logi vasi in je on osebno vse dobro poznal.

II.

Sedanji tekst venčka „Pojdamo v Škufčče“ je predelal zborovodja logavaškega pevskega zbora in harmonizator koroških narodnih pesmi Pavle Kernjak.

Kernjak je prvotno besedilo pesmi „Pojdamo v Škufčče“ nekoliko predelal in namesto vulgarnih hišnih imen navedel imena pevcev, večino označb, ki razodevajo njegovo lastnost pa ohranil, na novo pa dodal še označbe: „šparovc“, „čahlač“ in „hvavač“, izpustil pa je označbe: „postajovc“, „hrlač“ ter „babji šmajhlač“. Na-

dalje je dodal še nekaj kitic iz raznih koroških narodnih pesmi, kar da venčku prav mično in veselo obliko, tako, da se iz njega zrcali veselo narodno čustvovanje koroških Slovencev.

Tako se glasi venček „Pojdamo v Škufčče“ v Kernjakovi priredbi naslednje:

*Juhe, pojdamo v Škufčče,
juhe, kaj pa za ani?
Juhe, te hovšči poubči,
juhe, saj smo mvadi!*

*Juhe, Lojzej je juckovc,
juhe, Hanzej žbrač,
juhe, Jozej je šparovc,
juhe, Maksej, čahlač.*

*Juhe, Petrej je drimovc,
juhe, Pavlej hvavač,
juhe, Jokej je harovc,
juhe, Foltej, krofač.*

*Juhe, pojdamo v Škufčče,
juhe, s Škufč pa v Paprače,
juhe, s Paprač pa v Pinjo ves,
juhe, k Mojciji ves.*

*Jozej te mvašji
je deklco snubil,
saj jo je fantič
v resnici je ljubiv.*

*Čez ano leto
jo je vzel,
vendar presneto
se je vjel.*

*Pa sem jo pelov
okuli oltarja
pa sem jo vprašov,
al maš kaj dnarja.
Čöj bom jemav, čöj bom jemav,
da bom Tabi dajav.*

*Vani sem kupov ji
cicasto janko,
ljitas že hoče met
novo šlabanko.
Čöj bom jemav, čöj bom jemav,
da bom Tabi dajav.*

*Van sem kupov ji
funtč msa,
ljitas že hoče met
civga vova.
Čoj bom jemav, čoj bom jemav,
da bom Tabi dajav.*

*Juhe, n'č, n'č na dji,
juhe, da glih dnarja n'č ni
juhe, smo zadelta
še zmirom vesevga srca.*

*Saj slovenski smo fantje
pri Dravci doma,
slovenskega duha
vesevga srca.*

Kolikor se spominjam, je Pavle Kernjak s tem svojim venčkom kot zborovodja logavaškega pevskega zbora prvič nastopil v Sloveniji na turneji v novembru 1929 v Mariboru, Celju in Ljubljani ter žel nepopisno navdušenje in povsod odkrito priznanje; njegovi pevci so to pesem zazapeli na koncu koncertov ali pa začetkoma takoj po geslu logavaškega pevskega društva, ki se glasi:

Ob jezeru do vrh planin, čez Logovas
Razlegaj se slovenski glas!

Besedilo Kernjakove obdelave pesmi „Pojdamo v Škuf'če“ je po prvi turneji pevec iz celovške okolice v novembru 1929

na prošnjo doktorja Ožbeta Ilauniga zapisal Matevž Rainer, bivši slovenski župan občine Logavas, ki se je osebno udeležil te turneje. V spremnen pismu z dne 26. novembra 1929 piše Rainer Ilaunigu: „V prigibu Vam pošiljam besedilo naše pesmi „Juhe, pojdamo v Škuf'če“. Ta pesem je kakih 70 let stara in so jo zložili naši predniki, kateri so menda sloveli daleč okrog kot izvrstni pevci. Sedanji naš pevovodja g. Kernjak jo je v toliko predelal, da je dal le sedanjim pevcem po njih krstnem imenu razne priimke...“ Ta Rainerjev zapis se skoro popolnoma ujema z besedilom pesmi, kot je bilo tiskano v obeh programih — sporedih pesmi za turneji jeseni 1929 in januarja 1933, ki sta mu služila tudi kot vir. Neobjavljeno Rainerjevo pismo se nahaja kot priloga pri dnevniku doktorja Ožbeta Ilauniga nazvanem „Moje življenje“, v Državnem arhivu v Mariboru.

Logovaščani so po pravici ponosni na to svojo pesem!

Viri:

Zapisa pesmi „Pojdamo v škuf'če“ od Mihaela Šlajharja in Matevža Rainerja;
Programi koncertov na turnejah koroških pevcev novembra 1929 in januarja 1933.
Dr. Ožbe Ilaunig: „Moje življenje“ — rokopis, zvezek XI in XII.
Moji zapiski z banskim svetnikom Matejem Kaklom.
Dr. O. Ilaunig: „Pojdamo v škuf'če“ — Slovenec št. 15 z dne 19. 1. 1933.

Pevski zbor SPD „Edinost“ v škofičah

moja vas

*Kot gruča
priletnih ženic,
bledih obrazov
in črnih oči
se hiše druga k drugi tišče,
kot da so zatopljene
v zaupni klepet.
Nad njimi pa kot
moški s klobukom čez čelo,
zamišljen v svoje skrbi,
nemo seniki stoje.*

rojaku

*Ali čuješ
topot konjskih
kopit,
kako udarjajo
ob tlak
tvojih odloženih
čustev?*

*Vem,
da v tebi
trepeče vest
in ti kot neobrzdani
žrebec zapleše
v ekstazo
in v grlu
se ti duši pesem:*

Je pa davi svanca padva ...

Andrej Kokot

domu

*Zapustil sem te
in hodim po tujem svetu.*

*Vzel sem prgišče
tvoje zemlje,*

*da se v sili
zakopljem pod njim.*

obup

*Svet se podira
pod tabo. Nikjer,
nikjer več ni prostora,
da bi v zemljo skrtil
svoj obraz.*

*Žgoča voda
ti ugaša plamen,
ki puhti v tebi.
Ne moreš,
ne moreš umiriti
vseh strasti. Ženo te,
da gledaš, kako
izginjaš in propadaš
v lastni dlani.*

zelena pesem

*Šel bom med visoka
drevesa ljudi,
jim izčesal
vse črne misli
in jih pogrnil
na veliko mizo,
da bo zelena,
kot mehka travnata ruša.
Nanjo bomo položili
naše bele roke,
da se napojimo
zelene modrosti
in bodo naše misli
spet čiste in bele,
kot cvetovi,
ki se nežno dotikajo
in so gostje
ljubečih majskih noči.*

protest

*Protestiram,
ker moram biti.
Protestiram,
ker moram biti, kar sem,
Protestiram,
ker nisem, kar bi lahko bil.
Protestiram,
ker se borim samo za obstoj.
Protestiram,
ker si moram ubijati v glavo,
kar me ne zanima.
Protestiram,
ker sem poskusni zajec.
Protestiram,
ker se ponavljam.
Protestiram,
ker me nihče ne usliši.
Protestiram,
ker sem.
Protestiram,
ker kljub temu hočem biti.*

**Iz zbirke „Zemlja molči“ ki je
lani izšla pri založbi „Drava“**

R A N E

Že pri delu samem se prične skrb za rane s tem, da jih skušamo zabraniti. To bomo dosegli v precejšni meri, če bomo uporabljali dostikrat itak predpisane varnostne naprave, ki nas ohranijo ne le pred kožnimi ranami, temveč tudi pred hujšimi poškodbami. Seveda je slaba stran teh varnostnih naprav, da potratijo nekaj delovnega časa, če jih hočemo uporabljati, včasih gre tudi delo brez njih bolj od rok, a kaj nam pomagajo pridobljene minute, če jih pozneje poplačamo pri zdravniku ali v bolnici ali pa celo z izgubo dela telesa.

Cepljenje tetanusa — mrtvičnega krča — je drugo dejanje, ki nas zaščiti pred eventualnimi posledicami rane, že preden se ranimo. Bacili, ki povzročajo tetanus, se nahajajo predvsem v prsti na vrtu in na polju, pa tudi na cesti. Zato so rane pri poljskem delu ali pa nesreče na cesti posebno nevarne. Krči v obrazu, tilniku in na trupu so znaki bolezni, ki jo preživi kvečjemu vsak drugi bolnik. Pri tem ni pomembno ali je rana velika ali majhna, saj so tudi najmanjše poškodbe že lahko zadosten vzrok — recimo če se ranimo s trnjevo bodico. Bistvo cepljenja je pa sledeče: vbrizgajo nam dele bacilov, ki povzročajo tetanus. Čeprav ti deli niso nevarni in ne povzročijo bolezni, pa le usmerijo telesno obrambo proti tej bolezni. Bolje bomo razumeli namen cepljenja s sledečo primerjavo.

Če kdo ne zna plavati, je zanj voda smrtno nevarna. Ima dve možnosti, da se zabrani pred utonom — ali se nauči plavati ali pa se dosledno izogiba vod. Ker ne vemo, če ne bomo le enkrat štrbunknili v vodo, je bolje, da se naučimo plavati. Plavati se bo pa učil v plitvi vodi, ki ni nevarna. Prav tako s cepljenjem takorekoč naučimo telo plavati v jezeru tetanusovih bacilov in kot moramo pri plavanju večkrat poskušati, preden prvič sami splavamo, je tudi pri mrtvičnem krču potrebno večkratno cepljenje.

Da dosežemo popolno zaščito — ali če hočemo ostati pri naši primerjavi — da se naučimo odlično plavati v tem bacilskem jezeru, so potrebne tri injekcije: druga sledi prvi v štirih do šestih tednih, tretja pa v enem letu. Nato je potrebna ponovna injekcija vsakih pet let, da telo ne „pozabi“, kako se naj obrani bolezni.

Ker je telo šele po drugem vbrizganju vsaj malo odporno proti tetanusu, bolezen sama pa lahko izbruhne že sedem dni po ranitvi, se imuniteta ne more razviti pravočasno, če prvič cepimo šele ob ranitvi. Sicer imajo zdravniki za take slučaje druge možnosti, ki pa niso tako sigurne kot zgoraj omenjeno takozvano „aktivno“ cepljenje.

Če smo zgoraj napisano pazno prebrali, bomo spoznali, da je cepljenje tetanusa važno za vsakogar, saj se vsi lahko ranimo recimo na cesti. Posebno važno je za vrtnarje, poljske delavce in vojake, ki so radi svojega dela izpostavljeni bacilom tetanusa.

Kje nas cepijo? Prvič nas zdravniška služba opozori na cepljenje pri materinskem posvetovanju (Mutterberatung), kjer je potrebna privolitev staršev pravtako kot pozneje v šoli. Če smo zamudili obe možnosti, lahko gremo na kak nezgodni oddelek, kjer so injekcije zastoj. To možnost bomo uporabili tudi, če je preteklo pet let po zadnji injekciji. Fantje imajo možnost cepljenja tudi še pri vojakihih.

Končno nas še zanima, kako naj ravnamo z rano. Predvsem je važno, da skušamo ostaniti mirni in da trezno premislimo kaj hočemo ukreniti. Rano bomo pokrili z brezkužno obvezo. Če je nimamo pri roki, zadostuje čisti robec ali kak drugi čisti prt. Vate nikakor ne smemo uporabljati, tudi ne sterilne. Rane se torej ne bomo dotikali s svojimi prsti. Z njimi bi rano le še bolj onesnažili. Iz istih razlogov ne bomo pokrili rano z nobenimi mazili ali pudri, z njimi bi poleg tega še otežkočili zdravniku oskrbo rane. Razne drobtinice, ki jih morebiti vidimo v rani, ne smemo odstraniti. S tem bi lahko povečali krvavitev.

Iz rane včasih močno krvavi. V tem slučaju dvignemo ranjeno roko ali nogo, da bo po možnosti višje kot srce. Kot zgoraj položimo nanjo sterilno obvezo, ki jo z zmernim pritiskom pritrdimo. Največkrat bo krvavitev sedaj ponehala. Ne sme nas prestrašiti, če postane obveza zopet krvava. Dokler izpod obveze ne prične kapati kri, je vse v redu. Sicer pa ponovimo isti postopek še enkrat in tako rekoč obvezemo obvezo, tokrat z močnejšim pritiskom. Če smo brezuspešni tudi sedaj, smemo šele izpodvezati ranjeni ud s kakim prtom tako, da se kri ne more več pretakati skozi ranjeni ud. V tem slučaju moramo pa paziti na sledeče stvari:

1. če prične v naše začudenje iz rane še bolj krvaveti in izpodvezani ud nabrekne, smo slabo izpodvezali. Ker je v arterijah, ki vodijo kri od srca, večji pritisk, kot v venah, ki odvajajo kri zopet v srce, smo s prelahko prevezo izpodvezali le vene in s tem še poslabšali prvotno stanje. Ker kri ne more več odtakati v srce, jo izgubimo iz rane.
2. S tem da smo prevezali krvni pretok, smo ukinili tudi ogrevanje ranjenega uda. Torej bomo posebno pozimi izpodvezan ud skrbno varovali pred mrazom.
3. Zavedajmo se, da roka ali noga zdrži le eno in pol ure brez krvnega pretoka. Če dotlej zdravnika nismo dosegli, moramo izpodvezo zrahljati za četrto ure.

Kdaj in pri katerih ranah naj gremo k zdravniku? Čim prej tem bolje. Le v prvih šestih do osmih urah more zdravnik rano kirurgično oskrbeti — v tem slučaju bo od rane preostala sorazmeroma majhna brazgotina, poleg tega pa bo dosti hitreje celela. Če pridemo pozneje, zdravljenje ne bo več deset dni temveč tedne. Radi majhne odrgnine ni potrebno, da nadlegujemo zdravnika, posebno če smo proti tetanusu itak zavarovani. V tem slučaju izjemoma lahko uporabimo puder za rane, ki ga dobimo v lekarni, vendar tudi tu zadostuje sterilna obveza, ki sama lepi na sosedni zdravi koži. Pri vseh večjih poškodbah — ali so to obširne odrgnine ali pa so to tako globoke rane, da je koža razdeljena, bomo prepustili zdravljenje zdravniku.

Odgovorni nismo le za svoje telo, prav je tudi, da pri kaki nesreči znamo pomagati tudi drugim. Članki, kot je pričujoči, so majhni pripomočki v ta namen, ki nikakor ne morejo nadomestiti praktičnega pouka. Zato naj bi vsak skušal, da bi se kdaj udeležil tečaja za prvo pomoč. Tam ne bo pridobil le teoretičnega znanja, temveč se bo sam pod nadzorstvom vadi, kako se pravilno vede v slučaju nesreče.

J. B.

JANKO ČERNUT:

Franc Aichholzer

mož, ki nikoli ni zatajil...

IZ MOJIH SPOMINOV

Pol ure hoda od Baškega jezera, ob vznožju Karavank, leži Dobje. Vas spada v faro Loče in v občino Bekštanj, ki se uradno imenuje Finkenstein. Hiše so raztresene ob jezeru pod skalnato Jepo. Dobje je vas, „kjer mi zibel tekla je...“ Rodil sem se pozimi, 12. svečana 1884. leta.

V družini nas je bilo pet otrok in moja mati, rojena Štefančič, nas je učila peti slovenske pesmi. Vzgajala nas je v slovenskem duhu. Nemško ni znala, saj je bila šola na Koroškem tedaj še slovenska. Tudi moj oče, mali kmet in mizar, je bil zaveden Slovenec. Kar pomnim, je bil naročen na edini takratni slovenski list „Mir“ in na knjige Mohorjeve družbe v Celovcu. Potem ko sem odrastel ljudski šoli, obiskoval sem jo v Ločah, me je oče dal v obrtno šolo v Beljaku. Želel je, da bi tudi jaz postal mizar, kakor je bil sam. Fran Eller, rodoljubni nadučitelj v Mariji na Zilji, pa je očeta pregovoril, da sem se vpisal na celovško učiteljsko. Tu sem maturiral leta 1904 in tri leta kasneje opravil usposobljenostni izpit za poučevanje na ljudskih

Letos — 12. februarja — je slavlil 85. obletnico svojega plodonosnega življenja šolski ravnatelj v pokoju Franc Aichholzer, čigar ime je tesno povezano z vsemi težkimi in usodepolnimi dogajanjem v zadnjih sedmih desetletjih na Koroškem. Že leta 1908 piše o njem, mladem učitelju na Ojstrici, Ante Beg v svoji knjižici „Slovensko — nemška meja na Koroškem“ sledeče: „Seveda bi se narodna zavest bolje utrdila, ako bi znali ljudje čitati, toda šolo imajo šele 12 let. Sedaj poučuje vrlo zavedni učitelj Aichholzer, ki je v svarilo vsem zavednim slovenskim učiteljem na Koroškem. Ako bi bil mož nemškutar, imel bi službo v najugodnejši župniji, tako pa se pogovarja z — bledo luno in lahko noč mu voščijo lisice. Slava zavednemu pionirju slovenske prosvete!“ Ob rob tega odstavka je nekdo s pisanja nevajeno roko zapisal: „Vzor rodoljuba, kakršnih bi potrebovala Koroška več. Sploh je duša vsega narodnega gibanja. Vsa čast vrlemu možu!“

Kako je potekalo njegovo življenje, posvečeno v celoti svojemu zatiranemu narodu in zato polno borb in tudi trpljenja, opisuje on sam takole:

šolah z nemškim in slovenskim jezikom. Profesor materinega jezika na učiteljskišči je bil Josip Apih, doma iz Begunj na Gorenjskem. Apih je bil znan tudi kot zgodovinar. Med drugim je napisal tedaj znamenito knjigo Leto 1848 in Slovenci. V njej opisuje zlasti revolucionarno gibanje, ki je v tem vihnem obdobju zajelo Slovence. Z vso predanostjo in potrpežljivostjo nas je takratne slovenske študente učil in vzgajal. On je bil tisti, ki je gojil in ohranjal v nas zavest slovenstva, ljubezen do svojega rodu in jezika. Nemški kolegi so to vedeli in nas kaj radi nazivali Apichjünger — Apihovi učenci.

Kotlje v Mežiški dolini, ki je tedaj upravno spadala v področje Celovca, so bile prvi kraj, kjer sem učiteljeval. Med učenci v mojem razredu sta bila tudi brata Kuhar, oba zelo nadarjena. Kdo od Slovencev ne pozna Lovra Kuharja — Prežihovega Voranca? V svojih čudovito lepih delih opisuje svoja mladostna leta, socialne razmere v Mežiški dolini in na Koroškem, trnovo življenjsko pot mladega človeka in koroškega Slovenca. Vorančev brat Lojze je postal časnikar in je živel v Ljubljani.

Na Koroškem smo vselej radi prisluhnili njegovi besedi, ko je v radijskih oddajah govoril o svetovnem položaju.

Nekateri slovenski učitelji smo januarja 1905. leta priredili prijateljsko srečanje v Šmihelu nad Pliberkom. Celovski časnik „Freie Stimmen“ je to priložnost izrabil in trdil, češ da ustanavljamo slovensko učiteljsko društvo in tako delamo razdor med koroškimi učitelji. Moral sem zapustiti Kotle in oditi v odmaknjene Libelice in še istega leta jeseni na gorato Ojstrico nad Dravogradom. Tam sem živel v zelo težkih in neurejenih razmerah in sem nevarno zbolel. Po večmesečnem zdravljenju sem bil spet premeščen, tokrat na trirazredno ljudsko šolo v Maloščah pri Beljaku. Poučeval sem v tretjem razredu in dosegel, da so bili ti učenci deležni slovenskega pouka po tri ure na teden, kakor je to določal učni načrt za utrakvistične šole. Otroci so radi prebirali tudi knjige, ki so jim bile na voljo v mladinski knjižnici, urejeni v neki zasebni hiši. V tem kraju sem več let sodeloval tudi pri Hranilnici in posojilnici, ustanovljeni okrog leta 1910.

Nasploh je bilo med koroškimi Slovenci v tistem času kulturno življenje zelo razgibano. Za to so skrbele tedaj ustanovljena slovenska društva in knjižnice. Slovenci so se radi udeleževali predavanj, raznih tečajev, prirejali igre in pevске koncerte. Prav v ta namen je bilo leta 1904 ustanovljeno društvo „Gorotan“. Ustanoviteljica sta bila akademika, filolog Franc Mišič iz Borovelj in jurist Janko Vidic iz Žrelca. Dokler je društvo delovalo kot ferialno društvo slovenskih akademikov na Koroškem, je imelo le malo članov. Zato je kasneje zajelo tudi slovenske učitelje, ki jih je bilo lepo število. „Gorotan“ je postal društvo slovenskih akademikov in učiteljev na Koroškem. V njem so učitelji imeli poseben odsek, v katerem so razpravljali o šolskih vprašanjih, zlasti o reformi tedanje utrakvistične šole, ki ni več ustrezala času. V društvu sem bil vsa leta načelnik šolskega odseka, za referate pa je največkrat poskrbel sedaj že pokojni

Rudolf Mencin, ki je leta 1967 umrl v Ljubljani. Rudolf Mencin je slovel kot dober organizator in je bil okrajni šolski nadzornik v Jugoslaviji.

Leta 1915 sem bil ponovno premeščen, in sicer v Loče, dve leti pozneje pa na slovensko šolo v Šentjakobu v Rožu. Tu sem dočakal konec prve svetovne vojne. Jugoslovanska uprava na plebiscitnem ozemlju me je določila za okrajnega šolskega nadzornika v Borovljah. Po plebiscitu me koroška vlada ni marala sprejeti v službo, češ da sem izgubil avstrijsko državljanstvo, ker sem služil v drugi državi. V prizivu na ministrstvo sem se skliceval na razsodbo upravnega sodišča. Po tej razsodbi je plebiscitno ozemlje tudi v času jugoslovanske zasedbe pripadalo Avstriji. Torej nisem mogel izgubiti niti državljanstva niti državljanskih pravic. Zadeva je bila rešena šele po štirih letih. Dali so mi na voljo mesto učitelja na nemški šoli v Eisentratten na Zgornjem Koroškem.

V času od plebiscita do ponovne nastavitve v učiteljski službi, to je štiri leta, sem pomagal organizirati Slovence, ki so po plebiscitu ostali prepuščeni sami sebi, brez pomoči in vodstva. Prenekateri med njimi, ki so glasovali za Jugoslavijo, so izgubili službo. Treba jim je bilo pomagati. Toda kako? Skoraj vsi slovenski izobraženci so zapustili deželo, le večji del duhovščine in nekaj učiteljev je ostalo doma. Celo Mohorjeva družba, žarišče kulturnega življenja koroških Slovencev, se je izselila v Jugoslavijo. S skromnimi silami smo ustvarili, kar se nam je zdelo najnujnejše. Najprej smo oživili in preosnovali tedanje Politično in gospodarsko društvo. Januarja 1921 smo začeli izdajati slovenski tednik Koroški Slovenec. Nobena tiskarna v Celovcu ni hotela tiskati našega lista, ki je zato izhajal na Dunaju. Urejal sem Koroškega Slovenca, dokler ni dela prevzel Rado Wutej, ki se je preselil na Dunaj. Še istega leta so bile na Koroškem občinske in deželnozborske volitve. Slovenci smo tokrat že nastopili združeni v „koroški slovenski stranki“ in dosegli

lepe uspehe. Dobili smo svoje zastopnike v občinah in izvolili dva slovenska poslanca, ki sta nas zastopala v deželnem zboru. Mohorjeva tiskarna se je vrnila v Celovec in „Koroški Slovenec“ je začel izhajati na Koroškem.

Politično življenje korokih Slovencev, ki smo po plebiscitu postali etnografska manjšina, se je polagoma začelo urejati. Urediti je bilo treba še naše združništvo. Slovenske zadruge, po večini hranilnice in posojilnice, so bile v monarhiji učlanjene ali pri Zadrudni zvezi v Ljubljani ali pri Gospodarski zvezi v Celju. Spricho nastale državne meje smo morali naše združno premoženje v Jugoslaviji likvidirati in ustanoviti svojo lastno zvezo, to je Zvezo slovenskih zadrug v Celovcu. Vse to ni bilo lahko delo, kajti zlasti v začetku nam je manjkalo strokovnjakov. Da smo premagali največje težave, se imamo zahvaliti v veliki meri obema združnima zvezama in tudi monsignorju Podgorcu, strokovnjaku na tem področju.

Medtem ko sem snoval načrte za javno delovanje, me je doletela huda nesreča. Po komaj leto dni trajajočem srečnem zakonu, mi je leta 1935 po porodu prvega otroka umrla žena. Tudi nacistična vihra je pustila težke sledove v mojem življenju. Že nekaj dni po nastopu Hitlerjeve vlade sem izgubil službo na Beli. Prosil sem, da bi me upokojili, a tudi zaman. Poslali so me spet na šolo Leoben v Liesertalu, v občini Eisentratten, verjetno po naročilu Heimatdiensta. Po mnogih zapletljajih se mi je ob koncu šolskega leta vendarle posrečilo doseči upokojitev, a ne za dolgo.

Prvega septembra 1939, tisti dan, ko je Nemčija Poljski napovedala vojno, me je gestapo aretirал. V celovškem policijskem zaporu smo se našli trije Slovenci: Rado Wutej, urednik Koroškega Slovenca, Šime Martinjak iz Šentjakoba v Rožu in jaz. Iz Celovca so nas naslednji dan uklenjene prepeljali v zapore v Salzburgu in teden dni pozneje smo se znašli v koncentracijskem taborišču Buchenwald. Ko smo se pri vhodu postavili v vrsto, nas je povelj-

nik taborišča sprejel z besedami: „Prišli ste semkaj, da tukaj poginete, saj niste drugega kot izmeček človeštva.“ Prav kmalu smo se docela zavedali svojega obupnega položaja. Nenehno smo bili priče trpinčenja in umiranja nedolžnih ljudi. Na srečo so naju z Wutejem že po enem letu izpustili iz taborišča, žal pa se je Šime Martinjak šele čez šest let spet vrnil domov.

Minila je tudi druga svetovna vojna. Ko je bila Avstrija zopet obnovljena, sem na lastno željo sprejel mesto nadučitelja v Ločah. V letih od 1945 do upokojitve leta 1950 sem sodeloval pri ureditvi dvojezičnega šolstva, kakor je to po deželnem zakonu od oktobra 1945 veljalo za dvojezično ozemlje na Koroškem. Tedaj še nismo imeli slovenskih učnih knjig in nekateri učitelji na teh šolah so le slabo obvladali materin jezik. Potrebno je bilo torej organizirati tečaje, na katerih so učitelji dobivali potrebna navodila, da so laže ugodili zahtevam šolskega zakona za dvojezične šole. Za posamezno učno snov so šole v ta namen dobivale izdelane učne slike. Bil sem določen za vodjo učiteljskih tečajev v Zgornjem Rožu. Ob tej priložnosti mi je Deželni šolski svet izrekel zahvalo in priznanje za moje delo.

Čeprav sem bil že upokojen, moje delo še ni bilo končano. Na dvojezičnih šolah je manjkalo slovenskih učnih knjig. Večkrat smo se posvetovali, kaj bi bilo treba storiti. Končno smo se odločili za šolski list, ki bi bil obenem tudi mladinski list. Kako smo to misel uresničili? Novembra leta 1951 je jugoslovanski konzulat v Celovcu priredil vsakoletni sprejem v proslavo jugoslovanskega državnega praznika. Izkoristil sem ugodno priložnost ter vprašanje šolskega lista za dvojezične šole pojasnil deželnemu svetniku in finančnemu referentu dr. Heinzlu. Dvor. svet. me je za naslednji dan povabil v svojo pisarno in mi svetoval, naj naslovim prošnjo na naučno ministrstvo, ki jo bo on sam oddal in priporočil. Že v nekaj tednih, bilo je to januarja 1952, je lahko izšla prva številka

šolskega lista. Imenovali smo ga Mladi rod. Več let sem list urejeval. S šolskim letom 1968-69 je Mladi rod zaključil svoj 18. letnik. Sedaj je uredništvo lista v rokah sposobnih mladih pedagogov.

Kot upokojenca me je na domu večkrat obiskal znani koroški pisatelj profesor Perkonig. Rad je prihajal v naše kraje, o katerih je trdil, da so najlepši v deželi. Bil je prijatelj koroških Slovencev. Poudarjal je, da je po očetovi strani — njegov oče je bil puškar v Borovljah — ostalo v njem marsikaj slovenskega. V eni svojih zadnjih knjig „Im Morgenlicht“ lepo opi-

o^ope^o ^oo^os^o vzajemno rasteta drug zraven drugega hrast in lipa ob Vrbskem jezeru.

Hrast in lipa — simbol mirnega sožitja med Slovenci in Nemci na Koroškem. Tudi v knjigi „Patrioten“ pisatelj ponosno govori o Slovencih, ki so mu zelo pri srcu. Nemške prenapeteže obsoja in jim očita, da jih vojna doslej še ni izučila.

Ob koncu svojih bežnih spominov naj povem še tole: vse življenje sem bil optimist kot človek in kot Slovenec. Ta optimizem mi je ohranjal moč in voljo, da sem vzdržal v najtežjih preizkušnjah svojega življenja in teh ni bilo malo. Veroval sem, da pride čas, ko bo zmagala pravica in se bodo uveljavile človečanske pravice. Te pa so temelj mirnemu sožitju med narodi in zagotavljajo svetovni mir.

Ta njegov življenjepis seveda niti zdaleka ne zajema vso globino in obsežnost dela, ki ga je ta — sedaj starosta slovenskih učiteljev na Koroškem — opravil za svoje ljudstvo. Preveč je skromen, da bi se docela izpovedal, kako je vedno vzravnal in borben stal na braniku ogroženega naroda in kako je v usodnih trenutkih vselej strpno, a odločno branil pravice svojih sonarodnjakov. Umljivo je potemtakem, da uživa zaradi tega vsesplošno spoštovanje in zaupanje tako pri Slovencih, kakor tudi pri vseh poštenih nemško govorečih sodržavljanih. Bodi na kraju izražena želja in upanje, da bo zgodovinar, ki se bo lotil burnega dogajanja na Koroškem v zadnjem polstoletju, v pravi meri ovrednotil njegovo življenjsko delo in ga vvrstil na vredno mesto med zaslužne slovenske moke koroškega rodu.

Cil in zdrav še danes neumorno snuje in sanja tam ob ljubkem Dobiškem jezeru pod Jepo o boljših dneh, ko na lepi koroški zemlji po besedah Prešerna:

*prepir iz sveta bo pregnan,
ko rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!*

Österreich ehrt einen Erforscher seiner karantanischen Vergangenheit

[Zur Verleihung des Professor-Titels an Karl Bracher]

Wenn sich heute bereits die Mehrheit der deutschsprachigen Österreicher nicht mehr als Bewohner eines „zweiten (bzw. dritten) deutschen Staates“, sondern auch in ethnischer Beziehung als eigenständiges Kulturvolk fühlt, ist dies vor allem zwei Faktoren zuzuschreiben: der siebenjährigen deutschen Besetzung und der anschließenden zwanzigjährigen gleichberechtigten Vertretung der Sozialisten in der Bundesregierung. Erweckte erstere mit ihrer Unterdrückung jeglicher österreichischer Tradition selbst in manchen „enttäuschten“ Nationalsozialisten, noch mehr aber bei vielen, früher einem romantischen „Großdeutschum“ (Heiliges römisches Reich „deutscher Nation“) verhaftet gewesenem katholischen oder sozialdemokratischen Intellektuellen ein mehr oder weniger nur „protestatives“ österreichisches Nationalbewußtsein, hat dann die 1945 fast einhellig begrüßte Wiedererrichtung der Republik Österreich dieses seither in zunehmendem Maß fundiert. Das frühere katholische und deutschnationale Führungsprivileg im kulturellen Bereich wurde immer stärker durch das demokratische Prinzip

ersetzt und so endlich auch der Weg für eine objektive Geschichtsforschung und -darstellung frei.

So ist erfreulicher Weise auch in der Einstellung zu den vorbajuwarischen Geschichtsepochen ein deutlicher Wandel eingetreten. Generationenlang hatten die österreichischen Schulkinder etwa vom Königreich „Noirrik (Ostreich)“¹ ihrer keltischen Vorfahren nur wenig und vom Fürstentum Karantanien ihrer slowenischen Ahnen so gut wie nichts erfahren. Man schrieb oder sprach mit wenigen Ausnahmen bestenfalls von „durchziehenden“ oder „vorübergehend ansässig gewesen“en slawischen Stämmen“ im Frühmittelalter, versuchte den vom Großvenediger bis ins Ostburgenland bzw. von den Karawanken bis zur Donau in reicher Fülle noch heute vorhandenen slowenischstämmigen Fluß-, Orts-, Berg- und Flurnamen geradezu krampfhaft eine germanische Deutung zu geben², obwohl unsere alteingesessenen bauerlichen Vorfahren zwischen Donau und Drau erst im Hochmittelalter ihre „windische“ Muttersprache zu Gunsten der bairischen „Herrensprache“ aufzugeben begannen. Durch eine solche verzerrte bzw. unvollständige Geschichtsdarstellung bestand beim Durchschnittsösterreicher bis 1938 tatsächlich die Auffassung, „nur durch eine künstliche Staatsgrenze“ von seinen „bairischen (deutschen) Stammesbrüdern“ getrennt zu sein. Tatsächlich aber ist gerade durch die Überschichtung des alpen-slowenischen Bauerntums (das es im bairischen Kerngebiet nie gab) durch die Bajuwaren die Grundlage für ein neues Volkstum, nämlich des österreichischen, gelegt worden, dem sich später noch manch andere Zuzüge assimilierten und an das sich im Lauf der Zeit auch die Tiroler (bei denen die bajuwarische Überschichtung ein rätoromanisches Bauerntum traf) in weitem Maße angeglichen haben. Lediglich die alemannisch-sprachigen Vorarlberger stellen innerhalb der österreichischen Staatsnation (ähnlich den anderssprachigen Minoritäten) eine eigene Volksgruppe dar.

Die Zweite Republik hat, wie erwähnt, mit der unguuten deutschnationalen Tradition größtenteils gebrochen. Die gerade für die Geschichte des Altertums und des Frühmittelalters bedeutsame Ortsnamenforschung wird zusehend unbestechlicher, die bauerliche Siedlungskontinuität wird von allen ernsthaften Wissenschaftlern bejaht und die Schulbücher lassen die österreichische Geschichte nicht mehr wie einst mit dem „Leben der alten Germanen“, sondern mit der von den Illyrern getragenen heimischen „Hallstatt-Kultur“ beginnen. Von einigen, vor allem noch in Kärnten anzutreffenden, aber größtenteils bereits im „zweiten Jugendstadium“ befindlichen deutschnationalen Starrköpfen abgesehen, wird auch der karantanischen Geschichtsepoche immer stärkere Beachtung³ zuteil. Wenn ihre Erforschung noch lange nicht ab-

1 Ernst J. Görlich erinnerte in seinem ausgezeichneten „Handbuch des Österreichers“ (Salzburg 1949) unter dem Stichwort „Noricum“ als erster an die lange vergessen „gehaltene“ Namenskontinuität Noirrik-Noricum-Ostarrichi-Osterlant-Österreich.

2 Als „Spätling“ einer solchen Geisteshaltung muß das, erstaunlicher Weise „mit Unterstützung der Tiroler Landesregierung“ herausgegebene Buch von Josef Rungg, „Ortsnamen der Goten, Römer, Franken in Rätien, Noricum, besonders Tirol“ (Innsbruck 1963), angesehen werden, über das es im Organ des Niederösterreichischen Landesjugendreferates („Rot-weiß-rot-Heft“ Nr. 70, Wien, Herbst 1968) treffend heißt: „... sein Inhalt kann keinen Anspruch auf Glaubwürdigkeit für die Geschichtswissenschaft erheben. Das Buch ist ein Ergebnis der sogenannten „Germanistik“, die seit Anfang des 19. Jahrhunderts bemüht ist, möglichst vieles germanisch zu machen und germanische Ansprüche zu begründen, um damit politischen Interessen zu dienen. So löblich dies auch solchen Personen erscheinen mag, die sich für Germanen oder deren Nachfolger halten, wie z. B. Globocnik oder Nekvasil, so müssen doch solche Entgleisungen von der ersten wissenschaftlichen Forschung abgelehnt werden.“ — In diesem Zusammenhang muß man wohl auch die befremdliche Zustimmung der steiermärkischen Landesregierung (Landesgesetzblatt für das Land Steiermark, Nr. 110/1964) zum Antrag des Gemeinderates von Unterrakitsch (Verwaltungsbezirk Radkersburg) bedauern, das so gut wie unbekannt gewesene kleine Bauerndorf umzubenennen. Laut „Neuland-Wochenschrift der Donauschwaben“ (Salzburg, 13. VI. 1964), seien die Gemeindeväter „nicht in der Lage gewesen, den angeblich vielen Fragestellern, warum sich diese rein deutschsprachige Gemeinde in einer ebenso deutschsprachigen Umgebung immer noch Unterrakitsch nenne, eine Antwort zu geben.“ Der neue Name lautet nun aber nicht „Krebsenbach“ oder „Weidengrund“, was als denkbare Übersetzung noch halbwegs zu vertreten gewesen wäre, sondern „Eichfeld“. Obwohl daher die „auswärtigen Ratgeber“ unschwer zu erraten waren, hat die heimische Presse — die andererseits die in verschiedenen Nachbarstaaten erfolgte Ausmerzungen altösterreichischer Traditionen mit Recht als „kulturelle Barbarei“ brandzumarken pflegt — von diesem beschämenden Akt leider keine Notiz genommen. Nur das bereits erwähnte „Neuland“ veröffentlichte am 18. VII. 1964 eine mit „Alpenländische Un-Kultur“ betitelte ausführliche Kritik des Verfassers.

geschlossen ist, so liegen die Gründe heute gewiß nicht mehr in „deutschnationaler Überheblichkeit“, sondern in der verhältnismäßig großen Armut an bekanntem Quellenmaterial.

Es sei mir daher erlaubt, den Geschichtsfreunden unserer Kärntner Slowenen, mit denen die deutschsprachigen Österreicher ja die Pflicht zur Bewahrung des gemeinsamen karantanischen Erbes verbindet, heute einen steirischen Privatgelehrten vorzustellen, der schon vor 1945 ohne „nationale Vorurteile“ erfolgreich begonnen hatte, zur Aufhellung zahlreicher Details aus dieser Epoche beizutragen.

Karl Bracher wurde am 13. November 1893 in der weststeirischen Gemeinde Sulz hof (Verwaltungsbezirk Deutschlandsberg) als Bauernsohn (vulgo „Preßbauer“) geboren, studierte an der Grazer Karl-Franzens-Universität katholische Theologie und erhielt 1917 in der Grazer Kathedrale die Priesterweihe. Nach ausschließlich der Seelsorge gewidmeten Dienstjahren in den mittelsteirischen Pfarren Großklein, Leibnitz und Feldbach wurde er 1927 in die obersteirische Metropole Leoben bzw. in deren seinerzeit noch ländlichen Vorortpfarre Göß versetzt.

In diesem, damals noch mehr als „Bierdorf“ als durch seine über tausend Jahre alte Kulturtradition (namhafte vorzeitliche Funde in Schladnitz, Bezugsraum der ältesten Originalurkunde im steirischen Landesarchiv, ältestes Kloster und einziges Kanonissenstift des Landes, persönliche Weihe eines Filialkircheleins durch Papst Leo IX., Sitz des ersten und einzigen Bischofs von Leoben, Aufenthaltsort Napoleons zur Aushandlung des Leobner Vorfriedens von 1797 usw.) bekannten Ort, erwachte des Kaplans „historische Ader“ und manifestierte sich in mehreren Aufsätzen in der steirischen Presse-Details aus der wechselvollen Geschichte des um das Jahr 1000 gegründeten und von Kaiser Joseph II. im Jahre 1782 aufgehobenen adeligen Damenstifts und dessen hervorragende Kunstschatze bergendem Münster, betreffend. Die gemachten „Entdeckungen“ und anfangs nur „geahnten“ größeren Zusammenhänge bezüglich der im Mittelalter bestandenen Siedlungs- und Herrschaftsverhältnisse stellten den jungen Theologen allerdings vor manche, ihm anfangs unlösbar erscheinende Probleme, wohl kamen ihm seine lateinischen Sprach- und kirchengeschichtlichen Kenntnisse auf dem beschrittenen „zweiten Bildungsweg“ vorzüglich zustatten; aber an Stelle des auf der theologischen Fakultät ebenfalls erlernten Althebräisch und Altgriechisch bedurfte er hier slowenischer Sprachkenntnisse zur richtigen Ortsnamendeutung sowie Erfahrungen in der mittelalterlichen Handschriftenlesung. Das gefundene „Neuland“ erforderte ferner die kritische Nachlesung bekannter und die Auffindung fehlender Beweisurkunden, die Einschau in alte Urbarien bzw. Grundbücher, die Enträtselung der vor tausend Jahren üblichen Flächenmaße, die Rekonstruktionen von Familienstammatafeln und nicht zuletzt die Feststellung und Überprüfung lokaler Traditionen. Ähnlich der kriminalistischen Tätigkeit waren „Indizien“ für die Erhärtung von „Annahmen“ zu sammeln und mit echten „Urkundengeständnissen“ zu einem überzeugenden Gesamtbild zusammenzufügen — für einen bisherigen „Laien“ ein gerade nicht sehr aussichtsreiches Be-ginnen!

Es erwies sich daher als eine günstige Fügung, daß Bracher 1933 an die Grazer Kalvarienbergpfarre versetzt wurde und damit Gelegenheit bekam, die erforderlichen Archivstudien zu betreiben und sich das noch fehlende „handwerkliche Rüstzeug“ anzueignen. Daß er sich dieser Mühe unterzog, ohne seine beruflichen Verpflichtungen

3 so z. B. bei Rudolf Büttner / **Die Supane der österreichischen Alpenländer** (in „Archaeologica Austriaca“, Jg. 17, Wien 1955), Ernst Fischer / **Die Entstehung des österreichischen Volkscharakters** (Wien, 1945), Erich Körner / **Unser karantanisches Erbe** (in: „Die Furche“, Wien, 31. III. 1962), Otto Kronsteiner / **Slawische Orts- und Flurnamen in Österreich** (in: „Die österreichische Nation“, Salzburg, Dezember 1965), Alfred Missong / **Die österreichische Nation** (2. Auflage, Wien 1948), Herbert Mitscha-Märheim / **Zur Frühgeschichte der Slawen im Donau- und Alpenraum** (in: „Großmähren und die christliche Mission bei den Slawen“, Wien 1966), Karl Oettinger / **Das Werden Wiens** (Wien 1951), Reginald Vospersnik / **Reichtum der sprachlichen Vielfalt** (in: „Die österreichische Nation zwischen zwei Nationalismen“, Wien 1967), Ernst K. Winter / **Das österreichische Volk** (im Druck), Ignaz Zibermayr / **Noricum, Baiern und Österreich** (2. Aufl., Wien 1956) oder Fritz Zimmermann / **Die vordadjarische Besiedlung des burgenländischen Raums** (Eisenstadt 1954).

als Seelsorgekaplan und Religionslehrer zu vernachlässigen, also seine ganze Freizeit dafür aufgewendet hatte, muß uns Zeugen einer weniger opferbereiten Gegenwart schon allein zur Hochachtung nötigen. Und daß der Altmeister der steirischen Geschichtsforschung, Univ.-Prof. Dr. Hans Pirchegger, ihm hierbei stets ein uneigennütziger, hilfsbereiter Lehrer war, soll ebenfalls dankbar erwähnt werden.

Die Gewissenhaftigkeit eines echten Wissenschaftlers, der, in wohlthuendem Gegensatz zu den vielzuvielen „wissenschaftlichen“ Abschreibern, verhältnismäßig wenig, dafür aber um so fundiertere und wirklich eigene Forschungsergebnisse publiziert, bewies Prof. Bracher nicht zuletzt dadurch, daß er erst 1942 — als bereits wohlbestallter Dechantpfarrer im obersteirischen Pöls ob Judenburg — mit der Veröffentlichung seiner vielfach grundlegenden Arbeiten begonnen hat.

In diesem Jahr erschienen in der „Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark (Graz)“ seine **„Beiträge zur mittellalterlichen Geschichte des Stiftes Göß“**. Sie kamen 1954 in wesentlich erweiterter Form auch in Buchform heraus, sind beim Stichwort „Göß“ des „Österreich-Lexikons“ als Quelle angeführt und wären gewiß von jeder Universität als Habilitationsschrift für eine Dozentur in Geschichte des Mittelalters angenommen worden. Ausgehend von der Urkunde des Jahres 904, mit welcher der letzte ostfränkische Karolingerkönig Ludwig IV., „das Kind“, dem karantanischen Grafensohn Arpo 20 Königshuben im Liupinatal schenkte, stellt diese Arbeit die erste umfassende Darstellung der mittelalterlichen Siedlungs- und Herrschaftsverhältnisse im Leobner Gebiet und die Gründungsgeschichte des Gösser Kanonissenstiftes dar.

Ebenso bedeutungsvoll ist die 1943 erschienene Abhandlung **„St. Peter, der Mittelpunkt der Grafschaft Leoben.“** In ihr wird nicht nur die bisherige Annahme von „St. Jakob-Massenburg“ als „ältestem Leoben“ eindeutig als Irrtum nachgewiesen, sondern die fortdauernde Wichtigkeit der „Eisenstraße“ vom heutigen Leoben auf den steirischen Erzberg, an der St. Peter ob Leoben (Burg Liuben) liegt, auch in der karantanischen Zeit unterstrichen. So sind beide Arbeiten für slowenische Geschichtsfreunde ebenfalls von Interesse, da die karolingischen Grafschaften auf einem oder mehreren gegeben gewesenen altkarantanischen Distrikten fußen und Bracher daher mehrmals weit in diese Zeit zurückgreifen mußte. Mit größter Wahrscheinlichkeit geht der Fluß-, Orts- und Gegendname Leoben (Liubina) auf die slawische Wurzel „ljub“ zurück, was etwa neben dem Vorortnamen Prolep (Prilep) auf den Schönheitssinn der altslowenischen Ansiedler hinweist. Daß es auch ein „Edling“, Kraubath (1050: „Chrowata“), Windischbühel und verhältnismäßig viele Namen mit altslowenischer Wurzel in der Umgebung⁴ und im heutigen Stadtbereich Leobens (Donawitz, Tolling, Göß, Schladnitz, Windischberg, Prettsch, Obgraetz, Melln usw.) gibt, weist auf eine starke Besiedlung des an den uralten Eisen- und Salzstraßen gelegenen Leobner Bezirks schon in altkarantanischer Zeit hin.

Von den anschließenden Veröffentlichungen Brachers, die in der Regel ebenfalls vom „Historischen Verein für Steiermark (Graz)“ herausgegeben wurden und auch einige kunst- und wirtschaftsgeschichtliche Themen behandeln, ragt an Bedeutung die 1965 erschienene Abhandlung **„Zum Problem Undrima“** über den Rahmen der steirischen Geschichtsforschung weit hinaus. In ihr erscheint ein Problem — bisher unwiderlegt — gelöst, über das sich vor Bracher schon viele österreichische (z. B. Tomek, Zahn,

4 Unter den diesbezüglichen Abhandlungen sei die von Robert Seyff, **„Slowenische Flurnamen im Gebiet von Mautern“** (in „Beiträge zur älteren Geschichte der Grafschaft Leoben — Festschrift für Josef Freudenthaler“, Leoben 1954), besonders erwähnt. Ihr Verfasser war nach 40-jähriger Dienstzeit als Oberforstmeister im untersteirischen Gonobitz (Slov. Konjice) 1945 ausgewiesen worden. In seine obersteirische Heimat zurückgekehrt, verwendete er seine selbsterworbenen slowenischen Sprach- und Geschichtskenntnisse zur Erforschung der Flurnamen im Liesingtal bei Leoben. Aus diesem inhaltsreichen Aufsatz sei zur Illustration der slowenisch-österreichischen Wechselbeziehungen der folgende Absatz wörtlich zitiert: „... absteigend, kommt man vorerst in das Gotstal. Ein Gotstal ist die Erde überall. Hier aber ist ein Talschluß gemeint, ein Winkel. Der heißt slowenisch kot. Es ist unmöglich hier nicht an ein sprachliches Gegenstück zu denken. Es findet sich im innersten Tannendunkel des weltziehenden Bacherngebirges. Dort ist ein selten aufgesuchter Waldort, der heißt „Beigot“. Dort halten aber nicht, wie im Oberland, deutschsprechende Menschen ein slawisches Erbe wach, sondern heute nur slawisch sprechende Bergbewohner die Erinnerung an das an jener Sprachgrenze durch die Jahrhunderte vernommene Deutsch: Pri kotu / Beim Winkel, ward so zu Beigot.“

Huber, Muchar, Pirchegger), slowenische (z. B. Ljubša, Kos, Kuhar) und deutsche (z. B. Klebel) Historiker den Kopf zerbrochen hatten. Es betrifft die Lokalisierung der (nach Maria Saal und Liburnia/St. Peter im Holz) dritten Hauptkirche, die über Ersuchen des Karantanerfürsten Cheitumar (Hotimir) der Salzburger Chorbischof Modestus nach der „Conversio Bagoariorum et Carantanorum“ um 757 „ad undrimas“ persönlich geweiht hatte. Wohl vermutete bereits im vorigen Jahrhundert der steirische Geschichtsforscher und Pfarrer A. Meixner darunter die heutige Knittelfelder Friedhofskirche „St. Johann im Felde“; eine überzeugende „Indizienkette“ wurde in mühsamer Kleinarbeit jedoch erst mit dieser Arbeit zusammengeschweißt. Auch sie wird daher im „Österreich-Lexikon“ mit Recht als Quelle des Stichwortes „Undrima“ angeführt.

Schließlich sei noch auf die jüngste („Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark“, LIX. Jg., Graz 1968) größere Arbeit des Gelehrten hingewiesen: **„Lahfnitz-Sulm, zur mittelalterlichen Geschichte der Zwischenflußlandschaft“**. In ihr rollt er die Geschichte seiner engeren Heimat auf und erweitert ihre bisherige Kenntnis um wesentliche Details. Die zweitausendjährige Siedlungskontinuität wird namentlich nachgewiesen: (Flavia) Solva (römisch) — Sulpa/Zuib (slowenisch) — Sulbe (1170) — Sulm (hochdeutsch). Der in einer Salzburger Urkunde aus 970 genannte „Nirdrinhof (Niederhof)“ bzw. „Vduleniduor (dvor v dulen)“ wird mit dem späteren „Hof ze St. Ulrich“ indentifiziert und die Ulrichskirche als Nachfolgerin eines während der ersten Karantanermission aus Aquileia errichteten Markuskirchleins nachgewiesen. Dieser Ulrichshof aber, der dann 1630 zum heutigen Schloß Frauenthal (Fronhof im Tal) umgebaut wurde, war im Mittelalter Sitz der aus Bayern (als Salzburger Ministerialen) hierher gekommenen Familie Kelz, deren enge Verwandtschaft mit den Herrn von Pettau (Ptuj) von Bracher hier erstmals aufgezeigt wird.

Eingangs wurde auf die erfreuliche Entwicklung eines österreichischen Geschichtsbewußtseins hingewiesen, ohne das ja ein natürliches Nationalbewußsein undenkbar erscheint. Dieses verbindet heute noch die katholischen und sozialistischen Patrioten

(Prof. K. Bracher mit dem Verfasser in seiner Grazer Bienenzucht)

Österreichs. So kann mit Genugtuung darauf hingewiesen werden, daß es die sozialistisch geleitete Verwaltung der Industriestadt **Leoben** gewesen ist, die für den erfolgreichen Erforscher ihrer mittelalterlichen Geschichte die **Verleihung des Professor-Titels** beantragt hatte. Da die philosophische Fakultät der Grazer Karl-Franzens-Universität den Antrag befürwortete, konnte dem verdienstvollen Privatgelehrten am 26. März 1968 im Wiener Unterrichtsministerium das stattgebende Dekret des österreichischen Bundespräsidenten in feierlicher Form überreicht werden.

Professor Bracher, dem man seine 76 Lebensjahre nicht anmerkt, ist auch als bereits im Ruhestand befindlicher Dechantpfarrer überaus tätig. Von seinem heutigen Wohnsitz in Graz-Wetzelsdorf, Faunastraße 22, sieht man den „Geistlichen Rat“ tagtäglich mit dem Fahrrad in die Stadt pendeln, sei es zur Erteilung von Religionsunterricht in Schulen oder aber in das Landesarchiv, das hoffentlich noch lange sein „Lieblingsaufenthaltort“, bleiben wird! Daß er darüberhinaus ein erfolgreicher **Imker** ist und sich auch als kunstverständiger Berater bei Kirchenrestaurierungen (z. B. des Gösser Münsters oder der altherrwürdigen romanischen „Hauptkirche“ in Pöls) bewährt hat, sei nur am Rande vermerkt. Nicht zuletzt bekundet seine Mitgliedschaft zur „**ÖSTERREICHISCHEN LIGA FÜR MENSCHENRECHTE**“ seine allem Guten gegenüber aufgeschlossene Einstellung.

Der Beginn des Atomzeitalters, mit seiner Unruhe und seinen Umwälzungen in nahezu allen Lebensbereichen, hat auch die katholische Weltkirche nicht verschont. Der Typus des „gelehrten Pfarrherrn“ ist bedauerlicher Weise im Abnehmen begriffen, wovon insbesondere die historische **Ortsforschung** betroffen erscheint. Prof. Bracher gehört aber noch jener österreichischen Priestergeneration an, die die Mahnung „Den Boden kennen zu lernen, auf dem man steht, ist Anfang aller Bildung“ (Blau), in geradezu mustergültiger Weise erfüllt. Für eine weitere erfolgreiche Forschertätigkeit sei ihm daher der alte Leobner Bergmannsgruß entboten: **G l ü c k a u f !**

Dr. Erich K ö r n e r (Leoben — Wien)

Bežni vtisi

Slovenska manjšina na Koroškem se mora boriti z mnogoterimi problemi. Težave, ki se pojavljajo pri koroških Slovencih na področju komunikacije so ogromne. Vedno spet se čuje o težavah našega tiska. Časnikarstvo vsake manjšine je nujno nepopolno. Na Koroškem je v tem oziru stanje posebno kritično. Koroški Slovenec ne more seči po lastnih slovenskih dnevnikih, ne po lastnih slovenskih ilustriranih listih, radijski program je nepopoln, da o televiziji sploh ne govorimo. Novinarstvo pa vpliva na razvoj slehernega ljudstva. Pripadnik manjšine dan na dan posluša radio, bere nemške dnevnike in se poslužuje avstrijske televizije. Je takorekoč pod nenehnim vplivom nemškega časnikarstva. Tako posebno strokovni besedni zaklad maternega jezika zaostaja za nemškim strokovnim besednim zakladom. Iz Slovenije prihaja med koroške Slovence zelo malo listov, problematičen je krajevno tudi sprejem ljubljanskega radia in ljubljanske televizije.

Časnikarstvo manjšine se mora v prvi vrsti boriti s finančnimi problemi in s tem za obstoj. Kdor vzame v roke enega izmed dveh političnih tednikov slovenske manjšine na Koroškem, bo kmalu ugotovil, kako težke morajo biti finančne razmere pri obeh listih. Direktna finančna pomoč s strani večinskega naroda ne pride v poštev, kajti država ne podpira listov političnih organizacij. Pri obeh cerkvenih tednikih so stvari nekoliko boljše. V ozadju stoji potencialen podpornik. Zelo verjetno je tako, da se vse publikacije slovenske manjšine na Koroškem gibljejo komaj še na meji rentabilnosti ali pa daleč pod njo; to pa med drugim zato, ker ne moremo ravno trditi, da je manj-

šinski tisk koroških Slovencev posebno razširjen. Ni posebno razširjen med manjšino, še manj pa med matičnim narodom. Da bi se našlo odjemalcev v Sloveniji, bi moral biti manjšinski tisk zanimivejši. Tu se zopet poraja finančno vprašanje.

Nemogoče je, da en sam urednik ureja katerikoli tednik. Bil bi zares korifeja, ako bi mogel spregovoriti o vseh vprašanjih in problemih s področja kulture, politike in gospodarstva. Oba slovenska tednika na Koroškem pa imata po enega urednika. Treba je zapisati še nekaj zelo važnega. Na Koroškem ni slovenskega mladinskega tiska. Di-jaški list Slovenske gimnazije je zamrl, publikacije dijakov in študentov so enkratne. Odsev tega pomanjkanja sta Slovenski vestnik in Naš tednik. Povsod primanjkuje stal-nih sodelavcev.

Kako naj en sam urednik napolni list z zanimivo vsebino? Urednik ne pride iz re-dakcijske sobe. Če bo stremel za tem, da napravi celoten list pester, potem ne bodo zanimive ne prva, ne druga in tudi ne nadaljnje strani. Treba se je pač posvetiti enemu področju.

Ugotovili smo, da primanjkuje stalnih sodelavcev. Vprašanje stalnih sodelavcev je vprašanje glavnega urednika. Te skrbi mu ne bo odvzel nihče. Torej si bo nujno moral ustvariti krog ljudi, o katerih meni, da so zmožni sodelovati pri listu. Ne bo pa šlo brez stalnih spodbud in jasnih navodil ter točnega študija položaja na terenu. Vprašanje stalnih sodelavcev je aktualno posebno za lokalni del lista. Lokalno stran tednikov le bere precej ljudi. Pri nemških listih izpolnjujejo naloge dopisnika deloma učitelji, de-loma občinski odborniki in sekretarji političnih strank. Kakšno je stanje pri nas? Slo-venski učitelj z malimi izjemami iz raznih razlogov ni družbenopolitični delavec. Da bi se angažiral, mu ne dovoljuje njegov položaj, ali pa je še vse premalo poizkusov v to smer. Zdi se, da slovenski občinski odborniki tudi nimajo dosti smisla za vlogo do-pisnika, čeprav je to nerazumljivo. Vsaj o svojem delu v občinskem odboru bi morali poročati, o delu frakcije, ki ji pripadajo. Zelo redko se zve iz slovenskih tednikov o proračunskih debatah občin v južnih predelih Koroške. Ustvarjati pozitivno vzdušje za svojo politično dejavnost je danes bistveni sestav dela političnih funkcionarjev in strank. Za javno delo pa koroški Slovenci nimajo zadosti posluha. Kar uredniku še preostane je, da se nasloni na slovenska prosvetna društva. Vsako društvo bi moralo imeti svojega poročevalca. Ali ni smešno, da se o raznih nastopih kulturnih društev piše dva ali celo tri tedne pozneje ali pa sploh ne. Vsaka novica — vest mora biti sveža drugače ni zanimiva. Ustvariti se mora pri dopisnikih in poročevalcih čut za hitrost časnikarskega dela in poleg tega nek odnos do postranskega dela. Dopisovanje je na vsak način resno delo. Težko je razumeti, da koroški Slovenci o svojem delu in udejstvovanju najraje molčijo. Sicer je bila to nekoč lepa čednost, ki pa danes ni več v veljavi. Načelo: „Vse kar delam, se mora zvedeti“ se je že zdavnaj uveljavilo. To velja za družbeno-politično, družbeno-kulturno, in družbeno-gospodarsko delo. Ali morda pri manjšini tega dela ni?

Bistveno je, v kolikor se slovenska inteligenca angažira na deželnem političnem, kul-turnem in gospodarskem področju. Sploh moremo govoriti o javnem delovanju sloven-skega izobraženca? Slovencev ni zaslediti v nobenih organizacijah, ki so deželnega po-mena. Morda imajo v rokah le najnižje in nizke funkcije in torej ne morejo poseči v razvoj dežele. Kaže, da se koroški Slovenec rad zadovolji z minimalnimi dosežki na političnem, kulturnem in gospodarskem področju. To se da zaslediti tudi v listih slo-venske manjšine. Zdi se, da so vsi Slovenci hvaležni, če jih spomni kak višji funkcionar in takoj mu morajo zapeti hvalnice. Povsem manjka ob takih pozitivnih pojavih kon-sekventna politika. Kje so dejanja in kako dolga je ravno na Koroškem pot od teorije do prakse? Deželne politike koroški Slovenci še niso odkrili in vendar kar naprej go-

vorijo o njej. Dejstvo je, da pozitivnih izjav, ki jih je v tem letu na primer bilo precej, ne izkorišča k o n s e k v e n t n o politično vodstvo koroških Slovencev.

Poglejmo Slovenski vestnik, list Zveze slovenskih organizacij. Glavno linijo lista usmerja odbor ZSO, ki je s tem odgovoren za razvoj glasila. Nedvomno bo potrebno, da ZSO uredi personalni problem Slovenskega vestnika, ki ga glavni urednik ne more, kar pa tudi ni njegova naloga. Glavni urednik mora rešiti samo problem stalnih sodelavcev, kot je bilo že povedano. Jasno je, da si mora ZSO postaviti letno neke cilje. Treba je pretehtati, kaj se da v doglednem času in tudi, kaj se da doseči v daljšem časovnem presledku. Potem je treba izbrati pot, po kateri se hoče priti do zastavljenih ciljev. Izraz tega prizadevanja bi moral biti Slovenski vestnik. Publicistična pomoč je neobhodno potrebna za doseg vsakega cilja. Zapisana beseda se ne more stalno negirati. Potrebna je tesna povezava publicističnega in političnega dela organizacije. Za osnovo tega dela se mora vzeti program ZSO in izkoriščati se morajo stalne izjave deželnih in državnih politikov.

Omenila se je že pomanjkljiva angažiranost slovenske inteligence v koroškem javnem življenju. Posebno občutna je ta pomanjkljivost v vrstah slovenskih kulturnih, političnih in gospodarskih organizacij. Stavi se vprašanje, od kod naj n. pr. ZSO jemlje naraščaj. Odgovor je precej enostaven, želja in cilj sta jasna, toda poti se zdi da ni.

Naraščaj za ZSO more priti samo iz vrst Slovenske mladine. Iz te skupine bi morali priti po vseh zakonih logike tudi sodelavci Slovenskega vestnika. In kljub temu se pojavljajo na tej poti skoraj nepremostljive težave. Veliko članov Slovenske mladine stanuje v Dijaškem domu Slovenskega šolskega društva. Je že nekam čuden pojav, če naletijo slovenske dijaške in študentske organizacije na iste ovire pri delovanju, pa naj bo tu katoliško ali socialistično vodstvo domov. Največje protislovje v današnjem življenju slovenske manjšine na Koroškem je, da z raznimi ukrepi posamezniki jemljejo mladini možnost in voljo delovanja. Ti posamezniki bremenijo s tem delo v mladinskih organizacijah. Tako je tudi z dijaškim domom Slovenskega šolskega društva. Povsod je dom znan kot dom slovenske levice. Pravno je to dom Slovenskega šolskega društva. Čeprav so v domu prostori za delovanje mladinske organizacije, v tem primeru logično za delovanje Slovenske mladine, o neki dejavnosti Slovenske mladine v zadnjem času v tem domu ne moremo govoriti. Pot do dijaškega doma je za ZSO daljša in napornejša, kot pa pot do Mohorjeve hiše, do druge politične organizacije koroških Slovencev. Ali je to morda zdrav pojav? Ali ima slovenska levica sploh možnost na tem področju kaj spremeniti in v koliko je pripravljena ugladiti Slovenski mladini pot za uspešno delovanje v tem domu? Zakaj ZSO molči k vsemu, kar se v domu pripeti? Do mladine je nujno treba najti pot!

Da je ZSO pripravljena za konstruktivno razpravljanje, je dokazala na primeru „Korotan“ in si s tem nedvomno pridobila študentske simpatije. Tu je problem seveda delikatnejši, ker so se težave pojavile kar v lastnih vrstah. Večje zanimanje za dom ne bi škodovalo. Zakaj to razpravljanje, ki, kot se zdi, nima nobene zveze s Slovenskim vestnikom in ZSO. In vendar je tu vez, ki je ni mogoče prezreti. Mladina pač hitro sklepa. Če je v domu slovenske levice tako, potem v osrednji organizaciji ne more biti drugače. Pripravljenost za sodelovanje tako hitro mine mladega dijaka. In od kje naj ZSO pričakuje pomladitve?

S poživljeno komunikacijo ZSO-SM bi se v kratkem času rešil personalni problem Slovenskega vestnika in tudi pomladitev ZSO ne bi izostala. Pogovor med dvema partnerjema je pač prva stopnja komunikacije.

Trenutno je tako, da Slovenski vestnik slabo odgovarja novinarskim normam. Šele ko bo imel Slovenski vestnik več urednikov, bo lahko posvetil več pozornosti deželni in državni politiki, delu deželnega in državnega zbora, deželni in državni zakonodaji,

delu avstrijskih političnih strank in javnopравnih ustanov ter gospodarskemu razvoju dežele in države in drugim življenjskim področjem.

Vendar bo nujno potrebno, da ZSO pogleda, kako druge manjšine urejujejo tednike. Pogled čez plot in malo internacionalizma ne more škodovati.

Posebnost vsakega manjšinskega lista je, da mora zasledovati redakcija politični, kulturni in gospodarski razvoj na raznih geografskih področjih: na manjšinskem, na dežel-nem, na državnem in na področju matičnega naroda. To je težavna in naporna naloga. Kljub temu prva skrb lista manjšine velja manjšinskemu področju in interesom manjšine.

Casnikarstvo manjšine ima še dve važni nalogi. Na eni strani mora obveščati o delu manjšine večinski narod in na drugi strani pripadnike matičnega naroda. Na tem področju koroški Slovenci še nimajo dosti izkušenj. Obveščanje večinskega naroda pa tudi obveščanje matičnega naroda je silno pomanjkljivo. Zaenkrat še ustvarjajo podobo koroških Slovencev pri večinskemu narodu novinarji in listi, o katerih ne moremo ravno trditi, da so Slovincem naklonjeni. Ne gre, da bi se še naprej podcenjevala razširjenost teh listov in vpliv Slovincem nenaklonjenih novinarjev. Ali naj se reagira v slovenskem listu na te vrste negativnega poročanja, leži v rokah lastnika glasila. Da preusmerijo koroški Slovenci negativno poročanje gotovih krogov in listov, bo potrebno veliko stikov z naklonjenimi nemškimi žurnalisti, ki jih bo treba stalno obveščati o problemih in delu manjšine. Slična bo pot — čeprav verjetno lažja — pri obveščanju matičnega naroda.

Slovenski vestnik pa bo moral najprej urediti arhiv in ustvariti kartoteko najvažnejših člankov, ki so kdajkoli izšli v listu. To delo je potrebno zato, da se znajde vsak nov urednik. Delo bi mogli opraviti dijaki, ki bi jih tako počasi zainteresirali za žurnalistično delo pri Slovenskem vestniku in za delo pri ZSO. Pripravljenost za angažiranost bi ob spoznanju, da organizacija in list potrebujeta človeka in upoštevala njegovo delo, nedvomno rasla. To hoče doseči pri ZSO že nekaj let.

A. Malle

Revolucija v cerkvi

nekaj vrstic o „kritičnem katolicizmu“

Cerkev je danes v hudih stiskah. Polom in težave, ki so nastale v zvezi z zadnjo encikliko proti piluli (Pille), so samo del vidnega razkroja cerkvene avtoritete. Nevarnejša je tista opozicija, ki se je čisto nepričakovano pojavila znotraj Cerkve. Ta opozicija seže od „nenevarnih“ pojavov kakor „dialog“ do najnevarnejših in cerkvenim interesom nasprotnim pojavom kakor duhovniki-partizani v Latinski Ameriki.

NOTRANJE-CERKVENA OPOZICIJA NI NOVA STVAR

Odkar obstaja cerkev, se mora otepati tako imenovanih „notranjih sovražnikov“. Celo cerkveni očetje so v prvih stoletjih po usatnovitvi Cerkve propagirali komunistično navdahnjene nauke. Že prvi Rimski škof, Klemens (umrl 102), je menil, da naj bo „uporaba vseh stvari tega sveta vsem skupna. Nepravilno je, če nekdo reče: to je moja last...“ Prav tako Klemens Aleksandrijski eno stoletje pozneje:

* beseda „komunizem“ prihaja iz latinske besede „communis“ (=skupen). V tem prvotnem smislu jo v spisu uporabljam.

„Naravno gledano je privatna lastnina krivica.“ Podobne nazore so imeli še drugi, Bazilij, Ambrozij itd.

Vsi ti lepi stavki so bili samo нравna pridiga, in edini, ki je takrat zahteval komunizem iz gospodarskih vzrokov, je bil Janez Zlatoust. Leta 397 je nastopil službo bizantinskega patriarha. Ko pa je postal zaradi svojih pridig nevaren družbenemu ustroju, ga je mlada cesarica Evdoksija pregnala iz dežele.

Sekta Karpokraciancev je že v drugem stoletju širila nauk, da je Bog dal vse stvari vsem ljudem v uporabo, in da je spolno strast zato ustvaril, da jo človek zadovolji. Od 12. stoletja dalje so te komunistične struje (Cerkev jih imenuje „krivoverske“) posebno razširjale. Katarci, Albigeni, Bogomili, Valdenci — vse te idealistične sekte, ki so odklanjale „svete stvari“ in s tem tudi lastnino, je Cerkev z ognjem in mečem iztrebila. Na Angleškem je v 14. stoletju pridigal duhovnik John Ball iz Kenta. Neki francoski zgodovinar si je zabeležil eno njegovih pridig: „Dragi farani! Na Angleškem se nič ne bo zboljšalo, preden ne bo vse skupna lastnina in preden ne bo več niti podložnikov niti plemenitašev, preden ne bomo vsi enaki in gospodje ne bodo nič več kot mi. Zakaj nas tlačijo? Saj smo vsi potomci istih staršev, Adama in Eve.“

Zadnje socialno-komunistično gibanje proti koncu srednjega veka so bili češki Taboriti, ki so med sabo odpravili privatno lastnino. Prav tako kakor te Taborite je Cerkev krvavo zatrla vse poznejše revolucionarne poskuse: Thomas Münzer je ustanovil pravo „komuno“. To je bilo v 16. stoletju, za časa kmečkih uporov. Münzerja so po bitki pri Frankenhauseu u ujeli, ga najprej malo mučili in potem ubili. Nazori južnonemškega mistika Sebastiana Francka, pridigarja Bernt Rothmanna iz Münsterja, gibanje prekrščevalcev in splošno nezadovoljstvo tlačenege ljudstva, vse to se je zlilo v močno opozicijo proti tedanjim družbenim razmeram. V Münsterju so mislili prekrščevalci ustvariti novo, pravično ureditev brez lastnine in podobnih smrtnih grehov, ampak čete vladarjev so mesto kljub obrambi zavzele, voditelje prekrščevalcev pa so polovili in jih na povelje krščanskega škofa do smrti mučili.

SPREMENJENA VLOGA CERKVE V KAPITALISTIČNI DRUŽBI

Vsi ti primeri potrjujejo, da je Cerkev fevdalne družbe imela nalogo, sankcionirati (uzakoniti in zagovarjati) avtoritarni ustroj prekapitalistične družbe. To ni bila samo njena naloga, temveč njena lastna potreba, kajti sama je bila prav tako fevdalni posestnik. Imela je posestva, tlačane, in s tem moč in oblast. Napredno meščanstvo 18. in 19. stoletja, ki se je borilo proti staremu družbenemu redu, se je borilo tudi proti njegovi religiji. Meščanstvo je za kratek trenutek spoznalo, da je religija zagovornik fevdalnih razmer, da je Cerkev že zaradi svoje hierarhične organizacije pravo središče fevdalnih tendenc. Ampak samo za trenutek. Samo dotlej, dokler je bilo potrebno, odpraviti stare družbene razmere in na njihovo mesto postaviti nove. Ko je to uspelo, ko so torej nastale fabrike in denarno gospodarstvo in so kapitalistične norme določale medsebojne odnose med ljudmi, se je vloga Cerkve in religije spremenila. Cerkev nima več oblasti v srednjeveškem smislu. Danes ne more nikomur več groziti z inkvizicijo, vsaj s telesno ne. Družba se je deloma osvobodila religije. Nakazala ji je poseben oddelek v človeškem življenju, to je oddelek za „nedeljsko kulturo“. Med tednom veljajo eni zakoni, v nedeljo pa drugi. Naloga religije ni več, da bi sankcionirala oblast, njena naloga je, da zagovarja in obdaja z neprozornim in posvečenim pajčolanom tiste ostanke ukrepov oblasti in avtoritete, za katerimi nihče ne sme postaviti vprašanja ali o njihovi nujnosti celo dvomiti. Cerkev na primer še danes kakor zmeraj doslej pro-

pagira in usodno pospešuje disciplino v vojaštvu, še več, v javnih brošurah in listih za vojake nastopajo tako katoliški kakor tudi protestantski avtorji kot najboljši kolegi starih sabelj, se pravi starih militaristov, revanšistov in nezadovoljenih generalov. Na vse pretege se trudijo, da bi ustvarili kar se da mnogo „kanonenfutra“ (že Hitler je zahteval „več vernih vojakov, kajti ti riskirajo vse“). Državna oblast in kapital sta Cerkvi za take in podobne usluge seveda hudo hvaležna. Prav to vojaštvo je eden redkih primerov, da hodi ta Cerkev in oblast še vštric.

V SVOJI CELOTI PA JE KATOLIŠKA CERKEV V NEREŠLJIVI DILEMI:

Na eni strani mora skušati preprečiti, da stalno večji vpliv kapitalističnih norm (npr. strast po lastnini in profitu, ki večata ugled; posledica teh kapitalističnih čednosti je stalno brezbriznejši odnos do tako imenovanih „duhovnih vrednot“) ne bo spremenil njenih vernikov od danes na jutri v „brezbožce“.

Na drugi strani pa mora spremljati katoličane s svojo religijo na poti k spojitvi s tehnično-industrialno družbeno strukturo. Krči pa, ki nastajajo v tej nerešljivi situaciji, povzročajo znotraj Cerkve ostre konflikte in napetosti. Prav iz teh napetosti se je rodil

KRITIČNI KATOLICIZEM,

ki je spoznal, da je Cerkev nezmožna, spremeniti se v silo, ki bi to družbo zaničkala in ne — povrh še v lastno škodo — podpirala.

(Najbolj očitna je dilema Cerkve, če si ogledamo, kako se bori proti seksualni plaži kapitalistične konzumne industrije. V katoliških filmskih ocenah bo vsakdo našel ničkolikokrat prave antikapitalistične izbruhe — na primer: „film apelira na najnižje instinkte v človeku; očitno je šlo producentu samo za profit.“ Res je, da je šlo producentu samo za profit, ni pa res, da apelira na „najnižje instinkte v človeku“. Kajti te instinkte, ki niso ne dobri in ne slabi, pač pa samo instinkti, si je znal producent tako prilagoditi, da mu garantirajo zmeraj polne kase. In prav pri tej „prilagoditvi“ mu je religija zelo pomagala s svojo seksualno vzgojo, ki skuša v mladem človeku zatreti vsako normalno spolno poželenje — in če je poželenje že tu, potem mu vsaj z nečloveškimi grožnjami prepove in onemogoči vsakršno zadovoljitev teh nagonov. Še več, končna posledica te „vzgoje“ je strah pred nagoni (Triebangst). Prav ti kompleksi pa, ki nastajajo v zvezi z zatiranjem nagonov in občutkom krivde, so tista sila, ki žene mladino v odprte roke izkoriščevalcem njihove spolne zablode.

In če zdaj pomislimo, da religija ne more pogrešati prav te svojevrstne seksualne vzgoje oziroma tega zatiranja nagonov, kajti izkušnje kaplanov in katoliških učiteljev kažejo, da hodi „spolna svoboda“ vštric z „ateizmom“, potem spet jasno vidimo, da Cerkev iz te zagate nima izhoda. Potrebe profitarke kapitalistične družbe in potrebe Cerkve niso več enake; to sta mlinca, med katerimi ni obstoja.)

POSLEDICA USODNE DILEME JE,

da se Cerkev drobi prav tam, kjer je zanjo najbolj nevarno: statistike univerz in visokih šol pričajo o tem, da v razmerju celotnega števila študentov število teologov stalno pada. Razen tega pa se stalno večja števila tistih, ki nad svojim teološkim študijem obupajo in ga pustijo. Posebno mnogo je med temi študenti takih, ki imajo nadpovprečno nadarjenost. Razpad cerkvene birokracije se pričinja torej prav pri tistih osebah, ki največ vedo o teoloških in cerkvenih zadevah.

Na Franoskem je poskusila Cerkev pridobiti delavce v fabrikah — ki so se ji že

davno odtujili — s tako imenovanimi „delavskimi duhovniki“, ki so živeli v naj-
ožjem stiku z njimi. Ko pa so ti duhovniki spoznali, da je njihova naloga prav-
zaprav religiozno integrirati delavce, iz njih napraviti verne, neme in pohlevne
delojemalce, so se uprli, in kmalu so se črne kute v zmeraj večjem številu prikazale
v vrstah delavskih demonstracij. Te solidarizacije Cerkev seveda ni mogla trpeti in
je brutalno prekinila eksperiment.

Pod vplivom levičarskih študentov (Neue Linke) so verska študentska društva
začela kritizirati najprej teološki študij, potem pa družbeno vlogo Cerkev. „Sve-
tohlinski ‚dialog‘ z marksizmom tu v Evropi, blatenje in zatiranje revolucionarnega
marksizma tam v Latinski Ameriki“ (Henrich von Nussbaum), vse to je prispevalo
svoj delež k osvetlitvi vloge Cerkev. V boju proti Che Guevari se ni mogoče
sklicevati na duhovnika Camillo Torresa, ki so ga kot gverilca ubili prav isti
sovražniki.

KRITIČNI KATOLICIZEM NI NOVA SEKTA

Kritični katolicizem tudi ni reformatorsko gibanje. Kajti v tem trenutku, ko so mladi
teologi, verni študenti, mladi duhovniki in ponekod celo višji cerkveni birokrati
spoznali resnično vlogo Cerkev in religije v današnji družbi, jim ne gre več za
reševanje Cerkev, temveč za spremenitev družbenega sistema. Katoličan in teolog
Ben van Onna piše v zbirki „Kritischer Katholizismus“ (Fischer, 1015, 20 šil.):

„Bei der Beseitigung dieser Widersprüche kann es sich prinzipiell nicht
darum handeln, eine neue, moderierte Kirchenautorität zu schaffen, wie
viele Linkskatholiken und Priesterorganisationen fordern. Es geht um
die Bekämpfung irrationaler Autorität überhaupt, die unserer gleich-
geschalteten Gesellschaft eine eminente Stütze bietet. Der Kampf ge-
gen kirchlich-religiöse Entfremdung nimmt also teil am sozialistischen
Kampf für eine gerechte Welt. Abbau dieser Entfremdung wird primär
dadurch stattfinden, daß die sozialen und politischen Verhältnisse kei-
nen religiös-politischen Überbau mehr brachen. In der Zwischenzeit
sollte auf eine politische Strategie gegen den Wucher kirchlich ver-
abreichter Autoritätshörigkeit nicht verzichtet werden.“ (stran 43)

Prav zato se spreminjajo verska študentska društva v centrale za protivojaško
propagando, sodelujejo predvsem protestantske skupine z novo levico med štu-
denti, prav zato napredni kateheti v Zapadni Nemčiji v uri verouka ne učijo več
religije, temveč družbeno kritiko, prav zato med delavskim duhovnikom in navad-
nim delavcem v Španiji ni več razlike, prav zato je zmeraj več latinsko-ameriških
duhovnikov v vrstah gverilcev.

TU PRI NAS NA KOROŠKEM

kritičnega katolicizma ni, vsaj v taki obliki in jakosti ne, da bi bil politična sila
v družbenem življenju. Vzrokov ni treba dolgo iskati. Katoličanstvo je med ko-
roškimi Slovenci monopol nekaterih „ideoloških voditeljev“, ki seveda ne mo-
rejo dopuščati, da se med ljudstvom razpase „kritični katolicizem“, kajti tak
katolicizem bi bil nujno kritika njihove ideologije in njihovega ravnanja. Prav zato
so naši katoliški voditelji bolj papežki kakor papež, prav zato so se ustavili že
pred dialogom, kajti dialog je lahko tista iskrica, ki vzbudi v možganih dvome. Ali
naj dopuščajo, da bo koroška mladina začela dvomiti o svojih katoliških voditeljih?
Mislim pa, da to od dovoljenja katoliških voditeljev ni več odvisno, kajti čas dvo-
mov je tudi na Koroškem že napočil — predvsem v vrstah šolarjev in študentov.
In to je samo začetek.

V. O.

Zvenelo moje cvetje

Pavle Kernjak

*Zvenelo moje cvetje
že davne je pomladi.
Minilo je poletje,
v upanju in nadi.*

*Jesen se kar čez noč je
pojaviła kot rosa,
le pesem mi nekdanja
še polni moja prsa.*

*Odeja pa bo hladna
pokrila trudno rušo
in kapljica bo grenka
pojila mojo dušo.*

*Zaman srce te je prosilo,
ko ljubil sem te tak gorko.
Zaman oko se je solzilo,
ko prosil tebe sem za roko.*

*Pozabil bom o dekle moje,
pozabil bol iz prošlih dni,
veselo spet bo srce moje,
ljubilo te do konca dni.*

Moja ljubezen

Pavle Kernjak

DR. PAVEL APOVNIK

Najvažnejše o vodnem pravu

Čeprav je voda nepogrešljiva dobrina, brez katere ne moremo živeti, se v povprečju le redko najdemo pred problemom vodnega prava. Navadno se ljudje šele tedaj porigajo za svoje pravice, če je nastal spor s sosedom ali souporabnikom vode. Namen tega sestavka je, posredovati nekatere najvažnejše določbe Zakona o vodnem pravu — Wasserrechtsgesetz 1959, zato se ne bom spuščal v zgodovino vodnega prava in tudi ne bom mogel podati celotnega pregleda te zelo obširne in dokaj komplicirane materije.

Naj začnem kar s konkretnim primerom: Nekdo hoče graditi hišo, pa nima možnosti, da bo jo priključil na javni vodovod in tudi na svojem zemljišču ne najde primerne vrelca ali talne vode. Obrniti se mora na sosedo, ki morda ima na svoji zemlji dober vrelec in se skušati pogoditi z njim za pravico, zajeti ta vrelec in napeljati vodo v hišo. V takem primeru je priporočljivo, da skleneta sosedo civilnopravno pogodbo, ki naj vsebuje točen opis zemljišča, na katerem je izvirek, točen obseg pravice do uporabe vode, lastništvo vodovoda, morebitno odškodnino in predvsem klavzulo za vknjižbo

vodne pravice kot služnost (servitut) v zemljiški knjigi. Pogosto pišejo take pogodbe brez nasveta strokovnjaka in ko nastane spor, pridejo na dan pomanjkljivosti v pogodbi, kar more povzročiti nevšečnosti in procesne stroške.

Če posega vodovod v interese javnosti ali večjega kroga oseb, je potrebno dovoljenje vodnopravne oblasti. Vodnopravna oblast je v prvi instanci okrajno glavarstvo, v drugi deželni glavar in v tretji ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo na Dunaju. Prošnji za dovoljenje je treba priložiti načrte projekta v treh izvodih in točen opis. Če so priloge v redu, razpiše okrajno glavarstvo ustno obravnavo, povezano z ogle-dom na kraju samem. K obravnavi povabi poleg prosilca še vse prizadete sosedo, pristojno občino in potrebne izvedence, na primer za vodne gradnje, kmetijstvo in gozdarstvo. Komisijo vodi pravnik, ki mora proučiti vsa za dovoljenje važna pravna vprašanja in skrbeti, da se napiše točen zapisnik in v kolikor je mogoče, poravnajo spori med strankami. Na podlagi zapisnika potem izda pravnik v imenu okrajnega glavarja odločbo, s katero da stranki zaproseno dovoljenje ali ga s primerno utemeljeno obrazložitvijo odkloni, če se v ustni obravnavi izkaže, da niso dani v zakonu predpisani pogoji za dovoljenje.

Če se stranka ne strinja z odločbo, ima pravico, da v roku dveh tednov po vračitvi odločbe vloži priziv na višjo instanco.

Dandanes so najbolj pogosti projekti, za katere je potrebno vodnopravno dovoljenje sledeči: vodovodi z zajemanjem vode iz vrelcev ali talne vode, naprave za odvajanje onesnažene vode (odplake), osuševalne naprave — melioracije, mostovi čez reke in potoke, z izjemo brvi in mostičev, vse gradnje ob rečiščih, regulacije rek in potokov in vse naprave za izkoriščanje vodne energije kot so mlini, žage na vodo, hidrocentrale in podobno.

V zadnjih desetletjih je neposredno vodno energijo vedno bolj izpodrinila sila dieslovih motorjev in elektrike, stare žage in mlini pa razpadajo. Tudi namakanje travnikov ni več tako pogosto, odkar se v večji meri rabijo umetna gnojila. Čeprav so take pravice običajno zapisane v vodni knjigi pri okrajnem glavarstvu in tudi če pravica časovno ni omejena, še to ne pomeni, da traja vodna pravica večno, da je ni mogoče izgubiti. Člen 27 Zakona o vodnem pravu namreč določa, da zapade vodna pravica, če razpade vodna naprava — mlin, žaga itd. in če zaradi razpada obratovanje ni mogoče dalj kot tri leta. V tem primeru zapade vodna pravica že po zakonu, vodnopravna oblast ima to dejstvo samo še ugotoviti z odločbo, nakar se pravica izbriše iz vodne knjige. Torej je odvisno od vodnega upravičenca samega, ali zapade njegova pravica ali ne. Smisel te določbe je v tem, da naj tisti, ki očitno nima več interesa nad svojo pravico in je pustil razpasti napravo, ne onemogoči za večne čase izkoriščanja vodne sile drugim ali javnosti sploh. Kdor hoče obdržati svojo pravico, mora torej v redu vzdrževati napravo. Krajša kot triletna prekinitev obratovanja ne povzroča zapada pravice. Če pa je bilo dano dovoljenje samo za določen čas, zapade pravica, ko poteče določeni čas, upravičenec pa ima možnost, da zaprosi za podaljšanje pravice, preden poteče rok. Razen iz teh vzrokov zapade vodna pravica tudi, če se ji upravičenec izrecno odpove z izjavo napram vodnopravni oblasti, če ne ugovarja projektu, ki je v nasprotju z njegovo lastno napravo, nadalje v primeru razlastitve; če ne začne ali konča gradnje v roku, ki ga je določila oblast ob priliki dovoljenja in če svojevoljno (brez dovoljenja) spremeni namen naprave, na primer spremeni mlin v hidrocentralo.

Kdor hoče popraviti (ob poplavi) poškodovano napravo, mora to javiti v roku treh let vodnopravni oblasti. Ta potem odloči, ali sme obnoviti napravo, kakršna je bila prej, ali jo mora spremeniti z ozirom na morda spremenjeno situacijo ob potoku.

Zelo važna je določba, po kateri mora vodnopravna oblast v primeru izbriisa vodne pravice iz vodne knjige predpisati zadnjemu upravičencu, da podre ostanke vodne

naprave in pripravi rečišče v območju naprave v prejšnje stanje, to je stanje, kakršno je bilo pred zgraditvijo naprave. To je včasih zelo trda zahteva, saj prizadene ta obveza pogosto potomca več generacij upravičencev, ki pa sam morda ni več izkoriščal pravice. Pri tem je treba pomisliti, da država za izkoriščanje vodne sile javnih voda ne zahteva pristojbin ali kake najemnine, da so torej predhodniki upravičenca skozi desetletja izkoriščali vodno silo v njihovo osebno korist. Zato je tudi upravičeno, če se zahteva, da se ob koncu zasebnega izkoriščanja javnih voda vzpostavi prejšnje stanje vodovja in se s tem omogoči neoviran odtok vode, kar je posebno važno pri hudournikih.

Skrb za čistost vode.

Danes postaja vedno bolj pereč problem, kam z onesnaženo vodo, takozvano odplako, posebno industrijsko. Zakon o vodnem pravu določa, da je vsak dolžan skrbeti za čistost vode, bodisi talne, studenčne ali rečne. Posebno skrb nalaga lastnikom obratov, v katerih nastane odplaka pri predelavi surovin. Za odvajanje odplake je več tehničnih možnosti, od katerih dovoli vodopravna oblast tisto, ki je najmanj škodljiva čistoči voda. Odplako iz stanovanjskih hiš in manjših obratov odvajajo običajno v čistilni bazen (v tem ostanejo usedline), z odtokom v ponikovalnico. Kjer pa ponikovalnice ni mogoče napraviti, ker zemlja zato ni pripravna, dovoli oblast odtok v tekoče vodovje, seveda samo, če so dani tudi vsi ostali pogoji za tako dovoljenje. Možno pa je tudi in ponekod edina rešitev, da se zgradi namesto čistilnega bazena in ponikovalnice enostavno greznica, katero je treba, čim je polna izprazniti. Za greznico ni treba dovoljenja vodnopravne oblasti, ker ne povzroča onesnaženja vode, če je zgrajena neprepustno in če jo redno praznijo.

Ravno na tem področju se tehnika hitro spreminja in nevarnost za čistost vode je vedno večja. Zato ima vodnopravna oblast pravico, da zahteva modernizacijo že obstoječih in dovoljenih naprav za odvajanje odplake, poleg tega jih oblast lahko vsak čas kontrolira.

Sem spada tudi določba, da mora oblast določiti v zaščito vrelca, ki služi za pitno vodo, takozvano povirje pod zaščito. V ta namen običajno prepove pašo in gnojenje z naravnim gnojem v območju povirja, če pa je povirje v gozdu, je prepovedana poseka na frato, da bi se zemlja okrog izvirka ne izsušila.

Od številnih vodopravnih določb je treba omeniti tudi člen 39, ki je važen predvsem za kmete. Ta člen določa, da lastnik zemljišča ne sme samovoljno spreminjati naravnega odtoka voda, ki tečejo čez njegovo zemljišče ali se zbirajo na njemu, v škodo spodnjemu zemljišču. Nasprotno pa tudi lastnik spodnjega zemljišča ne sme ovirati naravnega odtoka voda v škodo zgornjemu zemljišču. To ne velja za take spremembe, ki nujno nastanejo pri običajnem obdelovanju zemlje. Pri sporih zaradi ravnanja zoper to določbo je treba podobno kot pri motenju posesti, ugotoviti mirno stanje pred sporom. Pogosto navedejo nasprotujoče si stranke celo vrsto prič, kar ves postopek podaljša in podraži, rezultat pa je navadno še hujši prepir med sosesčino.

Predpisi o regulaciji rek in potokov so dokaj obširni in bi presegalo okvir tega sestavka, če bi jih hotel podrobno tolmačiti. Omenil bi le to, da je prepuščeno v prvi vrsti mejašem potokov, da ščitijo svoja zemljišča pred poplavamami. Država ali občina po zakonu ni dolžna regulirati potoke, kljub temu prispevata zveza in dežela znatne vsote v ta namen, ker je regulacija predvsem hudournikov v splošnem interesu in bi je mejaši sami ne zmogli. Zveza in dežela prispevata običajno skupno do 80 odstotkov stroškov regulacijskega projekta, medtem ko bi morali ostalih 20 % prispevati interesenti, to so mejaši potoka in tisti lastniki zemljišč, ki imajo neposredno korist od regulacije. V praksi pa prevzamejo delež interesentov v pretežni meri občine, tako da mejašem

Zahtevam trga lahko zadosti le mesna industrija. Sodobni kmetje se združujejo v proizvodnih krožkih in kooperirajo z mesno industrijo.

ni treba kaj plačati. Zato pa javnost upravičeno pričakuje, da ostanejo lastniki zemljišč v takem primeru zmerni pri odškodninskih zahtevkih, če morajo za novo strugo odstopiti nekaj zemlje.

Prisilni ukrepi.

V določenih primerih je dopustna tudi razlastitev zemljišč in pravic, vendar samo tedaj, ako ni uspela poravnava nasprotnih interesov in je namera prosilca tako važna, da je upravičen prisilen poseg v privatne pravice drugih. V vseh primerih razlastitve in drugih prisilnih ukrepov določi oblast prizadetemu primerno odškodnino, ki jo mora plačati tisti, v katerega prid se razlašča. Višino odškodnine določi vodnopravna oblast na podlagi izvida izvedenca.

Vodne zadruge.

Vodne naprave imajo pogosto tak obseg, da jih posameznik tehnično in gmotno ne premore. Zato so se vaščani že od nekdaj združevali v skupnostih ali zadrugah, katerih namen je bil zaščita pred poplavami, gradnja vodovodov, osuševalnih prekopov in podobnih naprav. Zakon o vodnem pravu določa, kako nastane vodna zadruga, kakšne statute mora imeti in kakšne dolžnosti in pravice imajo člani.

O sporih med zadrugo in posameznim članom ali med člani odloča vodnopravna oblast. Vodne zadruge imajo po zakonu pravico do samouprave, oblast pa jih nadzira in odloča o sporih.

Vodne skupnosti, ki niso priznane od oblasti in nimajo odobrenih štatutov, niso podvržene nadzorstvu po vodnem pravu, o sporih v takih skupnostih odloča sodišče.

Vodna knjiga.

Za vsako okrajno glavarstvo se vodi vodna knjiga, v kateri so vpisane vodne pravice in opisane vodne naprave. K vodni knjigi spada tudi zbirka vodnih kart in listin. Pogoj za vknjižbo v vodni knjigi je odločba, s katero oblast izreče dovoljenje za gradnjo vodne naprave in odločba o preizkušnji le-te. Šele če sta ti odločbi pravomočni, izda vodnoknjižna oblast vodnoknjižno odločbo, s katero določi vsebino vpisa v vodni knjigi. Vodnoknjižna oblast je deželni glavar v prvi instanci in ministrstvo za poljedelstvo in gozdarstvo v drugi in zadnji instanci. Vpisi v vodni knjigi imajo podoben učinek kot vknjižbe v zemljiški knjigi in veljajo do dokaza nepravilnosti za pravilne.

Ob koncu je treba še omeniti, da Zakon o vodnem pravu predvideva za prekrške zoper njegove določbe in zoper predpise v vodnopravnih odločbah denarne kazni do 20.000 šilingov. Poleg denarne kazni mora plačati obdolženec morebitno odškodnino in odstraniti brez dovoljenja zgrajeno napravo, če to zahteva javni interes ali prizadeti — oškodovani lastnik zemljišča ali vodni upravičenec. Ako takega zahtevka ni, more obdolženec zaprositi za naknadno vodnopravno dovoljenje za svoj projekt.

Ta sestavek ne more nadomestiti posvetovanja s strokovnjakom za vodno pravo, če gre za konkretna vodnopravna vprašanja. Kakor sem že v uvodu povedal, je namen tega članka, posredovati samo najvažnejše določbe Zakona o vodnem pravu in s tem pomagati bralcem našega koledarja, da se obvarujejo pred morebitno škodo.

Kmetijstvo našega časa v očeh drugih

Jeseni se je „Kärntner Wirtschaft“, glasilo Zbornice obrtnega gospodarstva za Koroško bavilo z osnovnimi vprašanji kmetijstva našega časa. Pod naslovom „Kmetijska revolucija“ je priobčilo članek, ki je vreden, da z njegovo vsebino seznanimo tudi krog kmečkih ljudi, ki se zanimajo za to, kaj o njihovih problemih sodijo drugi, zlasti pa časopis, ki ima v prvi vrsti na skrbi koristi obrtnega gospodarstva, ki niso in ne morejo biti vedno istovetne s koristmi kmečkega podeželskega prebivalstva.

*

Spet je čas vsakoletne žetve pri kraju — začenja „Kärntner Wirtschaft“ svoj članek o kmetijstvu — in širom dežele se na cerkvenih in ljudskih slavnostih zahvaljujejo za blagoslov narave in za pridnost kmetov, njegovih delavcev in njihovih

družin. Tako je bilo od pamtiveka in tako je — površno gledano — tudi danes. Toda ali je res tako?

Gotovo, samooskrba dežele s kmetijskimi pridelki je zavzela obseg, kakor ga še ni bilo. Produktivnost po delu se je v kmetijstvu pomnožila. Kljub temu pa je agrarnopolitični položaj tako kritičen kot nikoli poprej, nemir v kmetijstvu tudi brez demonstracij s traktorji očividni, finančne zahteve do države v prid agrarnega gospodarstva pa od leta do leta večje. Čustveno se jih sicer branimo, toda dejstva so očitna: Kmetijstvo, vseeno ali v Avstriji ali v kakšni drugi industrijsko razviti deželi sveta, doživlja v zadnjih dveh desetletjih svojo „industrijsko revolucijo“ kakor jo je obrtno gospodarstvo doživljalo pred sto leti in prej. Doživlja jo z vsemi pozitivnimi, predvsem pa z

mnogimi negativnimi posledicami za kmečko prebivalstvo samo.

Ravnatoko nesmiselno kot nevarno je, pred tem dejstvom zapirati oči. Potrebno je, pogledati temu dejstvu v oči. Potrebno je, s pomočjo boljših gospodarskih spoznanj in zavestne uporabe modernejšega gospodarskopoličnega instrumentarija napraviti najboljše v prid celokupnega narodnega gospodarstva in ne nazadnje v korist neposredno prizadetih.

Po tem uvodu prehaja člankar v „Kärntner Wirtschaft“, ki se bavi s kmetijstvom našega časa, k analizi razvoja v kmetijstvu po letu 1951. Pri tem navaja, da se je med letom 1951 in letom 1965 število prebivalstva, ki je zaposleno v kmetijstvu, zmanjšalo za 326.000 oseb, pri čemer se je število oseb, ki so delale v kmetijstvu, ne da bi bile člani kmečkih družin zmanjšalo od 177.000 na 65.000.

Istočasno se je kmetijska proizvodnja neverjetno povečala. Pri pšenici od 348.000 na 897.000 ton, pri ječmenu od 210.000 na 706.000, pri mleku od 1.998.000 na 3.216.000, pri maslu od 25.000 na 45.000, pri siru pa od 16.000 na 49.000 ton.

Ko avtor članka „Kmetijska revolucija“ navaja te primerjave, prihaja istočasno do zaključka, da je do podobnega stopnjevanja proizvodnje v kmetijstvu prišlo po vsem svetu. Treba se je spomniti le na večkrat citirani primer masla. Njegova proizvodnja je v istem razdobju v Franciji narasla od 230.000 na 492.000 ton, v Veliki Britaniji od 426.000 na 936.000 ton. Pa tudi v gospodarsko zaostalih deželah je prišlo do podobnega razvoja. Kitajska je proizvodnjo masla podvojila. Indija potrojila, Turčija pa celo podvanajstorila.

Ta razvoj je bil nedvoumna posledica dveh vzrokov: vdora moderne tehnike v kmetijstvo in epohalnega stopnjevanja donosnosti tako v rastlinski kot v živalski proizvodnji, ki si ga je po dognanjih znanstvenih laboratorijev pričela osvajati kmetijska praksa. Tako je imela n. pr. Avstrija leta 1957 le 72.000 polnomehaniziranih kmetijskih obratov, leta 1966 pa jih je

imela že 177.000. Še bolj kot to kaže na vdor moderne tehnike v kmetijstvo razvoj števila najpomembnejših kmetijskih in kmetijsko-gospodarskih strojev. Med letom 1953 in letom 1966 se je število traktorjev povečalo od 31.000 na 206.000, število priklopnih plugov od 7.000 na 119 tisoč, žitnih kombajnov od 919 na 22.917, siloreznic od 6.025 na 49.842, lektričnih štedilnikov od 4.188 na 72.819, hladilnikov pa od 3.713 na 190.000.

Skladno s tem razvojem je naraščala poraba mineralnih gnojil. Leta 1967 je bila štirinajstkrat večja kot leta 1958.

*

Po primerjavi teh podatkov se pisec članka „Kmetijska revolucija“ v eni zadnjih števil „Kärntner Wirtschaft“ bavi z razvojem kmetijstva v svetu. Pri tem trdi, da je avstrijski razvoj mogoče zaslediti po vsem svetu. Marsikje je razvoj kmetijstva še bolj očividni. To je zlasti razvidno iz deleža kmetijsko zaposlenih na celokupnem številu zaposlenih. V Avstriji, kjer je ta delež znašal začetkom 20. stoletja še 50 odstotkov, znaša sedaj le še 17 do 19 odstotkov, v Nemčiji samo še 10,6 odstotka, v Švici 8,8, v Združenih državah Amerike 5, v Veliki Britaniji pa komaj 3 odstotke.

Vse te številke — nadaljuje člankar — ponazarjajo, v kako visoki meri je tehnična produktivnost zamenjala konvencionalno produktivnost dela „moža za plugom“ in „kosca na travniku“. Te številke ponazarjajo, da v kmetijstvu ni več odločilni faktor delo, marveč da o uspehu vse bolj odloča kapital.

Ob tej spremembi, se pravi ob naraščanju vlaganja kapitala v kmetijstvo pa je spričo problematičnosti njegove rentabilnosti prišlo v kmetijstvu do izbruha krize na področju dohodkov. Prišlo je do disparitete med kmetijskim in obrtnim dohodkom. Te disparitete tudi subvencioniranje cen kmetijskih pridelkov ni bilo v stanju odpraviti. Breme tujega kapitala kljub subvencijam in raznim izjemnim akcijam kmetijstvo čedalje bolj tlači. Tu in tam stoji kmetijstvo že na robu katastrofe. Iz

nekega nemškega strokovnega izvida je mogoče povzeti, da je v Zahodni Nemčiji tuji kapital, ki je leta 1968-69 pritekel v kmetijstvo, narasel za 2,5 milijarde nemških mark, medtem ko so netto-investicije kmetijstva dosegle komaj 850 milijonov nemških mark. Ob vsem tem pa bo zahodnonemško kmetijstvo dobilo letos 9 milijard mark državnih subvencij.

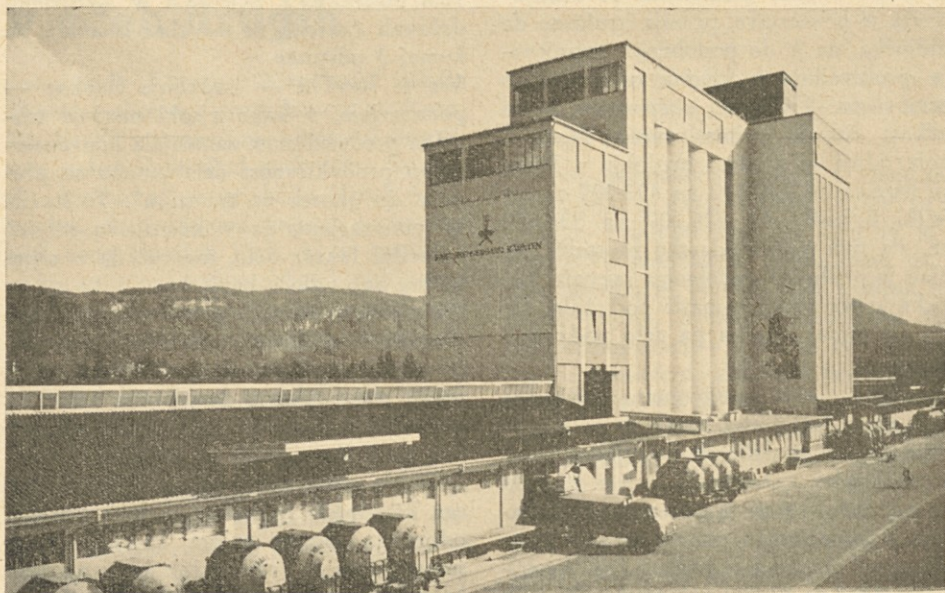
*

Gospodarsko znanstveno združenje za Zgornjo Avstrijsko ima v tem razvoju zaslugo — pravi avtor — da se je odločilo, da bo postavilo vprašanje „Kmetijstvo kot del industrijske družbe“ za generalno temo svojega tradicionalnega gospodarsko-znanstvenega zasedanja v Bad Ischlu. Pri udeležencih tega zasedanja je zapustilo globok vtis to, kako so pred forumom agrarnih politikov zastopniki komisije Evropske gospodarske skupnosti in znanstveniki iz Avstrije in Nemčije brez prizanašanja v diskusiji stvarno navajali dejstva in možnosti za odpravo svet zajemajoče agrarne krize. Pri tem je postalo očitno, da agrarnopolitična vprašanja ne zanimajo le države in njihove vlade,

marveč se tesno dotikajo tudi vprašan obrtnega gospodarstva.

Člankar, ki se je očitno udeležil omenjenega zasedanja v Ischlu, navaja vrsto bistvenih prispevkov, ki jih je dalo zasedanje s svojimi referati in diskusijami. Tako je šef kabineta podpredsednika komisije Evropske gospodarske skupnosti ugotovil, da je splošno gospodarsko rast v veliki meri omogočil prevzem delavcev iz kmetijstva v obrtno gospodarstvo. Tudi danes predstavlja „kmetijska rezervna armada“ pomembno hrbtnico za nadaljnji razvoj obrtno-industrijskega sektorja.

Možnost stopnjevanja vnovčenja kmetijskih pridelkov je naravno omejena. Nikaikor ni pričakovati, da bi se povečala bolj kot se večja število prebivalstva, torej za več kot 0,8 odstotka v letnem povprečju. Zaenkrat pa je še tako, da se porast produktivnosti v kmetijstvu giblje med 3 in 4 odstotki. Razne intervencije ne morejo privedi do rešitev. Subvencioniranju cen kmetijskih pridelkov so postavljene meje državnega proračuna. Z 19 milijardami mark, ki jih v ta namen letno prispeva Evropska gospodarska skupnost, je višek teh subvencij že presežen. Tudi kontin-

Kmetijske zadruge so most v industrializirani svet. Brez njih kmečka gospodarstva skoraj nimajo več bodočnosti.

gentiranje proizvodnje ne more privedi do cilja, prav tako tudi ne izvoz agrarnih viškov v dežele v razvoju, kajti prav te dežele morajo skrbeti, da najprej razvijejo svojo osnovo, to je kmetijsko proizvodnjo. Brez razvitega kmetijstva kot osnovne proizvodnje te dežele ne morejo računati na razvoj industrije kot sekundarne proizvodnje.

Za strukturni program kmetijstva torej ni alternative. Ta program naj po besedah kabinetnega šefa podpredsednika EGS Mansholta vsebuje predvsem

- opustitev nerentabilnih kmetijskih površin,
- ostvaritev racionalnih polnovrednih kmetijskih obratov,
- kooperacijo med kmetijskimi obrati in
- kombinacijo kmetijske z obrtniško dejavnostjo.

V zvezi s temi tezami je bilo na zasedanju v Bad Ischlu po piscu omenjenega članka v „Kärntner Wirtschaft“ razvitih nekaj vprašanj, ki so z njimi v najtesnejši zvezi. Bivši profesor na kmetijski fakulteti univerze v Kielu dr. Albers se je zavzel za nadaljnjo krčenje števila prebivalstva, ki živi od dela v kmetijstvu. Po njegovih predstavah naj bi se v Zahodni Nemčiji v prihodnjem desetletju število v kmetijstvu zaposlenih od sedanjih 2,3 milijona ljudi skrčilo na 1,4 do 1,5 milijona ljudi. Zmanjšalo naj bi se za 60 do 65 odstotkov.

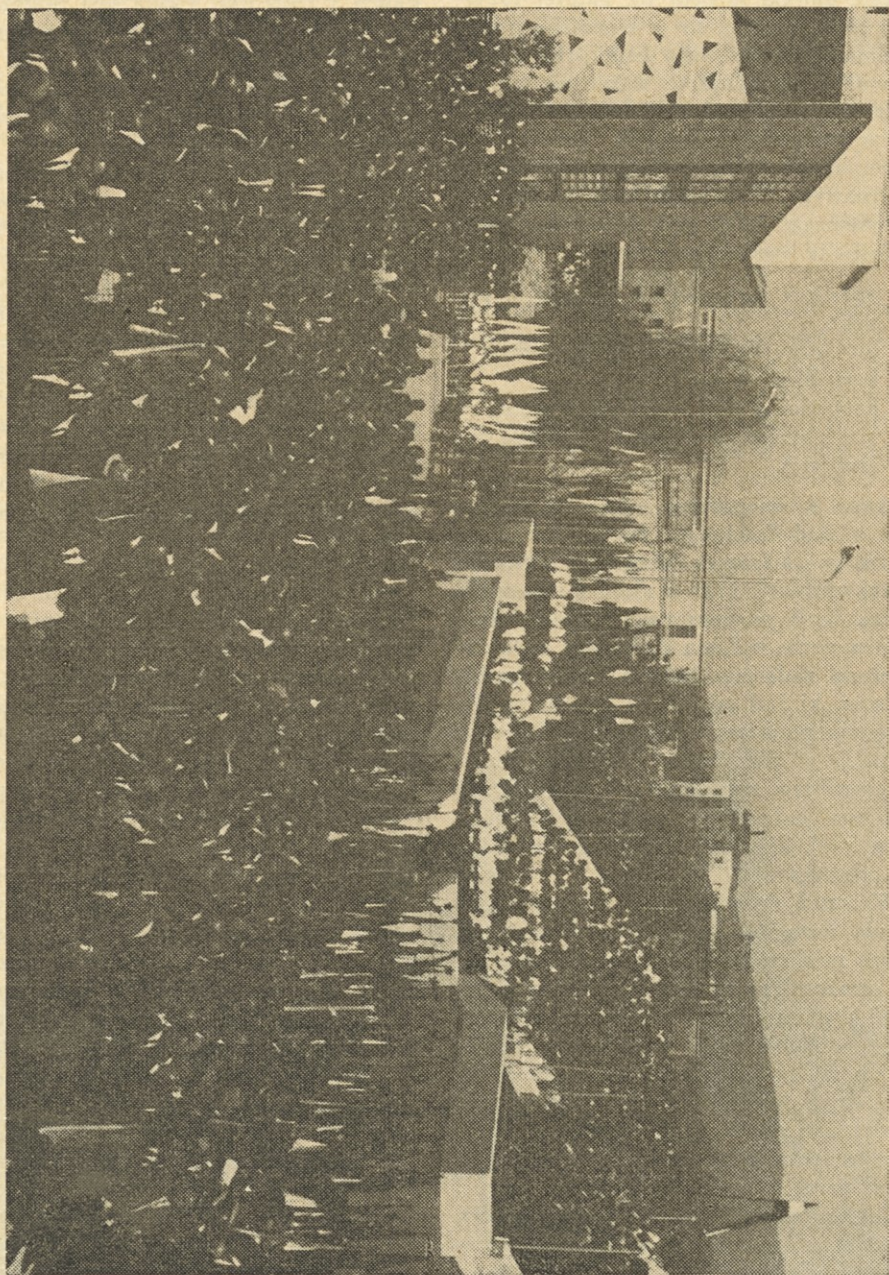
V nastali situaciji stoji v ospredju zanimanja usposabljanje kmečke mladine za druge poklice. Podobno usposabljanje naj bo osredotočeno tudi na mlajše kmete, katerih družine kmetije ne morejo več preživiti. Skladno s tem je treba na podeželju pospeševati razvoj novih delovnih mest v podjetjih obrtnega gospodarstva enako kot pa je treba pospeševati gradnjo stanovanj okoli podjetij obrtnega gospodarstva na podeželju. Končno je prof. dr. Albers priznal, da zgolj s politiko cen kmetijstvu ustreznih strukturnih sprememb ne bo mogoče doseči. Zavzel se je za kombinacijo ukrepov na področju politike cen in strukturne politike, kar bi bi-

lo v stanju, da spelje kmetijstvo iz sedanje slepe ulice.

Nastali položaj kmetijstva je prof. dr. Reisch s kmetijske visoke šole Stuttgart-Hohenheim obravnaval iz obratnogospodarskega gledišča. Pri tem se je na eni strani zavzel za uvedbo tako racionalnih postopkov v kmetijstvu, da bodo odgovarjali razvoju proizvodne tehnike na drugih področjih proizvodne dejavnosti. Na drugi strani je menil, da je treba v kmetijstvu ustvariti take delovne in življenjske pogoje, kot so že ustvarjeni na drugih področjih industrijske družbe. Posebej se je zavzel za delitev dela znotraj kmetijstva, za ostvaritev težišč proizvodnje in za specializacijo na določene proizvodne programe. Nadalje se je zavzel za pospeševanje pripravljenosti za racionalno kooperacijo in — kakor pred njim dr. Albers — za harmonično kombinacijo kmetijske pridobitvene dejavnosti z obrtniško.

*

Po analizi, ki smo jo omenili, in prav gotovo pod vtisom omenjenega zasedanja v Bad Ischlu — prihaja avtor članka „Kmetijska revolucija“ v glasilu zbornice obrtnega gospodarstva za Koroško „Kärntner Wirtschaft“ do tega-le zaključka: Naravna ureditev ima za posledico, da so problemi in možnosti njihovega reševanja v posameznih deželah delno različne. To velja prav posebno za Avstrijo kot gorato deželo. Toda prav tako je jasno, da smejo biti v konceptih za kmetijstvo in v njihovih izvajanjih le določene variante, ne pa bistvene razlike. V primerjavi z drugimi zahodnimi deželami nas čaka še težavna pot izvajanja potrebnih sprememb, je vendar delež kmetijstva na številu celokupno zaposlenih še vedno zelo velik. Tembolj potrebno se torej zdi, da ne zamudimo časa, kajti po vseh drugih evropskih načrtih bo že leto 1980 imelo v osnovah tako različno kmetijsko strukturo, da bi prišla Avstrija s celokupnim gospodarstvom v velike težave, če ne bo z enakim tempom ukrepala kot ukrepajo drugod.

Vsako leto se slovenski narod na množičnih praznikih spominja važnih dogodkov svoje zgodovine. Lani je bila poleg praznovanja stoletnice taborov oštrdnja svetovna v Velenju, na kateri se je zbralo več kot stoletje ljudi iz vseh predelov slovenske zemlje.

Misli k razvoju proizvodnje mleka in mesa na Koroškem

Kakor povsod v industrializiranih deželah se je tudi po kmetijah naše dežele interes za različne panoge kmetijske proizvodnje v zadnjih 20 letih močno spremenil. Še precej let po drugi svetovni vojni so kmetje v naši deželi posvečali glavno skrb poljedelstvu, pridelovanju vseh vrst žita, krompirja, pese, lanu, sončnic, prosa, fižola, zelja itd., skratka vseh poljščin, ki v našem podnebjju uspevajo. Tudi za sadje je bilo veliko zanimanja, za gozd pa toliko, kolikor so kmetje tistega časa potrebovali stranske dohodke bodisi s sečnjo, bodisi s prevozom lesa.

Živinoreja se je v deželi razvijala v senci teh zanimanj, kajti pridelovanju krme kot osnovnemu predpogoju uspešne živinoreje so tedanji kmetje posvečali bore malo skrbi. Govejo živino so čez zimo prestradali in se zadovoljili s tem, da so zgubo na teži popravili s poletno pašo in zeleno krmo. Isto je veljalo za prirejo mleka. Še manj kot govedoreji je povprečni kmetovalec tistega časa posvečal pozornosti prašičereji, pač pa je bil z vsem zanimanjem pri konjih, katerim je poleg udobne staje dodelil tudi najboljšo krmo.

In danes? —

Konji so po kmetijah takorekoč muzejska redkost. Isto velja za lan, sončnice, peso, fižol in še vrsto drugih poljščin. Celo nekdanja „kraljica rastlin“ lucerna je postala žrtev spoznanja, da daje naravni travnik najboljšo in najcenejšo krmo, če ga pravilno oskrbujemo. Poljedelstvo se čedalje bolj omejuje na tiste poljščine, ki so v proizvodnji poceni in ki gredo dobro v denar. Tudi o sadjarstvu le še redko kdo resneje razmišlja.

Po družinskih kmetijah stoji v ospredju zanimanja govedoreja, v naraščajoči meri pa tudi prašičereja. Spričo tega je dandanašnji iz leta v leto bolj potrebno, da vso kmečko pozornost obračamo k vprašanju razvoja v živinoreji in na trgu z mlekom in mesom. To ni potrebno le zaradi tega, ker moremo v kmečki proizvodnji le po poti prireje mleka in mesa, tu in tam pa tudi po poti prireje plemenskih goved in prašičev priti do dohodkov, ki bodo poplačali delo in krili druge stroške kmetovanja. Potrebno je to zlasti zaradi tega, ker je trg s temi pridelki čedalje bolj nasičen in ker se na trgu z mlekom in mesom v čedalje večji meri srečujemo z mednarodno konkurenco, zaenkrat — k sreči — le v pogledu na ceno, manj pa na kvaliteto.

Manj krav in več mleka na kravo in leto

Poglejmo najprej, kaj se je na Koroškem v proizvodnji mleka in mesa zgodilo v preteklem letu, to je leta 1968, ko je prišlo do reknih restriktivnih ukrepov na trgu z mlekom, ker ga je bilo preveč.

Ob zagotovljenem odkupu in ceni mleka, ki sta v veljavi od leta 1951 naprej, sta proizvodnja in ponudba mleka neprestano naraščali. Že leta 1960 sta pričeli presegati tedanjo domačo potrošnjo. Kljub temu je ponudba mleka med letom 1961 in letom 1967 narasla za 48 % in to ob zmanjšanju števila krav. Spričo budgetarnih težav republike na eni in nižjih cen za mlečne izdelke na mednarodnem trgu na drugi strani so težave za zagotovitev odkupa in cene mleka

leta 1967 tako narasle, da je bilo treba seči po restriktivnih ukrepih, ki so bili uveljavljeni začetkom leta 1968. Samo na Koroškem je leta 1967 ponudba mleka mlekarnam narasla za 9,4 odstotka na 112.877 ton.

Uvedba in višanje takomenovanega kriznega groša in akcija učinkovitejše propagande za mlečne izdelke — oboje so plačali kmetje od zneskov za prodano mleko — je imelo zmanjšanje ponudbe in povečanje proizvodnje mleka za posledico. Zmanjševanje ponudbe je zvezna vlada še pospeševala s tem, da je z državnimi prispevki poživila možnosti izvoza goveje živine. Ponudba mleka je pričela padati. V primerjavi z letom 1967 je na Koroškem padla za 5,7 % na 106.358 ton. Pri velikovski in wolfsberški mlekarni je celo nazadovala za 11,6 in 9,2 odstotka, medtem ko je v območju mlekarn v Spittalu in Beljaku — ki sta se medtem združili — kljub temu še narasla za 0,15 odstotka.

Istočasno je v deželi narasla potrošnja smetane, masla, sira in ostalih produktov predelave mleka. Sicer se je potrošnja pitnega mleka zmanjšala za 3 % na 28.285 ton, zato pa je potrošnja masla narasla za 7,7 % na 2380 ton, potrošnja sira pa za 6,6 % na 2825 ton. „Gore masla“ po mlekarnah so spričo tega izginile.

Porast povpraševanja za mlečnimi izdelki je gotovo posledica učinkovitejše propagande. Če je pri tem potrošnja pitnega mleka nazadovala, potem je nazadovala zaradi slabe organizacije njegovega razpečavanja in njegove preokorne ponudbe, ne pa zaradi zvišane prodajne cene. Po lanskih izkušnjah je mogoče pribiti, da trg z mlečnimi izdelki v deželi ni prenasičen, da se propaganda za povečanje potrošnje mlečnih izdelkov izplača in da je treba pri razpečavanju pitnega mleka in mlečnih izdelkov čim prej vključiti mrežo združenj trgovcev z živili.

Trg z mlečnimi izdelki v deželi zagotavlja, da na strani proizvodnje mleko lahko gledamo kot pridelek, ki ga bo tudi v prihodnje mogoče vnovčiti. Na jasnem pa si moramo biti, da spričo razvoja na trgu z mlekom število krav nikakor ne kaže večati, marveč še naprej rahlo krčiti, zato pa izboljševati njihovo molznost, s tem pa tudi donosnost proizvodnje mleka. Po mlekarnah gledano se namreč povprečna na kravo mlekarni oddana letna količina mleka suče še vedno pri 1000 kg v spittalskem in med 1700 kg v beljaškem okraju. V velikovškem in celovškem okraju se giblje pri 1400 kg.

Pitjanje bikov se vse bolj širi

Ob takih smernicah za proizvodnjo mleka je treba ob pogledu na trg z mesom v deželi že kar uvodoma poudariti, da ob potrebi rahlega manjšanja števila krav izgleda, da v prihodnje število klavnih govedi ne bo naraščalo. To vendar ne izključuje možnosti, da se bo ponudba govejega mesa večala. Ta možnost korenini namreč v tendenci naglejšega pitanja bikov in manjšanja zakola telet. Prireja mesa se bo torej zaradi potrebe nadaljnje intenzivacije pitanja večala podobno kot se bo večala molznost krav.

Že med letom 1961 in letom 1967 je število zakolov bikov v deželi naraslo od 4320 na 9195, medtem ko je število zakolov volov nazadovalo od 5210 na 4599, število zakolov telet pa od 33.032 na 26.385. Istočasno je koroški izvozni višek bikov narasel od 3980 na 8922, medtem ko je pri volih narasel le še za 1746 na 5751 glav, pri teletih pa od 247 na 4318. Med letom 1961 in letom 1967 se je torej dejanska tržna proizvodnja v deželi povečala pri bikih od 9300 na 18.117 glav, pri volih pa le še od 9115 na 10.350 glav. Tržna proizvodnja telet pa je nazadovala od 33.279 na 30.703. V istem času je ponudba klavnih krav narasla

za 536 na 16.943, ponudba pitanih telic za 1046 na 3646, izvoz mladih nedopitanih govedi pa je narasel od 1093 na 5291.

Leta 1967 je bilo torej v deželi zaklanih 26.395 telet in 30.758 odraslih govedi. Ob povečanju števila govedi za 567 glav je izvozni višek znašal 13.197 govedi. Ta izvozni višek je lani narasel za 29,3 % na 17.067 govedi. Narasel je v veliki meri kot posledica pospeševanja izvoza telet in mladih govedi. Zaradi tega se je število govedi v deželi tekom leta 1968 zmanjšalo za 2450 na 208.073 glav. Pri tem se celokupno število zakolov govedi v bistvu ni spremenilo. Bilo je le za 23 zakolov višje kot leta 1967. Lanski zakoli vendar potrjujejo, da se razvoj, ki ga opažamo od leta 1961, nadaljuje. Zakol telet je znova nazadoval za 3,5 odstotka, medtem ko se je zakol odraslih govedi povečal za 3 odstotke na 31.696 govedi.

V prihodnje moramo v deželi še bolj računati z nazadovanjem zakolov telet in sicer ne le zaradi čedalje močnejše tendence k pitanju mladih bikov, marveč tudi zaradi tendence k redukciji krav. Njihovo število se je tekom leta 1968 zmanjšalo za 5,8 odstotka na 82.068. Zaradi takega zmanjšanja ponudba mleka ne bo bistveno nazadovala — kajti molznost krav je še vedno v naraščanju — pač pa se bo zaradi tega zmanjšalo število telet in ponudba bikov, slednjih precej gotovo že leta 1970.

Pitanje mladih bikov bo zaradi tega v prihodnje še bolj zanimivo, zlasti bikov simodolske in sivorjave pasme, ki gredo na italijanskem trgu dobro v denar. To naj zlasti upoštevajo rejci pincgavskega goveda, ki med deželnimi pasmami gospodarsko najmanj zadovoljuje ne le pri mesu, marveč tudi pri mleku.

Prašičereja na poti koncentracije

V prireji mesa igra v deželi prašičereja čedalje večjo vlogo. Postaja čedalje bolj izrazita proizvodna panoga koroških kmetov, ki so se za njo odločili. Navzlic temu pa domača ponudba ne krije povpraševanja, kajti potrošnja svinjskega mesa tudi na Koroškem najbolj narašča. V ciklusu nihanja ponudbe se zadnja leta število prašičev koncem vsakega leta giblje med 200.000 in 240.000. Letni zakol prašičev je leta 1961 znašal 204.208, leta 1967 pa 199.840 komadov. Leta 1961 je imela naša dežela pri prašičih izvozni višek 8673 klavnih prašičev, leta 1967 pa dejanski primanjkljaj 332 komadov, ki ga je morala kriti z uvozom.

Če upoštevamo, da je bilo leta 1961 na plemensko svinjo postavljenih na trg le 10 pujskov, leta 1967 pa 10,5, potem je treba reči, da na splošno števila plemenskih svinj ne kaže večati. Pač pa je treba skrbeti za to — kar delajo krožki za zrejo in pitanje prašičev v deželi — da se rodovitnost svinj in število na gnezdo zrejenih pujskov povečata, da se kvaliteta pitancev, ki pridejo na trg, izboljša in da prašičerejci svojo ponudbo združijo in časovno izenačijo, ker bodo tako bolj kot doslej zadovoljevali mesno industrijo. Ker vsi prašičerejci ne bodo stopili na to pot, je gotovo, da se bo njihovo število zaradi nerentabilnosti njihove prašičereje zmanjšalo. Zato pa člani omenjenih krožkov brez skrbi lahko večajo število plemenskih svinj. Končno je v deželi položaj še vedno tak, da odpadeta na 3 kmetije le 2 plemenski svinji.

Očividna intenzivacija po vsej državi

Na skupni vrednosti tržne proizvodnje koroškega kmetijstva je mleko udeleženo z okroglo 260 milijoni šilingov, prireja klavnih govedi in prašičev ter goved, ki

**Nakup kmetijskih strojev mora biti dobro preiščeno.
Zato se kmetje živahno zanimajo, kako gre v praksi delo s stroji od rok.**

gredo v izvoz pa z 852 milijoni. Skupno priredimo z govedorejo in prašičerejo v deželi mesa in mleka v vrednosti 1120 milijonov šilingov, kar predstavlja dve tretjini celokupne tržne proizvodnje koroškega kmetijstva in gozdarstva. Njen dominirajoči pomen je v kmetijstvu naše dežele in takorekoč na vsakem kmečkem obratu dovolj očitno prikazan.

Očitno pa je tudi, da te proizvodnje ne smemo gledati zgolj z očmi koroške ponudbe in povpraševanja. V času liberalizacije trgovine in v razvoju gospodarske kooperacije jo moramo gledati najmanj z očmi avstrijskega, še bolj pa evropskega trga in razvoja na njem. To je potrebno tembolj, ker moramo v naši državi vsako četrto govedo, ki pride na trg, prodati preko meje in ker smo morali 1967-68 za vsaki peti liter mleka iskati kupca istotam. Le pri prašičih je bilo doslej še drugače. V štiriletju 1960—1963 smo ob domači ponudbi 3 milijonov piščancev uvozili letno povprečno 100.000 prašičev, v štiriletju 1964-1967 pa ob isti domači ponudbi okoli 200.000 letno.

Upoštevati pa tudi moramo, da potrošnja mesa v naši državi enako narašča kot širom Evrope. Leta 1961 je bilo v državnem merilu obrtno zaklanih 348.739 govedi, 438.100 telet in 2.271.646 prašičev. Ob tem zakolu je izvozni višek govedi znašal 47.445 govedi, pri prašičih pa je bil potreben uvoz 29.971 komadov. Do leta 1967 se je obseg obrtno zaklanih govedi povečal za 18 odstotkov na 455.929 glav, obseg zakolov telet pa je nazadoval za 23.418 na 414.418 komadov, medtem ko je obseg zakolov domačih prašičev narasel za 116.177 na 2.330.577 komadov. Za kritje povpraševanja za svinjskim mesom je bil potreben uvoz prašičev leta 1961 29.971 komadov, leta 1967 pa 205.154 komadov. Ob nadaljnjem naraščanju potrošnje mesa je bilo treba lani uvoziti še vedno 60.039 prašičev, čeprav je bilo 7759 goved, 17.970 telet in 201.634 domačih prašičev več zaklanih kot leta 1967.

Pri prašičih naša država tudi letos ne bo imela dejanskih izvoznih viškov, čeprav bo tja do poletja 1970 trg z domačo ponudbo nasičen. Ne smemo namreč prezreti, da se je med 3. decembrom 1968 in 3. marcem 1969 število plemenskih svinj v državnem merilu povečalo za 8868 na 201.143. Izgleda tudi, da cikel nihanja ponudbe prašičev, ki je preje poldrugo leto naraščala potem pa enako dolgo padala — izginja in da prašičerejci ponudbo prašičev čedalje bolj konstantno prilagajajo povpraševanju. Nekdanje špekulacije prašičerejcev postajajo torej čedalje bolj nevarne.

Drugače stojijo stvari pri goveji živini. Leta 1961 je bilo iz naše države izvoženih 51.384 klavnih goved, uvozili pa smo jih 3939. Izvozni višek je torej znašal 47.445 klavnih goved. Leta 1967 smo izvozili že 134.334 goved, uvozili pa smo jih le 307. Dejanski izvozni višek je torej v tem času narasel na 134.027 goved. Na tem višku so bila klavna goveda udeležena z 80.101 glavo, kar istočasno zelo zgovorno priča o naraščajočem pomenu izvoza nedoraslih in nedopitanih goved. Lani je celokupni izvozni višek nazadoval na 127.453 goved, ker smo ob uvozu 47 goved izvozili 127.500 goved. Temu nasproti je narasel izvozni višek telet. Leta 1967 je pri izvozu 35.620 komadov znašal 6417, lani pa pri izvozu 69.021 že 9963.

Razvoj leta 1968 daje potrdilo, da bo lani pospeševani izvoz telet in nedoraslih goved imel tudi v državnem merilu zmanjšanje ponudbe pitanih bikov za posledico. To tembolj, ko je lani število krav v naši državi nazadovalo za 28.890 na 1.114.947, s čemer je bilo še za 22.261 glav manjše kot leta 1964.

Kar tiče mleka, opazamo v državnem merilu tale razvoj: Leta 1961 so mlekarne prevzele 1.531.700 ton mleka. Iz tega mleka je bilo napravljenih 31.350 ton masla in 25.919 ton sira. Masla je bilo izvoženega 3260 ton, sira pa 6985 ton. Ker je bilo istočasno uvoženega 3398 ton sira, je njegov dejanski izvozni višek znašal 3587 ton. Avstrijsko prebivalstvo je torej leta 1961 pokupilo 28.090 ton masla in 22.332 ton sira.

Leta 1967 so mlekarne prevzele 2.099.614 ton mleka, lani pa 2.093.628 ton, torej malenkost manj. Masla so leta 1967 producirale 41.365 ton, od katerih so ga izvozile 5300 ton. Domača potrošnja je torej narasla za 28 % na 36.065 ton, lani pa na 36.612 ton. Sira so izdelale leta 1967 skupno 36.988 ton, lani pa 39.214 ton. Po prištetu uvoženega sira in odštetu izvoženega vidimo, da je do leta 1967 domača potrošnja sira narasla na 26.349 ton, do lani pa na 27.431 ton.

000

Celokupno gledano nam pričujoča analiza proizvodnje mleka in mesa pa tudi možnosti njunega vnovčenja kaže, da se s tem povezana problematika na Koroškem v bistvu ne razlikuje od problematike v državnem merilu. V enem in drugem primeru ter tako pri goveji živini kot pri prašičih postaja očitno, da se moramo varovati vsakega poizkusa večanja proizvodnje mleka in mesa po poti večanja števila krav, v prašičereji pa vsake nepremišljene špekulacije večanja števila plemenskih svinj. Rentabilnosti kmetovanja ne smemo iskati v večanju števila domačih živali, marveč v intenzivaciji tako proizvodnje mleka kot proizvodnje mesa, vseeno, če govejega ali pa svinjskega. Spričo naraščajoče zahtevnosti trga do prašičev in njihove kvalitete postaja očitno, da bomo z zrejo pujskov in pitanjem prašičev prišli na račun le po poti koncentracije v krožkih za zrejo in pitanje prašičev, pri čemer se bodo manjši kmetje posvetili zreji, večji pa pitanju.

Klub prijateljev lova

Vsako rojstvo ima svoj začetek. Tudi slovensko lovsko društvo, Klub prijateljev lova ima svojo predzgodovino. Že pred sedemnajstimi leti smo se zbrali slovenski lovci iz Koroške, se pomenili, zbrali nekaj znanih imen koroških lovcev, dobili stike tudi z lovci iz Dolenjskih Toplic in Kočevja in odšli tja na lov na divje svinje. Lovci so bili uspešni, stiki in sestanki s slovenskimi lovskimi organizacijami v Sloveniji so se dopadli slehernemu koroškemu lovcu. Nato so se pohodi lovskih skupin v Kočevje in Dolenjske Toplice, v Prekmurje h lovskim družinam Murske Sobote in sosednjih krajev stalno nadaljevali. Tu smo v družbi domačih lovcev lovili divje svinje, tam zopet fazane, jerebice, zajce in lisice. Vedno večje je postajalo zanimanje za skupne love, vedno večje veselje so dobivali zlasti mladi lovci in si zaželeli svoje lovske organizacije.

Dne 31. maja 1964 je bil ustanovljen Klub prijateljev lova, prvo slovensko lovsko društvo v Avstriji, s sedežem v Celovcu. Čeprav društveno vodstvo ne dela nobene pismene propagande za zbiranje članov, je pritok vedno novih, mladih lovcev, ki bi radi postali člani Kluba prijateljev lova, zelo razveseljiv. Nekaj iz pravil Kluba prijateljev lova: § 2. Namen „Kluba prijateljev lova“ je, da skrbi za strokovno lovsko izobrazbo, da goji lovsko tradicijo, lovske običaje ter lovsko družabnost med člani. V ta namen prireja „Klub prijateljev lova“ strokovne lovske tečaje, lovske izlete, zborovanja, gostovanja ter družabne prireditve.

Klub prijateljev lova dela v tistih delih Koroške, kjer prebiva slovenska manjšina, je tudi zapisano v pravilih. Nadalje pa pravi 4. člen, ki obravnava vprašanje članstva, da so le-ti lahko samo avstrijski državljani, ki so „pripadniki slovenske manjšine na Koro-

škem“ in „ki imajo po zakonih pravico do lova“.

Če so bili lov, gojitev in vodenje lovskih psov v preteklosti samo privilegij nemške gospode, graščakov in cerkvenih vrhov, potem lahko trdimo, da se je tudi v vprašanju lova bistveno spremenil socialni položaj. Če prebiramo stare lovske knjige, postane človek ponosen na sodobno človeško družbo. Kajti nekdaj je smelo loviti le plemstvo. Kmet in delavec sta bila samo za nosača in gonjača pri raznih organiziranih lovih. Tudi kar se tiče lovske etike je današnjega človeka sram pred preteklostjo.

Zelo zanimivo piše Gottfried Kretschmar v knjigi „Wild und Waidwerk der Welt“ o Habsburžanih in njihovih lovskih strasteh, ko so streljali na divjad samo iz gole oholosti, da so pokazali svojo strelsko spretnost. Ne iz gojitvenih razlogov po odstrelnem načrtu, kakor lovi sodobni kulturni lovec, streljali in uničevali so divjad ne da bi ji posvetili po uplenitvi samo en samcat pogled. Tako je n. pr. v svojih 36 letih lovstva pobil s kroglo ali šibrami, (bilo je to pred prvo svetovno vojno) habsburški prestolonaslednik nič manj kot 277.769 kosov divjadi, jelenov, srnjadi, fazanov, jerebic, zajcev, lisic, itd. Letno je pobil v svojih obširnih loviščih Avstro-ogrske monarhije od 10 do 19 tisoč komadov. „Franz Ferdinand schoß wahllos, besah nach seiner Jagd oft die Strecke gar nicht, nur das Treffen war ihm Lust und Zweck“, piše Gottfried Kretschmar, ter konča o Francu Ferdinandu z naslednjimi besedami: „Schließlich, wieviel Namenlose gab und gibt es vielleicht noch, die Franz Ferdinand an teuflischer Schießbesessenheit auch an Zahl ihrer Lebensstrecke übertreffen!“

Če prebiramo svetovno lovsko literaturo in ugotovimo, da se je v lovstvu to godilo še pred dobrim pol stoletjem,

potem smo lahko zadovoljni, da je tudi v lovstvo posegla revolucija velikega odkobra. Danes lovi tudi preprosti človek, ki nosi lovsko puško kot predmet gojitvene nujnosti, ne pa kot moralno orožje. Naš delavni človek ima za divjad svoje srce na pravem mestu. Veselje je danes biti v družbi lovskih družin to- in onstran Karavank. Povsod srečaš kulturne lovce, slišiš pa tudi o nemških „Francih Ferdinandih“, ki streljajo danes že kar iz mercedesov na jelenjad južnih bratov. K sreči so to že zelo redki primeri.

Lovsko tovarištvo med sodobnimi lovci ni več redek pojav. Naše društvo se tudi v tem vprašanju trudi, da bi odpravilo „podedovani greh“ preteklega časa, ko je še vladalo sebično streljanje, ki je bilo vedno in samo v škodo naše lepše divjadi. Ing. Mirko Šuštaršič je v prvem delu „Naš lov“ označil v zelo lepi formulaciji lik o „človeku-lovcu“ in sicer:

„Iz gozda in stepe je prišel človek-barbar, lovec-nomad in ustvaril varna naselja, razvil v njih kulturo in se kot kulturni lovec, sledeč pradednemu klicu lovske krvi, vračal v gozd, v gore in stepe na lov. Ta kulturni lovec ne hodi na lov iz življenjske nuje, temveč pretežno za svoje ugodje, za zabavo in razvedrilo — za šport. Kulturni razvoj človeka je torej lik lovca docela menjal in izpremenil. Sodobni lovec ni več lovec v prvotnem pomenu besede, pobi-jač, streljač, plenitelj divjadi, marveč njen prijatelj, gojitelj in varuh. To pa more biti le človek, ki je s svojim razumom in srcem zatrl v sebi prabično krvo-lačno zver, a ohranil svojo pradedno povezanost z naravo v plemeniti obliki človečnosti.

Da se človek povzpne do takega odnosa do narave, do svojega okolja in zlasti do žive narave, živalstva, mora biti nesebičen, plemeniti značaj, ki varuje človeka kot gospodarja — lovca, da ne ubija iz sle po krvi, zavoljo nagona po posesti.

Sodobni lovec je torej častilec in zaščitnik narave v najširšem smislu, v ožjem pogledu pa varuh in prijatelj divjadi. V naravo hodi, da se razvedri, krepi duha in telo, da opazuje in spoznava, da si izpopolnjuje svoje življenjske nazore in da kot gospodar bedi nad življenjem in pravilnim razvojem divjadi in prostega živalstva sploh.

Nepodkupljiv, iskren in premišljen mora biti pri srečanjih z živalstvom, poznavalec narave in posebej divjadi in njenih življenjskih navad, da razume pravilno presojo in brez strasti po pameti in srcu odloča in ukrepa. Zavedati se mora, da je s puško v roki neomejen gospodar nad živalstvom in da zavoljo svojega razuma nima tekmeča med živimi bitji. Ta zavest pa ravno vodi pravega lovca k plemenitosti, da je kot gospodar zaščitnik, prijatelj nebogljene živali. Most do tega je ljubezen do narave, k znanju, po njem do razumevanja, prosvetljenosti, do značaja in lovskega poštenja.

Poleg tega se mora sodoben lovec zavedati dolžnosti do človeške družbe. Pravica lova oziroma divjad nista njegova svojina, temveč last, s katero on kot lovec upravlja. Zato je za obstoj divjadi odgovoren ne le sodobnikom, marveč tudi potomcem, katerim bo živalstvo in posebej divjad ne samo gospodarsko važna, temveč tudi za okras in poživljanje naravnih lepote okolice. Lovec je torej čuvár ene obćih dobrin ter varuh znamenitosti in lepote.”

Na zadnjem lovskem sestanku našega društva v Lobniku pri Železni Kapli smo med drugim tudi govorili, da obleka ne dela človeka in tudi lovec še ne nastane s tem, če nosi lovsko obleko, če je opremljen s puško in daljnogledom, z nahrbtnikom ali lovsko torbico. Tudi lovec se mora vse življene učiti, če hoće odgovarjati današnjim kulturnim človečanskim družbenim potrebam. Lahko smo veseli, da imamo tudi slovenski lovci že mnogo lepe strokovne literature. Čimbolj bomo posegli po iz-

brani lovski literaturi tem večji bo naš užitek, ko bomo stopili v lovišče. Vsaka stroka ima svojo literaturo in vse življenje se učimo iz knjig. Če naredi n. pr. mlad človek izpit za vožnjo avtomobila in ima že uradno dovoljenje v žepu, še vedno ni dober šofer. To ga bo naučilo šele praktično življenje in pa prebiranje strokovne literature. Isto velja za mladega in za starejšega lovca. Predvsem pa je pri lovcu važna njegova vest. Lovska vest pa je najboljši profesor za človeka, ki hoče postati dober, pošten in tovariški lovec. V tej zvezi spet citiram ing. M. Šuštaršiča, izvrstnega pisatelja lovske literature, ki pravi: "... ker je človeku njegova vest vedno in povsod najvišji in naj-

pravičnejši sodnik — saj to ga loči od živalstva — mora lovec najprej pred ta sodni stol".

Ob koncu bi rad temu članku dodal še eno misel. Zgoraj smo govorili o lovskem tovarištvu in lovski vesti. Lov je prijetno in zdravo razvedrilo. Prijetno in veselo pa lahko človek živi samo v miru. Zato je tudi lovčevska dolžnost, da se zavzema in prispeva svoj delež v borbi za mir. To lovec lahko dela s tem, da tudi na lovskem področju goji tovarištvo med obema narodoma v deželi in preko meja. Podobno kakor slovenski čebelarji, ki imajo svoje geslo: "Tudi čebele združujejo narode na trnjevi poti do miru."

Karel Prušnik

Pavle Kernjak:

Moji cicibani

Ljudmila

*Povej mi Ljudmila,
Ljudmila povej,
mi boš poklonila,
Ljudmila povej.
En žarek ljubezni
iz tvojih oči.
In prišla bi k meni
takrat v jeseni,
ko bodo spet dolge noči.*

*Povej mi Ljudmila,
Ljudmila povej,
mi boš obljubila,
Ljudmila povej.
Za drugja gorela,
da ne bi nikdar.
Pri meni vesela
bi pesmice pela,
ko šla bi z menoj pred oltar.*

*Hišo polno cicibanov
sem si želel od nekdaj,
zdaj je polno teh ciganov
res rodil mi pozni maj.*

*Dosti naklonila sreče
je usoda mi sedaj,
truden sem in le boleče
mislim na svoj mladi maj.*

*Vsi so moji cicibani,
vsi, ki ljubijo svoj rod,
vsi so mamici vdani
vse naj čuva dobri Bog.*

*To so moji cicibani
ljubim jih iz duše dna,
dobri zvesti in vdani
dedku so iz srca.*

*Hišo polno cicibanov
sem si želel od nekdaj,
zdaj je polno teh ciganov
res rodil mi pozni maj.*

Naši jubilanti

V teku zadnjih treh let smo praznovali življenjske jubileje treh pevskoprosvetnih ustvarjalcev in glasbenih pedagogov, treh mož, ki so močno povezani z našo pevsko-prosvetno dejavnostjo na Koroškem, bodisi kot zbiratelji narodnega blaga — naše slovenske koroške narodne pesmi, bodisi kot harmonizatorji naših koroških in splošno slovenskih narodnih pesmi, ali pa kot avtorji izvirnih skladb in pesniki. 75-letni življenjski jubilej je obhajal leta 1967 naš rojak prof. Luka Kramolc iz Šentanela, ki živi sedaj v Ljubljani. Članek je bil napisan za isto leto; ker pa takrat koledar ni izšel, ni mogel biti objavljen. Če bi se jubilarja ne spomnili, bi bili zelo nevhvaležni, velik je njegov doprinos k ohranitvi in požitvi naše koroške narodne pesmi in kmečkih običajev tako v Podjuni, kakor tudi v Mežiški dolini.

70-letni življenjski jubilej je praznoval v letu 1969 naš veliki samorastnik Pavle Kernjak, eden izmed najplodnejših zbirateljev in harmonizatorjev naše slovenske koroške narodne pesmi, skladatelj

in pesnik, hkrati pevovodja in organist, ki je vso dobo svojega življenja preživel na domačih tleh, naši slovenski zemlji na Koroškem, ki je torišče vsega njegovega uspešnega pevsko-prosvetnega delovanja in ustvarjanja že polnih 50 let.

Radovan Gobec, po svoji materi naš ožji rojak, harmonizator, skladatelj vokalnih in vokalno-instrumentalnih skladb vseh oblik iz predvojne, vojne in povojne dobe pa je leta 1969 praznoval 60. obletnico rojstva in 40-letnico svojega umetniškega delovanja. On je med najvidnejšimi slovenskimi glasbenimi ustvarjalci in pedagogi Slovenije, kot tak pa tesno povezan tudi z našim pevsko-prosvetnim delovanjem na Koroškem. Saj ga poznajo domala vsi naši pevci po njegovih skladbah na besedilo Milke Hartmanove „O Podjuna“, Valentina Polanška „Koroška“, veličastne skladbe „Pradedom“, ki so jo izvajali skupni zbori SPZ in PZ ob 25-letnici izselitve koroških Slovencev v Celovcu; poznamo pa ga tudi s pevskih tečajev, ki jih je pri nas vodil.

Luka Kramolc

Rojen na ta svet je bil prof. Luka Kramolc v oktobru leta 1892 pri pd. Užniku v Šentanelu nad Pliberkom. Od tam iz Šentanela je krasen razgled po Podjuni, ob lepem vremenu se vidi vse do Celovca. Oče mu je bil šentanelski organist, sin pa je po njem poerbal čut in dobro uho za glasbo. Zato ga je oče dal v Celje v Bervarjevo orglarsko šolo.

Fant je bil nadarjen in si je dejal: ne bo ta šola zadostovala, grem naprej, pa se je vpisal na Dunaju na Akademijo za glasbo in likovno umetnost, po 1. svetovni vojni pa je dovršil še Konservatorij v Ljubljani in tam tudi diplomiral.

Po končanem šolanju se je posvetil pevski vzgoji mladine. Poučeval je na raznih šolah v Ljubljani kot profesor za petje, vodil madinske zборе, prirejal koncerte.

združenih mladinskih zborov. Še danes se ga mnogoteri iz časa njegovega delovanja kot profesorja petja spominjajo kot odličnega pevskega pedagoga. Poleg tega svojega poklicnega dela pa se je začel zanimati tudi za našo folkloro, naše kmečke običaje, katere je podrobno proučil ter sodi med najboljše poznavalce koroške slovenske folklore. Sem spada tudi narodna pesem, kateri se je še posebej posvetil.

Prvič smo se koroški pevci srečali z njim ob priliki naše velike pevske turnee po Sloveniji leta 1933 v Ljubljani. Živo se je zanimal za naše delo v pevski prosveti ter za našo prosvetno problematiko sploh. Po teh vzpostavljenih stikih smo se še večkrat srečali z njim na Koroškem, ko je iskal in zbiral naše narodne pesmi in viže. Še posebno se je takrat posvetil našemu ljudskemu pevcu in vižarju Francu Leder — Lesičjaku. Poleg tega je zbiral tudi druge, še ne zajete in neobjavljene pesmi.

Najmočnejše je obdelal bližjo oz. ožjo okolico svojega rojstnega kraja, Podjuno in Mežiško dolino, kjer je otel pozabi vrsto starih pesmi. Zapisal je in harmoniziral ter zbral in spletel poleg pesmi Pavla Kernjaka, Toneta Nagela, Matije Tomca in Franceta Marolta v prelep venec narodnih pesmi štirih dolin: Roža, Podjune, Zilje, in Mežiške doline. Ta zbirka je izšla v Zborniku koroških pesmi leta 1948. Prva pesem „Z nobenim purgarjam“ je posvečena njegovim ožjim petim sorodnikom, ki so med drugo svetovno vojno postali žrtve nacizma.

Priredil je med obema vojnama mnogo naših koroških narodnih pesmi za mladinske zборе, ki so izhajale po potrebi.

Po drugi svetovni vojni pa je prispeval k zbirki pokrajinskih pesmaric I pod naslovom „Nmač čez izaro“, ki jo je uredil France Marolt, namenjeno mladinskim zborom, kar deset svojih priredb koroških narodnih pesmi. Izšla je leta 1948.

Leta 1949 je na prošnjo Slovenske prosvetne zveze vodil pevovodski tečaj in našim pevovodjem z ostalimi glasbenimi pedagogi dal trdnjenjšo podlago za uspešnejše delo v naši pevski dejavnosti.

V letu 1954 je zbral v samostojno zbirko Lesičjakove pesmi, ki se je naši zbori pogosto poslužujejo.

V letih 1962 in 1963 je sourejeval s profesorjem Matijo Tomcem Slovensko pesmarico, ki je izšla v dveh delih kot redna knjiga za ude Mohorjeve družbe v Celju v letih 1963 in 1964. Ta pesmarica vsebuje poleg ostalih slovenskih narodnih in umetnih pesmi precej novejših priredb in del koroških avtorjev, med njimi tudi njegove. To pesmarico nam je v več izvodih podarila Celjska Mohorjeva družba in služi našim zborom kot neizčrpen rezervoar pesmi za vse vrste zborov vseh zrelostnih stopenj.

Poleg narodne pesmi se je profesor Kramolc posvetil še našim kmečkim običajem iz okolice Šentanela. Leta 1955 je organiziral snemanje koroške ovseti v Šentanelu. Leta 1958 je pripravil filmanje pastirske igre in kolednikov v Šentanelu.

Leta 1965 pa je z glasbeno-narodopisnim institutom snemal v Šentanelu „steljerajo“. Pri tej so peli domači pevci pesmi „na tretko“. Tudi to je njegova zasluga, da se je naša pesem, ki se je pela na obronku skrajne Podjune zapisala in ohranila v peteroglasju s tako zvano „tretko“. Ta pesem v peteroglasju se poje oz. se je pela izključno v predelih med Pliberkom in Traberkom (Dravogradom) in je za te kraje značilnost in posebnost. Druga svetovna vojna ter mehanizacija kmetijstva jo je udušila: ni več koscev in steljeraj in tudi ne več večernega fantovskega petja na vasi! Poje se še samo na odru.

Nadalje je profesor Luka Kramolc še redni svetovalec inštituta za slovensko narodopisje v vseh folklornih vprašanjih, ki se tičejo naše Koroške. In če bi še iskali in stikali za njegovimi deli ter raznimi doprinosi, bi gotovo še mnogo našli.

Če pa kdo misli, da je mož s svojimi oseminsedemdesetimi leti že utrujen in da mirno sedi v zapečku in posluša svoje pesmi z magnetofonskega traka se zelo moti. Nasprotno, jubilant je še vitalen, prožen, še stika in šari za starimi vižarji. Že pred leti nam je napovedal prihod zbirke „Koroški vižarji“. Menda mu še kateri od teh manjka in čaka, da bo zbirka popolna.

To je bežna, nepopolna, pa upam, vsaj približna slika o delu našega neumornega, dobrega, včasih tudi šegavega kulturno-prosvetnega delavca in pevskega pedagoga v Šentanelu, Užnikovega profesorja Luka Kramolca. Koroški slovenski pevci ga imamo zelo radi. Saj imamo njegove pesmi stalno v delu. Ni pevskega programa, kjer bi se poleg imen Pavleja Kernjaka, Toneta Nagela, Zdravka Švikaršiča in še drugih ne svetilo tudi njegovo ime. Koroški Slovenci cenimo njegova dela, njegove zasluge, saj smo mu to dokazali s podelitvijo najvišjega odlikovanja Slovenske prosvetne zveze Drabosnjakovega priznanja.

Želimo mu ob njegovem življenjskem jubileju še mnogo zdravih in plodnih let.

Pavle Kernjak

Pavle Kernjak, naš koroški slovenski harmonizator, skladatelj in pesnik, imenovan koroški slovenski trubadur, se je rodil 9. 2. 1899 pri pd. Mežnarju na Trebinji pri Št. Ilju ob Dravi. Oče mu je bil šentiljski organist; ni čuda torej, da so mu rojenice ta njegov veliki glasbeni talent položile že ob rojstvu v zibelko. Kot osemletni

dečko je že pel z očetom v cerkvi. Osnove nauka o igranju na harmoniju je dobil od takratnega šentiljskega župnika; izpopolnjeval se je deloma še pri njem, deloma sam. Z dvanajstimi leti je že očeta nadomestoval pri igranju na orglah v cerkvi.

Mladi Pavle Kernjak bi se bil rad posvetil glasbi, vendar tega radi pomanjkanja sredstev ni mogel. Izučil se je krojaške obrti, kateri pa tudi ni ostal zvest: priženil se je k pd. Filiju na Trebinji in postal kmet.

Zato, ker mu ni bilo dano obiskovati glasbeno šolo, se je z vso vnemo, z vso žilavostjo Kernjakov in vztrajnostjo lotil študija sam, zatekel se je k samopomoči. Nastopil je pot samouka, ki ni lahka, prodiral v zakonitosti harmonije in glasbene teorije in uspel. Njegov izredno razviti čut za glasbo mu je bil najboljši pomočnik, da se je tako uspešno prikopal do znanja in je mogel pričeti z delovanjem na glasbenem področju, ki ga je vsega zajelo. Kako je začel, rasel in dozorel kot avtodidakt v tako uspešnega ustvarjalca na pevsko-glasbenem področju, se nam sam izpoveduje:

„Najprej sem začel s prevajanjem različnih cerkvenih pesmi. Tako sem prirejal pesmi mešanega zbora za moški zbor ali pa narobe, kakršna je pač bila potreba. Tako sem se začel seznanjati z glasbo in harmonijo. Pozneje sem na razna besedila napisal tudi več svojih skladb nabožne vsebine. Zatem je prišla na vrsto lirična posvetna vsebina in sem uglasbil Gregorčičevo „Ne tožim vam, cvetice“, katero smo veliko peli in ki je splošno ugajala. Na besedilo Franceta Prešerna sem uglasbil pesmi „Luna sije“ in „Strune milo se glasite“.

Na besedilo Ferda Rusa sem uglasbil pesem „Bledi mesec tebi tožim“. Vedno sem rad tožil. Čeprav srečen, nisem bil zadovoljen s svojo usodo. Rad bi se učil glasbe, kar pa ni bilo mogoče, ker zato ni bilo sredstev. Ko sem tako večkrat do polnoči sedel pri harmoniju, navidezno brez uspeha, sem postal otožen. Šel sem v noč, v mesečino, potočil marsikatero solzo in bilo mi je lažje. Tožiti ljudem bi bilo nesmiselno. Tako je nastala pesem „Bledi mesec tebi tožim“.

Potem so prišle na vrsto priredbe in harmonizacije, s katerimi sem imel veliko veselje. Dobiti zaupanje pri pevcih in ljudeh je bilo vendar težko. Ko sem napisal „Juhe, pojdam v Škučče“, so se mi pevci smejali in me skrivaj pomilovali. Po uspehu, ki ga je ta pesem dosegla, je bilo tudi zaupanje zagotovljeno. Z delom sem lahko nadaljeval. Tako so prišle na vrsto druge narodne pesmi, ki sem jih poznal iz mladosti in tiste, ki so jih zapeli drugi.

Ko pa je narodno blago pošlo, mi je postalo dolgčas. Ker ni bilo primerne besedila, sem bil primoran napisati besedila sam. Vedno mi je bilo srce polno ljubezni do naše lepe domovine, do zapostavljenega naroda in do moje mamice, kateri sem obljubil zvestobo do groba. Šlo bi predaleč, ako bi hotel opisati zgodovino in nastanek posameznih pesmi, kajti vseh je bilo okoli sto. Omeniti pa moram pesmi, ki sem jih napisal zadnji čas.

To so:

1. Zvenelo moje cvetje
2. Težko čakal sem večera
3. Mladostne sanje
4. Moji cicibani

Da ne pozabim omeniti pesmi, ki sem jih posvetil našim dečlam — katere imam tudi rad, zlasti tiste, ki so pridne in zveste pevke — navajam še te-le: Mojcej, Katrca, Pepca, Regina, Rozika, Dorica, Mirica in tudi „Moja Lena“. Najnovejši pa sta „Ljudmila“ in „Rozina“. Zadnjo sem posvetil dekletu, ki pesem nadvse ljubi, kateremu pa je usoda težko prizadela.”

Poleg svojega poklica kot kmetovalec se je Pavle Kernjak, kot njegov oče pred njim, posvetil še poklicu organista. Zbor je imel pred seboj, s katerim je obdeloval svoje stvaritve, jih oblikoval in jih izvajal na svojih koncertih. Vse njegove skladbe nosijo pečat preproste ljudskosti: vsi motivi so nabrani iz ljudstva njegovega okolja, v katerem živi in dela. Vse diha iz sebe domačnost in povezanost s preprostimi kmečkim življenjem, njegovimi navadami in običaji, kmečkim delom v veselih in žalostnih časih. S svojimi harmonizacijami in lastnimi skladbami je pridr v vse plasti slovenskega kulturnega sveta, pridobil pa tudi priznanje naroda sosedov, kar dokazujejo številne čestitke in priznanja ob njegovi 70-letnici in 50-letnici njegovega glasbenega udejstvovanja. Kako je s svojimi pesmimi zadel ljudsko dušo, pa dokazuje dejstvo, da je njegova pesem na programih naših podeželskih amaterskih pevskih zborov tu in onkraj meje, kakor tudi pevskih zborov višjih in najvišjih kvalitete v Sloveniji. Slovenski oktet je na svojih svetovnih turnejah z njegovo pesmijo „Mojcej“ osvojil srca poslušalcev ne samo slovanskih narodov v Evropi, marveč tudi vseh ostalih evropskih, ameriških in azijskih, vsepovsod so jo z navdušenjem sprejeli. Enako tudi „Katrca“.

Predvsem je uspel Pavle Kernjak s svojim venčkom narodnih pesmi „Juhe, pojdamo v Škuf'če, v katerem ponosno in samozavestno izpoveduje svojo narodno pripadnost v zaključnem delu „saj slovenski smo fantje pri Dravci doma, slovenskega duha veselga srca“ in to ne le za sebe, ampak za vse one fante, ki jo pojejo, ali so neposredno pri ali delj od Drave doma. Podobno je z njegovim šegavim venčkom „Jes pa moj hvažek se rada imava“. Obeh venčkov se slovenski pevski zbori vsepovsod poslužujejo za poživitev svojih programov. Poleg že omenjenih pa je zložil še dva venčka, „Je biv en gospud Bebenav“ in „Mi smo mi“.

Pavle Kernjak sprejema najvišje odlikovanje — Gallusovo plaketo

Kako misli o Pavlu Kernjaku in njegovem skladateljskem ustvarjanju glasbeni kritik, direktor Adolf Greobming, urednik „Naših zborov“ v Ljubljani, pove njegov članek v mesečniku „Svoboda“ štev. 2 iz leta 1949:

Kernjakovo ime poznamo v Sloveniji ne samo iz turnej koroških pevskih zborov, ampak tudi iz njegovega skladateljskega udejstvovanja. Prvič sem ga opazil pri venčku „Juhe, pojdamo v Škof'če“ v XII. letniku Pevca (leta 1933). Ta venček, ki spada med najbolj posrečena Kernjakova dela, je bil ponatisnjen l. 1947 v „Naših zbora“ in stoji večkrat na sporedih naših vokalnih koncertov. Odlikuje ga tista prirodna šegavost, ki živi v tako nepokvarjeni obliki samo v ljudstvu in ki jo je Kernjak imenitno posnel. Z dvema venčkoma in celim nizom ljudskih pesmi nas je presenetil Kernjak v „Zborniku koroških pesmi“, ki je izšel l. 1948 v Državni založbi Slovenije. Med ljudskimi pesmimi iz Podjune je objavljena tam njegova „Dokler sem ledik biv,“ med ljudskimi iz Roža pa oba venčka (Ti puebeč ja kna lumpej in Je biv an gospud Bebenav) ter pesmi: Burno jes havžejam, Mam' pa miheno kajžo, Saj nči frajda več na sviete, Vehredeč v ti hujšam note in Moja lubca m' je pošto posvava, ki so nabrane, kakor je razvidno iz pripisov skladatelja, v Št. Ilju ob Dravi.

Ljudska pesem je najvažnejše torišče Kernjakovega glasbenega udejstvovanja. Njej je posvetil največ svoje ljubezni in svojih zmožnosti; na njej slone več ali manj tudi njegove umetne skladbe, na katere se še povrnem. Sredstva, ki jih uporablja Kernjak pri svojih harmonizacijah, so preprosta in dostopna vsakemu podeželskemu zboru. Piše homofonsko brez težko umljivih harmonizacij in alteracij, naslanjajoč se pri tem na glavne funkcije toniko in dominantno — včasih tudi na subdominantno — kar je popolnoma v duhu naše ljudske pesmi. Preprosti kakor njegove harmonizacije so tudi njegovi venčki, pri tem pa učinkovito sestavljeni z izrabo kontrastov in hitrostnega momenta. In prav v tej preprostosti tiči glavna sila Kernjakove muzike. O tem sem se prepričal še pred kratkim, ko je zapel na neki prireditvi „Sindikalni kvintet“ njegov venček Juhe, pojdamo v Škof'če. V hipu se je izpremenilo dotlej mlačno razpoloženje občinstva, ki je burno zahtevalo ponovitve. Zakaj? Zato, ker se je oglasil napev, ki mu je najbližji in ker so bili glasovi ubrani v harmonijah, ki jih je vajeno.

V narodu se ne more ohraniti umetnost, ki nima vrednosti, pravi Kalinin. In res je tako. Umetna glasba je — čeprav hodi svoja pota — tesno povezana z ljudskim ustvarjanjem. Večkrat so se v njenem razvoju pojavljale težnje in struje, ki so jo odtujevale od ljudstva. Toda ko je dosegla odtujitev svoj višek, je sledil povratek k ljudski pesmi. Ljudska pesem je bila vedno tisti zdravilni vrelec, kjer je po zmožnosti in zabladah našla umetna glasba ozdravljenja, pa tudi novih pobud in novih moči.

Kakor njegovi venčki in harmonizacije tako nosijo tudi njegove izvirne skladbe pečat ljudskosti. Vsebinsko so zelo različne. Nekaj jih je iz osvobodilne vojne: Počiva jezero (partizanska), Šumite gozdovi (z baritonskim solom), V pregnanstvu (baritonski solo), nekaj jih ima domorodni značaj in nas spominjajo na budnice: Spev Koroške (Po naših dolinah spev lep nam doni . . .) Koroška zemlja (Rož, Podjuna, Zilja, venec treh dolin . . .) Naša pesem, Mladini (Oj le zdrami se mladina . . .), dober del jih pa ima lirično vsebino: Strunam, Luna sije (obe na Prešernovo besedilo), Pesem moji mamici, Bledi mesec, Materina sreča, Ne tožim, Bol srca. Med njimi so samo tri za mešani zbor (Koroška zemlja, Materino srce, Pesem moji mamici), vse druge so za moškega.

V navedenih skladbah uporablja Kernjak bogatejša harmonična sredstva. Tu srečamo tudi sozvočja stranskih stopenj, varljive sklepe in semterlja kakšno altera-

cijo. Slogovno se opirajo sicer na starejše vzore (Ipavec, Hajdrih, Volarič), imajo pa navzlic temu svojstvene poteze zlasti o melodičnem pogledu. Motivika je vsekozi ljudska; nič ni tujega in izumetničenega, vse je domače in preprosto. Oblikovno so skladbe zaokrožene in imajo dvodelno deloma trodelno pesemsko obliko. Med najbolj posrečene spadata: Mladini in Spev Koroške.

Kernjak je samouk. Kako težko je samouku preriti se v zakone harmonije in kontrapunkta, ve najbolje tisti, ki ima z glasbo opravila. Toda kakor povsod tako je Brez dvoma mu je pri študiju mnogo koristilo njegovo zborovsko udejstvovanje, tudi tu odločilna dobra volja, želja po znanju in ne v zadnji meri nadarjenost. kjer se je praktično seznanil z vodenjem glasov in smiselno uporabo kompozicijskih sredstev. Danes imajo Korošci v Kernjaku verziranega voditelja zborov in pristnega ljudskega skladatelja, ne pokvarjenega po tujih vplivih, ki sklada kakor mu srce velewa: preprosto, toda iskreno in domače, ker se zaveda, da na ta način najbolj koristi svojemu narodu.

Tako piše o njem priznan glasbeni kritik. Od takrat sta minili že dve desetletji, Kernjak je med tem časom ustvaril vrsto novih del, raznih priredb narodnih pesmi in izvirnih skladb na lastno besedilo. Vendar je in ostane najvažnejše področje Kernjakove ustvarjalnosti narodna pesem. Slovensko pevsko kulturo je obogatil s celo vrsto ljudskih pesmi in s pestrimi venčki, kot že omenjeno, otel je pozabi mnogo narodnega blaga — narodnih pesmi.

Prva zbirka Slovenskih koroških narodnih pesmi je izšla v Ljubljani leta 1937, izdal in založil jo je Klub koroških Slovencev; del njegovih pesmi je izšel v Zborniku koroških pesmi leta 1948; druga samostojna zbirka „Koroški napevi“, zbirka judskih pesmi in pesmi v ljudskem duhu je izšla leta 1958, založil prosvetni servis.

Pavle Kernjak je bil v času med obema vojnama referent za petje pri SPZ, nekaj časa pa tudi okrožni pevovodja za pevsko okrožje Gure. Vsa leta svojega glasbenega udejstvovanja je bil svojim zborom, ki jih je vodil, verziran, uspešen pevovodja. Nepopustljiv v študiranju pesmi, dosleden v izvajanju je žel vedno uspehe. Po drugi svetovni vojni je bil dolga leta centralni zborovodja. Že v času med obema svetovnima vojnama ter po drugi svetovni vojni je s pevskeimi zbiri in s centralnim pevskeim zborom gostoval v vseh večjih krajih Slovenije, pa tudi v Zagrebu in Beogradu, na Dunaju in na Gradiščanskem ter seveda na naših domačih tleh. V Celovcu je pri centralnih prireditvah nastopil večkrat.

Za vso svojo dejavnost je bil Pavle Kernjak že ob 50-letnici Slovenske prosvetne zveze odlikovan z Drabosnjakovim priznanjem. Za njegovo 70-letnico pa so pripravili naši pevski zbiri v okviru centralne prireditve SPZ koncert njegovih del v Domu glasbe v Celovcu. Ob tej priliki je bil odlikovan z dosedaj najvišjim odlikovanjem, ki ga morejo doseči glasbeni amaterji, z Gallusovo plaketo. Ta koncert so naši pevski zbiri v jeseni ponesli v celoti v Maribor.

Pavle Kernjak pa še ni star! Njemu se leta ne poznajo. Pravi, da se v svojem življenju nikoli ni tako dobro počutil, kot sedaj. Še ustvarja, še sedi za harmonijem, zbira glasove, uglaša akorde in jih spravlja na papir. Najsrečnejši pa je med svojimi „Cicibani“, svojimi vnuki, katerim posreduje nauke svoje matere, kako je treba ljubiti materin jezik in mu ostati zvest, kakor mu je tudi sam ostal zvest kljub težkim časom v življenju.

Radovan Gobec

se je rodil 1. junija 1909 v Pogradu pri Ilirski Bistrici kot četrti sin posojilniškega uradnika Dragotina Gobca in Neže, roj. Viternik iz znane Šuštarjeve družine iz Šmihela pri Pliberku, sestre pokojnega šolskega ravnatelja Luke Viternika, ki je nazadnje služboval v Globasnici in tam umrl. Oče pa mu je bil Štajerc.

Osnovno šolo je Gobec začel obiskovati v Celju, nadaljeval jo je v Šmihelu pri Pliberku na Koroškem, ker se je med prvo svetovno vojno nekaj časa nahajal pri svojih sorodnikih. Zadnji razred je zopet dovršil v Celju. Tam je obiskoval in dovršil nižjo gimnazijo. V Mariboru se je vpisal na učiteljsko ter leta 1928 tam maturiral. Po enoletnem čakanju na službo je dobil mesto učitelja v Grižah pri Celju. Leta 1934 ga je pridobilo Laško, odkoder je bil leta 1937 premeščen zaradi svojega naprednega političnega prepričanja od takratnega nasprotnega režima v gorsko vasico Henino pod goro Lisco. Leta 1939 je bil na lastno prošnjo premeščen kot šolski upravitelj v bližnji Jurklošter. Tu ga je zatekla druga svetovna vojna in ostal je brez službe.

V Narodno-osvobodilni borbi je začel delovati l. 1942 na Kozjanskem, kjer je leta 1944 vstopil še kot borec v Kozjanski odred. Tu je bil politični delavec, okrožni šolski nadzornik in propagandist. Istega leta so ga odpoklicali kot vodjo glasbene ekipe IV. operativne cone v Zgornjo Savinjsko dolino.

Po osvoboditvi je bil najprej načelnik Ljudske prosvete za Celjsko okrožje, v decembru 1945 pa je bil na lastno prošnjo premeščen v Ljubljano kot učitelj glasbe na IV. gimnazijo. Tu se je vpisal na Akademijo za glasbo, vzporedno pa je služboval na MLO Ljubljana-Moste, odtod pa je bil premeščen k Ljubljanskemu festivalu kot direktor zavoda. Vzporedno je honorarno predaval na Pedagoški akademiji, od leta 1964 pa je njen redni profesor.

Prvo srečanje z glasbo sega v Celje, kjer je obiskoval šolo Glasbene matice. Svoje glasbeno znanje si je razširil na učiteljski, kjer je že vodil pevski zbor, tamburaški

zbor in kjer so nastali njegovi kompozicijski prvenci (mladinski spevoigri V bratskem objemu in Pomladne cvetke, opereta Beg iz Harema ter nekaj zborov). Poleg glasbenega pouka, ki ga je na učiteljskiču sprejemal od profesorjev Druzoviča, Berrana in Bervarja, se je redno izpopolnjeval po pismeni poti z Emilom Adamičem in Slavkom Ostercem, najkoristneje pa je nanj vplivalo večletno sodelovanje v zboru Glasbene matice (dirigent Hladek-Bohinjski, Vasilij Mirk in Topič).

Po učiteljskiču je v Celju več let po vrsti komponiral glasbo za sokolske proste vaje in bil tudi sam uspešen telovadec ter glasbeni vodja Celjske sokolske župe.

Službovanje v učiteljski službi mu je omogočilo stik z mladinskimi in odraslimi zbori, z dramatičnimi društvi in orkestri, ki jih je ustanavljal, vodil, zanje komponiral, igral, režiral ter prirejal koncerte, turnee, predstave in množične nastope. Tako so nastale operete Hmeljska princesa, Planinska roža in Habakuk; mladinska spevoigra Kresniček; glasba k igram Dušica, Trnjulčica, pevski skeč Kuga, Dvoboj med malim in velikim; vrsta pevskih zborov za mladinske zbore (zbirka Mladina poje domovini), za zbore odraslih, nekaj samospევov ter drama Slepec. Za mnoge skladbe, posebno pa za operete si je sam pisal tudi besedila. V tem času je obiskoval dvomesečni zborovski tečaj na glasbeni šoli Stankovič v Beogradu ter bil član učiteljskega pevskega zbora Emil Adamič, kateremu je bil pred koncem (1939) tudi korepetitor in razmnoževalec not.

Z nastopom okupacije je njegovo kulturno delo na zunaj navidezno utihnilo, na znotraj pa se je pripravljalo na njegov največji spev, posvečen svobodi, obnovi, izgradnji in domovini. Po prvi pesmi Rdečearmejcem je zdaj že kot pripadnik Kozjanskega odreda napisal in uglasbil še pesmi Bohor žari in veličastno Pesem o svobodi, v Savinjski dolini pa Moj očka je v hosti partizan, Slovensko pesem, skeč Partizana pa ne ter scensko glasbo k Hajdukovi oporoki. Napisal je še dramo Komisar Janez in kuplet Kako sem postal partizan.

Po osvoboditvi se je — kakor že omenjeno — vpisal na Akademijo za glasbo v Ljubljani in si pri profesorjih Blažu Arničju ter Danilu Švari pridobil globlje strokovno znanje. V čas tega študija spadajo dela: Slovenska plesna suita, Mladinska simfonija, kantata Osvoboditeljem, glasba k več igram ter vrsta pevskih zborov za odrasle in mladino, med katerimi so posebno znane njegove množične pesmi Mladi bataljoni, Lepo je v naši domovini biti mlad, Pesem mladine in druge ter nekaj samospევov in priredb narodnih pesmi.

Po končanem študiju sklada profesor Radovan Gobec s kompozicijskim znanjem, vendar pa se v njegovih skladbah zelo rad drži ljudskega tona in se močno ozira na zmogljivosti amaterskih pevskih sposobnosti. To pa je pripisati dejstvu, da se je vključil v delo že zelo zgodaj z našimi zbori, primerno svojemu službovanju, raztresenimi po domala vsej Sloveniji. Iz tega bogatega pesemskega zaledja je pričel počasi obdelovati njivo naše zborovske kulture in vsrkal vase vso lepoto in ljubezen do slovenske pesmi ter jo ohranil do danes kakor tudi njeno značilnost. Sam se k temu tako izpoveduje: „Mene je življenje že v mladosti postavilo v sredino slovenske socialne značilnosti, to je med podeželsko-delavsko ljudstvo, kjer sem kot učitelj in zborovodja brez izdelanega načela začel pisati svoje prve skladbe, ki so „dišale po ljudstvu“. Ker me je tudi nadaljnja življenjska pot neprestano vodila med ljudstvo — kjer sem se počutil vedno ugodno — sem verjetno ne zavedajoč se — z vsem svojim delom rasel z njim in zanj. Tu sem črpal navdih za svoja dela kot verjetno tudi slog, o katerem nisem nikdar razmišljal. Bil sem pač iskren do družbe, ki me je obdajala tako v motivih kot slogu.”

Ustvarjalni slog Radovana Gobca se od prvega spoznanja umetniškega poslanstva ni kaj dosti spreminjal in ostal zato do danes vsaj kar zadeva tehnično ali stilno značilnost skoraj nespremenljiv. Ta značilna poteza ni dokaz skladateljeve izrazne ozkosti, pač pa prej skrbna in osmišljena ustvarjalna volja, ostati v mejah lahke dostopnosti. Njegova formulacija o tem vprašanju, kar zadeva odnose sposobnosti z vsem stilnim različjem, je dokaj kratka, zato pa tembolj natančna in odkrita: „Strokovni in sistematični študij kompozicije je vplival na določeno spermemo mojega zvočno izraznega sveta v tem smislu, da se je kompozicijska tehnika obogatila in poglobila, kar je povzročilo hkrati povečane izvajalske zahteve in s tem zožen krog izvajalcev. Na drugi strani pa sem prepričan, da sem ostal v razumljivosti in pristopnosti vseeno iskren, čeprav se je moj osebni razvoj dvignil nad predštudijsko fazo ustvarjanja. V eksperimentiranju se nisem nikdar spuščal in glasbeni avantgardist za vsako ceno tudi nisem bil nikdar, ker menim, da to ni značilnost našega ljudskega povprečja.“

Po študiju so nastopila njegova najbolj plodna leta. Nastala so dela: opera Tremerski dukat, kantate Svobodna zemlja, Njegovo ime je legenda, Rdeča kantata, mladinske kantate Narodni praznik, Dobro srečo domovina, Poslednja rožica in Kollednica; okrog 30 zborov za odrasle, okrog 25 zborov za mladino, okrog 15 množičnih pesmi ter okrog 30 raznih priredb narodnih pesmi in revolucionarnih pesmi raznih narodov. Skupno število njegovih večjih skladb (instrumentalnih ter vokalno-instrumentalnih) je 29, krajših skladb (zborov in priredb) pa ima okrog 170. Od vseh skladb je komponiranih na domoljubno tematiko okrog 100, ostalo pa odpade na drugo tematiko.

K odločitvi za kantate pravi on: „K ustvarjanju kantat sta me vodili izredna množina in dramatičnost vojnih dogodkov, ki kliče ustvarjalce k obdelovanju. V kantati sem našel najprimernejšo obliko in možnost, da izkoristim arhitektonsko bogastvo in izrazno pestrost tako liričnih kot razburljivih občutij, ki se rojevajo ob najnežnejših in najokrutnejših scenah te dobe v slovenski zgodovini.“

Profesor Radovan Gobec je znan tudi kot zborovodja. Vodil in deloma ustanovil je mladinske zборе in odrasle zборе križem po Sloveniji, Celju in Ljubljani ter občasno pri raznih tečajih, vojakih in drugod. Posebne uspehe je dosegel z zbori „Matija Verdnik“, Akademskim pevskim zborom „Tone Tomšič“ — 12 let — ter Partizanskim invalidskim pevskim zborom, ki ga vodi že 15 let. Z nekaterimi zbori je na mnogih tekmovanjih dosegel prva republiška in vidna zvezna mesta. Imel je gostovanja po Franciji, Avstriji (tudi pri nas na Koroškem), Romuniji in Italiji, Nizozemski, Dem. rep. Nemčiji. Jugoslavijo pa je prepoval z zbori križem kražem. V radiu stalno nastopa in ima s Partizanskim invalidskim pevskim zborom posnetih na ploščo 20 pesmi. Temu zboru je bilo dodeljeno letošnje priznanje „Red zaslug za narod“ z zlato zvezdo, ki je v ponos ne le zboru, marveč tudi njegovemu dolgoletnemu dirigentu.

Radovan Gobec je znan kot najvidnejši organizator in vodja največjih množičnih zborovskih manifestacij med katerimi so posebno znani nastopi okrog 1000 pevcev v Velikih Laščah, Celju in več nastopov v Ljubljani; največja pa sta oba monsterkoncerta na Ostrožnem pri Celju — 1954 — okrog 2300 pevcev, ter leta 1961 v Ljubljani ob 20-letnici ljudske vstaje okrog 3000 pevcev.

Gobčeve skladbe so izšle v mnogih samostojnih zbirkah in skoro v vseh glasbenih revijah.

Prof. Gobec je urejeval mladinsko glasbeno revijo „Grlico“ osem let. Je član uredniškega odbora „Naših zborov“. Spisal je mnogo pedagoških in strokovnih

člankov, kritik in ocen ter pedagoško knjigo „Metodika zborovodstva“, uredil je partizansko pesmarico „Naša partizanska pesem“, zbirke „Vstani mladina“, „Domači zvoki“ in več manjših pesmaric za razne proslave. Kot pedagog je predavatelj na raznih glasbeno-pedagoških tečajih in na Pedagoški akademiji. Delo zadnjih nekaj let je posvečeno pretežno mladini:

1. Kot profesor na Pedagoški akademiji vzgaja glasbene kadre za osnovne šole in za ljudsko prosveto;
2. Je redni predavatelj za zborovodstvo in dirigiranje na vseh dosedanjih glasbeno-pedagoških seminarjih Celjskega festivala (Velenje 3, Celje 1, Gornji grad 2, Krško 2, Crikvenica2), ki so namenjeni učitelstvu osnovnih šol;
3. Je stalni član odbora, tekmovalnih žirij in organizacijskega odbora Celjskega festivala mladinske glasbe, ki je namenjen razvoju in dvigu mladinske zborovske glasbe;
4. Je skladatelj pretežno mladinskih skladb, ki so v večini njegovega opusa;
5. Kot dirigent Partizanskega invalidskega pevskega zbora, ki se je v zadnjem času usmeril v prenašanje tradicij NOB mladini, dirigira letno povprečno po 8 do 10 koncertov šolski mladini;
6. S predavanjem „Partizanska glasba“, opremljena s 60 diapozitivi in 40 glasbenimi primeri gostuje po osnovnih šolah in seznanja mladino z borbena pesmijo;
7. V zadnjem letu je tudi honorarni predavatelj na Akademiji za glasbo v Ljubljani, kjer predava na Pedagoškem oddelku predmet zborovodstvo, pertiturno igranje in spoznavanje zborovodske literature.

Do sedaj največje skladateljsko delo pa je partizanska opera „Kri v plamenih“, ki jo je letos končal in je pravkar v tisku.

Njegovo delovanje kot glasbeni pedagog in ustvarjalec pa se ni omejevalo le na ozemlje v mejah Jugoslavije. Srečali smo ga že na zamejskem Primorju, premnogokrat pa med našimi slovenskimi pevci na Koroškem. Naša Slovenska prosvetna zveza je zvedela za njegove visoke glasbene kvalitete pa ga je naprosila za pomoč pri izgradnji po 2. svetovni vojni zrahljanih pevskih zborov na dvojezičnem ozemlju. Ni odrekel, temveč prišel, ugotavljal stanje, pomagal urediti, zgraditi in vežbati zборе. V skupnem mešanem zboru je leta 1952 v celovškem gledališču tudi nastopil. Od leta 1958 redno prihaja k nam kot vodja naših seminarjev za pevovalce in pevce. Rad prihaja na Koroško, saj jo ljubi, ker je sam del Koroške ter ves „diši“ po njej. Za vso to svojo nesebično požrtvovalnost v delu za izgradnjo naših zborovodij in za zasluge v delu za čim večji procvit naše pevsko prosvetne dejavnosti je bil od SPZ odlikovan z „Drabosnjakovim priznanjem“. Doma v Jugoslaviji pa je bil deležen večjih državnih ter ljudskoprosvetnih odlikovanj.

To je bežen prerez vzpona tega glasbenega velikana ter njegovega dela, ki je povzeto iz raznih virov ob priliki njegove 60-letnice rojstva. Vemo pa, da je še mnogo del, katerih ni nihče niti sam beležil. Vemo tudi, da še peresa in notnega papirja ni odložil in bo ob 70-letnici bilanca njegovega glasbenoprosvetnega dela še bogateja.

Srečanje

Ce se dva Korošca srečata kje v tujini, je to za oba navadno velik dogodek. Korošcev je malo in Korošci navadno ne hodijo veliko po svetu. Lokalni patriotizem je med Korošci še huje razvit kakor pri drugih ljudstvih. Tega je seveda veliko kriva naša vzgoja. Mi Korošci si domišljamo, da smo boljši ljudje kakor so drugi. Dalje smo vsi prepričani, da smo sinovi najlepše dežele na svetu. Naš svet je zaprt z visokimi gorami, njihova predgorja pa so pokrita s širokimi črnimi gozdovi, ki dajejo deželi svojo čudodelno, črnikasto barvo. Med planinami je veliko jezer, ki imajo zelenkaste vode in ki neprestano nekaj prisluskujejo. Po dolinah se penijo bogate reke, ki si utirajo pot proti vzhodu, samo proti vzhodu. Naše podjunsko in naše celovško polje pa je tako bogato in tako košato, da se ti zdi kakor brezmejna poljana, kjer se stekajo ravnine vsega sveta.

Resnica je, da je koroška dežela lepa in da je zategadelj tudi v tujini ni lahko pozabiti. Toda človeško srce ne ljubi samo lepih domovin. Makedoncu se zdi jo njegove puste in dolgočasne gore najlepše na svetu, Arabec ljubi svoje peščene puščave, Rus svoje večne ravnine in Eskim svoje večne noči. Ljubezen do rodne zemlje nima torej z lepoto dežele prav za prav nobenega opravka in ima mnogo globokejše korenine.

Koroška domovinska ljubezen ima pa še neko drugo ozadje, ki nas že stoletja veže na to deželo in ustvarja neko čustveno skupnost. Tega Slovenci drugod nimajo, oziroma imajo le od starih tujih oblastnikov privzgojeni provincionalizem. Kaj je to? Na Koroškem se je v šestem stoletju spočela prva slovanska državna tvorba. Kake starejše menda naša zgodovina ne pozna. Ljubezen na-

ših prednikov do svoje koroške domovine je že od takrat zrasla v tisto veliko čustvo, ki še danes živi, ko je koroška državnost že davno prenehala živeti. Tega čustva so se pozneje polastili tudi tuji oblastniki dežele, nemški priseljenci, in ga vsadili v srce vsega prebivalstva ter ga izkoristili proti pravici starega prebivalstva, proti koroškim Slovencem.

Koder koli sem hodil po svetu, sem vedno iskal koroških rojakov. In kadar sem katerega srečal, je bil zame praznik. Tudi za časa fašističnega gospodarstva nad Evropo nisem prenehal s tem iskanjem.

Ko je Hitler razdelil Slovenijo na dva dela in jo pregradil z visokim plotom, smo o Koroški malokaj slišali. Bali smo se za Korošce, da bi preveč ne zapadli fašizmu in bali smo se za tiste, ki so ostali zvesti Slovenci, da bi jih fašizem ne iztrebil. Čez koroško deželo je legel zagoneten molk.

Nekega dne so me iz ljubljanskih zaporov gnali vklenjenega v Begunje na Gorenjskem. Čeprav sem šel v negotovost, sem bil tega vendar zelo vesel: Begunje so bile takrat zbiralni zapori tudi za Koroško in upal sem, da bom zdaj dobil pravo sliko o razmerah na Koroškem. Zakaj, zapori so bili vedno verna slika stanja v eni ali drugi okupirani deželi. Na hodniku pred pisarno zaporne komande sem moral dolgo čakati. Naposled je iz pisarne stopil neki civilist in me gledal kakor medveda. Tedaj sem mu rekel, ali smem, dokler čakam, kaditi cigareto.

„Kadi, najbrž bo to tvoja zadnja cigareta“, mi je rekel neprijazno in se potem odstranil.

Po obrazu in po izgovorjavi sem vedel, da imam Korošca pred seboj. Sodil sem, da bi mogel biti nekje od Beljaka doma in da je lahko še Slovenec. Takrat še nisem vedel, da me je prišel gledat sam komandant begunjskih zaporov, neki Glanzer, ki je bil celo slovenskega rodu. Imel sem vzrok, da sem se za-

misli. Koroška dežela je torej dala človeka, ki je stal na čelu Begunj, tega morišča, ki so dale nad tisoč talcev v Drago. Kje je ostala tista naša toliko opevana dobrodušnost?

Potem so me zaprli v bunker številka sedem. Begunjski bunkerji so bili mučilnice in postnice. V njih je zmirom pel bič, so tolkli škornji, so ščipale klešče. Drugih glasov skoraj ni bilo čuti, kakor odmevi udarcev in padanja po tleh. V bunkerjih se je malo jedlo. Večinoma so bili v bunkerjih jetniki vklenjeni, nekateri cele mesece. Nekateri so sčasoma zblazneli in so si potihoma prepevali.

Bil sem strogo ločen od drugih jetnikov in še videti ni bilo mogoče nikogar. Moje upanje, da bi se tukaj srečaval s Korošci, mi je bridko splavalo po vodi. Toda tudi v tej osamljenosti sem le srečal nekaj svojih rojakov.

Nekega dne sem že srečal prvega Korošca. Pri meni je stražnik menda vsakih pet minut pogledal skozi linico v vratih, da bi videl, kaj delam. Večinoma pa so stražniki ta posel opravljali zelo površno in komaj opazno. Nekega jutra pa je službujoči stražnik porinil cel obraz v linico in me dolgo opazoval. Čakal sem, kaj bo.

„Ti si Korošec?“ me je vprašal čez nekaj časa.

„Korošec, kakopa. Vedno sem bil in bom vedno ostal!“ sem mu odgovoril, ker sem mislil, da morebiti išče kakih stikov.

„Mene je sram, da si Korošec. Kako je mogla koroška mati roditi takega izdajalca? Fej te bodi!“ mi je zabrusil skozi lino. Pri tem se je njegov obraz sovražno nakremžil. Potem je pljunil skozi odprtino in jo ježno zaprl.

To je bilo moje drugo srečanje s Korošcem v Begunjah. Kmalu nato pa sem imel priložnost spoznati še tretjega Korošca. Že koj prve dni sem slišal, da leži v celici številka devet neki Korošec, ki je bil že dolgo časa tam in je bil posebno trdovraten. Ničesar niso mogli izsiliti iz njega, akoprav so si na

vse moči prizadevali. Mučili so ga in postili so ga neprestano. In nekega dne so se ga spet lotili. Čul sem kako je padal bič, kako so škornji zamolklo udarjali v telo. Jetnik je stokal, dokler ni vse skupaj utihnilo in se koraki mučiteljev niso izgubili po tesnem hodniku. Gredoč je eden mučiteljev, najbrž tudi Korošec, na ves glas vpil:

„Taka svinja pa Korošec! Sramoti vso Koroško. Ta živ ne bo prišel iz bunkerja, to mu jamčim jaz!“

Drugi dan je bilo v bunkerju številka devet tiho. Ko sem vprašal stražarja, nekega dobrodušnega, postaranega Dunajčana, je ta nakremžil obraz v zagonetne poteze, odgovoril mi pa ni nič. Tretji dan pa se je iz tega bunkerja zaslislalo tiho petje. Najprej nisem mogel razložiti, kaj poje, potem sem pa počasi razložil, da poje poltiho, sam sebi: „Nmaj črez izaro...“

Ko je tisti dunajski stražnik spet enkrat pogledal skozi linico, sem ga hlastno vprašal, kaj je v bunkerju številka devet. „Tisti jetnik lje zblaznel. Konec je z njim. Tako delajo z njim že ne vem kako dolgo. Če bi ne bilo nas Dunajčanov, bi ga že zdavnaj od lakote bilo konec. In to delajo Korošci med seboj,“ mi je odgovoril stražnik.

Kar zadovoljen sem bil, da je zaprl linico in se odstranil dalje po hodniku. Skoraj me je postalo sram, da sem Korošec. Zakaj si Korošci toliko domišljujemo, da smo boljši od drugih ljudi? Toda tega občutka sem se hitro otrese. Jetnik bunkerja številka devet mi je dokazal, da naša koroška zemlja ni ostala mrtva v boju zoper fašizem, da se tudi na Koroškem duhovi delijo in da pošteni Korošci stopajo na stran slovenskega naroda. To spoznanje je bogato odtehtalo vse druge neprijetnosti. V Begunjah sem lahko vsak dan bil priča našega velikega prerojenja. Vedno so prihajali novi transporti jetnikov od juga in od severa. Ti so prihajali iz vasi in iz gozdov. Čeprav sem bil osamljen, so novice vendar prodrle tudi do mene.

Tako je prodiralo do mene tudi petje talcev, ki so jih zvečer zapirali v posebno celico, od koder so jih drugo jutro gonili v Drago. Včasih je to petje odmevalo vso noč.

Dolgo so bili iz Koroškega jetniki le Slovenci, zato je bilo tem bolj čudno, ko so nekega dne pripeljali v ječe koroške Nemce. Tisti, ki mi je prišel povedat, je dejal:

„Sedaj ne bo več dolgo trajalo.“

„Kaj pa je takega,“ sem se čudil.

„Nemce so pripeljali iz Koroškega, vmes je tudi neka ženska. Prave Nemce, ti rečem.“

„Kaj pa pravijo?“

„Pravijo, da so pristaši Osvobodilne fronte in da so imeli zveze.“

„Ni hudir! To je zanimiva stvar.“

Bila je res zanimiva stvar. Za Slovence je bilo to veliko zadoščenje. Fašizem se je jel razkrajati tudi na samem Nemškem. Stvar gre naprej, treba je samo vzdržati, vzdržati in še enkrat vzdržati, pa bo prišel naš dan.

Nekega dne so me nenadoma odpeljali iz Begunj v Berlin na gestapovsko komando. Takrat sem po dolgih letih spet videl mojo Koroško, videl sem Celovec, videl sem Vrbsko jezero. Ob mojem prihodu so popolnoma izpraznili celovski kolodvor. Ljudje so si mislili, da bo prišel velik transport kdo ve od kod, pa sem prišel le jaz z ubogim svežnjem pod pazduho. Ko smo se peljali ob Vrbskem jezeru, je bilo prekrasno vreme. Iz vodovja so se dvigale lahne jesenske meglice in se topile pod soncem. Ob tem pogledu me je spet zgrabilo pri srcu: da, lepa je ta dežela, to je res. Zanj se izplača trpeti in tudi umreti.

Na gestapovski komandi v Berlinu sem bil menda dva meseca in tukaj nisem srečal nobenega koroškega rojaka. Tu je bilo samo petdeset jetnikov iz vseh krajev sveta, ki so bili večinoma vkle-njeni v svojih celicah. Ti zapori so bili kratkomalo dobavnica za nemški Volks-gericht, ki je ljudem sekal glave. Pet

dni v tednu so nas hranili s smrdljivo prusko kolerabo. Takrat je po vsem okraju strahovito smrdelo. V gornjih nadstropjih je imel svoje urade minister Himmler. Ta je prihajal le dvakrat na teden v pisarne in to tista dva dni, ko niso kuhali pruske kolerabe. Čez dva meseca so nas Anglo-amerikanci dvakrat zaporedoma zbombardirali in nam zasuli areste. Kar je ostalo jetnikov živih, so jih spravili v taborišče Sachsenhausen severno od Berlina, v taborišče z nad petdeset tisoč sužnji.

V tem taborišču je bilo zelo malo Slovencev in sploh jetnikov iz južnih krajev Evrope. Ali nenadoma sem tudi tukaj naletel na Korošca. To je bil neki na pol kriminallec, ki je že menda šest let sedel v taborišču. Po zasedbi Avstrije po Hitlerju je za težak denar spravljal čez mejo v Jugoslavijo dunajske žide in bil pri tem poslu prijet. Bil je skrahiran trgovec, nemčur in doma iz Podjune. Njegovi sojetniki ga niso marali in so ga imeli za umazanca. Toda če živiš daleč v tujini in še celo v taborišču, ti pride prav tudi vsak rojak, ki po tvoje govori. In tako sva ostala v zvezi ves čas mojega bivanja v tem taborišču.

Dolgi so bili meseci našega nečloveškega bivanja v Sachsenhausnu. Z domovino ni bilo nobenih pravih zvez, ker ni bilo novih transportov od juga. Bili smo dobesedno odrezani od našega sveta. In glej, nekega dne sem preko našega Korošca iz Podjune dobil vpogled v naše razmere na Koroškem. Nekega dne pride ta k meni in pravi:

„Ti, jaz sem dobil pismo od svoje sestre, ki ga pa nikakor ne razumem, akoprav razumem vsako pisano besedo posebej. Mogoče mi ti moreš raztolmačiti, zakaj prav za prav gre?“

Sestra, o kateri mi je že prej pravil, da je v pisarni pri gauleiterju Rainerju in je bila torej zanesljiva hitlerjanka, mu je pisala, da življenje na Koroškem ni več prijetno. Vedno letajo lastovke sem in tja. Iz Podjune se je preselilo trinajst kmetov v Trnjo vas pri Celovcu, kjer je

že tako velika stanovanjska stiska. Tožila mu je tudi, da letos ne more na dopust, ker v Podjuno vedno hodijo na obiske sorodniki teh trinajstih kmetov in motijo mir. Nazadnje mu je celo pisala, da naj bo kar tiho, kjer je, kajti tam ima vsaj svoj ljubi mir.

Moj znanec seveda ni mogel razumeti, kaj vse sestra hoče. Bil je že šest let odtrgan od domovine in ni imel pojma, kaj se pri nas doma godi. Zame so bile stvari jasne ko beli dan. Iz Podjune so trinajst koroških Slovencev spravili na oni svet in jih pokopali na pokopališču v Trnji vasi pri Celovcu. Njegova sestra si ne upa domov na dopust, ker se boji partizanov, ki hodijo po Podjuni in izprašujejo fašistom vest.

Zame in za vse Slovence, ki smo bili takrat v Sachsenhausnu, je bila to prekrasna vest, ker nas je prepričala, da je naša borba segala tudi že v samo srce Koroške. Dolgo časa smo potem Slovenci živeli od te vesti.

V začetku leta 1945 so me predstavili iz Sachsenhausna v taborišče Mauthausen ob Donavi na Gornjem Avstrijskem. Poslali so tja dva tisoč židov in šest komunistov za plinsko celico. Na takem transportu človek skoraj ne more od veselja vriskati, vendar moram reči, da sem bil te preselitve vesel, ker sem vedel, da bom v Mauthausnu srečal veliko Slovencev in tudi Korošcev. Spet bomo bliže naše domovine. In res se je moje pričakovanje stotero izpolnilo. Tam so bili celo moji ožji rojaki. Vedno in vedno so prihajali novi transporti iz naše domovine in nas sproti obveščali, kaj se godi doma. Te novice so nam dajale novega upanja, da naša stvar dobro teče dalje in da ne bo treba dolgo čakati na svobodo. Vrh tega smo z našim transportom imeli še to srečo, da nas niso zažgali, ker je takrat v Mauthausnu že primanjkovalo premoga, poleg tega pa je večina transporta tako od gladu poginila, kar je bilo za fašiste vsekakor ceneje.

Prvi Korošec, ki sem ga srečal v Mauthausnu, je bil visok in lep fant.

„Od kod si pa ti doma?“ sem ga pobaral.

„Jaz sem pa iz Podjune doma,“ mi je rekel ves radosten. Veselilo ga je, da je srečal Korošca, rojaka. To je bil prvi Korošec.

In potem mi je pripovedoval svojo storijo. Najprej je sedel nekaj mesecev v Celovcu. Tam so ga gonili v klet in mu kazali napravo za sekanje glav, tnalo in velik žleb za odtekanje krvi ter veliko mesarsko sekiro. Bilo je še vse krvavo. Tudi on je moral večkrat položiti glavo v tisti krvavi žleb in gestapovec je nad njegovo glavo mahal s sekiro. „Tako ti jo bomo oddrobili, če ne poveš vsega, kar veš,“ so mu grozili.

On ni povedal nič in je zdaj v Mauthausnu.

Potem sem srečal drugega Korošca in ko sem ga pobaral, od kod je doma, mi je s ponosom odgovoril:

„Jaz sem Blekovčan.“

„Blekovčan, onstran Drave doma?“

Človek bi takega rojaka kar objel.

„Zakaj pa si tu?“ sem ga pobaral.

„Zveze sem imel.“

„S kom?“

„No, z ljudmi, s kom pa naj bi jih imel,“ mi je odgovoril.

K njemu so hodili ljudje čez Dravo in zdaj sedi že pol leta v tem taborišču.

Kmalu nato sem srečal tretjega Korošca in ko ga pobaram, od kod je on doma, mi je ponosno odgovoril:

„Jaz sem pa Celovčan!“

„Iz mesta?“

„Iz predmestja, iz Šempetra.“

„In si ti Slovenec?“

„Menda ja.“ In zopet sem videl dve vrsti belih zob.

„In zakaj sediš?“ sem ga spraševal dalje. Človek od veselja ne more nehati z izpraševanjem.

„Zveze sem imel.“

„S kom?“

„Z ljudmi, s kom pa!“

To so bila krasna odkritja. Torej gre naša stvar tudi že čez Dravo. Prodrla je že v sam Celovec. Fantje so mi pripovedovali o razvoju dogodkov na Koroškem, o tem, kako vedno več ljudi gre v hribe in kako je vedno več ljudi za nas.

Taka srečanja človeka dvignejo in potem ti postane vseeno: ali boš doživel ali pa ne boš doživel, naša stvar bo zmagala.

Potem je prišla svoboda. Prve dni meseca maja 1945 se je zrušil tretji rajh. Naše taborišče je bilo zadnje osvobojeno. Pred osvoboditvijo so ga fašisti še napolnili z begunci in sužnji drugih taborišč, s katerimi so bežali od vseh krajev v zadnje zatočišče. Zver ni hotela izpustiti svoje žrtve iz krempljev.

Tiste dni je v taborišču kosila smrt. Fašisti so imeli načrt, da bi vsaj večji del jetnikov pred svojim porazom poslali v plinsko celico, toda tega niso utegnili, ker so imeli polne roke drugih poslov, ki so jih komaj obvladali. Poleg tega pa so jetniki umirali o takih množinah, da so si fašisti plinsko celico in druga morilna sredstva lahko prihranili.

Tudi tiste dni sem srečaval Korošce. Nekoga dne sem šel skozi barako, kjer so

na tleh v stogih ležali jetniki in umirali. Tedaj slišim, da me nekdo kliče. Pristopil sem in se sklonil k skeletu podobnemu človeku, ki je ležal na tleh, in s katerim še nikdar nisem govoril. Skelet me je gledal z votlimi očmi in slabotno govoril:

„Ti boš preživel... ti se boš vrnil domov... jaz bom umrl...“

Take besede so grenke, zato sem ga skušal prekiniti in spraviti na druge misli.

„Ne govori, tovariš, take stvari. Tudi ti boš preživel in dočakal, verjemi mi...“

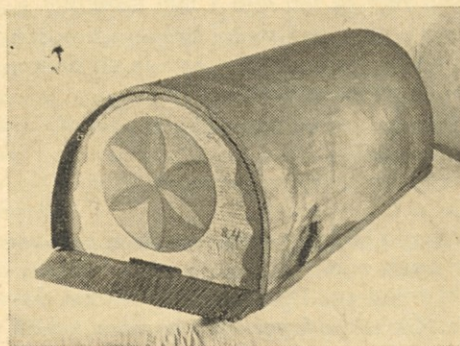
„Molči, prijatelj. Iz tega ne bo nič, jaz bom umrl, morda že v tem trenutku...“ mi je z zadnjimi močmi segel v besedo.

„Saj je vseeno, dočakali smo pa le, kar smo si želeli... To sem ti hotel povedati: ko prideš domov na Koroško, povej mojim ljudem, da nisem nikogar izdal. Zaradi mene ni nihče trpel... To povej, potem je vse dobro...“

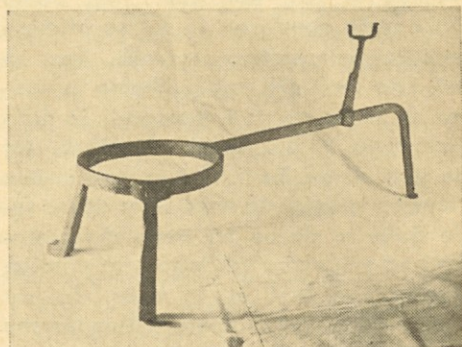
„Kje naj povem to?“ sem ga vprašal kolikor mogoče prizanesljivo.

„V Lobniku povej to... in pozdravi...“ Čez nekoliko trenutkov je bil Peter Osojnik, neznani Korošec, že med mrtvimi.

Šel sem za barako karantenskega oddelka. Prav zjutraj tistega dne je na taborišču zaplapolala zastava svobode.

Starosvetni čebelnji panj kranjič, izdolben iz debela in s poslikano panjsko končnico, ki ga je izdelal čebelar v Rožu leta 1924
(foto Jernej Šusteršič)

Trinožnik za kozice z dolgimi ročaji, ki jih drži dvorogelni pokončni držaj.
(foto Jernej Šusteršič)

ZMAGALI BOMO

Po hudih borbah na llovi gori smo se morali zaradi silne premoči umakniti. Prav za prav se niti umaknili nismo, le skrili smo se, saj smo čepeli le kakih tri sto metrov pod cerkvijo v gostem smrekovem gozdu. Bili smo popolnoma obkoljeni od vseh strani. V gozdiču se je nahajal štab divizije, vsa komora z mulami, malo dlje so ležali borci Cankarjeve brigade in Ljubljanske brigade — ter sedemnajst težko ranjenih. Prebiti se nismo mogli, ker je bil spodaj na cestah okoli in okoli zid tankov in nekaj tisoč nemških pešakov. Sovražnik nas je sicer slutil v tem delu gozda in nas je vztrajno zasipal z minami. Še danes ne morem razumeti, da ni izrabil našega obupnega položaja. Bili smo mu na milost in nemilost izročeni. Seveda bi se branili, kajpak, tolkli bi se na življenje in smrt, toda da bomo takrat tako poceni odnesli svoje kože, si ni nihče mislil. Takrat je med nami kraljevala poslovice: Partizan ima srečo! Tokra smo jo zares imeli veliko, veliko srečo!

Ležali smo na trebuchih in tiščali glave v zemljo. Čez nas so švigale dumdumke in so pokale med vejevjem smrek, kakor da bi nešteto rok lomilo suhe veje. Spodaj na cesti smo slišali rožljanje tankov in rezke šive brzostrelk, pred nami pa so se razletavale mine. Iskale so nas vsepovsod, na levi, na desni, za nami, kakor da bi zlohotni, grabežljivi prsti velikanske dlani vedno bolj stiskali pesti okoli nas. Prst in drobci železa so frčali po zraku, iveri in razstreljeno kamenje, in pošastno je odjekalo po gozdu, posebno tedaj, kadar je udarilo po nekaj min hkrati. Še nekaj hipov po eksploziji je žvižgalo in švistalo po zraku, kak zelo velik kos izstrelka pa je zafrfotal nad nami, kakor da bi velikanška ujeda s peroti tolkla ob telo.

Ko smo tako ležali vsak za svojim zaklonom in so se naše mule pasle, kakor

da ni nič hudega na svetu, ter smo gledali smrt, kako prihaja bliže in bliže in se spet odmika, smo se počasi vsi udali v nekakšno neizbežnost vsega tega. Človek je prav za prav od sile lahko miseln in na moč hitro se prilagodi vsemu. Vem, da sem prav tiste hipe mislil na tole: Pet metrov od mene se je raztreščila mina. Prst se je usula po meni. Duh po eksplozivu je puhnil iz nje. Kadar sem doma bral v kakšni knjigi poglavja iz svetovne vojne, mi je bilo tesno pri srcu in ni mi šlo v glavo, koliko strahot človek lahko prenese. Zdaj pa, ko sem sam sredi tega, vem in čutim, da je človek v vsem svojem bistvu v resnici vsega zmožen. Vsi pragoni so se v človeku ohranili. Človek še vedno z lahkoto danes ubija, požiga in ropa. Toda navzlic temu razmišljanju, ki mi je od eksplozije do eksplozije vrtalo možgane sem zavestno čutil, da je neke v vsem tem le prelomnica, in da prav mi, jaz, moj sosed na levi, moj sosed na desni, moj sin, ki leži poleg mene, moj drugi sin, ki leži nekaj metrov proč ob visoki smreki, tovariši okoli mene, borci, komandirji in komisariji, da prav mi vsi stojimo na tej prelomnici. Spominjam se, da sva se s sinom tiste hipe razgovarjala šepetaje, saj je bilo deblo smreke najin skupen zaklon:

„Na kaj misliš ta hip?“ sem ga vprašal.

„Da odnesemo glavo!“ mi je dejal.

„Torej misliš zdaj le nase, na nič drugega?“

„Nikakor ne! Brez glave sem ničerga. Kos krvavega mesa. Zmes kosti, zemlje, semenja in korenin. Pred nami pa je borba! Sovražnika je treba uničevati, zlasti pa moramo rešiti ranjence!“

Da, fant je imel prav! Misliti na glavo, da bodo lahko služile moči telesa stvari, za katero smo se podali v borbo ter vsem našim, ki so te moči potrebni. V

tem odgovoru ni bilo nikakega pomišljanja, nobenega dvoma.

Toda kako je to s prelomnico? Mar naj spet vprašam fanta? Ne to nima smisla. Pravkar je udarila mina prav blizu, ognjen plamen je ošvrknil veje najine smreke in puh mi je kapo odnesel. Nekdo je nekje pred nami pridušeno vzdiknil. Ga že vodijo. Mar je ranjen? Ne, le ob deblo ga je stisnilo in omamljen je, drugače pa živ, zdrav in cel. Smrt je šavsnila po njem, pa je zgrešila. Se že smeje. Bled je, toda lučka njegovega življenja, ki je zanihala, spet gori s polnim plamenčkom. Že se po vseh štirih plazijo na prejšnje mesto po svojo puško.

Pa vendar stojimo na prelomnici! Vse, kar je okoli mene, nad menoj in pred menoj, mi to potrjuje. Čakaj, še eno samo vprašanje stavim sinu.

„Če pogineš...?“

„Prostovoljno sem šel v borbo! Nihče me ni silil, sam sem čutil, da moram iti, prav tako kakor ti, prav tako kakor mi vsi, kar nas je tod! Vsaka borba je krvava. Ta pade, eden je ranjen, drugi odnese celo kožo. Premisli, kaj sva večraj govorila pod šotorom: To je borba dveh svetov, to ni borba države proti državi, ne naroda proti narodu. Na eni strani je zlo, sila, nadvlada, krvoločnost, uboj, ječe, prisilno delo, sužnost, požig in rop. To je fašizem. Na drugi strani pa: svoboda, sproščenost, nova rast, nov svoboden človek, delo, skupnost, ljubezen, ljudstvo. To je nov človek, ki vstaja iz te borbe. Na oni strani pred nami je prvo, na tej drugo. Rastem v novega človeka! Jaz sam ne pomenim nič. Tudi ti ne! Vsi pa smo nekaj! Če bi vsak samo nase mislil, teh ranjencev ne bomo mogli rešiti. Toda jih moramo, ker so del nas samih, ker bo brez njih vrzel v naši celoti!“

Da, to je prelomnica! Naslonil sem se na svojo puško, ki je bila pripravljena na strel, pa sem spoznaval v ognju in gromu te peklenske muzike gorja in strahot vso veličino tega trenutka. Pred na-

mi je zlo! Hudo je treba samo s hudim pokončati! Dokler si ga božal in si ga hotel z dobroto in popustljivostjo okreniti na dobro, se je potuhnil, potem pa je spet nazaj vsekali. Zavedam se, da je v puški zlo! Toda zdaj je ta puška obrnjena proti zlu, ki hoče zavojevati ves svet!

„Nič več nismo teleta!“ je dejal nena doma moj sin srdito. „Vse do te borbe smo ponižno nastavili še desno lice, če nas je vrag udaril po levem. Zdaj pa, mahni nazaj! Glava za glavo!“

Naslonil sem lice še bolj krepko ob puško. Nič več se mi ni zdela mrzla. Čakam. V njej je ogenj, ki bo požgal zlo! In tako smo se na mine že kar privadili. Prižigali smo si cigarete in se po vseh štirih plazili na obiske k znancem, ki so prav tako čepeli v zaklonih. Včasih je grmenje za nekaj minut ponehalo in so le krogle težke strojnice klestile po vejah, potem pa so spet prihrumele in peklenski ples se je pričel znova. Obiskal sem tako že vse znance in sem se splazil k ranjencem. Ležali so nekoliko pod nami v gostem smrekovju. Težko ranjeni na tleh na šotorkah, ki so bile privezane na močne kole, da smo jih lahko na ramah nosili, lažje ranjeni so čepeli ali pa ležali na tleh. Ranjenci, ki niso mogli hoditi in so bili prikovani na nosila, so se zastrmeli vame. V njih očeh je ležala ena sama velika skrb. Bili so negibni, zlomljeni, brez moči. Ne morejo se braniti, ne bežati... Okoli in okoli pa je sovražnik! Ta je v silni premoči, ima tanke, topove in letala. Domačih izdajalcev belogardistov se poslužuje kot lovskih psov. Vodijo ga skoz hoste, po poteh, ki bi jih sovražnik sam nikoli ne našel. Da, ranjenci so zaskrbljeni. Pred nami sovražnik, za nami sovražnik, pod nami cesta, po kateri hrume tanki. Okoli in okoli pravcati zid jekla in ognja.

„Grum, bum, frrr!“

Ta je vsekala tik pred ranjence. Pokrili so si obraze z dlanmi. Prst jih je poškopila. Toda niso ječali. Tovarišica

Vera, ki je bila ranjena v desno koleno zjutraj pri jurišu na llovi gori, se je obrnila proč v goščo. Potem se je njen pogled zapičil vame. Eno samo veliko vprašanje je bilo v njem.

„Kako bo tovariš...? Smo še vedno obkoljeni?“ me je vprašala. Bila je bleda in zaskrbljena.

„Nič se ne boj, ne zapustimo vas!“ sem ji dejal. „Počakati moramo noči, potem se bomo že na kak način prebili!“

Potem se je zamislila, z rokami si je obrisala pot s čela; koleno je bilo zdrobljeno, pa jo je hudo bolelo.

„Tovariš, daj mi bombo!“ me je nenadoma zaprosila.

Dal sem ji italijansko, ki je lahka, toda jo je zavrnila.

„Ne takšne. Ta je za otroke! Daj mi ono nasekano, francosko!“

Dal sem ji ono francosko, ki mi je visela ob pasu. Da, vedel sem, zakaj. Za najhujšo silo! Če bo treba le umreti... Če nas bodo pričeli napadati in jih ne bomo mogli rešiti... Nemci pobijejo vse ranjence. Tedaj smrt z lastno roko! Stisnila je bombo k sebi in se zagledala nekam daleč, kamor niso segle moje misli.

„Grum, bum, frrrr...“

Ta je raztreskala mlado smreko in iverje nas je pokrilo.

„Tovariš, daj mi cigareto!“ me je prosil tovariš, ki mu je brzostrelka prevrtala obe nogi.

„Te hudo boli?“

„Boli me le srce, ker ne morem nič več pomagati!“ mi pravi in se bolestno nasmehne. „Ampak dobro smo napravili, mi, iz Cankarjeve!“

„Da, okoli sedemdeset jih leži zgoraj na cesti!“

„Toliko...? Vidiš, tako je treba! Prvega Švaba, ki je pritekel po cesti navzgor, sem ravnal na tla, potem pa me je brzostrelka. Tovariš, kaj pa z nami? Zdaj smo vam samo v napoto!“

„Kar dobro kaže. Pogum, zanesite se

na nas!“ sem mu zatrdil, čeprav sem bil sam v velikih dvomih, kako bo z nami. Splazil sem se nazaj na svoje mesto.

Čas počasi mineva. Željno pričakujemo vsi noči. Zdaj že lep čas ne pade nobena mina v našo bližino. Mar je res, da ima partizan tolikšno srečo? Od vseh teh neštetih min, kar jih je sovražnik zmetal v našo hosto, ni bil niti eden ranjen! Iz vasi smo slišali pijano vpitje Švabov in zdaj pa zdaj kak presunljiv krik. Tudi krik otrok... Črn dim se je pričel dvigati iz vasi. Živina je žalostno mukala. Zdaj pa zdaj je prasknila brzostrelka. Krik in nato spet tesnoba. Sovražnik požiga lin kolje.

Počasi pa se je le pričel plaziti mrak iz kotanj. Toda še nihče se ne gane. Izvidniške patrole prihajajo in spet odhajajo. Že od včeraj zjutraj nismo jedli, toda nihče se ne spomni na jed. Pogledal sem komisarja Janeza. Zagonetna skrb, ki je ves dan ležala v njegovih očeh, je malce splahnela. Na odločnem njegovem obrazu sem razbral, da je načrt gotov in da se bomo vsak čas pričeli umikati.

Povelja si širijo šepetaje od ust do ust. Mulodovci še enkrat pregledajo vse vezi na samarih, obešamo nahrbtnike na rame, postavljamo se v kolono. Izvidniška patrola, zaščitnica. Ranjenci so v sredi. Za vsakega ranjenca po osem nosačev. Po štirje nosijo. Vsake četrt ure se izmenjajo. Nosači se prostovoljno javljajo. Nebo se oblači; prav, tema je naša rešitev! Mrzel veter zaveje skozi vejeve in zadnji listi z dreves padajo po nas. Deset ur smo bili v ognju. Uho se nam kar ne more navaditi na tišino, skozi katero hodimo. Zavijemo po pobočju, kjer nas ne morejo zapaziti ne z llove gore ne s ceste. Daleč pred seboj vidimo na zgornji cesti, ki pelje v Hočevje, žaromete avtomobilov. Tudi tamkaj je sovražnik. Kamorkoli se ozreš, je sovražnik. Občutek imamo, kakor da smo Izraelci, ki gredo po gazi Rdečega morja. Spomnim se na sliko, ki sem jo videl kot otrok nekje v cerkvi:

ogromni penasti valovi so presekani na dvoje, po sredi med njimi je majhna stezica in po nji se premika dolga kolona Izraelcev, mož in žena z ovčami, osli in kamelami.

Gazimo po obronku, ki je zaraščen z gostim nizkim grmičjem, da komaj brodimmo to šavje. Komaj vidna steza, ki so jo steptali prvi partizani, vodi skozi to goščavo. Noge se zapletajo v protje, klecamo, kolnemo, pa vendar smo kakor prerajeni. Zdaj se vsaj gibljemo, nekam gremo, kamorkoli, zdaj nismo prikovani in negibni. Zdaj poskušamo vsaj, da se rešimo iz obroča. Vse je še negotovo pred nami, le to vemo, da stojimo po vseh cestah, ki jih bomo morali prečkati, tankovske kolone in preže na nas. Prav! Toda mi gremo naprej, morda se bomo borili, morda bomo jurili, nekaj bomo prav gotovo storili. Le da se gibljemo in da nismo privezani na eno in isto mesto.

Ranjenci so težki. Tišina, tišina, najstrožja tišina! Vsak čas lahko plane ogenj sovražnika iz zasede po nas. Včasih se kolona ustavi. Stojimo nepremično. Čakamo. Zakaj stojimo? Glava kolone je tako ukazala. Glava kolone misli za nas vse! Kar potrpiamo, vsi smo zvezani v iskre te glave, le zaupajmo ji... le kaj bi bilo, če bi v takih trenutkih vsakdo po svoji pameti delal! Počujemo na tla in se naslonimo na nahrbtnike. Mula odpira gobec.

„Primi jo za gobec!“ zašepeče nekdo. „Stroga tišina!“

Mulovodec ni neumen. Čemu pa bi držal mulo za gobec? Potegne vrvico iz žepa in ji gobec zaveže. Mula piha z nozdrvi, rita, pa se mu kmalu vda. Izmučena je. Že ves dan ji visi tovor na plečih, kleca, zdaj zdaj bo legla. Potem bo gorje, ne zlepa ne zgrda ne z besedo ne z gorjačo je ne spraviš več pokonci. Zato jo vodi nekaj korakov naprej, pa spet nazaj, le da se giblje.

Tudi ranjence položimo na tla. Ah, težki so, težki! V rami žge, peče, reže, noge so mlahave, neokretne. Žeja nas.

Potni smo. Nisem vedel, da sem nosil tovarišico Vero.

„Zdaj je dobro, kajne tovariš?“ me vpraša tiho.

„Da, da, zdaj smo rešeni!“ ji rečem zadržno in padem kraj nje. Naslonim se s hrbtom na nahrbtnik, ki ga nisem snel, ker lahko vsak hip krenemo in zamižim. Veliki ognjeni koloborji mi zaplešejo pred očmi. Potem me zagrne tema in padam, padam, v neko nepopisno prijetno stanje utrujenosti in blaženosti. Pa se zdrznem, planem na noge. Kolona se premika. Počasi, počasi v najstrožji tišini. In spet nosim. Tiste četrt ure, ko hodiš brez nosil, je kratka, tako kratka, da jo komaj občutiš, naslednja četrt pa, ko nosiš, se vleče v neskončnost. Drsi nam spet po kamenju, včasih omahujemo vsi štirje z ranjencem vred po tleh. Tema je vedno bolj črna.

Nenadoma me ošine plamen svetlobne rakete s ceste nad Rašico. Vržemo se na tla. Luč plava, plava, migota kakor plamen v vetru in ugasne. Niso nas opazili. K sreči je grmičja konec in potopim se v gozd. Počitek!

Popadamo na tla in počivamo. Pred nami hodi vsa Cankarjeva brigada in nam odda še nekaj ranjencev. Skočim spet na noge in se postavim ob kolono. V brigadi je moj mlajši sin. Morda se srečava. Toda ne vidim ničesar, le temne sence, obrise pušk, mitraljezov, metulcev min. Morda ga bom spoznal, saj je visok ko gora. Kar na slepo navorim najvišjega tovariša, ki gre mimo. „Črt, Črt...?“

„Si ti, Tone? Zdravo! Imaš kakšen čik?“ Stopam nekaj korakov ob njem, poiščem cigarete v žepu in mu jih dam. Noč je črna, pa se vidiva, kakor da je svetel dan.

„Mi gremo pred vami. Napadli bomo, če bo treba. Ranjence moramo rešiti!“ pravi sin, stisne mi roko in že ga je vzela noč.

Potem spet nosimo. Pred nami je dolga, dolga pot. Vso noč bomo hodili, morda še dlje... Nad nami gori Mlova

gora. Vasi ne vidimo, toda vidimo plamene in obžarjeno nebo, ter slišimo zamolkle krike nečesa hudega, strašnega. Nekje izza Mokrca grmi. Tam so boji, kajti neprestano rezgajo rafali težkih strojníc.

Pred majhno leseno bajto se ustavimo. Stojimo, čakamo, popadamo na tla. V bajti gori lučka, nemirno se pretikam z enega konca kolone na drugega in se plazim v bajto. V večji izbi je zbran štab in se sklanja nad zemljevidom, v drugi leži na mizi ranjenec. Razgaljen je in zdravnik se sklanja nad napeto, krvavo kožo trebuha. Vidim del črev, ki lezejo iz rane, bolničarka pripravlja brizgalko, potem se poklapam spet v noč, tipljem ob koloni, se zaletavam ob speče na tleh, tavam ob mulah, padem in spet iščem.

„Kaj čakamo? Zakaj ne krenemo?“ me vprašujejo.

Kaj pa naj jim odgovorim?

Tedaj na glas zastoče ranjenec, ki je ranjen v trebuh. Prosi vode, kolne, roti, preklinja. Bolničarka mu z dlanjo zapre usta in mu šepeče prizanesljivo:

„Tovariš dragi, premagaj se! Sto metrov pred nami je sovražnik. Vsi smo v nevarnosti zaradi tebe!“

Ranjenec stisne zobe in molči. Pogrezne se v svoje bolečine, strezne se in se vda. Zaspal sem. Sanja se mi tisočero stvari. Moj sin me zdrami.

„Krenemo vsak čas!“ pravi.

Nekdo je prižgal žigico prav pri tleh. Slišim nagle korake in srdite besede:

„Še enkrat, pa te ustrelim! Mar ne veš, da zaradi tvoje nesrečne cigarete lahko vsi poginemo?“

Seveda, tovariš, ki ga je premagala želja po tobaku, je nor. Svit žigice se vidi daleč, daleč. Utrujen je tako, da se najbrž ne zaveda, v kakšni nevarnosti smo. Ne daleč pred nami zapoje brzostrelka. Njen glas je ponoči še rezkejši kakor podnevi. Fiju, fiju, zašume krogles nad nami.

„Naprej, naglo naprej!“

Kolona se zažene v noč. Brzostrelka

reglja za nami, pa nas ne najde, le njene krogles se porazgube po hosti. Hodimo in hodimo, bolj blodimo, ko hodimo, zaletavamo se. Tema je ko v rogu. Najhuje je nositi po strmini navzdol. Prednja dva nosača se upirata nazaj, zadnja dva naprej. Ko odložim, se mi zdi, da mi bo rama vsak čas odpadla. Cesta pa je še daleč. Toda prišli smo iz območja sovražnega ognja. Obstali smo na tej strani hriba, ki nas loči od ceste, čez katero bomo morali iti. Počitek je javljen. Uri je dve po polnoči. Požgan mlin stoji ob potoku, ki veselo žubori čez kamenje in čez podrtine mlinskih koles. Med razvalinami je še vedno duh po moki. Bojim se sesti na tla, ker bi pri priči zaspal. Naslonim se na puško, tako da mi podpira nahrbtnik. Med zidovji sem si prižgal cigareto. Kmalu je tamkaj mnogo tovarišev, ki so se prišli tešiti s tobakom. Tako naslonjen na puško stojim zunaj pod nebom. Hladno je postalo in leden dež prši po nas. Oči se mi zapirajo, pa jih odpiram, sladak spanec me davi in premoti. Nenadoma nekam daleč zaplavam, lahak sem kakor zrak, neko silno prijetno občutje me vsega zajame, toda noge mi zahrbtni spanec spodnese in telebnem na tla. Stojem bil zaspal.

Ranjenci pijejo vodo. Kar dobre volje so, ko vidijo in čutijo, kako smo jim zvesti. Le tovariš s strelom v trebuh se ne gane. Popolnoma se je umiril. Prosi me za cigareto. Tiho, predano, s poslednjimi močmi. Toda še preden jo z roko prinese do ust, mu roka nenadoma omahne nazaj k telesu, nekaj mu zagrci v grlu. Oba z zdravnikom se hkrati skloniva nad njega.

„Naprej, tovariši, naprej! Mene ne bo treba več nositi...“

Toda nesli smo ga seboj še vso noč. Nosili smo mrtvega tovariša. Preveč samotno je tu pri požganem mlinu. Lepši grob mu bomo našli!

Ko se vrne izvidnica, krenemo dalje. Hitimo kolikor moremo. Skoraj tri ure smo počivali. Hitimo, hitimo, vsak čas

bo jutro, mi moramo pa še v temi čez cesto! Vzpenjamo se v hrib. Na obrazu čutimo hladno božanje. Snežiti je pričelo.

Pod nami je cesta. Zakasnili smo se. Že se obeša svetloba dneva po vejah, sneg se usiplje močneje in močneje. Daleč na ovinku ceste vidimo zasedo naših, ki varujejo prehod. Klecemo pod težo. Cesta je prazna, nikjer ni čutiti sovražnika, vse je tiho, prava bela zimska tišina vsenaokoli.

Komisar Janez jezdi vzdolž kolone in priganja, prosi in poveljuje, roti:

„Naprej, naprej, tecite! Samo še tod, pa smo na varnem!”

In vse smo jih prenesli. Ko se že vzpenjamo na samo golo sleme skoz pravcati snežni metež in nas loči od grebena še morda samo dvajset metrov, zažvižga pošastno ostro po zraku, kakor da bi bil kdo za nami vrgel jekleno zanko.

„Topovske granate!”

Nihče ne ve, od kod streljajo po nas. Toda samo še nekaj metrov, pa nam

granate ne morejo več škoditi. Zdaj vse žvižgajo visoko preko nas in lete kdo ve kam...

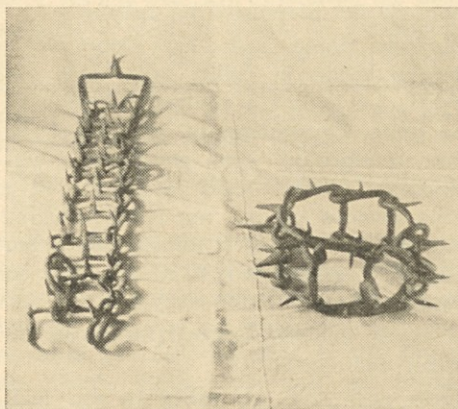
Potem smo v globokem gozdu pod Korinjem in smo rešeni. Šest in trideset ur sm bili na nogah. Šest in trideset ur smo bili na nogah. Šest in trideset ur in pri priči zaspimo v snegu, ki nas počasi pokriva z belimi rjuhami. Tovarišica Vera se nagne k staremu partizanu, ki je nosil njena nosila pri vzglavju. Zdaj spi in še vedno drži kolec nosil. Prav nalahko ga poboža po kosmatem licu.

„Zmagali bomo!” vzklikne na vse grlo, veselje jo zajame, ko vidi, kako nas stiska še bolj družji.

Komisar Janez se nasloni na štor posekane bukve. Sneg mu pada na rame, nekje v bližini kriči šoja. Skrbi, ki je včeraj ležala v njegovih očeh, ni več. Gleda po nosačih, ki so zaspali ob ranjencih in se blaženo nasmehne v to neizbrisno sliko tovarištva.

„Zmagali bomo!” zašepeče vase, vstane in gre pregledat taborišče.

Novembra 1943.

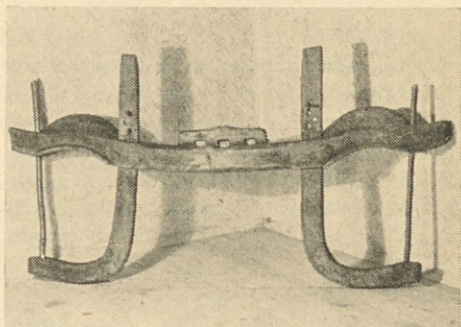

V vzhodni Podjuni namesto „jehuja”, ki ga kot vprego pritrdijo govedu med roge, uporabljajo telenge ali jarme, ki jih živini dajo okoli vratu.

(foto Jernej Šusteršič)

Raztegnjena in zapeta grebenica, ki jo je nosil okoli vratu ovčarski pes, da mu volk če se je z njim spopadel ni mogel do živga.

(foto Jernej Šusteršič)

slačenje

Mrt se je obesil na kljuko. Tiščal je svoje majhne rame v macesnovno maso, ki je trdovratno kljubovala pritisku in se ni hotela vdati. Mrtu je odleglo, ko je lesona stena vendarle začela počasi lesti v vežo. Kako drugačna so bila vrata domače hiše v primerjavi s to orjaško macesnovino. Vsak piš je kar tako loputal z njimi in včasih so se kar same odpirale. Tolikšna preproščina se je kazala že samo v načinu, kako so vrata obratovala. Tu, v poslopju Mrtovih sanj, je bil njih premik vse drugačen; bil je dostojanstven, globok, ubijajoč. V ničemer ni spomnil Mrta na revščino, ki se je doma otepal z njo. Tu je moral človek odriniti steno, če je hotel vstopiti, ne pa s prstom odpihniti latovko. Premik stene je človeka prevzel, da se je srce napelo v pričakovanju reči, ki so jih vrata morala skrivati za seboj.

Mrtovo mladostno, polno pričakovanje se je prelivalo v neukrotljiv zanos. Ni čutil več vroče, po poceni tobaku zaudarjajoče očetove sape na tilniku, ni mu bilo več do trdnega očetovega šepanja. Tudi njegova odžagana glava ga ni razburjala več. Zatajil je tople misli, ki jih je kdaj gojil za očeta. Tu se je svet odprl na stežaj in vse, kar je bilo majhno, podrobno, vsakdanje, se je kakor nevredna jutranja meglica razpršilo pred Mrtovimi očmi. Treba je bilo potegniti jasno črto pod vse to, kar ga je obdajalo do sedaj. Tu ni bilo mesto za malenkostne pomenke in za obujanje spominov na domačo skromnost. Tu ni bilo mesto za družinsko prerekanje, ne za pravdanje o obrobnih, nepomembnih hišnih pripetljajih, še manj seveda o pogankih človeške neumnosti. Tu je šlo za stržen vsega, kar je in obstaja, kar zveličuje in odrešuje; tu je bilo treba vskladiti

dragoceno človeško življenje z zahtevami tradicionalne, v stoletjih preizkušene ustanove. Kakšna čast je bila za Mrta, ki je doslej živel v preprostih razmerah, da so ga te stene sprejele medse, da so ga trpele. Kakšna milost je bila zanj, ko so dopuščale, da je stal med njimi, čeprav se ga je držalo še cestno blato in si je zjutraj umil poleg rok le obraz in vrat. Kako je Mrta na skrivaj ščegetala ta čast, da ga stene niso bruhnile na cesto, kakor se je po gospodovem svarilnem pripovedovanju dogodilo že mnogim fantom v njegovih letih.

Macesnova vrata so škrtnila v zapah. Izmed zapahnjenege železja se je izvil rezek, kratek pok, ki je zvenel kot startni strel pri športnih tekmah. Ker je Mrt dojemal vse po svoje, je vedel, da je ta železni pok naznanil nov, veličasten in vseh zemeljskih časti vreden odlomek v njegovem življenju. To spoznanje ga je nekoliko zbegalo. Negotov in neroden je stal v mrzli veži in se oziral okrog sebe. Potem je ugledal visoko v steni okence, za katerim se je zgubljal profil resnega, bledega možkega obraza. Mrt se je junaško vzpenjal po stopnicah. Na vrhu nekoliko postal, da bi zbral ustrezne besede in z njimi primerno obrazložil namen svojega prihoda. Nagnil se je v odprtino v zidu, in ko je govoril, ni vedel, ali je njegov glas prodril skozi šipo do vratarja ali ne. Povedal je vse, kakor sta ga naučila oče in gospod. Najvažnejše stvari je posebej poudaril in ponovil. Vratar je mirno in ne da bi se obrnil poslušal, da je zavrel zadnji stavek iz Mrta. Potem se je v četrto obraza nasmehnil, rekel pa ni nič. Mrt je bil verno poučen in ni zameril; bo pač taka navada v tej hiši. Tudi tega, da mu vratar ni odprl nobenih vrat in ga

ni spustil v notranje prostore, mu Mrt ni štel v zlo; bo pač taka navada v tej hiši. Vrtar se je zamaknil v svoje delo in Mrt se je zamislil. Tudi to čudno in ne navadno doživetje je obrnil po svoje. Seveda, stal je še vedno pred pravim vhodom, pač še vedno v veži, kajti šele za temi stenami, za to vežo so se pričeli resnični prostori, ki jih je bilo zdaj še treba obvarovati pred posvetno in nesnažno sapo, kot je bila Mrtova. Tu zadaj se je šele pričelo središče, se je začela izdelovalnica idealov, ki jih nihče ni imel pravice okužiti s svojim grešnim vedenjem. Moral se bo očistiti vsega prahu, neprizanesljivo bo moral iztrebiti iz svojega srca, kar bi pozneje moglo ovirati delovanje idealov v njem. Moral se bo v vsem predati, da dozori v sad, ki ga je vredno utrgati. Potlej šele mu bodo odprli.

Bil je prepričan, da mu je to spoznanje vdahnila že sama bližina zastavljenega cilja, ki se je ponujal za temi stenami. Nekaj nesoglasja, nekaj skrbi in dvomov se je primesilo vmes, ko se je Mrt spomnil okoliščin, v katerih je prispel v to hišo: dolgo časa po očetovem odhodu je bil stal zunaj na cesti in ni bil videl nikogar, prav nikogar, ki bi bil zavil v to hišo. Narobe, redki potniki, ki jih je usmerila jutranja pot v ta del mesta, so naravnost zdrveli mimo. Niti ozrli se niso v svetlo poslopje; hiteli so mimo, kot bi ga ne bilo. Šele pred naslednjim križiščem so upočasnili korake. Prav tako ni videl nikogar, ki bi zapuščal poslopje. Zgledalo je, kot da bi bila ta hiša izobčena iz navadnega prometa, izvzeta iz običajnega reda tega časa. Mrt je bil to jutro edini, ki je prestopil njen prag.

Toda Mrtovo stremljenje po krščanskih idealih je bilo preveliko, da bi mogel odkriti v tem kakšno zahrbtnost in neiskrenost. Vedel je, da je treba z vsemi prameni svoje duše verjeti besedam, ki jih bo slišal v tej hiši, verjeti prav zato, ker bodo izgovorjene na tem mestu. Vredne so zaupanja, verodostojne so, ker se bodo porodile prav pod to streho. Še več: verjeti jim mora, še preden bodo iz-

govorjene; verovati mora vanje, še preden bodo spočete. Verovati mora v poštenost vseh kakršnih koli dejanj in del, če se bodo izvršila le med temi stenami. Vsega tega se je Mrt zavedal. Poleg tega pa ga je zgrabila že sama beseda „ideali“, pač zaradi svoje lepote in zvočnosti ter obeta. „Ideali“, ta beseda se je pocedila po jeziku in zavila Mrtovo najbližjo prihodnost v poseben blišč in slavo. Na predverju k velikim idealom pa se je slišala kot klic same božje previdnosti.

Tako se je Mrt vdal. Čakal bo, da ga pokličejo. Imel je čas, da si je ogledal vežo: peterokotni prostor, katerega pročelno stran so polnila macesnova vrata; kamnit odjekajoč pod; kakih osem, devet stopnic; dva zelena grma na vrhu stopnišča; bele visoke stene. Premeril ga je nekajkrat od različnih strani in ko si je vse ogledal, je naposled čutil utrujenost v svojih udih. Ker ni našel druge možnosti, je ob steni sedel na kovček. Naslonil je glavo v dlani in nobena slutnja, nobena pametna misel se mu ni več utrnila; oči so mu začele upadati.

Čutil je, da se ga polasča malodušnost. Prišlo mu je, da bi pobegnil. Zaželelo se mu je, da bi se napotil proč iz te puste groblje in se vrnil še to uro v tisto pomarančasto jesen, pod tiste daljnje razcefrane oblake, ki so bili zdaj klop pod kostanjem, zdaj čreda oplojenih košut, zdaj njiva dišeče detelje. Zgrabilo ga je, da bi zaloputnil za seboj tisto svinčeno težko klado, pljunil v vežo in na vso tisto suhoparno skopost v njej, ki je ni sovražil in ne ljubil, temveč le spoštoval. Prijelo ga je, da bi se vrnil domov, v tisto domačo preproščino, ki jo je pravkar stresel raz sebe. Zdaj, v tej uri bo končano delo v hlevu, v štedilniku bo veselo prasketalo. Oče in mati bosta zajemala iz velike sklade in drobila kruh s koščnimi prsti, Mrtov stol bo prazen...

Tedaj pa je že zakraljeval spanec nad njim in zadavil skušnjavo s svojimi ošabnimi lovskami. Sesesal jo je v svoje rove. Visoko se je dvignila stena nad črni kupček, ki je spal potlačen ob njenem vznož-

ju. Mrak je gladil z mehкими prsti njegove skručene ude. S toplim jezikom je oblizoval liste grmov na vrhu stopnic.

Ko se je zbudil, je imel občutek, da je spal dolgo in temeljito. Po telesu se je sproščeno pretakalo. Stegnil je svoje ude od sebe in stopil po veži. Glava se mu je razčistila. Ugotovil je, da je spanec prekinil v zvezi z doživetim, z včerašnjim. Ni mu uspelo, tu, pri včerašnjem navezati novega dnu. Spomnil se je edino svojega neuspešnega pogovora z vratarjem ter svojega neomajnega sklepa, da bo čakal, dokler ne pride vrsta nanj. Železniška postaja, pot skozi mesto, očetovo šepanje, domača hiša, macesnova vrata in vse drugo, kar je pred spancem še težilo njegovo zavest, je izginilo iz spomina. Spraznil se je, z lahkoto je prenašal to, kar je še ostalo v njem.

Začelo se je tisto dolgočasno obdobje, ki je bilo podobno polsnu pretepenega telesa. Izkazalo se je, da je slutil prav. Prebudil se je v novo življenjsko poglavje. Čeprav mu je bilo popolnoma neznano, je otipal, da se vključuje v nek nenavadni postopek. Z vsakim novim dnem se je odkrhal nov drobec iz Mrtovega spomina. Počasi je odpadalo vse tisto, kar ga je vezalo na prejšnji svet. Stopalo je izven zakonitosti časa in prostora. Zgubil je čut za potek stvari in čut za mesto. Njegov svet se je preobražal, njegova bitnost v njem se je ožila. Končno je ostalo od njiu samo še ozka špranja, skozi katero se ni videlo nikamor in ki mu je omogočila, da je prejel prvo čednost, ki je bila za bivanje v tej hiši potrebna: čednost izobčenosti iz družbe.

Bilo je jasno kot zeleni grm na vrhu stopnic, da mu ideali ne bodo položeni meni nič tebi nič v naročje. Polagoma in vztrajno, s posebno zabitostjo in nedostopnostjo se bo moral pribijati do njih, pri tem pa se slepo predajati njihovem nevidnem delovanju v njem. To delovanje nevidnih sil je jako priljubljena vpejljava, kajti nadomešča, odvzema človeku vsakšno odgovornost. Sicer pa si je

moč osvojiti potrebna in med našim ljudstvom tako redko posejana zlata načela le s temi lastnostmi, namreč z dosledno zabitostjo, grčavostjo in nedostopnostjo. Ko je Mrt prejel prvo, prej imenovano čednost, recimo ji čednost izolacije, jo je vzel za znamenje, da je na pravi poti. Moral bo izpolniti seveda še vse druge pogoje, ki mu jih bo tako visoko zataknjen cilj naložil. Četudi je Mrt začetka taval v temi, kako si naj jih predstavlja in kako naj jih na sebi uresniči, so se mu kmalu v vsem razodeli: treba je bilo posebnih notranjih vrlin, umetniške popolnosti, obžarjenih navdihov, skratka čednosti, ki stoje zapisane z zlatimi črkami le v svetih knjigah o našem narodu in njegovi tradiciji. Mrt ni plaval v zraku, temveč je stal z obema nogama trdo na tleh, zato si ni delal nepremostljivih skrbi, kako si naj prilasti te nedosegljive čednosti. Kot se je izkazalo, se res niso posebno branile. Ne da bi Mrt sam kaj doprinesel, se ga je oprijela prva: čednost izolacije. Od tu ni bilo več daleč do naslednjih.

Mrtov obraz se je postaral, hrbtenica se je ukrivila in vrat se je podaljšal. Koža se je mrdala pod perilom. Noge so zvtale preobilne luknje skozi hlačnice. Vse to je bila zdaj postranska reč, Mrt je posedoval prve čednosti. Z zvenečim kladivom so dolble v njem pojoče votline. Pripravljale so prostor za ono čudno, nedopovedljivo spako, ki bi se naj v kratkem nastanila v njegovem srcu. Čeprav je bilo še neizmerno daleč do nje, čeprav je stal Mrt še vedno na začetku svoje poti, se je prikazovala v vedno jasnejših in vedno bližjih oblikah. Vedno laže je bilo Mrtu si osvojiti novih, nezasluženih čednosti, ki so bile predpogoj za posest najvišje vrednote, ki jo je bilo človeku kdaj koli dano doseči. Vztrajno, neobzirno in brezdelno čakanje ga je obdarilo kar zaporedoma s tremi novimi čednostmi: s slepoto, gluhostjo in nemostjo. Mrt ni več odpiral oči, ni več napenjal ušes, ni več prelecal jezika, ker je bilo vseeno, ali so bile oči odprte, ušesa napeta in jezik prelekjen ali ne.

S temi vrlinami opremljen je Mrt hitro napredoval. Komaj se je v prvi dobi hlastanja za ideali odtujil samemu sebi, komaj so ga pregnali iz njegovega sveta in ga popolnoma osamili, komaj so ga slekli, obrali, ogrnili in prešlatali do nagote, so se pojavili v veži ljudje. Po tolikšnem času samote so v Mrtu zakrknile vse vezi prejšnega sveta. Nenaden pojav človeka, znanca, bližnjega v njegovi veži ga ni omehčal. Ali so stopili samo iz Mrtove podzvesti v vežo ali so zrasli iz smetja v talnih razpokah, ali so bili mrzličen privid, mogoče spletkar možganov, ali pa resnični ljudje, kdo bi Mrtu mogel to pojasniti? Celo pridobljene čednosti mu tu niso polagale naprej. Mrt se je gibal sredi njih, ni pa se mu utrnil več noben človeški občutek. Zdeli so se mu nepotrebni, zoprni in nevarni; ogrožali so ga. Njihova bližina, ki jo je vsepovsod čutil, ga je sramotila. Pobadali so ga v živce, celo v znojnice njegove polti so se mu zatikali. Vseeno je Mrt neovirano in gotovo nadaljeval pot. Pridobil si je čednost za čednostjo. Ker jih je bilo treba obvarovati pred ljudmi, da niso vlomili vanje, so se mu zdele še mnogo dragocenejše od prej. Bralec naj ne zameri, če se je v tem resničnem poročilu o Mrtovem iskanju idealov nismo posebej dotaknili vseh drugih čednosti kakor vdanosti, klečeplaštva, prizanašanja, ponižnosti in tako dalje, čednosti pač, ki se po svoji tehtnosti in važnosti ne razlikujejo druga od druge niti za spoznanje, ki se torej vse v enaki meri potrebne za pošteno krščansko življenje; tistih čednosti torej, ki si jih je Mrt vse po vrsti pridobil med potjo do idealov in ki jih lahko vsakdo izmed cenjenih bralcev poišče v vsakem katekizmu in sploh v pobožnem tisku naše dežele. Tu bralec lahko vzame kar prvi list, na katerega je naročen ali ki mu je ravno pri roki; ni mu v tem oziru treba brskati za njim po arhivih, kajti naša dežela se odlikuje od drugih prav zaradi bogatega takovrstnega tiska. Vsekakor je Mrt vse te ravnokar našete čednosti dosegel v taki meri, kot si jo more v teh rečeh naj-

bolj poučeni in najbolj pristojni le misliti. Podrobno opisati bi jih bilo težko, posebej še zato, ker so bile te čednosti že strokovno in podrobno opisane v političnih časopisih zadnjih let. Kdor ima še dobre oči, si te čednosti lahko ogleda tudi na licu mesta, to pomeni: ugleda uresničene in utelešene v narodnih voditeljih, seveda samo, če bo imel dovolj časa in pa srečo, da jih bo slučajno videl na kakšni prireditvi ali jih srečal spotoma na avtobusno postajo ali jih ugledal skozi šipo osebnega avtomobila. Vrh tega nam razmere tudi ne dopuščajo, da bi te čednosti podrobno opisali, če pomislimo, kako daleč se je naša zgodba že razvila, in če pomislimo, kako zelo se je Mrtu mudilo, da bi spravil sadove svojega čakanja, namreč spravil same ideale pod svojo streho.

Do tega res ni bilo več daleč. Mrt se je prerival skozi glumasto gnečo. Zelo tesno se mu je storilo pri srcu. Nenavadno slovesna se mu je zdela veža. Vrata so se stiskala ob vrata. Druga drugi so odjedale prostor v zidu. Tudi napisi, ki so bili tam pritrjeni, so razkrivali zajedavo zavist, tisto zadnjo čednost, ki je človeku potrebna čisto ob koncu. Vselej, kadar je pridrvel skozi duri šop vratarjev in se prav tako hitro spet porazgubil v sosednjih prostorih, so oči planile za njimi. V naslednjem hipu pa so jih ljudje spet položili predse na konice čevljev. Vrata so nihala, vratarji so tekali in se šibili, odvažali in dovažali, vsem se je kar se da mudilo. Luči zdaj te zdaj one barve so se utrinjale zdaj tu zdaj tam.

Ropot je razbelil Mrtovo mržnjo do kraja. Po tolikšni blagodejni samoti in po tako brezobzirnem iztrebljanju privzgojene plevkosti je zdaj spet zakrilila človeška plehkost v vežo. Zdaj ko je nanovo zbrzdal svoje življenje in mu našel smisel v idealih, zdaj ko je junaško strgal raz sebe vso gnilo zadovoljstvo, foteljsko udobnost, komodno užitarstvo, zdaj naj po vsem tem prejme ideale iz človeških rok v pričo radovednih zijal? Zdaj naj znova primerja svoje dosežke z običaj-

nimi, ustaljenimi vzorci, s trapastimi hišnimi redi in dogmatičnimi napotki? Zdaj se naj spet znova poskusi s šablonarji in birokrati, s filistri in dlakocepci, s plitveži in mrhovinarji? Še vedno ni vreden, da bi se sklonili k njemu bogovi sami?

Sredi te zadnje in najhujše preizkušnje je Mrt spregledal. Ni manjkalo veliko, da ni podlegel in se zrušil pod bremenom. Toda nikogar ne trpinčijo preizkušnje čez njegove moči. Tudi Mrt je okusil blagodejnost te človeške, božansko pocinkane resnice na svoji koži. Prav na vrhu najhujše stiske se mu je odprlo. Mrena mu je padla izpred oči. Kot na filmskem platnu se je pojavil pred njim napis: ideali. Res, stalno je na enih izmed majhnih vrat prav v njegovi bližini. Zdaj je videl vse jasno: na cilju je, ni vztrajal zaman; prejel bo, česar ni zaslužil: ideale. Šest črk mu je napolnilo oči, požiral jih je in jih kosoma goltal skozi zenice. Kako dobro je delo po bolečih udih. Oči so se širile, lezle narazen, čeljusti so se odpirale, sline so se trdile v kepe in se začele valjati po ustih. Mrt jih je lomil z jezikom, jih žvečil in jih porival po nebu sem in tja. Ko so naraščale, jih je skušal izpljuniti, toda jezik se je zatikal. Kepe so rasle in se večale, dokler mu niso zalile zadnjih kotov v ustih. Mrt je zijal na široko, ni se mogel ubraniti solz, ki so polzele v skremžene gube, tekle po njih do ušes in od tam cepale v vežo. Čutil je, da mu je kri šinila v glavo. Tresavica ga je pograbil. Telo se je zganilo, začelo je uživati zadnji košček poti.

In potem Mrt ni vzdržal več. Sunkovito je vstal, nalovil v naglici sape in se pogljal s trhlimi nogami proti vratom, ki so nosila napis: ideali. Noge so klopotalale po kamnitem podu kakor kladivčki na otroškem mlinčku. Ni se ozrl v nikogar, saj tudi nobeden ni zaslužil njegove pozornosti. Sicer pa se tudi nihče ni zganil z mesta. Vsi so sedeli v svojih pravičnih držah po klopeh, kakor so sedeli že vselej, in se sončili v svojem samoljubju. Mrt je tekel naprej in čutil v suhih stegnih zavistne in strupene pike. Ti od zlob-

ne zavisti obrejeni ušči v stegno so bili zadnje, kar je Mrt prejel od svojih sovrstnikov. Razumljivo, prvi izmed njih bo dosegel svoj cilj. Samo košček še, mogoče samo pol metra, in Mrt bo došel do vrat. In res dosegel jih je, ko so se ravno začela odpirati. Na pragu je pripognil telo, da bi ne trčilo v podboje. Pa bi ne bilo treba, kajti vrata so bila točno odmerjena za človeka njegove postave. Zkalopotal je čez prag in slišal za seboj, kako so vrata tresnila v zapah. V ključavnicu se je streslo. Napis, ki je bil pritrjen z žebličkom, je treščilo v vežo, kjer se je žvenketaje zdrobil na drobne konce. Trhlina se je razletela na vse strani, da so ljudje nevoljno odskočili.

Mrt je ležal na trebuhu, telo se ni moglo privaditi trdemu in mrzlemu predmetu. Zaklopotal je čez prag in slišal za seboj, nice, potem je otipal isto z jezikom. Tedaj je pogledala izza ovinka črna lokomotiva, ki je vlekla za seboj dolgo vrsto vozov, nabasanih s klavno živino. Okrogli železni noži so se zarezali v Mrtovo telo. Par za parom rezil se je posebej zaril v gmoto mesa in kosti, preden je zdrdral čezenj. Kdaj pa kdaj je zatrobilo govedo. Ravno tedaj se je prikazal v veži vratar v veliki temni suknji. Njegove oči so se rahlo smejale, tako da navzoči niso vedeli, ali je to že smeh ali še ni. Vratar je poklical ime:

„Mrt!“

Zdaj bi moral vstati Mrt s klopi in stopiti naprej, kajti zdaj je bila vrsta na njem, da prejme zadnjo čednost človeškega življenja: ideale. Vse je bilo nared, vse natančno pripravljeno, vse preskrbljeno, samo Mrt se ni dvignil.

„Vse je bilo nared, vse natančno pripravljeno“, je rekel tudi vratar. „Kako lahko bi jih dobil, svoje ideale. Pa ti gre in ti v zadnjem hipu prekriža načrte. Kaj mu je treščilo v glavo?“

Čez nekaj časa je rekel vratar:

Je med vami še kdo, ki čaka na ideale? No vidite, nikogar ni. Bil je edini, ki jih je hotel imeti. Zares pametna, sodobna stvar, tile ideali. Pa ti gre in ti prekriža

načrte. Ljudje božji, povejte, ali ni to neumno? Ne, to je blazno neumno in ne-krščansko.“

Še ko je vratar govoril te čudovite in modre besede, mu je padel svinčnik iz las in se potočil med črepinje. Trije podrejeni vratarji so se vrgli po tleh in ga slastno pobirali.

Tisti, ki radodarno in zaslužno skrbijo, da med našim ljudstvom ne izumrejo krščanske čednosti, ki take vrline vse do zadnje v te namene razdajajo, tako da ostanejo sami brez njih, tisti, ki si jih po potrebi tudi izmislijo in iznajdejo nove, še bolj odrešujoče, tisti bi bili prav gotovo zadovoljni, če bi zgodbo zaključili ob Mrtovem porazu. Sicer bi se vpričo drugih distancirali od tega poraza in od okoliščin, ki so privedle tako daleč. Ob sodili bi Mrtov padec, ker ga imajo za greh in slabost. kakor se jim zdi za malo vse, kar naredo drugi. Toda pri sebi bi izzvali val navdušenja in zadoščenja. Kajti poraz soseda je vselej dobrodošla prilika, da človek opozori na kar se da učinkovit in glasen način na dejstvo, da sam ni bil poražen, in sicer po lastni zaslugi in pridnosti. Človek se mora tega večkrat zavedati tudi sam pri sebi: porazi drugih se zato naravnost ponujajo. Zasluge je treba postaviti na mesto, kamor gredo. Pri Mrtu to pač nikakor ni bilo mogoče.

Komaj so čednosti zamišljene in spočete, začnejo zaradi svoje vzvišenosti in poželjivosti tudi že delovati. Ljudje, ki niso dovolj zaposleni s svojim delom ali ki jim manjka žilica za lastno ustvarjanje, ali ki ne vedo kam s prostim časom in ki se nagibajo bolj časti, dostojanstvu, ugledu, pozdravljanju in naslavljanju, teh ljudi se prvih loti želja po njih. Občudujejo to nesebično stvaritev, ta duhovni izrodek, ki izvira iz monolitnega spočetja brez spolnega druženja. Vedno topleje se ogrevajo zanj. Vsako garanje vzamejo nase, da bi se le mogli postaviti samo v senco teh kreposti. Vedo, da so brez čednosti pogubljeni že na tem svetu, kaj šele on-

kraj smrti. Toda pogoji so prezahtevni, da bi jih mogli izpolniti, odmerjeni so pač za čednosti in za ljudi. Zato nihče čednosti ne doseže. To povzroči v njih občutek zanikrnosti in ničevosti, kratko malo občutek krivde. Vsaka krivda pa je povezana s kaznijo. Vpričo te se rodi slaba vest, negotovost, strah. Človek se zakoplje vedno globokeje, začne se oddaljevati od zastavljenega cilja. Ne more se znebiti občutka, da je ničvreden zločinec. Krivda raste, prerašča in prekipi človeka. Posledica so duševne motnje, duševne bolezni in psihoze. Nasilneži krščanske ideologije imajo zdaj lahko delo: podložniki jim niso več nevarni; ponižani so dokazi in ugovori; strt je upor tlačanov, na voljo so jim za razne verske prireditve, postopke, sklepe in poskuse.

Krščanski ukazovalci se pojavljajo dvakrat v življenju zemljana. Začetkoma, ko mu zastavijo nedosegljiv cilj in mu zagrozijo s posledicami, če bi tega cilja ne dosegel. Drugič, ko se človek gnan od občutkov greha in krivde, sam zateče pod njihovo varstvo in se odkupi s tem, da se preda slepo njihovem klerikalnemu vodstvu.

Mrt je imel dodobra za seboj šele prvi del. Zastavljenega cilja, namreč krščanskih čednosti ni dosegel. Ni mu uspelo zatajiti duševnih in telesnih nagonov. Spodrsnilo mu je pri vsakem poskusu uničiti in zatajiti naravo ter nastrojiti svoje telo in svoj duh proti naravi. Bil je poražen, izdali so ga, mu izbrisali delo celotnega časa, ga obnemoglega prepustili samemu sebi. Čutil je gmoto koles, ki se mlela njegove ude, toda bolečin ni čutil. Prenešel jo je izven udov, odselila se je v kolesa ubijajočega vlaka, ki so se škripaje in cvrkaje zgrinjala po Mrtovem telesu. Tiščala in tlačila so ga v tla, dokler ga niso izenačila z zemljo. Tako je Mrt zgubil lastno telo in ostala mu je le še zavest, da je pri zavesti.

Medtem ko je čakal na trenutek, da ga bo požrlo, ko je bedel, da mu ugonobijo zadnje: zavest, pa je jutranje obredje v zavodski cerkvi za črtico skočilo naprej.

Ravnokar se je pričel duhovni nagovor. Kostí so zapokale in v lesovini je zahreščalo, ko so se vzdolž cerkvene ladje ravnala telesa. Potlej je vsa cerkev stala pokončno in tiho.

Toda preden se je razlegel glas, preden je mogel prhniti svojo vsebino po pokončnih mladcih, se je pripetilo. Obrazi so se mahoma okrenili in se vrgli po spečem, naravnost drnjohajočem človeku. Pol klečaje pol sede ga je zajezilo v klopi. Dlani so podpirale glavo, da se ni zavalila v mašno knjigo desnega ali levega soseda. Ramena so se bohotno višala in nižala. Zdaj se jim je šele posvetilo, kaj se godi: Mrt spi! Sramotno spi in odreka bogu čast. In to sredi njih in bogve koliko časa že. Ali so bili slepi in gluhi, da tega niso opazili prej. Kaj da so bili tako zatopljeni v svojo pobožnost.

Ta prvi Mrtov udarec, ki jih je opletel s precejšnjo močjo po glavi, jih je skorajda onesvestil. Niso utegnili poiskati vzrokov, niti slutnje jim niso prišle, kaj je Mrta zaneslo na to blazno stranpot. Kar so utegnili, je bilo, da so trapasto buljili vanj. Šele pozneje, proti koncu bogoslužja, ko je duhovnik že naredil križ, so si posebno bistre glave omislile, kaj če Mrt ni bolan. Ne, Mrt nikoli ni bil bolan. Bog mu je dal neporušljivo, naravnost železno zdravje. Potemtakem so morali biti vzroki Mrtove grdobije druge narave. Kaj če ni kradel in ropal, če ni bil v kinu, če ni ponočeval v kakšni gostilni, če ni svinjaril pri kakšni ljubici. To bi bil seve višek pokvarjenosti — v bistrih glavah se je kar streslo ob tako številnih možnostih. Na vsak način se je nekje pretegoval, drugače bi ga ne mogel premagati spanec sredi maše. Če je pravičnost na svetu, bi morala Mrta na licu mesta zadeti srčna kap.

Kakor rečeno, začetka te stvari še niso nikogar vznemirjale. Odkritje tega škandala jih je preveč iznenadilo, da bi mogli zadevo vsaj v nekaj črtah, če že ne dokončno razvozlati. Eno je bilo gotovo: zgodilo se je nezaslišano grozodejstvo. Človek se je prodrznil javno prespati dru-

gim stvarjem namenjen čas — in to v svojo škodo in sramoto vsega občestva, ki mu je pripadel. Odkritje takšne podlosti je bilo pretresljivo. Začetka jih je hotelo naravnost potlačiti. Zdeli so se samemu sebi majhni in svojim letom nedorasli; niso bili v stanu, da bi obvladali položaj. Obubožajoče so se ozirali v Mrta, ki jih je vse prekosil. Da se je v slabem, z grdobijo povzpел mimo njih, temu prvi hip niso prisojali nobenega pomena. Podlegli so pač zaradi svoje miselne praznine in čutne enoličnosti, podlegli so zaradi splošne duhovne jalovosti. Niso bili kos niti najmanjšemu hudodelstvu, ki se je pripetilo med njimi. Divje jih je prekucevalo in razmetalo križem kražem njihove patentirane življenjske nazore. Občudovali so Mrta in njegovo junaško pogumno dejanje, ter zaničevali sebe.

To spoznanje se je rodilo prebliskoma in je ostalo navzoče samo drobec časa. En sam sunek luči je za najkrajši hip posvetil v njihovo notranjo, resnično temo. Prav tako hitro se je spet razblinil in nastala je še večja in še temnejša zmešnjava od prej.

Delili so z njim malico, knjige, zrak, sploh ves hišni red. Tudi kolo so mu večkrat posodili, da se je vozil po bogvedi kakšnih pregrešnih poteh. Ob nedeljah so hodili z njim na sprehod. Ko je godoval, so mu za podoknico zapeli venček Marijinih pesmi. Najlepše mnenje so gojili o njem. V jedilnici so sedeli nič sluteč poleg njega. Služkinje so mu prale za poceni denar perilo in posteljnino. Dobrotnice, ki so zahajale ob sobotah v hišo, so mu zastonj šivale gumbе. Upravnik doma mu je zaupal nekoč celo denar, da ga je nesel na pošto; bogvedi, če ga je sploh vplačal. In kje je še vse drugo, česar ni mogoče naštetí. Za vse to se je Mrt zdaj poscal na izkazano dobroto in zaupanje. Poscal se je na njihovo poštenost, polulal se je na njihove čednosti. Fej, iz snažnega, prijetnega skupnega doma je naredil smrdljivo žvalo.

Pokazala se je druga, mnogo lepša in mikavnejša stran te zadeve. Ogorčenost,

v koliko ni bila narejena in navidezna, se je kaj hitro skadila — take in podobne malenkostne slabosti so napredni zavodarji znali brzdati. Zvalila se je radovednost, prava ženska pikolovska radovednost, kako se bodo stvari razvijale naprej. Prizvončkal je up, da bo ob takem pripetljaju nekaj odpadlo tudi zanje, s čemer bodo okrepili svojo važnost, dobili še večjo veljavo in dokazali svojo neizpodbitno nenadomestljivost. Njihova pomembnost, kar zadeva ugled hiše na znotraj in zunaj, se bo pomaknila višje za dvajali tri kline — in to je za navadnega zavodarja zavidljiv napredek. Mrtu niso privoščili več, da bi ga doletela kakšna škoda, potrebovali so ga, kakršen je bil: spečega, v srcih že oblatenega in obsojenega, nesposobnega upornika. Kako je njegovo pogaženo postavljanje po robu dobrodošlo vsem zavodu, kako je dobro delo po telesu celega naroda. Kako je upor posameznika prijetno miril kosmato dobičgarsko kri skupnosti.

Na zunaj je bilo treba Mrtovo bogokletno in ničvredno dejanje kajpak obsoditi. Treba bo pogledati v slovar, da se bodo našli dovolj krepki izrazi, da bodo odtehtali Mrtovo klavno brezboštvo. Na znotraj pa so mu bili vsi neznansko hvaležni za njegov padec. Privoščili so mu ga, ker jim je koristil. Prilika je bila jako ugodna. Vse to se je zgodilo na svetem, torej javnem kraju in vpričo zbranega zavodnega občestva ter njegovih predstojnikov. Tem ni bilo treba ničesar prinašati na ušesa, kot je bilo to potrebno pri številnih drugih primerih. Tu so mogli spoznati na lastne oči, kdo so tisti, ki stalno kršijo hišni red, ki dvigajo greben in se nočejo pokoriti, ki sitnarijo, so zbirčni, nasilni, ozki, obrekljivi in tako dalje, ki se za vsak drek prerekajo in delajo zga-go, ker ni potrebno. Tu se je videlo, kdo je pošten in zanesljiv, kdo je drugačen od ljudi take vrste, kot je Mrt.

Bralec si lahko sam naslika, koliko masti je zraslo zavodarjem tisto jutro vpričo spečega Mrta. Kar glasneje se bo odslej razlegala molitev, slovesneje bo pesem

nekaj tednov ubirala kote, luškano in ljubko se bo zdaj vsak dan gledalo postajanje, posedanje in poklekanje. Posnemanje smetane, ki se je nabrala na kakšnem dogodku, postaja tako integralen popravek jutranjega bogoslužnega obreda in zavodskega življenja sploh. Čim bolj zajedavsko bo zavod vršil ta posel, tem več bo uslišanih prošenj, tem več izpolnjenih želj, tem več zadovoljstva in tem več reda. Zagotovljeno je karseda lahko, mirno in prijetno bivanje v hiši.

Duhovni nagovor je to jutro pričel z ne-navadno zamudo. Nenavadne so bile tudi okoliščine. Štorasto so štrleli nosovi od obrazov. Zanašalo jih je v zrak, nekoliko nad glave. Tam so ležali lepo v vrstah, vendar posebej, tako da se niso dotikali obrazov. Duhovni govornik je bil veren mož, zato mu je bilo dano spregledati, da je to vihanje nosov sprožilo in zakrivilo Mrtovo nevzgledno zadržanje. Kadar je pridišalo po večjem kosu kadila, so se nosovi namrdali. Takrat so bili podobni smrčku plemenskega bika, ki je zasledil mlado telico. Dim se je kopal v podstropnih kadeh in ko se je skopal, je zaudarjal po mrliški veži. Razvlekel se je v razna zoološka trupla, ki so se gonila pod posvečenim stropom in se basala druga na drugo. Visoko so stala moška telesa, nosovi so bili odsekani od obrazov, rumena svetloba je kapala po njih in nadrla vanje svoje šage.

„Sobratje!“

Končno se je pričel vročično in nasladno pričakovani nagovor. Bodalo se je zaiskrilo med nosovi, da so se umaknili ostremu rezilu. Toliko neprizanesljive izpovedi je bilo v tem kratkem naslovu, toliko razsvetljenih napotkov in zveličavnih navdihov, toliko človekoljubnih obzirov, toliko čednosti in poštenja, hkrati pa toliko izpovedne naduhe in skrnine.

Mrt je spal dober del nagovora. Zbudil se je šele, ko mu je nekdo krepko trkal v rebra.

K A Z A L O

stron

Koledarski del	1—29
Peter Levec: Osvobojenje	30
Člen 7	32
Koroški Slovenci in leto 1970	33
J. Obdravski: Pogled na glasovanje pred 50 leti	36
Pavle Kernjak: Pesmi	46, 112, 128
✓ Karel Prušnik - Gašper: Upor koroških Slovencev	47
Blaž Singer: 20 let kulturne izmenjave med Koroško in Slovenijo	50 ✓
Dipl.-Ing. Werner Pfrimer: Gedanken zur wirtschaftlichen Zusammenarbeit zwischen Kärnten und Slowenien	56
Leopold Krese: Ob dvajsetletnici gospodarskih odnosov med Koroško in Slovenijo	58 ✓
Ivan iz Roža: Ti moj Korotan	61
F. O.: Centralna študijska knjižnica SPZ nudi bralcem 5000 knjig	65
A. M.: Usbekistan	67
Branko Gombač: 50 let SNG v Mariboru	70
Dipl. phil. Jernej Šusteršič: Ohranimo izročila preteklosti	73
Helmut Scharf: 50 Jahre Kärnten in der Dichtung	78
Prof. Mirko Ramovš: O slovenskem ljudskem plesu	83
Rudi Vouk: Pedagoški teden deželnega šolskega sveta na Koroškem	88
Dr. Julij Felaher: Prispevek k zgodovini pesmi „Pojdamo v Škuf'če	90
Andrej Kokot: Pesmi	93, 94
J. B.: Rane	95
Janko Černut: Franc Aichholzer — mož, ki ni nikoli zatajil...	97
Dr. Erich Körner: Österreich ehrt einen Erforscher seiner karantanischen Vergangenheit	100
A. Malle: Bežni vtisi	105
V. O.: Revolucija v Cerkvi	109
Dr. Pavel Apovnik: Najvažnejše o vodnem pravu	112
Kmetijstvo našega časa v očeh drugih	116
Blaž Singer: Misli k razvoju proizvodnje mleka in mesa na Koroškem	121
Karel Prušnik: Klub prijateljev lova	126
Valentin Hartmann: Naši jubilanți	129
Prežihov Voranc: Srečanje	140
Tone Seliškar: Zmagali bomo	145
Boro Kostanek: Slačenje	151

**Založniška
in tiskarska družba
z o. j. Drava**

TISKARNA

**Borovlje, Dollichgasse 4
tel. 250 in 232**

**Vam tiska
in dobavi:**

vse vrste poslovnih in osebnih
tiskovin, privlačne lepake,
knjige, etikete, osmrtnice,
brošure itd.

NAŠA KNJIGA

**Celovec, Gasometerg. 10
(vhod Wulfengasse)
tel. 85-6-24**

**Vam nudi
iz zaloge:**

knjige vseh slovenskih pisateljev
in pesnikov,
zbrana dela klasikov,
romane, povesti, pripovedke,
pesmi in poezije,
najboljša dela iz svetovne
književnosti,
domače in jugoslovanske časopise in revije

po naročilu:

vsako drugo knjigo, vse domače
in inozemske časopise in revije

**KVALITETNO DELO - INDIVIDUALNA POSTREŽBA
ZMERNE CENE!**

KOROŠKI

Študijska knjižnica
DZ 05
KOROŠKI
1970

059(436.5=163.6)

1053302

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
RUVNÉ

COBISS 8

KOLEDAR